

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

Hüseyin YAŞAR

ŞUBAT 2016

**DİL POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE DİL
HAREKETLERİ
(1980-2015)**

HÜSEYİN YAŞAR

TARAFINDAN

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

ŞUBAT 2016

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı

Enstitü Müdürü

Bu tezin bir Doktora derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve Savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Doktora derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN

Danışman

Jüri Üyeleri

1. Prof. Dr. Erdoğan BOZ
2. Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN
3. Prof. Dr. Muammer NURLU
4. Prof. Dr. Erdoğan UYGUR
5. Doç. Dr. Akartürk KARAHAN

Osm. Gazi Ün. FEF
YBU- İTBF
Gazi Ün. Eğt. Fak.
Ankara Ün. DTCF
YBU- İTBF

İNTİHAL SAYFASI

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

13.02.2016

Hüseyin YAŞAR

ÖZET

DİL POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE DİL HAREKETLERİ (1980-2015)

YAŞAR, Hüseyin

Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN

Şubat 2016, 303 sayfa

Toplumlardaki sosyal ve kültürel değişimler birbirini etkilediği gibi o toplumun dilini de etkiler. Toplumsal hayattaki değişim ve gelişim dilde de görülür. Modern ve çağdaş bir ulus devletinin inşası, buna paralel olarak bir dil inşasını da gerekli kılar. Harf inkılabıyla başlayan Dil Reformu’nun da amacı budur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen en önemli inkıaplardan biri olan Latin Kökenli Türk Alfabesine geçiş şeklinde gerçekleştirilen Harf İnkılabı,” yukarıdan” ama tam olarak “tedrici” de diyemeyeceğimiz bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Dil reformunun dile etkisi kaçınılmazdır. Ama katkısı, araştırılmaya değerdir. Bu konudaki reformlar dili geliştirmeye, zenginleştirmeye ve yaygınlaştırmaya matuf olmalıdır. Türkiye Türkçesi üzerinde etkili olan dil politikasına “dil sadeleştirme” politikaları damgasını vurmuştur. Sadeleştirme çalışmaları da siyasi iradelerin politik duruşlarına göre farklılıklar göstermiştir. İdeolojik yaklaşımlar, dilin doğal seyrinde gelişmesine ve yaygınlaşmasına olumsuz etki yapmıştır. Toplumun ayakta tutan en temel dinamik, eğitim; eğitimin de omurgası dildir. Dolayısıyla dil konusu, hükümetlerin politik ve ideolojik duruşlarına bağlı kalmadan, bir devlet politikası olarak ele alınmalıdır. Çünkü toplum kalitesi, toplum kalitesiyle mümkün olduğundan, dil kalitesi olmadan da toplum kalitesinden bahsedilemez.

Bu alışmada, Türkiye Türkçesi üzerinde gerçekleştirilen dil politikalarını değerlendirmek, bu politik süreci yorumlamak ve bu süreçlerin Türk diline etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda Türk dilinin, öncelikle kendi toplumunun ihtiyaçlarını tam olarak karşılaması ve Türk toplumlarının da “ortak iletişim dili” olması ve böylece Türkçenin dünya dili olması adına tespitler ve öneriler ortaya koymak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: dil politikaları, dilde sadeleştirme, dil tartışmaları, ortak alfabe, ortak iletişim dili

ABSTRACT

LANGUAGE MOVEMENTS IN THE CONTEXT OF LANGUAGE POLİCİES IN TURKEY (1980-2015)

YAŞAR, Hüseyin

Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN

Şubat 2016, 303 sayfa

Social and cultural changes affect each other in a society and the language of that culture, too. The change and the progress in social life can be observed in the very nature of the language itself. Constructing a modern nation requires constructing its language. The language reforms in Turkey aimed that kind of change.

Changing the Arabic alphabet into Latin in Turkey in 1928 was one of the radical revolutions. The society was compelled to that kind of change by the government and it happened at once in direct contrast to many changes that take place gradually.

The effect of the reform to the language was indispensable. But its contribution is worthy of searching. The reforms at this point should aim to enrich and develop the language. Simplification of language was the main character of the reforms in Turkey. But the studies to simplify the language changed from one government to another and their political ideas. Ideological approaches negatively affected the natural development of language. One of the Dynamics that support a society is education the means of education is language. The language issue should be taken as a state policy and should be out of the policies of the governments because the soundness of the language points to the soundness of the society.

It is aimed in this study to evaluate the language policies about Turkish Language, interpret the political processes and delve into the effect of these processes to the Turkish Language. Some observations and suggestions are made to make Turkish a language that meets the needs of its society and to be a mutual communication language among other nations of Turkic origin and to be a language that is spoken in the whole World.

Key Words: Language Policies, Simplification of the language, discussions about language, mutual alphabet, mutual communication language

TEŞEKKÜR

Bu alışmada;

Engin hoşgörösü, her zaman olumlu bakış açısı ve teşvik edici yönlendirmeleriyle sürekli pozitif enerji sağlayan, hayata ve topluma geniş ve olumlu bir açıdan bakış yollarını gösteren, araştırma ve çalışma heyecanımı sürekli canlı tutmamı sağlayan hocam Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN Bey'e,

Dile ve topluma orijinal bakış açısıyla bakma yollarını gösteren, çalışmalarım konusunda bana ufuk ve hedef gösteren, çalışmanın değerlendirmesinde olumlu ve teşvik edici bir yol çizen hocam Prof. Dr. Erdoğan BOZ Bey'e,

Çalışmam süresince tespit, tembih ve uyarılarını net bir şekilde ortaya koyan, yol gösterici sorularıyla doğru bir bakış açısına yönlendiren hocam Doç. Dr. Nihal ÇALIŐKAN Hanımefendi'ye teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Türk dili konusundaki araştırmaların pek çoğu, tarihî dönemlerle ilgilidir. Bu araştırmalar, genellikle, metinler üzerinde tasvirî çalışmalar olup daha ziyade yapısal incelemeler şeklindedir. Türk dilinin temelini oluşturan bu tür çalışmaların tamamı çok önemli ve değerlidir. Bütün bu önemli ve gerekli çalışmalar yapılırken tarihî ve güncel metinler üzerindeki yapısal incelemeler yanında, konulara yeni ve farklı boyutlardan da bakmak yararlı olabilir.

Bu yeni bakış açılarından birisi de Türkiye'deki dil hareketlerine dil politikaları, dil planlaması bağlamında bakmaktır. Dil politikaları ile esasen Devlet'in dille ilgili uygulamaları veya Devlet'i etkileyen STK'lar kastedilmektedir. Türkiye'deki dil hareketlerini inceleyen bu çalışmada, geçmişe dönük bilgilerden istifade edilmekle birlikte, temel amaç; geleceğe yön vermektir. Bu çalışmanın istikameti, bugüne ve geleceğe dönüktür. Çalışmada geleceğin dünyasında Türkçenin yeri ve değeri üzerine öngörüler geliştirilecektir.

Bir başka yeni bakış açımız ise, Türkçenin değeriyle ilgilidir. Türkçe, hem Türk kültürü hem de Dünya kültür mirası açısından son derece önemli bir değerdir. Dünya'nın en eski dillerinden birisi olan Türk dili, yalnızca Türk kültürüne değil, aynı zamanda insanlık mirasına ait muhteşem bir hazinedir. Günümüzde dahi Türkçe, Balkanlardan Çin'e kadar uzanan geniş alanda, farklı yoğunluklarda lehçeler ve ağızlar hâlinde kullanılmaktadır. Meşhur Macar bilgini H. Wambery'nin de belirttiği gibi, Türkçe bilen bir kimse Türkçe konuşa konuşa rahatlıkla Balkanlardan Çin'e kadar seyahat edebilir. Türkçenin bu yönünün araştırılması, öne çıkarılması ve Dünya'ya tanıtılması gerekir.

Dünya'daki doğal gidişatla uyumlu olarak Türkçenin yalnızca kültürel bir değer değil, aynı zamanda ekonomik bir değer olduğu da artık anlaşılmalıdır. Kültürel ve ekonomik bakış açılarının birleştirilmesi, Türkçenin kültürel değerini arttırdığı gibi, ona ekonomik bir değer de katacaktır. Dünya'da birçok insan Türkçe öğrenmek istediğindedir. Bu isteği

karşlamak ve Türkçe konuşan ülkeler birliğini güçlendirmek, aynı zamanda Türkçeye ekonomik bir değer de katacaktır.

1980 sonrası ele almamızın iki temel gerekçesi vardır: Birincisi, toplumdaki siyasi, sosyal ve teknolojik değişiklikleri dil bağlamında değerlendirmek amaçlanmıştır. Çünkü bu dönemde Türk toplumu Batı ile daha yakın bir temas hâlinde olmuş; televizyon, bilgisayar ve internet gibi teknolojilerle tanışmıştır. Ve yine bu dönemde siyasi iradede daha çok sağ muhafazakâr görüşe sahip idareciler söz sahibi olduğundan dile ve dil planlamalarına bakışta önceki dönemlere göre farklılıklar olmuştur. İkincisi ise, dönemin dil politikaları üzerine “tespitler”in yanı sıra bu tespitlerden hareketle bu güne ve geleceğe ışık tutmak, öneriler sunmak hedeflenmiştir.

Bu gerekçelerden dolayı 1980 sonrası dönem, dil politikaları açısından özellikle çalışılmaya değer görülmüştür. Bunun için bu çalışmada:

1. Devletin, Türkiye’de ve diğer Türk topluluklarında dil ve kültür alanındaki politikaları ile sivil toplum kuruluşlarının dil ve dil politikalarıyla ilgili durumları,
2. Türkiye Türkçesinin içinde bulunduğu durum, Türkçenin karşı karşıya olduğu tehlikeler, dilin kendi içindeki sorunlarının çözülmesi ve doğal seyrinde gelişimine devam edebilmesi,
3. AB süreçleri bağlamında yerel dillerle ilgili alınan kararların ve uygulamaların değerlendirilmesi,
4. Türk dilinin dünya dili olabilmesi, Türk topluluklarının kendi aralarında anlaşabilmeleri için ortak bir iletişim dilinin tesis edilebilmesi, en azından birbirlerinin yazdıklarını okuyup anlayabilmesi adına bir “ortak alfabe”nin oluşturulabilmesi konularında tespit ve öneriler ortaya konulmuştur.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ONAY SAYFASI	ii
İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1. Araştırma Alanı ve Kapsamı	4
1.1. Araştırmanın Amacı.....	4
1.2. Araştırmanın Önemi.....	5
1.3. Araştırma Soruları.....	6
1.4. Araştırmanın Metot ve Tekniği.....	6
1.5. Evren-Örnekleme.....	7
2. BÖLÜM	8
TEMEL KAVRAMLAR	8
2.1. Dil.....	8
2.2. Ana Dil ve Ana Dili	10
2.2.1. Ana Dil.....	11
2.2.2. Ana Dili.....	12
2.3. Ana dili Eğitimi ve Ana dilinde Eğitim	13
2.4. Eğitim Dili.....	16
2.5. İletişim Dili	16

2.5.1. İletişim Dili (Gündelik İletişim Dili)	16
2.5.2. Ortak İletişim Dili.....	17
2.6. Resmî Dil.....	18
2.7. Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri	19
2.8. Tek Dillilik	21
2.9. Çok Dillilik.....	23
3. BÖLÜM	25
DİLİN TEMEL ETMENLERİ	25
3.1. Kültür	25
3.1.1. Kültürün Tanımı Ve Özellikleri.....	25
3.1.2. Dil-Kültür İlişkisi	31
3.2. Ulusçuluk (Nasyonalizm).....	33
3.2.1. Milliyetçilik-Ulusçuluk-Ulusalcılık	41
3.2.2. Ulusçuluğun Dil Üzerindeki Etkisi	42
3.3. Modernizm	49
3.3.1. Modernizmin Osmanlıda Görülen Etkileri.....	52
3.3.2. Modernizmin Dil ve Kültüre Etkisi.....	56
4.	BÖLÜM
.....	59
TARİHİMİZDE DİL	59
4.1. Tanzimat'a Kadar Türk Diline Genel Bir Bakış	59
4.2. Tanzimat Döneminde Dil Politikaları	69
4.3. II. Abdülhamit Döneminde Dil politikaları	79
4.4. İttihat ve Terakki Döneminde Dil Politikaları.....	82
4.5. Osmanlının Son Dönemi Dil politikalarına Genel Bir Bakış.....	86
5. BÖLÜM	90
CUMHURİYET DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI	90
5.1. M. Kemal Atatürk Döneminde Dil Politikaları	90
5.2. İsmet İnönü Döneminde Dil Politikaları	113
5.3. Adnan Menderes Döneminde Dil Politikaları	118
5.4. 1960-1980 Döneminde Dil Politikaları	121
6. BÖLÜM	128
DİL POLİTİKALARINA YAKLAŞIMLAR	128
6.1. Olumlu Yaklaşımlar	130
6.2. Olumsuz Yaklaşımlar	141

6.3. Dil Politikalarına Yaklaşımların Değerlendirmesi.....	148
7. BÖLÜM	151
1980 SONRASI DİL POLİTİKALARI	151
7.1. DEVLETİN DİL POLİTİKALARI	154
7.1.1. Türk Dil Kurumu.....	154
7.1.2. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)	165
7.1.2.1. TRT 6	175
7.1.3. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)	176
7.1.4. Yunus Emre Enstitüsü	180
7.1.5. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB).....	183
7.1.5.1. YTB'nin Dil, Kültür ve Eğitimle İlgili Faaliyet Alanları	184
7.1.6. Türk Silahlı Kuvvetleri.....	187
7.1.7. Devletin Osmanlı Türkçesi Politikası.....	188
7.1.8. Yerel Diller.....	192
7.1.8.1. Yerel Dillerle İlgili Çıkarılan Kanunlar ve Uygulamalar	192
7.1.8.2. Yerel Dillerle İlgili Açılımlar	199
7.1.9. Yer Adlarıyla İlgili Yapılan Yenilikler ve Uygulamalar.....	200
7.2. SİVİL TOPLUMDA ORTAYA ÇIKMIŞ POLİTİKALAR	202
7.2.1. Dil Derneği	203
7.2.2. Türkiye Dili ve Edebiyat Derneği (TDED)	210
7.2.2.1. Meclis Araştırması	210
7.2.2.2. Türkiye Dil ve Edebiyat Derneğinin Kuruluşu	212
7.2.2.3. Dernek Faaliyetlerinden Bazıları	213
7.2.3. Sosyal Medya	214
7.2.3.1. Sosyal Medya ve Dil	215
7.2.4. Özel Televizyon ve Radyolar	233
7.3. DİL POLİTİKALARININ TOPLUMA YANSIMASI.....	237
7.4. TÜRKÇENİN GÜNCEL SORUNLARI.....	249

7.5. TÜRKÇENİN KORUNMASI.....	265
8. BÖLÜM.....	267
TÜRKÇENİN DÜNYA DİLİ OLMASINDA TEKLİF VE ÖNERİLER.....	267
8.1. Ortak İletişim Dili	267
8.2. Ortak İletişim Dilinin Yararları.....	269
8.3. Ortak İletişim Dili İçin Yapılması Gerekenler	270
8.4. Türkçeyi Dünya Dili Hâline Getirmek İçin;	272
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	273
KAYNAKLAR.....	280
ÖZGEÇMİŞ.....	303

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1:	Türkçenin dil yapısına uydurulmuş bazı Farsça kelimeler.....	64
Tablo 2:	M. Kemal'in konuşmasında geçen bazı kelimeler	99
Tablo 3:	Öz Türkçe karşılıkları ile birlikte kullanımı devam eden bazı kelimeler.	124
Tablo 4:	“özveri” kelimesinin günlük bir gazetede kullanım sıklığı	124
Tablo 5:	“fedakârlık” kelimesinin günlük bir gazetede kullanım sıklığı.....	125
Tablo 6:	Sultanbeyli Belediyesi sınırları içinde bulunan sokak, cadde ve mahalle isimlerinden bazıları	144
Tablo 7:	Eskişehir Belediyesince değiştirilen bazı sokak, cadde ve mahalle isimleri	145
Tablo 8:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından yasaklanan ve tavsiye edilen kelimeler	167
Tablo 9:	Bazı öz Türkçe kelimelerin günlük bir gazetede kullanım sıklığı	172
Tablo 10:	Dil Derneği'nin önerdiği ve “Türkçesi Varken” diye ifade ettiği kelimeler	208
Tablo 11:	Türkçenin Diriliş Hareketi Adlı Sayfada Paylaşılan Diğer Sözcükler	221

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 1:	İnsan doğası, kültür ve kişilik arasındaki ilginin gösterilmesi.....	28
Şekil 2:	Kurtuluş Savaşından Bir Hatıra	217
Şekil 3:	Elektrik Sözcüğüne Türkçe Karşılık Arayışı	218
Şekil 4:	Teknoloji ile ilgili Bazı Sözcükler	219
Şekil 5:	Öz Türkçe Karşılıklar (Paylaşım Tarihi: 18 Eylül 2010).....	220
Şekil 6:	Öz Türkçe Karşılıklar (Paylaşım Tarihi: 17 Eylül 2010).....	220
Şekil 7:	Öz Türkçe Karşılıklar (Paylaşım Tarihi: 16 Eylül 2010).....	221
Şekil 8:	Resimli Sözcük Anlatımı (Paylaşım Tarihi: 15 Kasım 2010)	223
Şekil 9:	İntegral-Tümlev Anlatımı (Paylaşım Tarihi: 13 Kasım 2010)	224
Şekil 10:	Türkçe Sözcüklerin İngilizce Karakterlerle Yazılması (Paylaşım Tarihi: 21 Kasım 2010).....	225
Şekil 11:	Şarküteri Sözcüğünün Açıklaması	225
Şekil 12:	Yabancı Dilde eğitim Verilmesi Meselesi	226
Şekil 13:	Yunus Emre'nin Dili.....	227
Şekil 14:	Türkçe ve İngilizce Sözcüklerle Şiir.....	228
Şekil 15:	Türkçede Çok Yaygın Kullanılan Yabancı Sözcüğe Tepki.....	228
Şekil 16:	Birinci Türk Dili Kurultayı Paylaşımı	229
Şekil 17:	Yanlış Yazılan Bazı Sözcükler	230
Şekil 18:	Rakam Sözcüğünün Yanlış Kullanımı.....	230
Şekil 19:	Kimya Dersinde Kullanılan İfadeler.....	232
Şekil 20:	Deyimlerde Kullanılan Yabancı sözcükler	232

SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.r.	Adı geçen rapor
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DÜK	Dil Üst Kurulu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S	Sayı
TDED	Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği
TDK	Türk Dil Kurumu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
t.y.	Tarih yok

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Dil, toplumda birlik ve beraberliği sağlayarak toplumu ayakta tutan temel unsurlardan biridir. Bir canlı nasıl bulunduğu çevreden etkileniyorsa, toplum ve o toplumun dili de kendi çevresinden etkilenir. Çok yoğun ortamlardan az yoğun ortamlara geçişkenlik bir tabiat kuralıdır. Topumlarda da kültürler arası etkileşime aynı açıdan bakılabilir.

Alt kültür pozisyonunda kalıp toplum yapısında bir bozulmaya, kültürel değerlerde bir deformasyona meydan vermemek, toplum olarak dimdik ayakta olmak, sahip olduğu kutsal kültürel değer emanetlerini gelecek nesillere aktarabilmek de dile sahip çıkmaktan geçer.

Kelimeler, manaların kalıpları, kapları olduğu gibi dil de kültürel değerlerin kabı ve koruyucusudur. Bu denli öneme sahip olan dilin durağan değil hareketli bir yapısı vardır. Büyümeye ve gelişmeye açıktır. Bu gelişimin, doğal seyrinde ve doğru bir istikamette devam edebilmesi için dilin önündeki engellerin kaldırılması ve dıştan gelen/gelebilecek olumsuz etkilerden korunması sağlanmalıdır.

Türk Dilinin tarihi seyrine bakıldığında, Türk toplumlarının başka kültürlerden etkileşimine paralel olarak Türk dilinin de bu etkileşimden payını almış olduğu görülmektedir. Etkileşim, toplumların ve dillerin tabiatında vardır. Ama etkileşimin olumsuz etkilerinden, kendi yapısına zarar verecek unsurlardan onu korumak da o dili kullanan bireylere ve o toplumun yöneticilerine düşmektedir. Bundan dolayı dil planlaması gereklidir. Dilin yararınadır.

Avrupa'da ortaya çıkan modernizm akımı, ulusçuluk anlayışı ve kültürel hareketler, Türk dili ve kültürünü de etkilemiştir. Dönemin yöneticileri de o günün şartlarında kendilerine göre birtakım önlemler almaya çalışmışlardır.

Cumhuriyetin ilanından sonra da başta M. Kemal Atatürk olmak üzere dönemin yöneticileri tarafından devlet politikası bağlamında dile sahip çıkmak, toplumu çağdaş ve modern medeniyetler seviyesine çıkarmak için köklü çalışmalar yapılmıştır. Öncelikle Türkçenin fonetik ve morfolojik yapısına en uygun, aynı zamanda çağdaş dünyayla uyumlu bir yürüyüş imkânı sağlayacak olan Latin alfabesine geçilmiştir.

Bazı dönemlerde, dilde sadeleşme konusunda fazlaca ileri gidildiği görülmüştür. Türkçedeki, özellikle Arapça-Farsça kelimeler atılmış, yerine Türkçeleri konulmuştur. Türkçelerinin konulmasının yanı sıra, Batı kaynaklı kelimelere daha hoşgörülü yaklaşım; “kâtip” yerine “sekreter”, “müdür” yerine “direktör”, “nazariye” yerine “teori”, “timsal” yerine “sembol” kelimeleri teklif edilmiştir. Bu tasfiyeci yaklaşımın dile zarar verdiğini fark eden Atatürk, dili bu çıkmazdan kurtarmaya karar vermiş ve Güneş-Dil Teorisi’ne sahip çıkmıştır. Bu teori, bilimsel bir dayanağı olmamasına rağmen dildeki tasfiyeci yaklaşımın durdurulmasına aracılık etmiştir. Çünkü bu yaklaşımların, dili geliştirme ve zenginleştirme yerine tersi istikamette etki ettiği fark edilmiş ve bunlardan vazgeçilmiştir.¹

Siyasi iradeye sahip olan kesimlerin anlayışına göre dil politikaları ve bu politikalara karşı olan tepkiler de farklılaşmıştır. Sadeleşme taraftarı olan toplum kesimleri kendi anlayışlarına göre icraat ortaya koyduklarında buna karşı olan kesimler ise ya sessiz kalmışlar ya da muhalefet etmişlerdir.

1980 sonrası dönemde ise, dil üzerindeki sadeleştirme baskısı azalmıştır. Bunda ülke yönetiminde muhafazakâr partilerin söz sahibi olmasının etkisi olmuştur. Toplum genelinde de bu konudaki sert muhalefet anlayışı, yerini yumuşamaya bırakmıştır. Ama yine bu dönemde televizyon, radyo, bilgisayar ve internet gibi iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşmasının da etkisiyle dil, bir çeşit yozlaşma diyebileceğimiz durumla karşı karşıya kalmıştır. Dilimiz Batı dillerinin, özellikle İngilizcenin etkisi altında kalmıştır/kalmaktadır.

Bunun için dilin kendi içindeki sorunlarının çözülmesi, dil kullanıcılarına dil bilincinin kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca, statü planlaması denilen dili yaygınlaştırma çalışması çerçevesinde bağımsız Türk devletlerinin kendi aralarında iletişimi

¹ Argunşah, M. (2012) *Sözüm Türkçe üstüne*, Kesit Yayınları, İstanbul, s. 64

sağlayacak ortak bir iletişim diline ihtiyaç vardır. Bu, Türk dilinin ve bu dili kullanan toplumların dünya dengesinde yerini alabilmesi için gereklidir.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinin geçirdiği gelişim evreleri, dil üzerinde yapılan sadeleştirme çalışmaları; özellikle 1980 sonrası dönemde, devletin ve sivil toplum kuruluşlarının dil politikaları ile ilgili tespitler ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Türk dilinin dünya dili olmasında izlenecek politikalar ve Türk toplumları arasında ortak bir iletişim dili oluşturulmasının gereği ve bunun için yapılması gerekenler konusunda öneriler sunulmuştur.

Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümler giriş niteliğinde olup birinci bölümde çalışmanın kapsamı, amacı, önemi ve çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise dil planlamalarının temel yapıtaşları diyebileceğimiz temel kavramlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, dili etkileyen ve dil politikalarının oluşumuna yön veren temel dinamiklerden olan kültür, milliyetçilik ve modernizm kavramları üzerinde durulmuştur. Başka toplumlarda bu kavramlar etrafında oluşan yeni anlayışların, Türk toplumu ve onun dili üzerinde de etkisi olmuştur.

Dördüncü ve beşinci bölümde, Türkiye Türkçesinin tarihi arka planı, daha doğrusu tarihi yakın planı ele alınmıştır. Bu yakın dönem, Türkiye Türkçesinin bugünkü hâlini almasının başlangıcı diyebileceğimiz Tanzimat dönemi ile başlayıp 1980 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Tanzimat döneminde gerçekleştirilen reformların dil üzerindeki etkileri ele alınmış, “Osmanlılık” anlayışıyla toplumu bütünleştirme çabası içerisinde dilin işlevi üzerinde durulmuştur. Osmanlılık anlayışı başarısız olunca özellikle İttihat ve Terakki döneminde öne çıkan, yeni bir bütünleştirme anlayışı olarak da bakılabilen “Türkçülük” anlayışının dile etkisi incelenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra temel kültürel inkılapların ardından Latin alfabesine geçilmesi, devlet eliyle kurulan Türk Dil Kurumu’nun koordinesinde sadeleştirme çalışmalarına girişilmesi gibi dil devriminin tarihsel akışı özetlenmiştir.

Altıncı bölümde, özellikle 1980’e kadar olan dönemde sadeleştirme merkezli uygulanan dil politikalarının topluma yansımaları üzerinde durulmuştur. Sadeleştirme çalışmalarına

olumlu yaklaşım buna göre bir çaba ortaya koyanlar ile bu çalışmalara sıcak bakmayıp taraftar olmayanlar şeklinde iki farklı kitlesel tavır tespit edilmiştir. 1980 sonrası dönemde ise bu sert kitlesel tavırların yumuşadığı görülmüştür.

Yedinci bölüm olan “1980 sonrası dil politikaları”, ayrıntılı inceleme alanı olarak belirlenmiştir. Bu dönem dil politikaları iki ana başlıkta ele alınmıştır. Birincisi, devletin ve resmi kurumların dil anlayışı ve bu anlayış doğrultusundaki çalışmalarıdır. İkincisi ise sivil toplumda ortaya çıkan dil anlayışı ve bu konudaki gayretlerdir. Türkçenin güncel problemleri ve bunlara çözüm önerileri de bu bölümde ele alınmıştır.

Sekizinci bölümde ise, “Türkçenin, dünya dili olması” adına teklif ve değerlendirmeler ortaya konulmuştur. Türkçenin dünya dili olması için yapılması gerekenlerle birlikte Türk dünyasının kendi arasında iletişim kurabileceği bir “Ortak Alfabe” ve “Ortak İletişim Dili” oluşturulmasının gereği ve bunun için yapılması gerekenlerle ilgili öneriler sunulmuştur.

Bu açıdan çalışma, dil kullanıcılarına, dil araştırmacılarına ve dil üzerinde inisiyatif alabilecek yöneticilere bir fikir verebilecek mahiyettedir.

1. Araştırma Alanı ve Kapsamı

1.1. Araştırmanın Amacı

İlk insanla beraber, onun en önemli özelliklerinden biri olarak varlık sahnesine çıkan dil, insanı diğer canlılardan ayıran bir özelliktir. Canlı bir organizma gibi olan dil, aynen onun gibi doğar, gelişir ve çoğalır.

Tarih sahnesine çıkışı, milattan öncelerine dayanan Türk dili, şekil itibarıyla değişik dönemlerde farklılıklar yaşasa da özü itibarıyla kendini korumuş, gelişmiş ve dünyanın en köklü dillerinden biri olmuştur. Osmanlı'nın son döneminde özellikle Tanzimat'tan sonra Türk dilinde sadeleşme eğilimleri başlamış, şekil yönüyle farklı arayışlar içerisine girilmiş ve alfabenin ıslahı teklifleri yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren öncelikle şekil itibarıyla Latin kökenli Türk alfabesine geçilmiş ve ardından sadeleştirip zenginleştirme çalışmalarına başlanmıştır. 1928'de Latin kökenli Yeni Türk Alfabesi'nin kabulü ve 1932'de Türk Dil Kurumu'nun

kuruluşu ile Türkçenin sadeleştirilip zenginleştirilmesi yanında araştırılıp incelenmesi de hız kazanmıştır.

Bu dönemde, Türk dilindeki Arapça-Farsça kökenli sözcüklere karşı “Öz Türkçe karşılıklar” çalışmaları yapılırsa da ilerleyen yıllarda Batı kökenli sözcüklerin Türk diline yerleşmesi karşısında aynı çabanın gösterildiği söylenemez.

1980’den sonra, Türkiye’de uygulanan dil politikalarının tespiti ile bu politikaların dile ve topluma etkisi, Türkçenin kendi doğal seyrinde gelişimi, olumsuz etkenlerden korunması; aynı kültürü paylaşan toplulukların birbirlerini anlamaları noktasında bir kültür dili bağlamında dil birliğinin sağlanması konularında çözüm ve öneriler sunmak, bu çalışmanın temel amaçlarındandır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma;

1. Toplumu ayakta tutan, onun kültür değerleridir. Kültürü de yaşatan ve onun gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan dildir. Bu anlamda dil ve toplum ilişkisi,
2. Dili ve dil politikalarını etkileyen faktörler,
3. Türkiye Türkçesi bağlamında dil politikasının nasıl başladığı ve bu politikaların nasıl ve ne şekilde gerçekleştirilmeye çalışıldığı,
4. Türkiye’de dil politikalarının, yöneticilerin dil ve kültür anlayışlarına göre değişiklikler arz etme durumları
5. Türkiye Türkçesi dil politikalarının dile ve topluma etkisi,
6. Resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından dil politikalarının nasıl uygulandığı,
7. Türk dilinin doğal gelişimi, Türk dünyasında ortak bir iletişim dilinin oluşturulması ve Türk dilinin dünya dili olması gibi konularda, dil kullanıcılarına, dil araştırmacılarına aynı zamanda dil politikası üzerinde etkisi olan siyasi idarecilere ve sivil toplum kuruluşlarına tespitler ve öneriler sunması bakımından önem arz etmektedir.

1.3. Araştırma Soruları

Asıl Sorular:

- 1- Türkiye’de dil politikalarının topluma ve dile etkisi nasıl olmuştur?
- 2- “Dilin, milleti bir arada tutma” özelliği Türk toplumuna nasıl yansımıştır?
- 3- Küreselleşen dünyada, iletişim imkânlarının da gelişmişliği dikkate alındığında geleceğe dönük olarak dilin gelişimi ve korunması konusunda devlet ve toplum olarak neler yapılmıştır? Başkaca neler yapılabilir?
- 4- Avrupa’da ortaya çıkan çok kültürlülük ve çok dillilik bağlamında yerel dillerle ilgili çalışmaların seyri nedir?

Alt Sorular:

- 1- Türkiye’de dil politikalarına toplumun yaklaşımları nasıl olmuştur?
- 2- Dil politikalarında ideolojik yaklaşım söz konusu olmuş mudur?
- 3- Dil politikaları konusunda ideolojik ayrışma 1980 sonrasında nasıl yansımıştır?
- 4- Dile etki eden iç ve dış faktörlere karşı devlet politikası nasıl olmalıdır?

1.4. Araştırmanın Metot ve Tekniği

Sosyal bilimlerle ilgili olay ve olguların değerlendirilmesinde bir tek “gerçeklik” veya “doğrudan ziyade farklı ve birden fazla algılar söz konusudur. Katı kurallar ve genellemeler yoktur. Yorumlamacı bir yaklaşımla olay ve olgular açıklanmaya çalışılır.

Teorik temele dayanan bu yaklaşımlar nitel araştırma yöntemleri içerisinde değerlendirilir. Nitel araştırma yöntemlerinde ise: Katılımlı gözlem, Derinlemesine Görüşme, Odak Grup Görüşmesi, Yaşam Anlatıları ve İçerik Analizi gibi teknikler kullanılır.²

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması (1923) ve önemli birtakım inkılapların ardından harf inkılabı ile Latin kökenli Türk alfabesine geçilmiştir (1928). Harf İnkılabının sonrasında Türkiye Türkçesinde sadeleştirme ve onu geliştirme çalışmaları başlamıştır. Bu

² Arseven A. D. (2001), *Alan Araştırma Yöntemi: İlkeler, Teknikler, Örnekler*, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara, s.85-86

çalışmada Harf inkılabı ile başlayan süreçle birlikte, özellikle 1980 sonrası dil politikaları nitel araştırma yöntemleri esas alınarak bu yöntemin veri toplama ve değerlendirme tekniklerinden biri olan “İçerik Analizi” tekniğinden yararlanılacaktır.

1.5. Evren-Örnekleme

1980 sonrası dil politikalarının ayrıntılı olarak incelendiği bu çalışmada:

- a. Dijital veya telif eserler
- b. Konu ile ilgili yapılmış olan tez çalışmaları
- c. Makaleler
- d. Dil ve edebiyat dergileri
- e. TBMM tarafından yapılan araştırmalar
- f. Dil bağlamında değerlendirilebilecek olan internet sitelerinin veri tabanları
- g. Kitle iletişim araçları
- h. Resmi kurumlar ve sivil kuruluşların yayın ve yazışmalarındaki dil kullanımları

Bu evren-örnekleme alanından elde edilen veriler, nitel, sistematik ve nesnel olarak incelenip değerlendirilmiştir.

2. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Dil

Dilbilimciler dilin tanımını yaparken dilin bazı ortak noktalarına vurgu yapmalarına rağmen, farklı bakış açıları da ortaya koymuşlardır. Dil, en genel tanımıyla insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araç şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca duygu, düşünce ve isteklerin kendine has ve anlamlı olacak şekilde belirli ses dizgeleri ile ifade edilmesine de denilebilir. Diller yapıları gereği karmaşık birer gramer yapısına da sahiptir.³

Merriam Webster Sözlüğü de yine benzer noktaya temas etmektedir: “*İnsanların duygu ve düşüncelerini birbirine ifade etmek için kullandıkları kelime ve işaretler sistemidir.*”⁴

Dil bir sosyal grubun veya kültürün katılımcıları ve üyeleri durumunda olan insanların yazılı ve sözlü olarak kullandıkları geleneksel semboller sistemidir. Bu sistemler sayesinde insanlar kendilerini ifade etmektedir. Dil sayesinde insanlar birbirleri ile iletişime geçmekte, kişiliklerini ifade etmekte, duygularını karşısındaki insanlara aktarmaktadırlar.⁵

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde ise şu şekilde tanımlama yapılmaktadır: “*İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan.*”⁶

En genel anlamıyla dil, bir iletişim aracıdır denilebilir. Ancak, burada bazı tartışmalar devreye girmektedir. Örneğin hayvanların da bir anlaşma yöntemleri vardır. Yiyecek bulduklarını birbirlerine ifade edecek iletişimler olduğu gibi, tehlikelere karşı da

³ Korkmaz Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, “Dil”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 43.

⁴ Merriam-Webster Dictionary, (2015), Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/language>

⁵ Britannica, (2015), Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/329791/language>

⁶ *Türkçe Sözlük*, (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara, s. 526.

birbirini uyarabilmektedirler. Birbirleriyle olan iletişimlerinde koku ve sesleri kullanabilmektedirler. Örneğin, bir bal arısı yaptığı hareketlerle diğerlerine bir mesaj verebilmekte ve nektarın yerini onlara ifade edebilmektedir.

Bunun yanında insanlar da bazen birbirleri ile girdikleri iletişimde birtakım yöntemler kullanarak meramlarını ifade edebilmektedirler. Söz gelimi, alkışlamak beğenmek anlamına geldiği gibi, öksürerek birisini uyarmak da mümkündür.

İnsanoğlunun kullandığı dilin iletişim gibi önemli bir özelliğinin olmasının yanında, bir diğer ayırt edici özelliği ise kültürel aktarımıdır. Bir balarısı tabiatında var olan ve doğuştan getirdiği bir içgüdüyle diğerlerine yer tarif edip onlarla iletişime geçer. İnsanoğlu ise iletişim aracı olan dili içgüdüsel olarak edinmemekte, doğuştan getirmemekte ancak onu sonradan içinde yaşadığı kültürde öğrenmektedir. Dolayısıyla dil dendiği zaman, insanların birbirleri ile kurdukları iletişim kastedilmektedir. Belli bir gramer yapısı olan anlamlı sözcüklere sahip olmayan iletişim öğeleri dilden sayılmamaktadır. Bu durumda öksürerek uyarmak bir iletişim olduğu hâlde dilin bir parçası değildir.

Bu durumda dil, insana özgü anlamlı sözcükler dizgesidir. İçgüdüsel değildir ve insanların duygu düşünce ve isteklerini anlamı olan sözcükler sistemi ile ifade etmesi onun temel özelliğidir. İnsana özgü olan bu dilin diğer önemli bir özelliği, insanların kendi hür iradeleriyle kelimeleri anlamlı olacak şekilde bir araya getirebilmeleri ve kurulan bu cümlenin kişiye ait olmasıdır. Bu durumda bir kişinin ürettiği bir cümle daha önce söylenmemiş ve o kişiye mahsustur. Yani, hayvanlardaki gibi belirli bir kalıp içerisindeki hareketlerle ifade edilmez, kişinin ürettiği cümle herhangi bir formatta söylenebilir. Bu durumda insanların kullandığı dil içerisinde bir duygu ve düşünce, aynı manaya gelecek şekilde herhangi bir cümleyle ifade edilebilecek iken, hayvanların iletişiminde belirli kalıplar vardır ve karşı tarafa iletmek istedikleri arzularını o kalıbın dışında başka bir durumla ifade edemezler.

Her ne kadar içgüdüsel olarak atalardan tevarüs edilmese de modern dilbilimciler, insanın doğuştan dil öğrenme kabiliyetine sahip oldukları noktasında hemfikirdirler.⁷

⁷ Poole, S. C. (2000). Introduction to Linguistics. Macmillan Publisher Ltd. United Kingdom. P. 2-5

İnsanların kullandığı dilin yukarıda bahsi geçen ayırt edici özelliklerinin yanında, başka canlılardaki iletişim yöntemlerinden farklı olan önemli bir yönü de toplum hayatı içerisinde yaşayan insanların oluşturdukları kültür ortamıyla dilin karşılıklı etkileşim içerisinde olmasıdır. Dil, kullanıldığı kültür ortamında yoğrularak kendine özgü şekillere girmekte ve kültürle girdiği etkileşime göre kendine göre bir mecraya doğru akmaktadır. Bu durumda dil için, insanların bilinçli olarak ürettikleri veya sözlük derleyen insanların kendilerince ortaya attıkları bir sistem değil, adeta tek tek fertlerin bilinçlerini aşan bir şekilde ortak kültür içerisinde gelişen ve değişen, içinde yaşadığı kültürün ölçüleri çerçevesinde şekilden şekle giren canlı bir organizmadır denilebilir.⁸

Bu durumda dilin temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) İnsana özgü bir iletişim aracıdır.
- 2) İnsan sesinden çıkan anlamlı sözcüklerden oluşur.
- 3) Bu sözcüklerin belirli ölçüler ile bir araya gelmesinden yine anlamlı cümleler oluşur ve her bir insan, aynı anlamı ifade edecek şekilde bile olsa, sınırsız sayıda cümle kurabilir.
- 4) Dil kültürel bir ögedir. Kültür içerisinde yaşayan insanlar ve toplumlarla birlikte değişen ve içinde bulunduğu kültüre göre şekil alan ve bu gelişimini tek tek bireylerden bağımsız şekilde gerçekleştiren canlı bir organizma gibidir.

2.2. Ana Dil ve Ana Dili

“Ana dil” ve “ana dili” kavramları Türkçe eğitimi ve öğretimi ile ilgili kaynaklarda birbirinin yerine kullanılan ve kullanıldığı yerlerde de anlam karışıklığına sebep olabilen bir konudur. “Ana dili” ifadesini kullananlar da genellikle bunu “ana dil” yerine kullanmaktadır.

Ana dili terimi kullanılırken “ana” sözcüğü “dil” sözcüğünün bir niteleyeni değil de tamlayanı yani açıklayıcısı yerine kullanıldığında bu “anne dili”ni öne çıkarmaktadır. Bu da yukarıda geçen “ana dil” teriminden çok farklı bir kullanım alanıdır. Her toplumda çocuğun kendi annesinden, mahallesinden veya köyünden öğrendiği dil ile o

⁸ Fromkin, V., Rodman, R., Hyams, N. (2010). *An Introduction to Language*. Wadsworth Cengage Learning. Printed in Canada. P. 429

toplumda “temel dil, esas dil,” anlamındaki “ana dil” aynı olmayabilir.⁹ Toplumun ana dilinden farklı olan “anne dili” ni konunun dışında tutarak terim sözlüklerinde de geçen “ana dil” ve “ana dili” kavramları ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.

Bu iki kavram arasındaki farkın anlaşılabilmesi, toplumda anlam kargaşasına ve tartışmalara neden olmaktadır.

Ana dilinin önemi ve hatta kutsallığı noktasında kimsenin kuşkusu yoktur. Bütün insanların ana dilini öğrenmesi, konuşması ve kullanması doğal ve insani bir haklıdır. Ancak asıl tartışılan konu, “ana dil” diye ifade edilen ama doğrusu ve kastedileni “ana dili” olan kavramın “resmî dil, eğitim dili ve kamusal iletişim dili” zemininde ele alınmasıdır. Buna “ana dil” bahanesi demek daha doğrudur ve bu konu, toplumdaki ayrıştırma için alet edilmektedir. Açıkça belirtilmelidir ki dil açısından ayrıştırılan topluluklar, bir zaman sonra ruhen ve zihnen de ayrılmakta; ayrı yaşamaya doğru yol almaktadır.¹⁰

2.2.1. Ana Dil

Terimler sözlüğü kaynaklarına bakıldığında ana dil;

- Bugün ses yapısı, şekil yapısı ve anlam bakımından birbirinden az çok farklılaşmış bulunan dil ve lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil: Ana Türkçe, Ana Moğolca, Ana Altayca, Roman dillerine kaynaklık eden Latince gibi.¹¹
- Belli dil öbekleri içinde toplanan ve akraba oldukları kabul edilen dillerin aslını oluşturan kaynak dil. Altay dili Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın ana dili kabul edilir. Latince Roman dillerine göre bir ana dildir.¹²
- Başka diller türetmiş olan dil. Örneğini, Latince, Roman dilleri için ana dildir. Başta Yakutça, Çuvaşça olmak üzere, Türk dil ve lehçeleri de başlangıcı bilinmeyen ana dilden gelmektedir.¹³
- Bir ya da birçok dilin kaynaklandığı dil. Örneğin Latince Roman dillerine göre ana dildir.¹⁴
- Başka diller veya lehçeler türetmiş olan dil.¹⁵

⁹ Sağır, M. (1997), “Ana Dil Mi, Ana Dili Mi?”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2, s. 543

¹⁰ Yaman, E. (2015), *Gaspıralı İsmail ve Türkçede Birlik*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 166-167

¹¹ Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları 575, Ankara, s. 8

¹² Toplaoğlu, A. (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 24

¹³ Koç, N. (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 28

¹⁴ Vardar, B. (1988), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul, s. 20

¹⁵ *Türkçe Sözlük* (2005), TDK, Ankara, s. 93

2.2.2. Ana Dili

İnsanoğlu topluluk hâlinde yaşayan bir varlıktır ve insanın olduğu her yerde mutlaka konuşulan bir dil vardır. Dolayısıyla insan doğar doğmaz etrafında konuşulan bir dile maruz kalmakta ve sonrasında bu dili öğrenmektedir. Bu bağlamda insanın ilk olarak annesinden, sonrasında ise çevresinden öğrendiği dil, kişinin ana dili sayılmıştır. Bu dil insanın bilinçaltına iner ve toplumla sıkı bağlar kurmasına vesile olur.¹⁶

Terim sözlüklerinde geçen “ana dili” tanımlarından bazıları şunlardır:

- İnsanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinçaltına inen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil.¹⁷
- Kişinin önce annesinden ve ailesinden, daha sonra da sosyal çevresinden öğrendiği, şuur altına yerleşen ve onun toplumla kendi arasındaki bağlarını oluşturan dil.¹⁸
- Kişinin önce annesinden ve yakın çevresinden, sonra daha geniş çevreden ve ulusal olanaklardan yararlanarak öğrendiği dil. Her Türk için Türkçe anadilidir.¹⁹
- İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde ilk öğrendiği dil. Ana dili bilinci dili yabancı öğelere karşı savunur.²⁰
- İnsanın çocukken ailesinden ve soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği dil.²¹

Burada ana dili ile ilgili çok önemli iki kavrama değinmek gerekmektedir. Her ne kadar bazı bilimsel kaynaklarda “ana dili öğrenmek” şeklinde ifade edilse de birçok dilbilimci “öğrenmek” tabirini doğru bulmamaktadır. Çünkü, öğrenmek bilinçli olarak girilen bir süreçtir. Hâlbuki hiçbir insanın, doğduğunda etrafında maruz kaldığı dilini bilinçli bir şekilde öğrenmesi söz konusu değildir. Burada insanlar maruz kaldıkları bu dili edinim sürecine girerler. Sözü edilen dili edinmek ise bir bilinçaltı kodlama ile oluşur ve insanlar yaşadıkları çevrenin kültürel değerlerini, kişiliklerinin bir parçası hâline getirme sürecine girerken aynı zamanda bu ilk öğrenilen dil, insanın düşünsel ve duygusal dünyasına da şekil vermektedir.²² Hatta bazılarına göre dil edinim kabiliyeti,

¹⁶ Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Yayınları: 439, 5. Baskı, Ankara, s. 81

¹⁷ Korkmaz, 1992, s. 8

¹⁸ Topaloğlu, 1989, s. 24

¹⁹ Koç, 1992, s. 28

²⁰ Vardar, 1988, s. 20

²¹ *TDK Türkçe Sözlük*, 2005, s. 93

²² Clark, B. A. (2002). *First- and Second-Language Acquisition in Early Childhood*. In Dianne Rothenberg (ed), *Issues in Early Childhood Education: curriculum, teacher education, & dissemination of information (Proceedings of the Lilian Katz Symposium, November 5-7, 2000)*. University of Illinois: Urbana-Champaign, IL, USA.

insanda sezgisel olarak doğumla beraber vardır ve bu kabiliyetin çevre ile girdiği irtibat neticesinde inkişaf etmesi söz konusudur.²³

Böylesine doğal süreçler sonucunda edinilen ve bireylerin kişilikleriyle özdeşleşen bir dil, sonrasında en temel bir insan hakkı olarak yaşam alanları içerisinde hizmet vermesi gerekmektedir. Oysaki özellikle de nasyonalist akımlarla beraber ortaya çıkan ulus devletlerin içinde var olan farklı dilleri konuşan etnik topluluklar, devletler tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve azınlıkların dillerini geliştirmelerine pek olanak sağlanmamıştır. Bazen bazı olanaklar sağlanmış olsa bile etnik birimler tarafından yetersiz olarak algılanmıştır.²⁴

2.3. Ana dili Eğitimi ve Ana dilinde Eğitim

Özellikle ulusçuluk akımlarının etkisiyle yeniden yapılanan dünyada ulus devletlerin kurulmaya başlamış olması bazı kavramları da insanlar için önemli kılmaya başlamıştır. Her ne kadar ulus devlet olarak birçok devlet kurulmuş ve bu devletler bir etnik kimliğe dayandırılmışsa da bu şekilde bir etnik kimlikten oluşan bir devlet bulmak olanaksızdır. Ulus devletlerin içinde bile birçok farklı etnik kimlikler var olmaya devam etmişlerdir. Ancak, devleti kuran etnik grubun diğer gruplar üzerinde asimilasyon politikaları genel itibariyle var olagelmiş, bu politikaların en başında da azınlık gruplarının kullandıkları ana dillerine uygulanan politikalar gelmiştir. Bu bağlamda, daha da önem kazanan “ana dili eğitimi” daha çok içerideki azınlığın kendi dilinin yeni nesillere öğretilmesi ve kültürün bir parçası olarak geliştirilmesi kavramlarını içermektedir. “Ana dilde eğitim” ise ana dili eğitimini de kapsayacak şekilde eğitim müfredatının azınlığın kendi dilinde verilmesi demektir.²⁵

Ana dili eğitimi konusu bilimsel kaynaklarda yukarıda tanımlanan şekliyle geçtiği gibi, aynı zamanda azınlık haklarının tartışıldığı siyasi zeminin dışında, insanların konuştukları kendi dillerinin gelişimi şeklinde de anlaşılmıştır. Özellikle ana dili eğitiminin küçük yaşlardaki insanların kişisel gelişimlerine önemli ölçüde katkıda

²³ Günday, Ş. (2003). *Zihin Felsefesi*, Asa Kitabevi, Bursa, s. 20.

²⁴ Seçen, S. (2011). *Anadilde Eğitim ve Türkiye Uygulaması*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara. S. 15

²⁵ Seçen, 2011, s. 16

bulunduğu saptanmıştır. Bunun yanında ana dilindeki yeterliliğin, diğer derslerde de başarının bir ön şartı olduğu ortaya konulmuştur.²⁶

Bu bağlamda çocukların dil edinimlerinde anne babalara önemli görevler düştüğü gibi, okul yıllarında da eğitim kurumlarının bu görevi yerine getirmeleri gerekmektedir. Çünkü, dilin doğru kullanımı ve geliştirilmesi uzun yıllara yayılan bir mesele olduğu gibi önemli ölçüde de gayretleri gerektirmektedir. Bu gayretler; gerek öğrenen çocuklar tarafından gerek anne babalar tarafından gerekse eğitimi veren eğitim kurumları tarafından özenle ele alınmalıdır. Bunun yanında dilin doğru kullanımı özendirilmeli, yanlış kullanımlardan mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Çünkü, dilin kendisi yaşayan bir varlık olduğu için bünyesine giren yanlışlar, bu hâli ile devam etmektedir. Dil ile kazanılan zenginlik, çocukların duyuşsal ve bilişsel gelişimlerini de önemli ölçüde etkilediği için, çocuklarda at başı giden vücut gelişimi ve dil gelişimi eş zamanlı olarak ele alınmalı, planlı ve programlı bir şekilde ana dili öğretilmelidir.²⁷

Ana dili eğitimi konusu, içinde özellikle birden çok ulusu barındıran devletler içerisinde önemli bir mesele olagelmiş, bu doğrultuda şartlara göre birtakım formüller geliştirilmiştir. Birden fazla dilin, ana dili olarak yaşadığı coğrafyalarda bu mesele her zaman önemli bir konu olmuştur. Ana dili eğitimi de ülkeden ülkeye farklılık gösterecek şekilde ele alınmıştır. Örneğin, farklı okul türleri açarak, içindeki azınlıkların ana dilini eğitim kurumlarında öğreten ülkeler olduğu gibi, bunu farklı öğretim biçimlerinde de ele alanlar olmuştur. Farklı okul türleri dendiğinde açılacak olan kamu okulları veya özel okullarla ana dili eğitimi verenler olduğu gibi, aynı eğitim kurumunun içinde 2 farklı ana dili veren veya birini seçmeli dil olarak veren uygulamalar da mevcuttur.

Devlet politikalarında ülke içindeki ikinci bir ana dilin nasıl ele alındığı da önem arz etmektedir. Bazı devletler ikinci dili de resmi dil kabul etmiş ve her iki dilde eğitimi kamu okullarında ayırt etmeksizin vermiştir. Örneğin; Belçika, İsviçre ve Finlandiya'da, farklı bölgelerinde hangi dil kullanılıyorsa eğitim de o dilde verilmektedir.

²⁶ Çavuşoğlu, A. (2006). "Ana Dili, Edinimi, Öğrenimi ve Geliştirilmesi". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 11, sayı 1. s. 40-45

²⁷ Yavuzer, H. (1988). *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 103.

Çin, Rusya ve Hindistan gibi çok uluslu ve çok kültürlü; aynı zamanda birçok dilin konuşulduğu ülkelerde her ulusun kendi dilini öğrenip öğretmesi anayasal güvence altına alındığı gibi, o ülkelerin resmi dilleri olan Rusça, Çince ve Hintçe de bütün okullarda öğretilmektedir.

Birçok ana dilinin konuşulduğu devlete örnek olarak gösterilebilecek İspanya'da ise birbirinden farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Öncelikle İspanya'nın bütününde İspanyolca öğretilmektedir. Bu ülkede sadece İspanyolcanın resmi dil olarak öğretildiği bölge olduğu gibi her iki dilinde resmi dil olarak öğretildiği bölge de bulunmaktadır. Bunun yanında ikinci dilin resmi dil kabul edildiği ve aynı zamanda İspanyolcanın da öğretildiği yerler de vardır.

Kanada'da ise Fransızca ve İngilizcenin resmi dil olması sebebiyle ülke içinde her iki dilde de eğitim verilmektedir. Hatta farklı bölgelerde yoğunlaşmış başka uluslar isterlerse kendi dillerinde de eğitim yapabilmektedirler.

Diğer bazı ülkelerde ise kamu destekli özel okullar bulunmaktadır. Bu okullarda ülkenin resmi dili olmayan fakat azınlıklar tarafından konuşulan diller öğretilmekte ve kamu kaynaklarından beslenmektedirler. Almanya ve Fransa'da bu duruma örnek gösterilecek okullar bulunmaktadır.

Çin, Hindistan, Rusya, Fransa, Hollanda, İsveç gibi birçok ülkede ana dili eğitimi birinci sınıftan itibaren yoğun olarak verilmeye başlanmışken, sonraki yıllarda ülkenin resmi dili de yavaş yavaş müfredata girmeye başlamakta ve hatta lise yıllarında müfredatın tamamına yakını ülkenin resmi dilinde yapılmaktadır. Rusya örneğinde rastlanabilecek uygulamada, resmi dilde eğitim sadece bir devlet politikası olarak bulunmamakta, aynı zamanda bu konuda toplumsal bir talep de olmaktadır. Çünkü, bu yaştan sonra ülke içerisindeki gençler resmi dillere çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır.²⁸

²⁸ Çelik, Z. (2013). "Anadilde Eğitim: Dünyada Yaygın Uygulama Modelleri". *Seta Perspektif*. Sayı 21. s. 2-3

2.4. Eğitim Dili

Eğitim, bireylerin kendilerine gerekli olan bilgi, beceri ve kabiliyetleri kazanması veya değişik kurumlar vasıtasıyla bunların bireye kazandırılması sürecidir. Eğitim dili ise bu kazanımların sağlanmasında kullanılan dildir.

Eğitim dili denince ilk akla gelen özellikle bazı üniversitelerde okutulan derslerin verildiği dildir. Örneğin Türkiye’de bazı üniversiteler, öğrencilerine verdikleri dersleri tamamen İngilizce ile verdikleri gibi bazı üniversiteler ise; bazı dersleri İngilizce, bazılarını da Türkçe vermektedir.²⁹ Eğitim dili tamamen İngilizce olan bir eğitim kurumu, hangi alanda olursa olsun, öğrencilere verdiği dersler İngiliz dili aracılığıyla olmaktadır.

Bazı ülkelerde farklı uygulamalar olsa da genel kanaat ve uygulama, eğitim dilinin o ülkenin resmî dilinde olması gerektiği yönündedir. Ana dili edinimi ve eğitimi, bireyler açısından doğal bir haktır. Ama bu hak, ana dilini öğrenme hakkıdır. Her birey ana dilini öğrenme hakkına ve imkânına sahip olmalıdır. Ancak, ulus-devletin egemenliği ve toplumsal bütünlüğün devamı için eğitim dilinin, o ülkenin resmî dilinde olması da gereklidir. Zaten uluslararası sözleşmelerde, ulusal egemenliğin ve toplumsal bütünlüğün korunması için ulusal resmî dilin öğretilmesi gerektiği ifade edilmiştir.³⁰

2.5. İletişim Dili

Kavram karışıklığına meydan vermemek için “*İletişim Dili*” konusunu iki ayrı başlıkta ele almak doğru olacaktır: **İletişim Dili** (Gündelik iletişim dili) ve **Ortak İletişim Dili**

2.5.1. İletişim Dili (Gündelik İletişim Dili)

İnsanlar, sosyal birer varlık olup toplu halde yaşarlar. Toplu halde yaşama da iletişim kurmayı gerekli kılar. İletişim ise duygu, düşünce ve isteklerin; kısacası mesajın, göndericiden alıcıya aktarılma sürecidir. Mesajın hem gönderici hem de alıcı tarafından anlaşılması esastır.

²⁹ Karadeniz Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Dil Hazırlık Eğitim-Öğretim Ve Sınav Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayı: 28770, Erişim Tarihi: 4 Ocak 2015, <http://www.ktu.edu.tr/ydyo-hazirlikokuluyonetmelik>

³⁰ Çelik, Z. 2013, s. 3

Toplumbilimciler İletişim kavramını: “Düşünce ve duyguların bireyler, sosyal gruplar, toplumlar arasında söz, el-kol hareketleri, yazı, görüntü, vb. aracılığı ile değiş tokuş edilmesini sağlayan sosyal etkileşim süreci, fikir ve bilgilerin herkesçe aynı şekil ve değerde anlaşılır hâle gelmesi, paylaşılması ve karşılıklı etkinin paylaşılması süreci”³¹ olarak ifade etmişlerdir.

İletişimin temelinde “bilgi akışı” vardır. Kişi, grup ya da kurumların kendi aralarında bilgi alışverişinin, bilgi akışının sağlanması iletişimin özüdür. Bu da kutuplar arasında ve bilinçli olarak gerçekleşen bir süreçtir.

İletişim genellikle kelimeler aracılığı ile olsa da çoğu zaman bu yeterli olmamaktadır. Konuşma dilini, beden dili; onları da duygu dili desteklediği takdirde iletişim doğru ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu konu, şu örnekle açıklanmıştır: “ konuşma eylemini bir piramide benzetecek olursak, piramidin tabanında duygular (duygu dili), ortasında hareketler (beden dili) ve tepeye yakın bir noktadan itibaren ise, sözler (konuşma dili) başlar. Esasen, konuşma eyleminin temelinde duygu dilinin yattığı rahatlıkla anlaşılır.”³²

Mevlâna’ya ait olan:” Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguyu paylaşanlar anlaşabilir.” Sözü de dikkate alındığında iletişimin salt “konuşma dili” olmadığı daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

2.5.2. Ortak İletişim Dili

Nikolay İlminski, Müslüman Türkleri birbirinden ayırmak gayesiyle her Türk boyuna ayrı bir alfabe tahsis ederek, onların şivelerini yazı dili haline getirmiş, bir Türkçeden 21 yazı dili oluşturmuş ve bir dil planlaması yaparak uygulamaya koydurmuştur. 1990’lı yıllara kadar bu ayrılık devam etmiştir.

SSCB’nin dağılmasıyla oluşan yeni Türk cumhuriyetleri ve özerk topluluklar birbirlerine yaklaşmış ve ortak bir ülkü etrafında birleşmeleri için şartlar oluşmuştur.³³ Bu durum ve şartlar gereğince Türk dünyası ile ortak iletişim kurulacak bir dile ihtiyaç

³¹ Kızılçelik, S. Ve Erjem, Y. (1994). *Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara, s. 218

³² Yaman, E. (2012), *Konuşma Sanatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 19

³³ Argunşah, M. (2012). *Sözüm Türkçe Üstüne*, Kesit Yayınları, İstanbul, s.23

vardır. Özellikle dilleri Türkçe ile ortak bir kökenden gelen Orta Asya Türkleri ile anlaşma zeminini sağlayacak bir dile ihtiyaç vardır ve bunu adlandırmak için de değişik terimler kullanılmıştır. Bunun için önerilebilecek terim “Ortak İletişim Dili” ifadesidir.³⁴

Bu ifadeyi iki şekilde anlamak mümkündür. Birincisi, yapılacak olan özel çalışmalar neticesinde adeta bir “lingua franca” oluşturarak ortak bir dil üretilmesi şeklinde olabilir. İkincisi ise, Türk lehçelerinin kendi tabii gelişimleri neticesinde tek bir şekle dönüşmesi şeklinde olabilir.³⁵ Ancak, bütün bunların oluşması suni süreçler içinde olacak bir durum değildir. Zaten meselenin tabii gelişimi için de elde yeteri kadar malzeme vardır. Yapılacak olan bilimsel çalışmalarda bu dillerin ortak noktalarının gün yüzüne çıkarılması neticesinde böyle bir dil de doğal gelişimi içinde ortaya çıkacaktır.³⁶

Sonuç olarak Ortak iletişim dili, modern dünya şartlarında birbirine çokça yaklaşmış olan farklı kültürlerin karşılıklı anlaşma ihtiyacından doğmuş bir gerçeklik olarak ele alınabilir. Böylece insanlar birbirleriyle, kullandıkları dil vasıtasıyla alışverişe geçecekler ve ortak zeminde buluşacaklardır.

Türk toplumları arasında oluşturulacak olan “Ortak İletişim Dili” ise Türk dili, Türk kültürü ve Türk toplumlarının kendi menfaatleri ve gelecekleri açısından zaruret derecesinde bir ihtiyaçtır.

2.6. Resmî Dil

Bir devletin kamu kurumlarında kendi vatandaşları ile ilişkiye girdiği dil anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu dil resmî yazışmalarda da kullanılır³⁷. Resmî dil statüsü, içinde bulunulan ülkede kanunla belirlenir. Örneğin Türkiye’de anayasanın 3’üncü maddesi, resmî dilin Türkçe olduğunu belirtmektedir. Ancak, uluslararası hiçbir belgede resmî dil veya devlet dili şeklinde bir tanımlamaya gidilmemiştir. Bu tanım tamamen devletler tarafından üretilmiş ve tedavüle sokulmuştur. Uluslararası belgelerde veya evrensel normlarda herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. Uluslararası hukuk da bir

³⁴ Yaman, E. (2001). “Tarihi Seyirden Hareketle Türk Dünyasında Ortak İletişim Dili”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı: 12, s. 468

³⁵ Yaman, 2001, s. 468

³⁶ Yaman, 2001, s. 469

³⁷ Akbulut, O. (2012). "Resmi Dil ve Anayasalarda Düzenlenişi." *Ankara Barosu Dergisi*. Sayı 3. s. 117

devlete herhangi bir resmî dil belirleme zorunluluğu getirmemiştir. Bunun yanında, ülkede yaygın olarak kullanılan dilin haricinde, başka bir dil bu ülkede kullanılıyor diye resmî dil kabul etme gibi bir zorunluluk da yoktur.³⁸

Bir ülke, bir dili resmî dil olarak kabul ettiği zaman bunun birtakım sonuçları da ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki;

- 1) Resmî dil olarak kabul edilen bir dil, kamu makamları tarafından bilinir ve bu dil vasıtasıyla vatandaşla iletişime geçilir.
- 2) Resmî dil olarak 2 veya daha fazla dil kabul edilmişse bu dillerin hukuki statüleri aynı olup birinin diğerine önceliği yoktur.
- 3) Resmî dil olarak kabul edilen dil, ülkenin her yerinde geçerlidir ve bütün kamu kuruluşlarında ve özel kuruluşlarda kullanıma açık olmalıdır.
- 4) Resmî dili kamu makamlarının bildiği var sayılır.
- 5) Vatandaşların bu dili veya dilleri asgari düzeyde de olsa bildikleri var sayılır.
- 6) Resmî dil olarak kabul edilen dil, kamu eğitim kurumlarında zorunlu olarak öğretilir.³⁹

2.7. Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri

Özellikle 20. yüzyıl içinde ortaya çıkan ulus devletler, tek bir ulustan müteşekkil olmayıp farklı ulusları içlerinde barındırmaktaydılar. Bu bağlamda bir devlet içerisinde çoğunluğun kullandığı ve genellikle resmi dil kabul edilen ve devlet tarafından çoğunlukla herkese öğretilmeye çalışılan dilin haricinde ülke içinde yaşayan azınlıkların kendi ana dilleri de bulunmaktadır. Bu insanların kullandığı dile azınlık dili denmektedir.⁴⁰

Azınlık dilinden önce “azınlık” kavramının ele alınması gerekmektedir. Çünkü, azınlığın tam olarak kim olduğu ve kimleri kapsadığı üzerinde uluslararası hukukta belirlenmiş bir norm yoktur. Uluslararası antlaşmalarda bile birtakım farklılıklar ortaya

³⁸ Terzioğlu, S. S. (2007). *Uluslararası Hukukta Azınlık ve Anadilde Eğitim Hakkı*, Alp Yayınları, Ankara, s. 93

³⁹ Terzioğlu, (2007), s. 94

⁴⁰ Akbulut, O. (2008). *Barış İçinde Birlikte Yaşamın Hukuk Zemini*, On İki Levha yay. İstanbul, s. 27.

çıkabilmektedir. Örneğin Türkiye'nin imzaladığı, bugün de geçerli olan bir antlaşma olan Lozan gereğince ülke içerisindeki gayrimüslimler azınlık sayılmış, ancak Kürtler bu azınlığa dâhil edilmemiştir.⁴¹

Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı şu şekilde tanım yapmaktadır:

a. “Bölgesel dil veya azınlık dilleri” şu dilleri tarif eder:

- i. Bir devletin toprakları içinde bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan ve
- ii. Devletin resmi dil(ler)inden farklı olan; devletin resmi dilinin diyalekti ve/veya göçmen dillerinin diyalekti kapsam dışındadır;

b. “Bölgesel dil veya azınlık dilinin kullanıldığı toprak”, belirtilen dil grubunun bu şart tarafından sağlanan çeşitli koruyucu ve destekleyici önlemlerin alınmasını mazur gösterebilecek sayıda kişi tarafından ifade aracı olarak kullanıldığı coğrafi alandır;

c. “Toprağa bağlı olmayan diller” o devletin vatandaşları tarafından kullanılan ve devletin geri kalan nüfusu tarafından kullanılan dil(ler)den farklı olan, geleneksel olarak o devletin sınırları içinde kullanılmakla birlikte belirli bir alan ile tarif edilemeyen dillerdir.⁴²

Burada yapılan tanımdan şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Öncelikle azınlık dili sayılacak dilin kullanıcıları olan kişilerin bu ülkenin vatandaşları olmaları gerekmektedir. O ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlı olmayanların kullandığı dilin azınlık dili olması gibi bir durum söz konusu değildir. Kullanılan resmi dilin farklı ağızları, azınlık dili kapsamının dışındadır. Örneğin Türkçenin Trabzon'da ve Erzurum'da kullanılan ağızı standart Türkçeden farklıdır ancak bunlar bir azınlık dili değildir, sadece resmi dil içerisinde bir ağızdır. Ayrıca, içinde bulunan ülkeye göçmen olarak gelip yerleşmiş insanların kullandığı dil o ülkede azınlık dili sayılmamaktadır. Örneğin Almanya içerisinde önemli bir nüfusa sahip olan Türklerin kullandığı Türkçe bu ülkede azınlık dili değildir. Bir ülkedeki azınlık dilinin Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri

⁴¹ Tacar, P. (2003). “Anadil Yönünden Çeşitlilik Arzeden Toplumlarda Çokdilliliğin Yönetisimi”, *Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları*, Ed: Ebru Uzpeder, Helsinki Yurtaslar Derneği Yayını, İstanbul, s. 21

⁴² Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Kulübü, (t.y.), Erişim Tarihi: 15 Ocak 2015, <http://www.bued.boun.edu.tr/turik.asp?id=65>

Şartı'nda belirtilen koruyucu ve destekleyici önlemlerin alınmasını gerektirecek durumu ancak belirli bir coğrafi alanda kullanılması ve insanların kendilerini bu dille ifade etmelerine bağlıdır. Bununla beraber ülke içerisinde olup belirli bir coğrafya alanına bağlı kalmaksızın bütün ülke içerisinde konuşulan diller de bu kapsam dâhilinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda Kürtçe konuşan Kürtler, Türkiye içerisinde belirli bir coğrafi alanda bulunmayıp bütün Türkiye sathına yayılmışlardır. Her ne kadar nüfusun çoğunluğu Türkiye'nin güneydoğusunda bulunsun da ülkenin başka yerlerinde yaşayan insanların sayısı azımsanmayacak derecede çoktur. Her ne kadar Kürtçe bu tanıma dâhil olabileceksin de uluslararası bir antlaşma olan Lozan Antlaşması gereği Kürtler azınlık statüsünde değerlendirilmemektedir.

Azınlık dili kavramına ek olarak “bölgesel dil” kavramını ise bu şartın içine Fransız diplomasisi koymuştur. Çünkü; Fransa, ülkesinde etnik, dinsel ve dilsel bir azınlığın bulunmadığını iddia etmektedir. Bu yüzden azınlık kavramına alternatif olarak bölgesel kavramını kullanmak istemiştir. Bu yüzden de bu Şartın içine koymuştur. “Azınlık dilleri veya Bölgesel diller” denilerek iki kavramın arasına “veya” bağlacı konulmuş, böylece devletlerin, ikisi arasında tercih yapabilme iradeleri temin edilmiştir.⁴³

2.8. Tek Dillilik

İki tane dünya savaşı ve bundan başka birçok savaşlar geçirmiş olan 20. yüzyılın karmaşık dünyası, ulusçuluk düşüncesinin çok revaçta olduğu bir döneme denk gelmekteydi. İmparatorlukların çözülmesi ile beraber ortaya çıkan boşlukta ulus devlet bir çözüm olarak ortaya konulmuştu. Ancak, her ne kadar belirli tanımlar çerçevesinde bir araya gelmiş topluluklar olan ulusların devlet kurması öngörülmüş olsa bile, hemen hemen hiçbir devlet tek uluslu bir yapıyla kurulamamıştı. Bu şekilde birçok milliyetin bir araya gelmesi ile kurulmuş olan devletlerde başat olan ve devleti kurmuş olduğunu düşünen etnik grup, diğer azınlıkları belirli politikalar çerçevesinde asimile etme gayretine girmiştir. Ancak, ulus devletlerin nazarında bu bir asimilasyon değil, buna meşruiyet kazandıracak şekilde “entegrasyon” olarak görülmüştür. Çünkü, o takdirde aynı devlet içindeki ulusların ortak bir paydada buluşması, aynı hedefe yönelmesi ve birbiriyle güçlü bağların kurulması için devletler çaba göstermişlerdir.

⁴³ Akbulut, 2008, s. 118

Bu çerçevede uygulanan entegrasyon metotlarının sonrasında, bir ülke insanların tamamının aynı dili kullanabileceği ve bu sayede ortak paydada buluşulabileceği şeklinde anlaşılmıştır. Hatta böylelikle ülke içerisinde siyasi istikrarın dahi geleceğine inanılmıştır. Böylece ortak bir ülkü etrafında toplanmaya çalışılan ülke insanı için en geçerli yöntemin ortak dil olduğu noktasında fikirler ortaya çıkmıştır. Bunun sonrasında ise devletin uygulamalarında ülkedeki etnik unsurların kendi ana dilleri bir taraftan onlara unutturulmaya çalışılmış, diğer taraftan da devletin benimsediği resmi dil bütün ülke sathında, vatandaş olarak kabul edilen bütün etnik unsurlara öğretilmeye çalışılmıştır. Bunun için örgün eğitim sistemi etkin olarak kullanıldığı gibi, devletle işi olan bütün vatandaşlar da resmi dili kullanmaya zorlanmıştır. Böylece etnik yapıların bir ana çatı altında eritilip bütünle uyumlu hâle getirildiği yerde ulus devletin bölünmez bir bütün olarak yaşamını devam ettireceğine inanılmıştır.⁴⁴ Bahsi geçen tek dillilik kavramı böyle bir ortamın üzerine bina edilerek ortaya çıkarılmıştır.

Bu durumda kendi içinde bulunan etnik yapıları bütünle uyumlu hâle getirmeye çalışan devlet, sadece resmi dil olarak benimsediği dili her alanda teşvik etmekte ve örgün eğitim sisteminde sadece o dili öğretmektedir. Azınlıkların konuştuğu kendi anadillerini ise uyum politikaları çerçevesinde süreçlere dâhil etmemektedir. Tek dillilik bir ülke içerisinde bu şekilde belirlenmiş politikalar çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu hâliyle devlet erki tek bir dil üzerinden bir ulus inşa etmeye girişmiş olmaktadır.

Bir ülke içerisinde tek dilliliği savunanlar, bunun için değişik siyasi ve ekonomik bağlamda ele alınacak argümanlar da üretmişlerdir. Örneğin demokrasinin işlenmesi ve ortak kamuoyunun oluşması için ülke vatandaşlarının ortak bir dil kullanmalarını gerekli görenler olmuştur.⁴⁵ Bunun yanında ekonomik faaliyetlere katılacak olan insanların ortak bir dil kullanmaları verimlilik açısından gereklidir diye düşünenler de olmuştur.

Bununla beraber bütün uygulamalar azınlıklara birtakım külfetler de getirmiştir. Örneğin kendi ana dilleri olmayan resmi dili öğrenmek ve kullanmak zorunda kalmışlardır, bu da onlar için önemli ölçüde sıkıntılara sebep olmuştur. Resmi dilin öğrenilmediği yerlerdeyse azınlıklar devletle olan ilişkilerinde sürekli bir tercümana

⁴⁴ Orhan, S. (2012). *Dil Politikaları, Dil Hakları ve Türkiye’de Uygulamaları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara. s. 35-36

⁴⁵ Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 121.

ihtiyaç duymuşlardır. Diğer önemli sonuçlarından biri ise bazı durumlarda göç etmek zorunda kalmış olmalarıdır. Bütün bunlara ek olarak bir asimilasyon sürecinin içine de girmişlerdir.⁴⁶

Yirminci yüzyılda oluşmuş ve devletlerin kurulması ve devam etmesi için düşünülen tek dillilik anlayışı zaman içerisinde birçok eleştiriler de almıştır. Özellikle liberal akımların gelişmesinden sonra, bu mesele çokça tartışılmış, yirminci yüzyılda ülkeyi bütünleşmeye götüreceği düşünülen bu politikanın artık yıkıcı sonuçlar getirdiği tartışılmaya başlanmıştır.⁴⁷ Bu haliyle Türkiye’de özellikle basında çokça tartışmalara rast gelmek mümkündür.⁴⁸

2.9. Çok Dillilik

Söylendiğinde tek bir anlam ifade etmeyip, farklı anlamlar çağrıştıran terimlerden biri de “Çok dillilik” kavramıdır.

Bir kişi birden fazla dili biliyor ise bu durumda o kişiye çok dillilik atfedilebilir. Bu bireysel yaklaşımla, kişiye özgü olarak ifade edilen bir tanımdır. Böylece bir kişinin birden fazla dil bildiği kabul edilmektedir.

Ancak, devletlerin yaptığı hukuk sistemi içerisinde çok dillilik, ülke içerisinde yaşayan farklı etnik grupların her birisinin ana dilinin devlet tarafından resmi dil olarak kabul edilmesi durumunda, çok dillilik devletin benimsediği bir durum olur. Resmi olarak birçok dili benimseyen bir devlet, bundan sonra hem hukuk sistemi içerisinde, hem resmi dokümanlarında hem devletin vatandaşları ile olan ilişkilerinde hem de kendi yazışmalarında resmi olarak benimsediği bütün dilleri kullanmak durumunda kalır⁴⁹.

Böylesi bir durum, daha çok federal yapılı devletler de görüldüğü gibi, böyle ülkelerde de genellikle bölgesel olarak farklı resmi diller kabul edilmektedir. Yukarıda

⁴⁶ Levy, J. T. (2003) “Language Rights, Literacy, and the Modern State”, *Language Rights and Political Theory*, Ed: Will Kymlicka and Alan Patten, Oxford University Press, New York, p. 232

⁴⁷ Can, E. *Çok dillilik mi böler, tek dillilik mi?* Radikal Gazetesi. 17 Aralık 2010, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015

⁴⁸ Aydın, B. (2013). “Tek dil dönemi geçti, toplumlar çok dilliliği desteklemeli”, *Zaman Gazetesi*, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015, <http://zaman-online.de/tek-dillilik-donemi-gecti-toplumlar-cok-dilliligi-desteklemeli-86769>,

⁴⁹ Patten, Alan, (2003). “What Kind of Bilingualism”, *Language Rights and Political Theory*, Ed: Will Kymlicka – Alan Patten, Oxford University Press, New York, p.296

örneklendirildiği gibi Rusya, federasyonun her tarafında Rusçayı resmi dil olarak kabul etmişken, değişik bölgelerinde farklı dilleri, bu bölgede konuşulma sıklığına göre veya bölgenin etnik yapısı dikkate alınarak, resmi dil olarak kabul etmektedir.

Ancak, üniter yapılı ulus devletler için, bu durum pek de bu şekilde kabul edilmemiş, ülkede birçok ayrılıkların çıkacağı endişesine kadar götürülmüştür. Bu durumda ülke içerisinde farklı ana dilleri olan farklı etnik gruplar bulunduğu halde devlet, resmi olarak çok dilliliği kabul etmemiş, baskın olan etnik grubun dilini resmi dil olarak benimsemiştir. Bu durum da beraberinde uzun yıllar sürecek olan “dil hakları” kavramını sürekli gündemde tutmuştur. Çünkü, ana dili konuşmanın ve onu geliştirmenin siyasi bir mesele olmadığı, herkesin kabul etmesi gereken doğuştan bir insan hakkı olduğu ifade edilmiştir. Her ne kadar ulus devlet içerisinde tek dilliliği savunanlar, karşı tezlerini ileri sürmüş olsalar bile, bahsi geçen tartışma sürekli gündemde kalmıştır.⁵⁰

Çok dillilik kavramına Türkiye Cumhuriyeti perspektifinden bakıldığında, bunun Türkiye şartlarında uygulama alanının olmadığı görülecektir. Çünkü, Türk milletinin birlikte yaşadığı hiçbir dinle ve kavimle bir problemi olmamıştır. Çok kültürlülük, çok dillilik, ötekileştirme, özgürleşme gibi kavramlar dayatmaca kavramlardır. Türk milleti, çok dinli, çok kültürlü, çok milletli yapılarla birlikte yaşamayı en güzel bir şekilde uygulamış ve dünya milletlerine bir model olmuştur. Milletimiz, farklılıkları birer zenginlik olarak görerek her dinden, her inançtan, her kökenden insanla bir arada yaşama konusunda tecrübelidir. Fark arama ve küçük farklılıkları soruna dönüştürme çabası, suni olarak oluşturulmaya çalışılan boşuna gayretlerdir.⁵¹

⁵⁰ Arzoz, X. (2007). “The Nature of Language Rights”, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 6:1, s. 4.

⁵¹ Yaman, E. (2015). *Gaspıralı İsmail ve Türkçede Birlik*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.165-166

3. BÖLÜM

DİLİN TEMEL ETMENLERİ

3.1. Kültür

Kültür, dilin gelişip şekil almasında çok önemli roller üstlenir. Canlı bir varlık olan dilin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında en büyük faktörlerden biri kültürdür. Dil, kendi mecrasında seyrederken, kültür etkisiyle şekillenir ve yoluna devam eder. Dilin bileşenleri olan edebiyat ve müzik gibi kavramlar da kültür ile bir şekle girer. Dil, kültür mirasının etkisi ile kendine özgü şeklini alır.

3.1.1. Kültürün Tanımı Ve Özellikleri

Kültür, tanımlanması çok zor olan ve üzerinde ortak bir tanıma varılmamış terimlerden biridir. Bilim dünyasında, kültürün ne olduğuna dair birçok açıklamaya rastlamak mümkündür. Örneğin 1952 yılında, Amerikalı bazı antropologlar, kültürün tanımı üzerinde yaptıkları bir derlemede ona 164 farklı tanımı bir araya getirmişlerdir. 1990'lara gelindiğinde bilim adamlarının, yıllardır üzerinde çalıştıkları kültürün tanımını, yine de bir mutabakat sağlanmış şekilde ortaya koyamadıkları saptanmıştır.⁵² Bu durum ise kültürün içeriğinin karmaşıklığından kaynaklanmaktadır. Çünkü, kültür dendiğinde bir evrenselden bahsedilebildiği gibi, bazı yerel unsurlardan da bahsedilebilir. Evrensel olanın yereli kapsadığı yerde, yerel olan birtakım farklılıklarla kültür, kendine has bir durum arz edebilmektedir. Diğer bir zorluk ise, kültürün kapsama alanının genişliğindedir. Öyle ki kültür, ilkel bir yapıdan yüksek bir medeniyet tasavvuruna kadar geçen alanın tamamını içine alabilmektedir.

İnsanların birbirleriyle olan sosyal ilişkileri neticesinde ortaya çıkan durumları inceleyen toplum bilimleri, insanların toplumsal hayat içerisindeki yerlerini, burada edindikleri statülerini, ekonomik ve bilişsel farklılıklarını, siyasi yapılarını, nüfus yapılarını, yerleştikleri coğrafi alana göre oluşturdukları düzenlerini, tarihten getirdikleri geleneklerini

⁵² Apte, M. (1994) "Language in sociocultural context". In: R. E. Asher (Ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Vol.4, Pergamon Press. Oxford, p. 2000-2010

konu edinir. Toplum bilimleri; insanları, diğer insanlarla olan ilişkileri çerçevesinde ele almaktadır. İnsanların karşılıklı ilişkiler çerçevesinde kurdukları yapılanmalar ve bu yapılanmaların zaman içerisindeki değişimleri kültür kavramının tanımı içerisinde ele alınması gereken durumlardır.⁵³

Toplum hayatının sürekli akışkanlığı, insanlar arası etkileşimi ve bu etkileşimin zaman içerisinde değişimi çerçevesinde anlam verilebilecek olan kültür kavramı, birden çok ve birbirinden farklı birçok kavram ve tanımı içermektedir. Bundan dolayı da birtakım şubelere ayrılmaktadır. Örneğin, bir milletin genel olarak bir kültüründen bahsedilebildiği gibi, o kültür içindeki popüler kültürden, yemek kültüründen ve başka alt dallarından da bahsedilebilmektedir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, bir tek tanımla kültürü karşılamak mümkün olmasa da ona asgari düzeyde anlaşılabilir bir tanım getirmek mümkündür. *Efradına câmi, ağıârına mâni* şeklinde bir tanım olmasa da kültür için, ***insan topluluklarının hep beraber ortaya çıkardıkları ürünler ve değerlerin tümü*** olarak ifade edilebilir. Tanımlamaların çok yönlü olması ve her bilim dalında kendine has bir şekilde ifade edilmeye çalışılması bu kavrama çok değişik anlamlar yüklemiştir. Bilimsel bağlamda, her bilim dalı kendi açısından kültürün bir yönünü ele alarak tanımlamış. Böylece bu kelimeye tanım ve anlam bakımından bir içerik zenginliği kazandırılmıştır.⁵⁴

Kültüre 1969 yılında UNESCO uzmanları tarafından bir tanım yapılmıştır: "*Bir insan topluluğunun kendi tarihi tekâmülü hususunda sahip olduğu şuur demektir; o surette ki, bu insan topluluğu bu tarihi tekâmül şuuruna atfen varlığını devam ettirme azmini gösterir ve gelişmesini sağlar.*"⁵⁵ Bu tanıma göre kültür, yerinde durmayıp sürekli değişen bir yapıya sahiptir ve bu değişen yapı içerisinde insanlık, kendi kimliklerini ifade etmektedir. Aslında bir noktada bu tanım, neden bir ortak açıklamaya varılamadığı meselesini de izah eder noktadadır. Çünkü, tabiatı itibariyle kültür sürekli bir değişim içerisinde ve farklı insan topluluklarından farklı şekilde tekâmüle uğramaktadır.

Bir başka tanıma göre kültür, bir arada yaşayan insanların karşılıklarına çıkan problemlere çözüm bulma uğraşdır. Nihayetinde bu uğraşın sonucunda ortaya çıkan durumlar birer alışkanlığa

⁵³ Ozankaya, Ö. (1994). *Toplumbilim*. (8.bs.). Cem Yayınevi. İstanbul. s. 14-16

⁵⁴ Çeçen, 1984, s. 10

⁵⁵ Kösoğlu, N. (1992), *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yayınları, İstanbul. s. 147

dönüşür ve kültür halini alırlar. Sosyal bilimlerde anlatılmak istenen şekliyle kültür, toplum içindeki maddi aletlerden çok, manevi değerler bütünüdür. Bunların içine örf ve adetler, toplumun algıları ve yaşamı anlamlandırma şekilleri de girer.⁵⁶

Sonuç olarak, kültürün bir insan üretimi olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Her bir ferdin bilinçli olarak kültürü yapılandırıp ortaya koyması mümkün değildir. Çünkü, bir kişinin ortaya koyduğu her türlü maddi manevi yapının kültür ögesi olması için sosyal hayatı paylaşan diğer insanlar tarafından da kabul edilmiş ve içselleştirilmiş olması lazımdır. Ancak; kültür oluşumu bir ferdi aşılıyor olmasına rağmen, her bir insan da kültüre belli oranda katkıda bulunarak onun gelişmesine vesile olmaktadır. Bu manada insanlar arası etkileşimin neticesinde ortaya çıkan kültür, bir insan eseridir ve doğal bir fenomen değildir. Ancak, doğal çevrenin de onun şekillenmesinde etkisi olduğu yönü yadsınamaz bir durumdur. Kültürün maddi ve manevi olmak üzere iki yönünden bahsetmek mümkündür. Maddi yönü dendiğinde, insanların kullandığı teknikler, yollar, üretim araçları gibi yönler kastedilmektedir. Manevi yönünü ise kültür içindeki insanların örf, adet, gelenek, anlayış, zihniyet, duygu dünyası gibi unsurlar oluşturmaktadır.⁵⁷

Bu şekilde tanımlara sığdırmak mümkünse de üzerinde çok tartışılmış bir kavramın açıklaması birkaç cümleye sığdırılacak kadar kolay olmamaktadır. Ancak, yine de onun bazı karakteristik özelliklerinden bahsetmek mümkündür:

1) Kültür kendini farklı şekillerde gösterir. Kültürün görünme şekillerini üç ana başlığa ayırmak mümkündür:

- a) Gözlemlenebilir davranış şekilleri,
- b) Değer yargıları,
- c) Bu yargıların altında yatan sebepler.

Gözlemlenebilir davranışlar, dışarıdan bakan herkesin çıplak gözle görebileceği insan davranış modelleridir. İnsanların birbirleri ile olan ilişkileri, nezaket anlayışları, hangi davranışları nezaket, hangilerini nezaketsizlik olarak algıladıkları, saygı anlayışları gibi birçok davranışı buna dâhildir. Birinci aşamada nasıl davrandıklarını gözlemlerken bunun arkasında yatan

⁵⁶ Güngör, E. (1989), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, 7. Baskı, İstanbul. S. 35

⁵⁷ Bilgiseven, A. K. (1995), *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 15

sebepleri anlamak ilk bakışta kolay olmayacaktır. Burada neden böyle davranıyorlar sorusu, değer yargılarını ortaya çıkaracaktır ki bunu gözlemleyen kişi cevaplayamaz. Bunun için bu davranış kalıbı içerisinde onu kabullenen ve mantığa oturtan kişilere sormak gerekmektedir. Ancak yine de bu davranışları sergileyen kişilerin kişisel bakış açılarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bir de bu davranışların altında yatan gerçek sebepler vardır ki bu sebepler o kültür içindeki insanlar tarafından çok iyi bilinmemektedir. Bu sebepleri ortaya çıkarmak daha çok bilimsel çalışmaların ürünüdür.

2) Kültür, davranışları ve davranışların yorumlanmasını etkiler. Örneğin, bazı jest ve mimikler farklı kültürlerde farklı anlamlara gelebilmektedir. Bir kültür içinde hoş karşılanan bir el hareketi, diğerinde aşağılayıcı bir anlam ifade edebilir. Giyim tarzları, yemek yeme davranışları gibi birçok öge de bu başlık altında değerlendirilebilir.

3) Kültür, hem evrensel insan doğasından hem de bir tek kişinin, kişiliğinden farklıdır. Evrensel insan doğası, bütün insanlıkta ortak olarak bulunan psikolojik ve fizyolojik durumlardır. Örneğin, bütün insanlarda korku, endişe, sevgi, nefret gibi duygular vardır. Bunun yanında fizyolojik ihtiyaçlar da evrenseldir. Ancak, bu duyguları insanların nasıl dışa vurdukları, bu duygu içinde iken kendilerini nasıl ifade ettikleri, içinde bulunulan kültür tarafından belirlenmektedir. Bundan sonraki kısım ise insanın kendi kişiliğidir ki bu tamamen kişiye has bir durumdur. Her bir fert, hem doğuştan getirdiği genetiği hem de sonradan öğrendikleriyle bu kişiliğini oluşturmaktadır.

Şekil 1: İnsan doğası, kültür ve kişilik arasındaki ilginin gösterilmesi

Burada en altta ve en geniş olan insan doğası kısmı evrenseldir, herkeste bulunur ve doğuştan getirilir. Kültür ise belirli insan gruplarına hastır ve sonradan öğrenilir. En üstteki kişilik ise kısmen insan doğasının kısmen de kültürün ürünüdür.⁵⁸

Görüldüğü üzere kültür, insanların evrensel olan tabiatıyla ferde ait olan insan kişiliği arasında bir yerde bulunmakta ve sonradan öğrenilmektedir. Doğuştan getirilen bir durum değildir.

4) Kültür, biyolojik süreçleri de etkilemektedir. Şöyle ki insanlarda yemek yeme evrensel bir ihtiyaçtır. Ancak, insanların neyi nasıl yedikleri ve yiyeceklere karşı duruşları kültür ögesinin yansımaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, pişmiş eti yemek konusunda herhangi bir çekince göstermeyen insanlara yemekte oldukları etin dinlerinde haram sayılmış bir hayvanın eti olduğu söylense iğrenme ve kusma gibi davranışlar sergilemeleri muhtemeldir. Bu konuda bir araştırmaya göre Arizona’da kendilerine böyle bir çeşit etli yemeğin takdim edildiği kişiler önce ne eti olduğunu anlamamış, sonrasında tavuk etiyle ton balığı arasında ikilemde kalmış, ancak yine de yemeye devam etmişlerdir. Ancak, bu esnada ikram eden kişinin, bu etin bir yılan eti olduğunu ifade ettiğinde bu eti bir tarafa atanlar ve kusanlar dahi olmuştur.⁵⁹

5) Kültür, sosyal grup kavramıyla yakından ilişkilidir. Bir insan tek başına olduğu zaman orada bir kültürden bahsetmek olanaksızdır. Kültürden bahsedilecek yerde en az iki veya daha fazla kişi olmalıdır. Ayrıca sosyal grup denildiğinde, bir insan bunların birçoğu ile ilgili olabilir. Örneğin, bir ülkede vatandaş veya bir etnik kimlik, bir yaş grubu veya bir cinsiyetin mensubu, bir ailede anne, baba veya çocuk gibi birçok roller üstlenir ve her birinin bir davranış kalıbı vardır ve kültür içinde bu davranış kalıpları insanlar tarafından edinilir. Dolayısıyla bir kültür formu edinirken kişi, bir sosyal gruba girerek o kültürün şifrelerini elde eder.

6) Kültürün hem sosyal hem kişisel yönü vardır. Öncelikle bir kişi etrafında gördüğü bir kültür ögesini kabullenir ve davranışlarına yansıtırsa, o kültürün bir parçası olur ve onun içinde işler. Eğer kabul etmezse o kültürün dışında kalır. İçinde kalınca ondan bir şeyler

⁵⁸ Hofstede, G. (1991/1994). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. HarperCollinsBusiness, London, p. 6

⁵⁹ Ferraro, G. (1998). *The Cultural Dimension of International Business*. 3rd Edition. Prentice Hall. New Jersey. p. 19-20

öğrenir ve ona bir şeyler katar. Bu durumda kültür, hem kişisel hem de sosyal yönü olan bir meseledir.

- 7) Kültür, sosyal ve psikolojik unsurlardan oluştuğu için, kültür öğelerini tam olarak birbirinden ayırmak mümkün değildir.** Bir kültür oluşurken veya bir kişi kültür ile etkileşime girerken, burada sosyal ve psikolojik faktörler devreye girdiği için sosyal gruptaki davranış modelleri net bir şekilde birbirinden ayrılamaz. Yani bir sosyal grubun diğerinden ayırt edici özelliklerinden tam olarak bahsedilemez. Şu şekilde de bakılabilir: Grup içindeki fertlerin psikolojik yapıları, inançları, tepkileri birbirinden farklı olduğu için, grup içinde tamamıyla birbirinin aynı davranışları gösteren fertler çıkmaz. Aynı şekilde diğer sosyal gruplar da birbiriyle ayrılamaz ve birini diğerinden tam olarak ayıran sosyal davranışlar gösteremez. Çünkü, kültür ögesi oluşurken, insanların her birinin psikolojileri de bu işin içine girer ve işler. Dolayısıyla insanlar sayısınca farklı davranış kalıpları ortaya çıkar. Bu yüzden bir kültür içindeki sosyal grupların tam olarak ayırtıkları noktalar belirlenemez. Çoğu zaman iç içe geçebilirler.
- 8) Bir kültürün hem herkese ait evrensel değerleri hem de kendini diğerlerinden ayırt edecek kendine has değerleri vardır.** Örneğin, birisiyle konuşurken onun gözünün içine bakmak konuşanlardan birisi için saygının gereği iken, diğeri için göz göze gelmemek saygının gereği olabilir. Evrensel olan karşdakine saygı iken, göz göze gelmek veya gelmemek kültürel bir yaklaşımdır.
- 9) Kültür, hayvanların içgüdülerinde olduğu gibi doğal süreçlerle nesilden nesile geçmez, içine girince öğrenilir.** Bu yönüyle de insana has bir olgudur. İnsanlar kültürleri, içinde yaşadıkça öğrenir ve edinirler.
- 10) Kültürün zamanla değişime açık bir yapısı vardır.** Dolayısıyla yaşam boyunca etkileşime girilen her araç, kültür üzerinde bir etki bırakır ve kültürün değişmesinde rol oynar. Ayrıca kültürün değişimi kendi içindeki faktörler yoluyla olabildiği gibi dış faktörlerin etkisiyle de değişime uğraması mümkündür. Ancak dışarıdan kültür içine katılacak olan öğelerin seçici bir süreçten geçtiğini belirtmek gerekir. Diğer kültürün öğeleri olduğu gibi alınıp benimsenmez. Öncelikle kendi kültür öğeleriyle uyumuna ve getirmesi muhtemel faydalarına bakılır. Eğer kolayca anlaşılabilirse ve öz kültür içindeki öğeye bazı üstünlükleri varsa kabul edilir. Sonrasında deneyerek test edilir ve en sonunda da kültür içindeki insanların önemli bir kısmı tarafından kabul edilirse kültürün ögesi olur. Ayrıca böylesi durumlarda sadece bir taraf diğerinin kültür öğelerini

almaz, bu iş karşılıklı olur. Diğer önemli bir nokta ise bir kültür ögesi olduğu gibi alınmaz, alınan kültür içinde birtakım değişimlere uğrar. Girdiği kültürün yapısına has bir şekil alarak işlevsel hale gelir. Son olarak da bazı kültür öğeleri diğerlerinden daha çabuk yayılma eğilimi gösterirler. Bütün bunlar da kültürün çok yönlü değişim içinde olduğunu gösterir.

11) Kültürün bütün öğeleri birbiriyle bir şekilde bağlantı içindedir. Her kültür kendi içinde tutarlı bir sistem oluşturmakta ve öğeler birbirine kendi mantığı içinde bağlanmaktadır. Yoksa rast gele oluşmuş yapılanmalar değildir.

12) Kültür; değerlendirilecek bir kavram değildir, tanımlanabilecek bir kavramdır. Şöyle ki bir kültürü diğeri ile karşılaştırırken, birinin diğerinden daha nazik, daha üstün olduğunu ifade etmek doğru değildir. Sadece kültür içinde olan öğeler tanımlanır. Örneğin bir kültürün nezaket anlayışının ne olduğu tanımlanır, yoksa nasıl olması gerektiği değerlendirilmez.⁶⁰

3.1.2. Dil-Kültür İlişkisi

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran çok önemli yönler vardır. Diğer canlılar birbirleriyle olan iletişimlerini doğuştan getirdikleri bazı özellikleriyle sağlarken, insanoğlu için böyle bir durum söz konusu değildir. İnsanın biyolojik altyapısında; sonradan öğrenmeye müsait bir zihin olduğu gibi, bu zihni kendi süzgecinde yoğurarak, bilgileri elde edeceği bir sosyal ortam da vardır. Ancak, insanın muhatap olduğu bu sosyal ortam, biyolojik süreçler sonunda elde edilmiş bir durum değildir. Bu ortamda veriler de hayvanlardaki gibi içgüdülerle aktarılmaz.

Kültür ediniminin biyolojik alt yapısını oluşturan husus, insandaki zihindir. Bu zihnin temel fonksiyonu; etrafındaki kültürün ona verdiği değerler bütünü, birçok psikolojik ve sosyolojik etkenleri de hesaba katarak değerlendirmesidir. Onlara kendince bir şekil vererek kabullenmesidir. Bu durumda insanda düşüncenin ortaya çıkması için biyolojik bir altyapı gerekli olduğu gibi, aynı zamanda bu fonksiyonları icra etmesi için insanın etrafında onu çevreleyen bir kültürün varlığı da o oranda gereklidir. Burada kültürün önemli bir rolü, insan düşüncesini niteliksel dönüşümlere uğratması ve düşüncenin belirli bir mecrada yol almasına kaynaklık etmesidir.

⁶⁰ Spencer-Oatey, H. (2012) *What is culture? A compilation of quotations*. GlobalPAD Core Concepts. Available at GlobalPAD Open House, pp. 3-15

İnsanoğlu biyolojik olarak bir kültürü edinmemekte, sonradan kültürün içine girerek zihinsel ve psikolojik faaliyetler sonrasında o kültürü kendi tabiatına yerleştirmektedir. İnsanda bu süreçlerin en önemli aracı ise *dildir*. Yine dilin de altı çizilmesi gereken en önemli yönü, hayvanlardaki gibi içgüdüsel olarak biyolojik süreçlerle nesilden nesle aktarılan bir durumu yoktur, sonradan öğrenilmektedir. Sonradan ğrenen biri için dil de, kültürü gibi zaman içerisinde yeni bazı kalıplar kazanmakta ve bir canlı gibi değişmektedir.

Dildeki ifade tarzları ve anlam biçimleri, kültürün eseri olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü dil, bir takım şemalar kurar ve kurulan bu şemalar insanlar tarafından ortak olarak kabul edilir. Örneğin bir masaya masa denilir ve bu dili kullanan herkes tarafından böyle kabul edilir. Bu nesneye bir başkası tarafından başka isim verilmez. Verilse bile yine herkes tarafından bu haliyle kabul edilmesi gerekir. Böylece dil, herkesin ortaklaşacağı bir dünya kurar. Bu durumda ise şöyle bir tanım getirmek mümkündür: *Tamamen kültürel kaynaklı bir etkinlik olarak ele alınabilecek olan dil, bilinçli olarak ortaya konulan birtakım simgeler aracılığıyla insanların düşünce, duyuğu ve isteklerinin aktarımında kullanılan, içgüdüsel olmayan, insana has bir yöntemdir*. Bu durumda dil, kltrden önce öğrenilmesi gereken ve kültürün edinimine aracı olan en önemli kaynaktır. Dil, bir nevi kültürün epistemolojik alt yapısını oluşturur ve bunun öncülüdür. Böylece çevresindeki dünyayı anlamının ve anlamlandırmanın ilk aracı dildir.

Bütün bunlardan şu sonuca varmak mümkündür ki insanın biyolojik alt yapısında olan zihin, dünyayı anlama ve kavrama noktasında öncelikle etrafındaki dili edinir, sonra da bu dil sayesinde çevresindeki kültürü öğrenir. Ayrıca zihinde tabii bir faaliyet olarak, dil ve kültürün birbiriyle etkileşimleri ile beraber, onları kendine göre bir dönüşüme tabi tutma ve bunu başkalarına aktarma potansiyeli vardır.⁶¹

İnsanların duyuğu, düşünüş, hl ve tavırlarının; birbirleriyle olan muamelelerinin toplamından ortaya çıkan kültürü, aynı zamanda birbiri ile münasebeti olan toplumlar arasında da paylaşılmaktadır. İnsanlar arasındaki sürekli etkileşimle kendisine bir şeyler katarak değişen ve gelişen kültürün en önemli aktarım aracı dildir. Bu açıdan bakıldığında dil, gerek kültürün kendi içinde gelişmesi gerekse başka kltrlerle olan etkileşimi sırasında en önemli vasıta olarak dile ihtiyaç duyar. Dil sayesinde insanlar ve kltrler arasında bir köprü oluşur. Hatta daha küçük ölçekte bakıldığında bile, dilin çok önemli görevler ifa ettiği

⁶¹ Yıldız, T. (2014). "Saussure'den Bakhtın'e Dil-Kültür İlişkisi: "Tümü Kapsayıcı Olgu"". *İdil*, 3 (11), s.115-136.

görülmektedir. Örneğin; toplumun en küçük birimi olan ailede eğitim ve kültür aktarımı, yine dil sayesinde oluşur.

Her bir bireyin kendine özgü bir iç dünyası vardır. Bu dünyayı oluşturan alt yapıda, yapılandırıcı en önemli etmen, insanın içinde yaşadığı kültürdür. Bu şekilde insanın duyuş, bakış ve inanışlarına etki eden kültür, en son noktada dil ile aktarılmaktadır. Her bir ferdin, kişilik olarak diğerlerinden farklı olması, insan tabiatının gereğidir. Hâlbuki bu farklılıklar içerisinde birbirleriyle ortaklaşmaları ve asgari müşterekleri bulmaları da yine dil sayesinde olmaktadır.

Kültürün yapılanmasında başat bir rol oynayan dil, bir taraftan kültürden etkilenerek kendisi de değişime uğramaktadır. Bu durumda kültürün önemli bir unsuru olarak, bir taraftan kültürün taşınmasında önemli roller oynarken bir taraftan da kendisi, o kültür içerisinde bir takım değişikliklere uğramaktadır. Dolayısıyla dil ve kültür arasında karşılıklı bir etkileşimden bahsetmek mümkündür.⁶²

Toplumların da tarihi ve kültürel derinlikleri, o toplumun dil ve edebiyatından anlaşılabilir. Tarih ve kültürün en net yansıması, dil ve edebiyatta görülür. Bu konuyu Yaman şöyle ifade eder: "...Bu anlamda edebiyat, milletlerin hayat tarzına tutulan bir aynadır. Türk edebiyatı da Türk milletinin engin ruh dünyasını, köklü tarihini, hareketli yapısını, zengin kültürünü yansıtan muhteşem bir aynadır."⁶³

Kültür, dil ve edebiyat, toplumun temel dinamik değerleridir. Bu değerler, kendi aralarında etkileşim halinde olduğu gibi içinde bulunduğu toplumla da temas halindedir. Anadolu'da "kopuk" diye ifade edilen tabir vardır. O da toplumun temel değerlerinden kopmuş olan insanlar için kullanılır.

3.2. Ulusçuluk (Nasyonalizm)

Ulusçuluk, her ulusun bağımsız olarak kendi anlayışına göre yaşama ve ilerleme hakkına sahip olmasıdır. Bir ulusun sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi olarak bağımsızlığına sahip olması ideali şeklinde ortaya çıkmıştır. Ulusçuluk, Batı dillerinde ve dilimizde ulus kavramından türetilmiştir. 18. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da kullanılmaya başlanan

⁶² Göçer, A. (2001). "Dil-Kültür İlişkisi". *Erciyes*. Sayı: 287. S.3-4

⁶³ Yaman. E. (2015). *Türkçe Bilinci*, Akçağ Yayınevi, Ankara, s. 126

“nasyonalizm”, Almancada “nationalismus”, Fransızca “nationalisme”, İngilizcede “nationalism”, Türkçede ise ulusçuluk olarak karşılık bulur.

Ulusçuluğun doğup gelişip oradan da bütün dünyaya yayıldığı topraklar olan Avrupa'da, aydınlanma sonrası ortaya çıkan birçok devrimin farklı ülkelerde değişik yansımaları olmuştur. Bu devrimlerin etkilediği ülkelerde devrimler farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktıkları kültür ortamlarının da birbirinden farklı olması bu değişkenliğin sebebi olduğu söylenebilir. Bir Fransız devrimi ürünü olan ulusçuluk ise siyasi alanda çok güçlü bir ideoloji olarak ortaya çıkmış ve bütün on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl boyunca toplumları etkilemiştir. Ancak, etkilediği toplumlarda, içinde bulunduğu kültürel şartların etkisi ile kendine göre şekil alan ulusçuluk, tanımlanmasında çok zorluklar çekilmiş bir kavramdır. Ancak, ilk ortaya çıktığı zaman ulusçuluk, toplumun bir özgürlük ve egemenlik arayışının ideolojisi konumunda idi. Bu ideolojiye göre insanlar özgür olmalı, dışarıdan onlara herhangi bir baskı gelmemeli ve kendi kaynaklarını kendileri kontrol edebilmeli ve kendi toprakları üzerinde kendi hâkimiyetlerini kurabilmeli idi.⁶⁴

Burada öncelikle ele alınması gereken kavram olan “ulus”un, tam olarak kimler olduğu ve hangi ortak özellikleri bulunduğu meselesi de öteden beri tartışmalı bir durumdur. Burada ulusu oluşturan bazı objektif ölçülerden bahsedilebilecekse de, bir takım sübjektif yönlerinin olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, bir kültürel bütünlük olarak uluslar, ortak dili konuşan, ortak bir dine sahip ve ortak bir geçmişi olan birimlerdir. Bu nokta, ulusların ortak ve objektif yönlerini oluştursa da bazı ulusların oluşumunda sübjektif kavramların da rol oynadığı gözlenmiştir. Örneğin Kanada’da Fransızca ve İngilizce konuşmaya göre ayrılmış gruplar vardır. Bunun yanında ulusun yapılandırılmasında kültürel, politik ve psikolojik sebeplerden bahsetmek de mümkündür. Yukarıdaki tanım kültürel noktada oluşmuş bir ulusu ifade etse de, aynı yönetim altında bir araya gelmiş insan grupları politik olarak bir ulusu ifade edebilmektedirler. Psikolojik olarak ise birbirlerini aynı grubun içinde gören ve birbirine bağlılık hisseden insan grupları da ulus sayılabilir.

⁶⁴ Kırılı ntokme, O. (2010). “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 46, s. 402-403

Farklı zaman ve farklı kültürlerde kendine has farklı şekillere giren ulusçuluk, bahsi geçen bu değişimi, içinde bulunduğu tarihi şartlara da borçludur. Bu bağlamda ortaya çıkan ulusçuluk şekillerinden birkaçını ele almak mümkündür.

1) Liberal Ulusçuluk: Yukarıda bahsi geçen ve Fransız devrimine zemin oluşturan ulusçuluk türünde, ulusun kendi kendini idare etmesi ve mevcut mutlak monarşilerin sahip oldukları gücün sınırlandırılması isteği baskın bir şekilde bulunmaktaydı. Bütün diğer ulusçuluk anlayışlarında olduğu gibi liberal anlayışta da ulus, organik bir yapı olarak görülmekte ve ulusun kendine has bir kimliği olduğuna inanılmaktaydı. Bu yüzden kendi kendini yönetme hakkı da uluslara verilmeliydi. Bu manada liberal ulusçuluk, diğer ulusçuluk türlerinden ayrı olarak sağlam bir temele oturtulmuş bir anlayış olarak kabul edilebilir. Çünkü bir ulusun diğerine üstünlüğü gibi bir iddiada bulunmamış, bütün ulusları eşit kabul etmiş ve kendilerini yönetme hakkının ellerinde olduğunu düşünmüştür.

2) Muhafazakâr Ulusçuluk (Milliyetçilik): On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar ulusalcılığa karşı soğuk duran muhafazakâr insanlar, sonrasında bu kavrama fazlasıyla ilgi duymaya başlamışlardır. Liberal ulusçulukta var olan, ulusların kendi kendini yönetme hakkını elde etmeleri gerektiği düşüncesinden ziyade, ulusçulukla duygusal bir bağ kurmuşlardır. Buna göre *vatanseverliği* de bir şiar edinmiş olan bu ulusçuluk türü, milletlerin psikolojik altyapılarında olan ve onları birbirine bağlayan millî-manevi değerleri ortak nokta olarak ele alan ulusçuluk anlayışıdır. Bu anlayışın Türk kültüründeki karşılığı “*milliyetçilik*”tir. İnsanlar oluşturdukları ortak kimlikle hem kendileri emniyet içinde olmuşlar hem de birçok ortak değeri paylaşarak geleceğe yürüme iradesi içinde olmuşlardır. Bu tip bir milliyetçilik, uluslaşma aşamasında olan toplumlardan çok, yerleşik ulus devletlerde ortaya çıkmıştır. Çünkü bu devletler, içten veya dıştan bir tehdit altında oldukları algısını oluşturarak birlik sağlama eğiliminde olmuşlardır. Bu ulusçuluk türünün geliştirdiği algıya göre, ülkeye giren dış göçler bu ülke için bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü, toplumda yerleşmiş olan ulusal kültürü ve etnik kimliği erozyona uğraticı yönleri vardır.

3) Yayılmacı Ulusçuluk: On dokuzuncu yüzyıl Avrupa’sında ortaya çıkan bu ulusçuluk anlayışının büyük oranda saldırgan, militarist ve genişlemeci bir tabiatı vardı. Eski sömürge dönemi Avrupa’sından farklı olarak bu dönemdeki Avrupa’da, ulusçuluk değişe değişe öyle bir şekil almıştı ki artık büyük devletler kendi uluslarının diğerlerinden üstün

olduğuna inanmaya başlamıştır. Bundan sonra ise yönetmesi gereken bazı üstün milletlerle, yönetilmesi gereken ve hiyerarşik olarak daha aşağıda duran başka milletlerin varlığından bahsedilmeye başlanmıştır. Bir noktada şovenizm olarak nitelendirilebilecek olan bu ulusçuluk anlayışı, bütün bir yirminci yüzyıl boyunca hem iki dünya savaşının çıkmasına sebep olmuş hem de birçok karışıklığın öncülü olmuştur.

4) Anti Kolonyal Ulusçuluk: Bu ulusçuluk türü ise sömürgeci Batının gittiği ülkelerde, sömürgeci güçlere karşı, o ulus içerisinde oluşmuş bir ulusçuluktur. Bu ise sömürgecilerin kendilerini üstün görme anlayışlarına ve o insanların Batılılar tarafından sömürülmelerine karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmış ve bir noktada yayılcı ulusçuluk kendi karşıtı oluşturmuştur. Bu duruma Hindistan ve Afrika'da birçok ülke içinde örnekler göstermek mümkündür.⁶⁵

Avrupa'da monarşik düzenlerin güçlenmesi, önemli ölçüde siyasi farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Ulusçuluğun anavatanı sayılacak Fransa'da, uluslaştırma sürecinin 15. yüzyılda başladığını ve bu vesileyle ulusun türdeşleştirilmesi ve devletin merkezileştirilmesi politikalarının etkili olduğunu iddia edenler de vardır⁶⁶. Ancak, öncesinde var olan imparatorluklar, kendi egemenliği altındaki halkını uluslaşmaya gidecek şekilde türdeşleştirmemişlerdir. Onlar için önemli olan durum, halkın vergi vermesi ve sadakat göstermesiydi.⁶⁷ Eski dönemlere bakıldığında, devlete olan sadakatin ulusçuluk anlayışıyla değil, hanedana sadakat etkisiyle olduğu görülmektedir. Avrupa'da 16. yüzyıla kadar insanların sadakat attettikleri nokta, diğer bir deyişle birbirlerine ve üst otoriteye bağlandıkları nokta kilise ve feodalite olmuştur. Ancak sonrasında kilise ve feodalitenin önemli ölçüde yıpranması sonucunda, monarşiler hem güçlenmeye başlamışlar, laikleşerek kiliseyi sistemin dışına çıkarmaya çalışmışlar hem de merkezileşmek adına feodal güçleri siyasetin dışına çıkarmaya çalışmışlar ve böylece yeni bir devlet modeline doğru adım atma gayreti içerisinde olmuşlardır.

Ulusçuluğun gelişmesini etkileyen önemli faktörlerden birisinin de kapitalist yayıncılık olduğu iddia edilmektedir. Bu anlayışa göre kültürel alanda ortaya çıkmış olan devrim niteliğindeki gelişmeler, ulusçuluğun da bir noktada ortaya çıktığı gelişmelere zemin

⁶⁵ Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Ed. Buğra Kalkan. Liberte Yayınları, s. 151-169

⁶⁶ Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik*, çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul. s. 158

⁶⁷ Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler*, çeviren: İskender Savaşır, Metis Yayınları, 5. Basım, İstanbul, s. 21.

hazırlamıştır. Şöyle ki, matbaanın icadı, kapitalist yayıncılığın gelişmesinde ve yaygınlaşmasında önemli bir etki oluşturmuştur. Öncesinde sadece Latince olarak basılan eserler, bundan böyle ulusal dillerde basılmaya başlamış, böylece eldeki bilgileri okuyup değerlendirebilen insanlar düşünmeye başlamış ve birbiri ile olan ilişkileri kökten değişime uğramıştır. Bu kapitalist anlayış, halk dillerinin Latince'ye karşı önemli ölçüde gelişmesine ve fikirlerinin özgürce dolaşmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin 1517 de Martin Luther, düşüncelerini Wittenberg Katedralinin üzerine koymuş, hemen sonrasında da Almanca çevirilerini yayımlamıştır. Böylece bu çeviriler bütün Almanya sathına yayılmış ve okunmaya başlanmıştır. Bu kapitalist anlayışın önemli bir yönü ise, yüksek oranda kar etme düşüncesiyle mümkün olduğu kadar kitlelere ulaşmaya çalışmasıdır. Bu bağlamda herkesin anlayabileceği bir dil kullanılmış ve ürünlerini satabilme gayreti içerisine girilmiştir. Bu açıdan kapitalizm ile Protestanlık arasında sıkı bağlar vardır. Bir tarafta daha çok kitap satma dürtüsü, diğer taraftan düşüncelerini halka yayma isteği bir araya gelince bu iki anlayış tarihsel olarak birbiriyle türdeş hale gelmişlerdir.⁶⁸ Sonrasında ulusal dillerin gelişmesi de ulusçuluğa zemin hazırlayacak etkilerde bulunmuştur.

Bütün bu gelişmeler üzerine, Latinceyi ve Katolikliği korumaya çalışan Roma, yasak yayınlar listesini çıkarmaya çalışmış, ancak Protestan dalga karşısında duramayacağını anlayınca, Latinceyi korumaktan vazgeçip sadece Katolikliği korumanın derdine düşmüştür. Böylece Protestanlıkla Katolikliğin mücadelesi devam etse de, yerel diller kendilerine bir gelişme alanı bulmuş, ulusal diller haline doğru yavaş yavaş evrilerek ulusçuluğun da önü açılmıştır.

Ulusçuluğun tarihi embriyolojik sürecinde çok önemli tesirler icra etmiş olan yerel dillerin gelişimi, bir noktadan sonra monarşilerden de destek almıştır. Halk üzerinde egemenliklerini kurup devam ettirme gayretinden olan monarşik düzenler, sonrasında halkın yerel dilini kullanmaya ve kullandırmaya teşvik etmişlerdir. Devlet dillerinin oluşmasında, bu şekilde yaygınlaştırılmaya çalışılan yerel dillerin önemli ölçüde etkisi olmuştur.⁶⁹

Gellner'e göre, ulusçuluk düşüncesinin ortaya çıkmasında reform hareketlerinin çok önemli rolleri vardır. Kilisenin kurduğu eski düzene şiddetle karşı çıkan insan toplulukları, kilisenin elindeki bilgi tekeline yerel dillerin gelişmesi ile kırmış, böylece yeni toplumsal düzen ve

⁶⁸ Anderson, 2009. s. 51-54

⁶⁹ Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul. s. 10-12

ilişkiler ağının kurulmasına zemin hazırlamıştır. Sanayileşme çağında ise, eğitim görmüş okuryazar olan insan gücüne ihtiyaç duyulmuş, bu da bir noktada türdeşliği gerekli kılmış, sonrasında ise toplumlar bu türdeşlik vesilesiyle ulus adı verilen yeni bir toplumsal yapılanmaya doğru yol almaya başlamışlardır.⁷⁰

Aynı şekilde Wallerstein da ulus kavramını kapitalist üretim şekillerinin bir neticesi ve bunları meşrulaştıran bir araç olarak görmüştür. Dünya’da varlığını devam ettirmek isteyen her devlet, öncelikle kendi egemenliğini devam ettirmenin endişelerini yaşamış, bunları gidermenin yolu olarak da tebaası içerisindeki ulusçuluk anlayışının onları bir arada tutacağına inanmıştır. Böylece dışarıdan gelecek etkilere karşı daha dirençli olacak olan devlet yapılanması, kendisine karşılık gelecek olan *ulusu* ortaya çıkarmak gayretinde olmuştur. Bundan sonra ise siyasi varlığını devam ettirebilmek adına, kendi yönetimindeki toplumu birbirine bağlı kalmaya ve onlar üzerinde ulusal kimlik oluşturmaya gayret etmiştir.⁷¹

Modernizmin ihtiyaçları doğrultusunda, kitleleri belli bir amaca yöneltmek ve bu amaç doğrultusunda insanlar arasında duygusal bir bağ oluşturmak için ortaya atılmış olan ulusçuluk düşüncesinin oluşumunun, böylesi teknik ve yapay süreçler ile ortaya çıktığı düşüncesine itiraz edenler de olmuştur. Çünkü yukarıda görüldüğü üzere ulusçuluk düşüncesi, üstten birilerinin zorlamasıyla ve planlamasıyla halk üzerinde oluşturulmuş bir etki gibi sunulmaya çalışılmıştır. Hâlbuki bu kavramın ortaya çıkmasında, insanların psikolojik durumlarının önemli ölçüde etkisi vardır. Burada insanları birbirine bağlayan ve onların birlikteliğini sembolize eden birtakım ortak değerler ve inanç dizileri vardır. Toplumları ortak noktada birleştiren ve onları ortak bir amaca doğru yönlendiren bütün fertlerin psikolojisinde mevcut olan ve onlara bu birlikteliği aşıl原因an birtakım değer dizgeleri vardır ve bunlar toplumun bütün fertleri tarafından ortaklaşarak algılanmaktadır.⁷²

Genel olarak bakıldığında ulusçuluk kavramı için, “bazı detayların zorlamasıyla ortaya çıkmasının çok ötesinde, birçok karmaşık faktörün ve süreçlerin etkisiyle toplumsal tabanda ortaya çıkmış bir ideolojidir” şeklindeki yaklaşım daha yerindedir. Bu anlayışa göre ulusçuluk,

⁷⁰ Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan). İnsan Yayınları. İstanbul. s. 105-106

⁷¹ Wallerstein, İ. ve Balibar, E. (1993). *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. Metis Yayınları, İstanbul. S. 104

⁷² Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*, çeviren: Cumhur Atay, Kalkedan Yayınları, 2. Basım, İstanbul. s. 154

aynı ulusa üye olma ve aynı duygusal bağları taşıyor olma durumunun, aynı devleti ortaya çıkarma durumuna yönelmiş bir arzudur.

Böylesi bir isteğin, geçmişte de var olmasına rağmen Fransız devrimi ile ortaya çıkması; gelinen nokta itibarıyla insanların almış oldukları eğitim, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve içlerinde buldukları sosyal kurumlar aracılığıyla oluşmuş durumun birbiri ile aynı zaman diliminde ve aynı ortamda buluşmasındandır.⁷³

Bütün bu açıklamalardan şöyle bir sonuç çıkarılabilir ki ulusçuluğun tarihi dönüm noktasını Fransız devrimi oluşturmaktadır. Ancak, bunun öncesindeki tarihi gelişim süreci ve etkileşim modelleri halen devam etmekte olan bir tartışmanın konusudur. Bir taraftan yapay olarak ortaya çıkarılmış ve birileri tarafından halka dayatılmış bir ideoloji olduğu fikirleri yaygınken, diğer taraftan çok karmaşık psikolojik ve toplumsal sebepler içerisinde ortaya çıktığını iddia eden fikirler de vardır.

Ancak ulusçuluğu bu denli karmaşık hale getiren sadece Fransız devrimi öncesindeki onun tarihi gelişimi değildir. Aynı zamanda sonrasında, değişik toplumlarda farklı etkilerle farklı formatlarda kendini ifade etmiş olan ulusçuluğu da dikkate almak gerekmektedir. İçinde bulunduğu toplumun şartlarına göre, bazen ekonomik ilişkiler gereğince ortaya çıkmış bir ulusçuluk, bazen de psikolojik şartların tesiri ile toplumu bir arada ve ortak bir ülkü etrafında toplamaya çalışan muhafazakâr ulusçuluk türleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanında yayılcı ulusçuluk türleri olduğu gibi, buna karşı kendini korumaya çalışan ulusçuluk anlayışları da ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar da ulusçuluğun belirli bir tanıma sığdırılamayacağı, sadece belli bir zaman diliminde, belli bir toplumda ve belli şartlar altında kendisine has bir tanımının yapılabileceği durumunu ortaya koymaktadır.

Ulusçuluğun tesiri ile ortaya çıkmaya başlayan ulusların tarihi sürecine bakıldığında, Batı Avrupa'da Fransa ve İngiltere örneklerinde olduğu gibi, monarşilerin merkezileşme ve türdeşleştirme anlayışlarının sonucu olarak oluşmaya başlamış uluslara rastlanmaktadır. Bazı ulusların, ulusçuluk doktrinlerinin ortaya çıkmasından önce ulusal bilinç ve kimliklerini kazanmış oldukları görülmektedir. Bu duruma İngiltere ve Fransa gibi, Hollanda ve Danimarka da örnek olarak gösterilebilir. Ancak Almanya ve İtalya gibi ülkelerde daha

⁷³ Sadoğlu, H. (2002). *Uluslaşma Sürecinde Türk Dil Politikaları (1839-1950)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalı. Doktora Tezi. İstanbul. s. 6

çok siyasi elitlerin halk üzerinde bir siyasi bilinç oluşturma çabaları neticesinde ortaya çıkan ulusçuluk türlerine de rastlanmaktadır. Dolayısıyla eski ulusçuluk türünün tarihselliğinden, yenisinin ise bir formasyonla oluştuğundan bahsedenler olmuştur.⁷⁴

Ulusçuluğun ilk modellerinde ne şekilde ortaya çıkmış olursa olsun, bahsi geçen şekilde ulus inşası ve ulaştırma anlayışı, siyasi birliğin güçlendirilmesi için çokça başvurulan bir yöntem olmuştur.⁷⁵

Ancak, eski monarşiler devrinde ortaya çıkan ve türdeş toplumlar oluşturmaya çalışan ve ekonomik verimlilik ve merkezileşme amacına yönelik olan eski ulusçuluk türü ile sonrasında ortaya çıkan ve içindeki farklı etnik grupları homojenleştirme çabasındaki ulusçuluk türü birbirinden ayrılmalıdır. İkincisinin önemli bir farkı, ülke içerisinde farklı sosyal, bölgesel ve belki de siyasal içerikteki grupları bir çatı altında toplayarak, ulusçuluk ideolojisi ile farklılıklarını gidererek onlara ortak bir ulus bilinci kazandırmaya çalışmaktır.⁷⁶

On dokuzuncu yüzyıl, ulusçuluğun bu bağlamda önemli değişiklikler geçirdiği bir dönem olarak ele alınabilir. Bundan sonra merkezi devletler ulusçu anlayışlar içerisinde ve hükmettikleri topraklar üzerinde yaşayan halkı homojenleştirmek için yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. Bunun önemli bir sebebi ise, halkı ortak duygular etrafında toplayarak siyasi birliği güçlendirme çabası olarak algılanabilir. Örneğin, 1861 yılında İtalya birliğini sağladıktan sonra eski Piyemonte başbakanının “İtalya’yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratmak zorundayız.”⁷⁷ sözleri duruma açıklık getirir niteliktedir.

Bu şekilde ortaya çıkarılmaya çalışılan bir ulus için, çok önemli olan faktörlerden bir tanesi de insanlar üzerinde “biz” ve “öteki” oluşturma algısıdır. Bu kimliği ileri derecede besleyecek olan “ötekiler” yani başka bir ifadeyle “*kendisiyle karşılaştırma yapacak ve ona karşı korunmayı hedef edinecek bir nevi düşman*” algısının yerleştirilmesi önem arz etmeye başlamıştır. Çünkü bu şekilde milliyetçiliğin temel olarak var etmeye çalıştığı dayanışma duygusu, en üst seviyede ortaya çıkmaya başlayacaktır.⁷⁸

⁷⁴ Smith, 2009, s. 159

⁷⁵ Alter, P. (1989). *Nationalism*. (trans. S. McKinnon-Evans, London, 1985). Edward Arnold Publisher. London. p. 22-23

⁷⁶ Anderson, 2009, s. 57

⁷⁷ Alter, 1989, s. 23

⁷⁸ Türköne, M. (1994). "Milli devlet-laiklik-demokrasi." *Türk Günlüğü*. Sayı: 29. s. 31-32

Yeni bir ulus oluşturma çabası içerisindeki devletler, bu amaca yönelik olarak eğitim faaliyetlerine çok önem vermişlerdir. Bunun için birçok ülkede, eğitimin zorunlu hale getirildiği görülmüştür. Eğitim yoluyla türdeş bir toplum oluşturma en önemli aracının ise *dil* olduğu açıkça görülmektedir.⁷⁹

3.2.1. Milliyetçilik-Ulusçuluk-Ulusalcılık

Türkiye’de milliyetçilik, ulusçuluk ve ulusalcılık ayrımlarının özellikle 1980 sonrasında dayandığının altını çizmek gerekir. Kemalist ideoloji kendisini muhafazakâr milliyetçilikten ayırmak istediği noktada kendi anlayışını “ulusalcılık” olarak isimlendirmeyi uygun görmüştür. Çünkü, Türkiye’de geleneksel bağlamında milliyetçilik, dinî bir anlamı da içine alacak bir kavram hâline gelmiştir. Ancak, Kemalist anlayış, kendisini özellikle laik ve Batılı bir karakter ile tanımladığı için, muhafazakâr milliyetçilikten farkını ortaya koymak adına Ulusalcılığı isim olarak benimsemiştir. Bu bağlamda tek parti döneminin de ulusalcı bir anlayış olduğunun altını çizmek gerekir. Ancak, o dönem itibarıyla kendilerine ulusalcı dememişler ve ideolojilerine milliyetçilik ismini uygun görmüşlerdir. Ulusalcılık ve ulusçuluk ayrımı bu manada Türkiye’ye özgü bir anlayıştır ve ulusçuluğun ortaya çıktığı dönemden bu yana gelişen Batılı tarzdaki “ulusçuluk” terimi kapsamında böyle bir ayrım bulunmamaktadır.⁸⁰

Yaman’a göre milliyetçilik kavramı, din ile birlikte anılır bir karakter arz etmektedir. Din, kültür ve medeniyet kavramlarıyla iç içe geçmiş olan bu kavram, dinî ve millî bir içerikli bir anlam kazanmıştır. Aşağıdaki alıntı bu duruma ışık tutmaktadır:

- Milliyet; farklı etnik kökenlerden gelen, değişik kavimlere mensup olan, hatta dil, din, gelenek ve görenek farklılıklarına dahi sahip bulunan kitlelerin iradi olarak bir araya gelmeleriyle tarih içinde oluşan doğal, kültürel, toplumsal yapıları ifade eder. **Kavmiyet biyolojik, milliyet sosyolojik bir yapıdır.**
- Milliyet, özü itibarıyla dine, kültüre ve medeniyete dayanan ortaklıklar demektir. Birleştirici ve ortak değerlere dayalı milliyet anlayışı, İslâmî ilkelerle de ters düşmez. Tarih, kendi tecrübesiyle bizleri aynı mayayla yoğurarak “millet” yapmıştır. Kökenimizin, dilimizin veya inancımızın farklı olması, bu gerçeği değiştirmez. Ortak adımız da tarihin şan ve şeref numunesi ve İslam’ın bayraktarı olan Türk milletidir.
- “Milliyet” kavramı, bugünün şartlarında asla ırkî ve kavmî bir asabiyeti ifade etmemektedir. Duyuş, düşünüş, algılayış bakımından ortaklaşmış, ortak değerleri paylaşan, ortak geçmişe, vatana, tarihe, dine, dile, gelenek ve göreneklere sahip kitlelerin ilkel kabileciliğin çok ilerisinde, insan fitratına uygun millî duygularının tezahürü, “milliyet” kavramında ifadesini bulur. Bütün bu sözü edilen ortaklıklar da “millet” adı verilen topluluğu oluşturur.

⁷⁹ Wallerstein, İ. (1998). *Liberalizmden Sonra*. Çeviren: Erol Öz. Metis Yayınları. İstanbul. s. 131

⁸⁰ Levent Köker, “Ulusçuluk mu, milliyetçilik mi?”, Zaman Gazetesi, 27 Eylül 2013, Erişim Tarihi: 2 Şubat 2015, http://www.zaman.com.tr/yorum_ulusculuk-mu-milliyetcilik-mi_2142840.html, (Erişim Tarihi:

- Millet; geçmişte ortak hatıraları olan, bugünde ortak ülküleri bulunan ve gelecek için ortak yaşama iradesine sahip olan topluluk demektir. Tarihin en eski topluluklarından birisi olan ve ortak ad olarak kendilerine “Türk” denilen topluluklar günümüzde tam ve gerçek olarak “Türk milleti” olmuşlardır.⁸¹

Dolayısıyla Türkiye’de dinî ve millî bir içerik kazanan milliyetçilik kavramı, bir noktada laik yapıdaki Kemalist milliyetçiliği de içinde barındırdığından, bu anlamda bir milliyetçiliği kabul etmek istemeyenler kendilerini “ulusalcı” olarak tanımlamayı uygun görmüşlerdir. Tek parti döneminde böyle bir ayrıma ihtiyaç duyulmadığı için onlar da kendilerini milliyetçi olarak tanımlamışlardır. Ancak, değişen şartlar içerisinde gidilen ayırım ile beraber değerlendirildiğinde o günkü tek parti anlayışını da ulusalcı olarak nitelemek mümkündür. Şunu da belirtmek gerekir ki bu anlayış içerisinde ortaya konulmuş olan politikalarda laik ulusalcı anlayışın etkisi her zaman olmuştur.

Özetlemek gerekirse:

1. Fransızca “nasyonalizm” kavramının Türkçedeki karşılığı, daha çok ulusçuluk, ırkçılık ve kavmiyetçiliktir. Bu çalışmada “ulusçuluk” sözcüğü tercih edilmiştir.
2. Milliyetçilik Türkiye’de dinî, millî ve muhafazakâr bir niteliğe sahiptir.
3. Ulusalcılık, Türkiye’ye özgü bir kavramdır. Milliyetçilik bağlamından ayrı, ulusçuluk çizgisine yakın olan bir anlayıştır.

3.2.2. Ulusçuluğun Dil Üzerindeki Etkisi

Ulusçuluğun tarihi devinim süreçleri içerisinde Batı Avrupa’da doğal olarak ortaya çıkmasıyla bazı toplumsal ve siyasi hareketler birbirini takip etmiştir. Bu devinim süreçleri içerisinde önceleri ulusçuluk bir kültürel birlik, bir idari yapılanma olarak ele alınmış olsa da sonraları önemli ölçüde değişime uğramıştır.

Ortaçağ Avrupa’sının önemli bir özelliği, yazılı dilin belli bir zümrenin tekelinde olması ve o sınıfın dili olarak anılmasıdır. Ancak, ortaçağda böylesi bir durum, bir kaygı unsuru olarak görülmemiş; bilakis hâkimiyetin sembolü olmuştur. O dönemin dil açısından önemli bir

⁸¹ Yaman, E. (2013), “Türk Milletinin Geleceği: Türkçenin Geleceği.” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9, Ankara, p. 147

özelliği de halkın dile bakışıdır. Halkın onu sadece bir iletişim aracı olarak görmesi ve ona herhangi bir siyasi anlam yüklememesidir.⁸²

Birçok sosyal ve siyasi dönüşümün ayrılma noktası sayılabilecek olan on altıncı yüzyıla kadar, Avrupa'nın tamamına yakın coğrafyasında insanların aidiyetleri şu şekilde ortaya çıkmıştır: Bir tarafta kilise ve kilise mensuplarının kullandığı bir Latince vardı ki insanlar buna karşı dinsel bir sadakat içerisinde bulunmaktaydı. Diğer taraftan köy ve kasabalarda, sınırlı birçok dilin kullanıldığı feodal yapıya duyulan sadakat vardı. Böyle bir siyasi yapılanma içerisinde Batı monarşileri, bir taraftan kilisenin etkinliğini kırıp merkezi bir otorite sağlamaya çalışırken laikleşme eğilimine girmiş, diğer taraftan hükümlerini altındaki halkı bir birlik etrafında toplamak adına feodal güçlerle mücadeleye girmişlerdir. Bu birlikteliği sağlama çabasının ise gelecekteki ulus devletlere zemin hazırladığından söz edilebilir.⁸³

Her ne kadar ulusçuluk tohumları on altıncı yüzyılın siyasi ve sosyal ortamında gelişmeye durmuş olsa da bu hazırlık safhasında kapitalizmin, gerek Latincenin baskının kırılması gerekse yerel dillere yapılan yatırımın artması noktasında önemli roller üstlendiği söylenebilir. Yerel dillerin öneminin artması ve kendilerine gelişecek bir zemin bulmaları, on sekizinci yüzyıldan sonra gelecek olan ulus devletlere önemli bir zemin hazırlamıştır. Şöyle ki kapitalist yayıncılık, öncelikle eserlerin basılıp satılmasını ön plana çıkardığı için satışı kolaylaştıracak önemli bir unsurun da eserleri satın alacak olan halkın anlayacağı dilde yazılması olduğunu fark etmişti. Bu bağlamda yerel dillerde birçok eser yazılıp piyasaya sürülmüş, temelde kendi amacı kâr etmek iken diğer taraftan yerel dillerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu devrin diğer bir özelliği de Latinceye farklı olarak kullanılan yerel dillerin bir ulusçuluk dürtüsü ile değil, sadece idari işleri kolaylaştırmak amacıyla özendirildiği görülmüştür. Ayrıca bölgedeki yöresel dili veya dilleri devlet erkinin halka bir politika olarak direktmediği de diğer bir gerçektir.⁸⁴

Burada değinilmesi gereken başka bir mesele ise 1789 Fransız devrimine gelindiğinde, bir ulus inşa etme düşüncesinin sadece devrimin kendisine has olduğunu ifade etmek eksik olacaktır. Çünkü Fransız ulusu, bu devletin ortaya çıkmasında ne kadar etkin ise öncesindeki

⁸² Hobsbawm, E. (2000). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 66-67.

⁸³ Sadoğlu 2002, s. 11

⁸⁴ Anderson, 2009, s. 52-57

monarşide de bir o kadar etkindir.⁸⁵ Bunun sebebi, yukarıda da değinildiği gibi her ne kadar ulusçuluk dürtüsü ile yapılmaya bile, ulusçuluğa giden yolun monarşi tarafından açılmasıdır denilebilir. Bu bağlamda on beşinci yüzyıldan itibaren monarşilerin uyguladığı türdeşleştirme politikaları ve merkezileşme eğilimleri, ulus devletlerin bir nevi zemin hazırlayıcısı olduğunu ifade etmek gerekir.⁸⁶

Gelişen bu süreçler içerisinde merkezi otoriteyi güçlendirmek isteyen krallıklar bir taraftan dinin etkisini kırarken diğer taraftan feodal beyliklerin nüfuzlarını kırmaya başlamışlardı. *Dinin etkisinin kırılmasının önemli bir neticesi ise, Latince de etkisinin eş zamanlı olarak kırılması anlamına gelmekteydi.* Hem dinin etkisinin kırılmasının tesiriyle hem de kralların yerel dilleri idarede kullanma isteklerinin etkisiyle bir taraftan Latince gerilerken diğer taraftan bölgesel diller önem kazanmaya başlamıştı. Görüldüğü üzere her ne kadar ulusçuluk tesiriyle olmayıp birtakım idari sebeplere dayalı olarak yerel dillerin geliştiği görülmekte ise de, ulusçuluk çağına gelindiğinde önemli bir argüman olarak, ulusçuluğu canlı tutarak halkı bir arada tutmayı sağlayacak bir faktör olarak bölgesel dillerin de geliştiği görülmektedir.

Kendi beklentilerini gerçekleştirmek isteyen burjuva sınıfı, 14 Temmuz 1789 tarihinde ayaklanmış ve devrime önayak olmuştur. Bunun yanında Fransa'da bir kurucu meclis oluşturulmuş, yurttaş hakları bildirisi yayınlanmış ve insanların yasalar karşısında eşit ve özgür oldukları ifade edilmiş, özel mülkiyetin dokunulmazlığı vergi toplamada adaletli bir düzenin konulması gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁷

Fransız ihtilali ile beraber ortaya çıkan ulusçuluk türünde asıl amaç, eşit yurttaşlar oluşturmak, herkesi ortak değerler etrafında birleştirmek ve bu değerler etrafında yaşatmak amacı ön plana çıkmıştır. Özellikle, eski çağlardan beri toplumları farklı katmanlara bölen, bu katmanlar arasında bulunan farklı insanlara farklı hakları doğal gören anlayışlar ve bu anlayışların getirdiği adaletsizlikler; uzun yıllar içerisinde birikmiştir. Fransız ihtilali ile beraber bir adalet arayışı, insanlar arasında eşitliğin gözetilmesi gerektiği anlayışına vurgu yapan bir gerçeklik olarak *ulusçuluk* ortaya çıkmıştır.

⁸⁵ Poggi, G. (1991). *Modern Devletin Gelişimi*, Simav Yayınları. İstanbul, s.100

⁸⁶ Smith, 1999, s. 158

⁸⁷ Cucunel, H. (2004). *Türk Dil Devriminin Ulus Devlet Olma Sürecine Katkısı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi Ve Öğretimi Anabilim Dalı. Yüksek lisans Tezi. Ankara. s. 18-20

Bunun yanında şu noktanın da altını çizmek gerekmektedir: Ulusçuluğun bir ideoloji olarak parlamaya başladığı bu dönemlerde birçok Avrupa ülkesi kendi içinde bir tek dili konuşuyor durumda değildi. Şöyle ki bu ülkeler içerisinde çok farklı diller çok farklı topluluklar içerisinde konuşulmaktaydı. Fransız ihtilalinin gerçekleştiği dönemde, Fransa içerisindeki halkın yarısı Fransızca konuşmamaktaydı. İtalya, siyasi birliğini gerçekleştirdiği tarihte ülke içerisinde bulunan insanların yüzde 2'si İtalyanca konuşabilmekteydi. Diğer taraftan yine Avrupa içerisinde çok geç bir tarihte birliğini gerçekleştiren Almanya'nın, bu birliği gerçekleştirdiği tarih itibariyle içindeki nüfusun sadece yüzde 17'si Almanca konuşabilmekteydi. Almanya içerisinde farklı dilleri konuşan toplulukların asimile edilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁸⁸

Avrupa'da, o dönemde önemli bir eğilim olan laikleşme ve dini olabildiğince toplumsal hayatın dışına çıkarma isteği; modernleşme ideolojisinin de olmazsa olmazı konumunda idi. Bu şartlarda üretilmek istenen şehirli yurttaş formatı, bir anlamda hem ekonomik ihtiyaçları karşılayacak hem de ideolojik olarak modernizmin öngördüğü laik bir kişilik olacaktı. Eski zamanlarda cemaatler halinde yaşayan insanların ortak değeri dil unsuru iken, bundan sonra ulusçuluk ideolojisi, adeta insanları bir arada tutmanın çimentosu olarak görülmüş ve bu kavrama olabildiğince destek verilmeye çalışılmıştır. Görüldüğü üzere Batı tarihinde aydınlanma ile başlamış olan toplumsal hareketler ve laikleşme eğilimi, bunun yanında devlete yeni roller biçme ve özgürlüklerin önünü açma anlayışları, ekonomik devrimler ile birleşince; çakışma noktasında ulusçuluk adeta dinin yerine ikame edilmiş ve laik toplumun gerekleri ölçüsünde dizayn edici bir güç olarak kullanılmıştır.⁸⁹

Bahse konu ulusçuluk türü, Batı Avrupa şartlarında ortaya çıkmış ve o şartlar ölçüsünde gelişmiştir. Bunun yanında her toplumun kendine özgü algıları çerçevesinde başka kültürlerden aldığı ulusçuluğu yoğurarak geliştirdiği farklı ulusçuluk türleri muhakkak vardır. Ancak Batı Avrupa'da gelişen bu ulusçuluk türü, modernizmin gelişim süreci sonrasında ortaya çıkmış ve laik bir karaktere bürünmüştür. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, yönetici elitlerin anlayışlarını önemli ölçüde etkilemiş

⁸⁸ Kasımoğlu, A. (2012). "Milliyetçilik Ve Dil: Dil Milliyetçiliğinin Başarı Ve Başarısızlıkları." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 5, s. 165-166

⁸⁹ Aksakal, H. (2011). "Ernest Gellner'in Ulusçuluk Kuramı Üzerine Bazı Dikkatler." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 2. s. 57-58

ve Türkiye'ye entegre etmek istedikleri laik ulusçuluk anlayışını Batı Avrupa tarzındaki Fransız ulusçuluğundan almışlardır.

Ortak bir ulus ortaya çıkarma çabası olan ulusçulukta kullanılmış olan en etkili faktörün eğitim olduğu söylenebilir. Çünkü, bu vesile ile bütün vatandaşlara küçük yaşlardan itibaren ulaşmak ve onları belli idealler çerçevesinde yetiştirmek mümkün olabilmıştır. Bu eğitim faaliyetleri içerisinde, ortak bir coğrafi alan ve ortak bir ulusal tarihin ulusçuluk açısından yapıcı etkisi yadsınamaz bir durumdur. Bunun yanında eğitim yoluyla bir vatandaş oluşturulmaya çalışıldığı için genellikle örgün eğitim, uluslar içerisinde mecburi tutulmuştur. Böylece hem devlete bağlı birer yurttaş yetiştirilecek hem de eski monarşik düzenlere olan bağlar da zayıflatılacaktır.

Batı toplumlarının geleneksel yapısı içerisinde eğitim, kilisenin denetimi altında bulunmakta ve adeta kiliseye mahsus bir alan olarak görülmekteydi. Ancak sonrasında ulus devletler, eğitimin gücünü fark etmişler, bu konuyu kendi tekellerine almak istemişler ve kilise ile bu hususta da bir çatışma içerisine girmişlerdir. Burada devletin amacı, ulusal birliği ve bütünleşmeyi sağlamaya çalışmak ve halkı modernizmin gereklerine uygun olarak eğitmek olmuştur.

Kilise, eğitimi; dini gerekçelerin içerisinde ele alıyor ve siyasi birimlerin bahsi geçen amaçlara ulaşmasına engel teşkil ediyordu. Bunun farklı yansımaları görülmüştür. Şöyle ki İngiltere'de kilisenin isteklerine karşı, eğitimde kendisine yer verilmiş ve örgün eğitim içerisinde kilisenin bir şekilde yer bulması sağlanmıştır. Bir yönüyle İngiltere, konformist bir anlayış benimsemiştir denilebilir. Ancak Fransa'da durum bu şekilde gerçekleşmemiştir. Orada ise eğitim tamamıyla laikleştirilmiş ve kilise eğitim sürecinin tamamen dışına itilmiştir. Bu alanda kilise ile içine girilen çatışma, sadece eğitimle ilgili değil, aynı zamanda eğitimde kullanılacak dil ile de ilgiliydi. Çünkü, kilise sadece Latincenin kullanılmasına taraftar çıkmış, ulusal dilleri eğitim süreci içerisinde reddetme eğiliminde olmuştur. Ancak, siyasi birimler, oluşturmak istedikleri vatandaş profili için ortak duygu ve düşünce etrafında toplanan yurttaş anlayışı için ortak bir ulusal dilin vazgeçilmez bir unsur olduğu kanaatinde olmuşlardır.

Ulusçuluk fikrinin dil üzerindeki etkisinin tam olarak burada başladığı söylenebilir. Tanımlanmış siyasi bir birim olan, belirli bir coğrafyada yaşayan insanların ortak değerler etrafında toplanmasını ve bir siyasi birlik oluşturmasını öngören ulusçuluk anlayışı, modern

ve laik bir insan tipini benimsemiştir. Bu amaca ulaşma noktasında yardımcı olacak birçok unsur da belirlenmiştir. Bu unsurların en önemlilerinden bir tanesi de ortak ulusal bir dil idi. Bu amaçlarını gerçekleştirmek isteyen siyasi birimler, ulusal diller üzerinde ısrarla durmuş ve ideal bir yurttaş yetiştirmenin önemli bir aracı olarak gördükleri eğitimin, ulusal dil aracılığıyla verileceğine inanmışlardır.⁹⁰

Ulusçuluğun önemli ölçüde tesir ettiği dil, ulusçuluğun farklı faktörlerin etkisiyle tesir ettiği ülkelerde, yine aynı şekilde birleştirici unsur olarak kullanılmıştır. Örneğin ulusçuluğun doğal bir süreç olarak gelişip yerleştiği İngiltere'ye göre, bunu bir siyasi bütünleşme aracı olarak kullanan Almanya ve İtalya'da; dil konusu üzerinde daha ulusçu anlayışların ortaya çıktığı görülmüştür. Siyasi birliğini de çok geç sağlamış olan bu iki devlette, liberal orta sınıflar; dil konusuna çok büyük önem atfetmişler ve milli birliğin oluşturulmasında temel bir faktör olarak ele almışlardır.

Ulusçuluğun sivil ve etnik modellerini oluşturan farklı toplumlar, dil kavramına da farklı şekilde yaklaşmışlardır. Sivil ulusçuluk türünde ortak tarihe, siyasal ve yasal eşitliğe önem veren ortak bir vatandaşlık anlayışı hâkimken, etnik ulusçulukta ise ortak bir soya vurgu yapılmaktadır. Sivil modele örnek verilebilecek olan Amerika Birleşik Devletleri gibi çok farklı etnik grupları içinde barındıran devletler olduğu gibi, etnik modele de Almanya gibi devletler örnek verilebilir. Bu ikisinin çok önemli farkı şudur: Birincisi farklı dilleri zenginlik olarak algılayıp hepsine birden yaşam hakkı sunarken, diğeri ise mümkün olduğu kadar tek bir dil etrafında birleştirmek ve halkı homojenleştirme kaygısı gütmüştür.⁹¹

Milletler, içinde buldukları coğrafi ve tarihi şartlar içerisinde kendine özgü bir kültür oluşturmalarının yanında, bu ortak kültürün önemli bir ürünü olan dil kavramını da yine bu kültür çerçevesinde şekillendirmektedirler. Sonuçta her millete has bir kültür ve dil yapısı ortaya çıkmaktadır. Özellikle dildeki farklılık, sadece yapısal olarak ele alınmamalıdır. Onu kültürlerin oluşum sürecinde, milletlerin ortak duygularını ve düşüncelerini kendilerine özgü bir şekilde ifade eden durum olarak da ele almak gerekir. Şöyle ki bir dilin oluşumunda adeta canlı süreçler olarak varlığını devam ettiren ve herkesin birbiriyle ortaklaştığı deyimsel kullanımlar, bu duruma örnek verilebilir. Çünkü, bu dil öğeleri bir yönüyle ortak bir mecaz anlayışının ve ortak bir tarihin varlığına da işaret etmektedir. Bunun yanında kültür

⁹⁰ Sadoğlu, 2002, s. 20-24

⁹¹ Kasimoğlu, 2012, s. 166

içerisinde şekillenen dilin çok daha farklı yansımalarından söz etmek de mümkündür. Örneğin ulusların dünya görüşleri hakkında da ortaklaşa kullandıkları dilleri bir fikir verebilmektedir.⁹²

Dilin ulus kültürünün oluşmasında en önemli kanıtını şu şekilde ortaya koyanlar olmuştur: Dil, nihayetinde tek bir insanın icadı olarak ortaya çıkmış bir kavram değildir ve insanlar kendilerinden bağımsız olarak doğduklarında çevrelerinde böyle bir kavramla karşı karşıya kalmaktadır. Oluşum sürecinde ise dil nesillerden nesillere aktararak gelmiş ve her nesil kendince ona bir şeyler katmıştır. Böylece dil konusunda, toplumun tarihinden gelen bir süreklilik ortaya çıkmaktadır. Bu süreklilik ise bu dili konuşan insanların kimliklerini oluşturmada ve onları ortak bir milliyet etrafında toplamada en önemli etkenlerden biridir. Böylece diğer bireylerden bağımsız olarak bütün bir ulusun ortak paydasına işaret etmektedir ki bu da ortak kimliğin oluşturulmasında yeterince ikna edici bir kanıt olarak sunulabilecek bir araçtır.⁹³

İnsanın olduğu hiçbir yerde durağanlığın olmadığı tabii gerçeğini göz önünde bulundurarak devam eden sürece bakıldığında, ulusçuluğun; dili bu şekilde ele almasıyla dil probleminin kendi içinde çözüme kavuştuğunu söylemek de pek mümkün görünmemektedir. Çünkü her ne kadar ortak bir tarih, ortak bir coğrafya ve ortak bir kültür vurguları ile beraber, ortak bir dil ön plana çıkarılmaya çalışılsa da bütün devletler; kendi içlerinde farklı dilleri konuşan ve farklı etnik kökenden gelen insan topluluklarını barındıra gelmişlerdir. Bu toplulukları ortak bir ulusal dil etrafında toplamaya çalışırken kendi etnik dillerini de unutturmaya çalışmak, bir yönüyle devletlerin bir siyaseti haline gelmiştir. Bunun neticesinde, kendilerine dayatılmaya çalışılan ulusal dil ve ulusal kültür karşısında, hâkim zihniyeti bir yönüyle “öteki” görerek; kendi etnik kimliğine ve “biz” kavramına sığınanlar da olagelmiştir. Bunun sonucu olarak da birleştirici bir unsur olarak ortaya atılmış olan milliyetçilik kavramı ve onu destekleyen kültür ve dil kavramları, bir ikilem ortaya çıkararak ayrıştırıcı bir unsur olarak da bazı toplumlarda işlev görmüştür.⁹⁴

Görüldüğü üzere her ne kadar ulusçuluk, dil üzerindeki etkilerini kendince belirlediği olumlu amaçlar ölçüsünde icra etmeye çalışsa da, diğer taraftan benzer ikilemleri de birer

⁹² Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler*. Çeviren: Neşe Nur Domaniç. Sarmal Yayınları. İstanbul. s. 120

⁹³ Rucker, R. (1998). *Nationalism and Culture*. Black Rose Books. New York. p. 276

⁹⁴ Sadoğlu, 2002, s.35-36

problem olarak ortaya sermiştir. Böylece ulusçuluğun, farklı coğrafi ve tarihî koşullar içerisinde, dil üzerinde çok farklı tesirleri icra ettiği söylenebilir.

3.3. Modernizm

Beşinci yüzyıl itibariyle ilk kez Latince Hristiyanlık sonrası dönemi kendinden önceki pagan dönemden ayırmak üzere kullanılmış olan modern kelimesi, o günkü Latincenin içinde "modernus" olarak geçmekteydi. Altıncı yüzyıldan sonra "yenileyen" manası ön plana çıkmaya başlamış, onuncu yüzyıldan sonra ise din ve felsefe literatürüne yerleşmiştir.⁹⁵

Görüldüğü üzere bu kelime ilk ortaya çıktığı zaman itibariyle bugün kendisine yüklenen manada kullanılmamıştır. Sonrasında ise din ve felsefenin içine girmiş, böylece on beşinci yüzyılda bugünkü manada kullanıldığı şeklini alarak literatür içerisinde kendine bir yer edinmiştir.

On altıncı yüzyıl itibariyle "şu anda var olan "şeklindeki anlamıyla ön plana çıkmış, sonrasında ise "şimdiki zamana ait olan" anlamını kazanmıştır.⁹⁶

Bu şekilde tarihi bir gelişim içerisinde bugünlere gelen ve özellikle son iki yüzyılda insanlığın gündemini fazlaca meşgul eden bu kavram, Merriam Webster sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır: "Tarımla uğraşan köylü toplumunun; şehirli, endüstrileşmiş, seküler ve medeni bir topluma dönüşmesidir". Modernleşme süreci aslında endüstrileşme ile yakından ilgili olup, dönemin en belirgin özelliği, ferdiyetçiliğin ön plana çıkmasıdır. Ferdiyetçilik, özellikle kendinden önceki yüzyıllarda, toplumlar içerisinde çokça yer etmiş olan cemaat ve aile gibi kavramların önüne geçmiş ve insanlar kendilerini bu anlayışla tekrar tanımlamışlardır. Endüstrileşmenin sonucu olarak da insanların toplumla olan eski bağları kopmuş, bunun yerine işbölümü ve uzmanlaşma kavramları ön plana çıkmıştır. Endüstrileşmenin neticesinde mevcut yapının pek de işine yaramayacak olan köylü insan, bundan sonra mevcut durumun gereği olarak çok önemli değişimler yaşamıştır. Bu değişimler neticesinde "uzmanlaşma" kilit rolde bir kavram olmuştur. İnsanlar belli alanlara yönelerek o alanlarda uzmanlaşmaya başlamışlardır. Bu dönemin çok önemli bir özelliği seküler anlayışın gelişmesi, dini inançlar ve buna bağlı olarak birtakım geleneksel yapıların

⁹⁵ Rockmore, T. (1989). "Modernity and Reason: Habermas and Hegel". *Man and World*, Vol. 22, p. 233

⁹⁶ Harper, D. (2001-2015), Modern, Online Etymology Dictionary, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015, <http://www.etymonline.com/index.php?term=modern>

önemini yitirmesi veya yok olmasıdır. Bundan dolayı eski zamandan getirilmiş olan kültürel öğeler de aynı akıbete maruz kalmıştır.⁹⁷

Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, modernleşme eski ile olan bağlarını koparmış, yeni bir insan tipi ortaya çıkarmıştır. Çünkü eski insan tipi, günün şartlarına cevap verecek donanımda değildir. Modernleşme ile beraber öne çıkarılmış olan “birey”, seküler bir karakterde olup geleneksel değerlere ve dinin yapılandığı insan ve toplum yapısına karşı durmuştur. Bu şekildeki duruş, Hıristiyanlık dinine karşı büyük mücadeleler vermiş olan “aydınlanma”yla başlar. Çünkü aydınlanmanın kendisi, karşısında en büyük rakip olarak hep din ve dini kurumları görmüştür. Kendince, hurafe ve yanlış olarak telakki ettiği dini değerlere karşı savaş içerisinde olmuştur. Bu çatışmalar sonrasında ortaya çıkan modernleşme, sonrasında Osmanlı’ya da önemli ölçüde tesir etmiş, Osmanlı’nın öncelikle bazı kurumlarını modernleştirip böylece merkezi yapıyı güçlü tutma iradesini ortaya koymuştur. Osmanlı Devletinde modernleşmeye ilk tabi tutulan kurum ordu olmuştur. Öncelikle ders içerikleri ve kendilerini eğiten modern Batılılar vasıtasıyla Osmanlı ordusu modernleşmeye adım atmıştır. Osmanlı ordusunda yetişen subayların, modern insan tipini temsil ederek topluma örnek olması hedeflenmiştir.

Modernleşmenin ortaya çıkardığı insan tipinin köklerini arayacağımız aydınlanmada, kendinden önce tanrı merkezli olan anlayışlar yıkılmış ve yerine insan merkezli bir anlayış getirilmiştir.⁹⁸

Aydınlanmanın etkisiyle yetişmiş olan düşünürler bütün görüşlerini laik paradigmalara uygun olarak açıklamış ve dinin rolünü reddetmiştir. Tarihe ilerlemeci bir mantıkla bakan bu düşünürler, geline nokta bireyin ve aklın hâkim olacağını ifade etmişlerdir. Bu durumu o kadar benimsemişlerdir ki kendilerinden sonra aynı sürece başka toplumların da gireceğini ve bütün toplumların bu süreçten geçerek aydınlanmayı gerçekleştireceğini belirtmişlerdir. Bu şekildeki değişimin sonunda da eskiden var olan dini toplumlara karşı yeni, seküler bir toplumun kurulacağını ön görmüşlerdir.⁹⁹ On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda ortaya çıkmış olan aydınlanma, beraberinde modernleşmeyi; modernleşme de milliyetçiliği getirmiştir. Milliyetçilik ise yukarıda geçtiği üzere toplumları yapılandırmak

⁹⁷ Merriam-Webster Dictionary, (2015), Modernization, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/modernization>

⁹⁸ Aksoy, N. ve Aksoy, B. (1992). "İki Aydınlanma", *Birikim*, Ocak Sayısı, s. 58

⁹⁹ Altun, F. (2002). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, s. 91

ve toplumda aidiyet kimliği oluşturmak adına ülkede kullanılan dili ortak nokta olarak vurgulamış ve toplumu bu şekilde yapılandırmaya çalışmıştır.

Batı toplumunda çıkmış olan bu modernleşme anlayışını tek boyuttan ele almak doğru sonuçlara ulaştırmaz. Çünkü modernleşme akımı, insan hayatını birçok alanda etkilemiştir. Sonrasında ise bunların birbirinden ayırt edilmemesi gerektiği ve modernleşmeye hepsinin dâhil edilmesi gerektiği anlayışı ortaya çıkmıştır. Burada modernleşmenin insan yaşamında dört temel noktaya nüfuz ettiğini ve onları değiştirmeye çalıştığını ifade etmek gerekmektedir.

Bu alanlar şekilde sıralanabilir:

- 1) Siyasal
- 2) Kültürel
- 3) Ekonomik
- 4) Toplumsal

Böylece modernleşme, her bir alanda kendine özgü paradigmlar getirmiş ve bunların ona göre yorumlanmasını sağlamıştır. Siyasi alanda demokratik katılım ve ortak karar verme gibi birtakım anlayışlar getirmiş ve sonucunda demokrasi ortaya çıkmıştır.

Kültürel modernleşmede, sekülerleşme ve bununla birebir ilintili olduğu düşünülen milliyetçilik akımları ortaya çıkmıştır.

Ekonomik alanda; uzmanlaşma, iş bölümü, büyük ölçekli ticari yapılar, makineleşme ve toplumların ekonomik durumlarını ve yapılarını harekete geçirerek onların değişimine zemin hazırlamak gibi konuları kendine görev edinmiştir.

Toplumsal modernleşmede ise bilginin artışı ve artan bilginin hızlı ve etkili bir şekilde kitlelere yayılması ve bu şekilde okur-yazar oranını arttırarak devletin istediği modern insan tipini yetiştirmek şeklinde ortaya çıktığı görülmüştür. Toplumsal modernleşme sonucunda ortaya çıkacak olan insan tipinden, geleneksel otoritelere karşı bir duruş sergilemesi, onları

geleneksel yapıları itibariyle toptan reddetmesi, yeni duruma çabuk ayak uydurması ve bütün bunların neticesinde de modernleşmenin istediği üretimi gerçekleştirmesi arzulanmıştır.¹⁰⁰

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı gibi kendi entelektüelini yetiştirmiş olan bir devlet içerisinde modernleşme, Batı'dan olduğu gibi alınarak uygulanmamıştır. Ancak, Batı'nın ona yüklediği ideolojik manalar, bir şekilde modernleşmenin ruhuna yer ettiğinden, ideolojik anlayışta insan yetiştirilmiş ve bu da toplumda farklı çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰¹ Osmanlı toplumunda ilk ortaya çıkan modernleşme hareketleri öncelikle orduyu etkilemiş ve bu ideolojik modernleşmenin istediği insan tipi orduda yetişmeye başlamıştır.

Osmanlı toplumunu sonraları çatışmaya götürecek çok önemli bir gelişme ise şehirlerde yaşayan eğitilmiş insan tipinin gelişmelere ve yeniliklere daha açık olması, onun eğitimsiz ve geleneklere bağlı köylü toplumuna karşı konumunu güçlendirmesi olmuştur. Bu durum da Osmanlı toplumundan cumhuriyet toplumuna miras kalarak gelmiş ve gelenek ve modernlik arasındaki çatışmalara öncülük etmiştir.¹⁰²

Ayrıca Osmanlı'nın geleneksel yapısındaki dönüşümü, bu dönüşümün on dokuzuncu yüzyılda modernleşme ile karşılaştığı dönemdeki durumu ve Osmanlı toplumunun modernleşmeye verdiği tepkiler; sonraki dönemlerde ortaya çıkan değişim ve dönüşümler hakkında da bilgi verici niteliktedir. Çünkü Osmanlı, yanı başındaki modernleşen Batıya hemen tepki vermiş ve toplumsal yapısının ortaya koyduğu dinamiklerle bir değişime doğru gitmiştir. Hatta bu değişim, gerek Osmanlı döneminde gerekse sonrasındaki Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan ideolojik boyuttaki çatışmaların da öncülü olmuştur. Bu çatışmalar modernizmin tarihi serencamı içerisinde ele alındığında bir anlam ifade etmektedir. Diğer türlü ortaya çıkmış olan çatışmalara yüklenecek anlamlar, bir noktada eksik kalmaktadır.

3.3.1. Modernizmin Osmanlıda Görülen Etkileri

Osmanlıyı kendine has bir takım özellikleri ile ele almak gerekmektedir. Bunların başında kendi kültürel alt yapısını ve kimliğini koruyarak, ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik

¹⁰⁰ Altun, 2002, s. 25

¹⁰¹ Black, C. E. (1989). *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev. Fatih GÜMÜŞ, Verso Yayınları, Ankara, s. 63

¹⁰² Trimberger, E. K. (2003). *Tepeden İnmeci Devrimler*, Çev.: Fatih Uslu, Gelenek Yayınları, İstanbul, s. 32

değişimlere ayak uydurmaya çalışmış bir Osmanlı devletinin var olması gelir. Osmanlı Devleti ilk başlarda ideolojik olarak Batı'dan herhangi bir şey alma fikrinde olmamıştır. Onun, sadece kendi dinamikleriyle bir modernleşme çabasının içerisinde olduğu görülmektedir.

Osmanlı devletinde özellikle on sekizinci yüzyıl, ideolojik kamplaşmaların ortaya çıkmaya başladığı ve 20'nci yüzyılda zirve yapan büyük kavgaların tohumlarının atıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemi on dokuzuncu yüzyıl Osmanlısından ayıran en önemli özellik ise dıştan herhangi bir zorlama olmaksızın kendi iç dinamikleri ile ve iç yapının baskısıyla bir değişime tabi tutulmasıdır. Bütün bu değişimlere zemin hazırlayan faktörler; eski ekonomik yapının bozulması, zenginliklerin dünyanın başka coğrafyalarına doğru kayması, toplumsal ilişkilerin büyük dönüşüme uğraması, devletteki yönetim anlayışının büyük değişimler yaşaması ve toplumsal yapıda sosyal ilişkilerle beraber yeni siyasi yapılanmaların ortaya çıkması şeklinde sıralanabilir.

On dokuzuncu yüzyıla bir yönüyle Osmanlı toplumunun, çok büyük ayrımlar yaşadığı bir yüzyıl olarak bakmak mümkündür. Devleti özellikle reformlara teşvik eden husus, savaşlarda alınan mağlubiyetler ve toprak kayıplarının çok kritik noktalara varmasıdır. Bu dönemde Rusya'nın önemli ölçüde güçlenerek sıcak denizlere inmek istemesi ve bunun için Osmanlı topraklarını kullanmak istemesi iyice belli olmuştur. Zaten on dokuzuncu yüzyılda başlamış ve toplum yapısını önemli ölçüde değiştirmiş olan reformlara ön ayaklık eden de 1787-1791 Osmanlı Rus harbi olmuştur. Ayrıca aynı dönemde I. Abdülhamit'in savaş sırasında vefat edip yerine III. Selimin geçmesi, Fransa'da ihtilalin patlak vermesi 19. yüzyılın eşliğinde Osmanlıda tetiklenecek olan büyük değişimlerin de habercisi olmuştur.¹⁰³

Osmanlı devletini değişimlere zorlayan diğer bir saik ise, güçsüz durumdaki merkez teşkilatına karşı, çevredeki bölgelerin otonom bir yapıya sahip olması, 30 milyonu aşan nüfusa karşılık yönetimde, ekonomide ve toplumsal yapıda modern dışı, hantal bir yapı görünümü arz etmesidir.¹⁰⁴

Batı tarzı modernleşmenin kilidini açan III. Selim, yine aynı tarz modernleşmeye ayak uyduracak şekilde köklü reformlar yapmaya başlamıştır. Bütün bunlara Nizam-ı Cedit

¹⁰³ Uyar, M. ve Erickson, E. J.(2009), *A Military History of Ottomans: From Osman to Atatürk*, Praeger Security International, California, p. 120-121

¹⁰⁴ Hanioglu, M. Ş. (2008), *A Brief History of The Late Ottoman Empire*, Princeton University Press, Princeton, p. 6-7

ismini vermiş ve yapmak istediği radikal değişiklikleri, öncelikle askeri sistemden başlatmıştır. Bunun için ise savaşlarda yararlılık gösteremeyen kapıkulu askerlerine karşılık, Anadolu'dan getirttiği askerlerle yeni bir ordu kurma girişiminde olmuştur.

III. Selim ile beraber devlet yönetiminde de önemli zihniyet değişiklikleri dikkat çekmiştir. O güne kadar kendilerini Batı'dan hep üstün gören devlet adamları, bu üstünlüklerini özellikle dini gerekçelere dayandırıyorlardı. Bunun önemli bir yansıması olarak da Avrupa'da daimi elçiliklerin açılmaması gösterilebilir. Hâlbuki Batılılar, o güne kadar Osmanlı içerisinde birçok elçi görevlendirmiş ve bunları daimi hale getirmiştir. III. Selim ile beraber Batı'nın üstünlüğü her haliyle kabul edilmiş, Batı'da elçilikler daimi olarak açılmaya başlanmış ve Batı'ya giden elçilerin yaşadıkları ülkelerle ilgili gelişmeleri anlatan sefaretnameler çokça yazılmıştır.¹⁰⁵ Osmanlı'nın denge siyaseti ise bu dönemden sonra başlamıştır.

III. Selim'den sonra tahta geçen II. Mahmut, selefının yolunda yürüyerek Batılı tarzdaki reformlarını devam ettirmiş hatta çok daha ileri götürmüştür. Çok çalkantılı bir dönemde tahta geçmiş olan II. Mahmut, öncelikle Sened-i İttifakı imzalayarak ayanlarla anlaşma yoluna gitmiş sonrasında ise yapacağı reformlara uygun zemini aramaya başlamıştır. Geleneksel muhalefet erkleri olan yeniçeri ve ulemayı sahip oldukları konumdan düşürmek için çok gayret göstermiştir. Bunun için yeniçeri ocağını kaldırmış olan II. Mahmut, diğer taraftan o günkü toplum yapısı için çok radikal sayılacak önemli yeniliklere girişmiştir. Batılı tarzı her alanda hâkim kılmaya çalışan bu padişah, özellikle yeni kurduğu Sekban-ı Cedit ordusunu, Prusya'dan üst düzey askeri yetkililer getirterek eğitmiştir. Batılı tarzı yerleştirmek adına yüksek harp okulu ve tıp okulunu da kurmuştur.¹⁰⁶

İlkokulu okumanın zorunlu hale getirildiği bu dönemde, ilkokulla aynı seviyede olan Rüştîye mektepleri ve devamını okuyacak talebeler için Mekteb-i Ulum-u Edebiye adında okullar açılmıştır. Bu okulları önemli kılan ise Batılı tarzında eğitim verecek olmalarıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere artık devlet, insanlara ilkokuldan itibaren sahip çıkmaya başlamış ve onları kendi düşüncesine göre Batılı tarzda yetiştirme gayretine girmiştir. Bunun yanında geleneksel eğitim kurumları olan medreseler, gelebilecek tepkilerden çekinildiği için herhangi bir reforma tabi tutulmamıştır. Bir taraftan ilkokul çağlarından itibaren insan

¹⁰⁵ Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi*, 5. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 73

¹⁰⁶ Karal, 2007, s. 151

yetiştirme gayretine girmiş olan devlet erki, diğer taraftan tıbbiyelerde yetişen öğrencilerin daha uygun bir şekilde yetişmeleri için eğitim dili olarak Fransızca'yı benimsemiş, din dersleri ve Arapça eğitimi müfredattan çıkarılmıştır.¹⁰⁷

Bütün bunlardan şunu çıkarmak mümkündür ki o güne kadar daha çok sivil inisiyatiflerle yürümüş olan eğitim müessesesi, artık önemli ölçüde devlet tarafından yönlendirilmeye başlanmış ve yeni anlayışa sahip eğitilmiş insan tipleri yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bunlar ise bir taraftan Batılı tarzı benimseyen insanlarca hoş karşılanırsa da, halk kesimlerinde bu değişimlere büyük tepkiler doğmuştur. Bu durum öyle bir noktaya gelmiştir ki bir süreden sonra II. Mahmut'un ismi " gâvur padişah"a çıkmıştır. Bu gidişat cumhuriyet döneminde de kendini göstermiştir. Batı'dan ilham alınarak kurulan okullarda yetişen insanlar, kültür ve çağdaş bilgi seviyelerini, geleneksel eğitim yuvalarında yetişenlere göre daha ileriye taşınmış ve cumhuriyetin kaderinde etkin konuma gelmişlerdir.¹⁰⁸

1839 yılına gelindiğinde II. Mahmut'un hazırlamış olduğu ancak ömrünün vefa etmediği Tanzimat fermanı, hatt-ı hümayun olarak yayımlanmış ve bununla beraber Osmanlı devletinde gerçek manada batılılaşma hareketleri başlamıştır. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki Batı'da ortaya çıkan ulusçuluk akımları gibi fikirler Osmanlı'da devlet erkini bu dönemde sadece tedbir almaya zorlamışken, devlet içerisinde bulunan farklı milliyetler bu fikir akımlarının çoktan tesirine girmiştir.¹⁰⁹

Osmanlı'da, devlet erkinde ulusçuluğun etkisini göstermeye başlaması, ittihat ve terakki ile beraber ele alınabilir. Bu döneme kadar Osmanlı devleti ulusçuluk hareketlerine karşı durmaya çalışmış ve bu karşı durmanın gereği olacak politikalar üretmiştir. Bunun en bariz örneği ise Tanzimat Fermanı'dır. Çünkü Tanzimat Fermanı'yla beraber çok büyük anlayış değişiklikleri de ortaya çıkmış, o güne kadar Müslüman ve gayrimüslim olarak ayrılan halk, o günden sonra vatandaş olarak görülmeye başlanmıştır.¹¹⁰

Tanzimat fermanı ile beraber halk, Osmanlılık fikri etrafında toplanmaya çalışılmış böylece devletin dağılmasının önüne geçilmek istenmiştir. Şunu belirtmek gerekir ki

¹⁰⁷ Karal, 2007, s. 154-160

¹⁰⁸ Ortaylı, İ. (1999). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 186

¹⁰⁹ Atalı, E. (2002), *1905 Rus Devrimi ile 1908 Jöntürk Devriminin Karşılaştırmalı İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, Ankara. s. 98-100

¹¹⁰ Karal, 2007, s. 170-171

toplumsal yapının dönüşümü sürecinde, her ne kadar Batılı fikirler Osmanlı devletini yönlendirse de, devlet içerisinde o gün için Batı'da gelişmekte olan ulusçuluk fikrine muhalif olarak kendi yönetim anlayışına uygun yöntemler denenmiştir. Toplum ve toplumsal hareketleri, Batılı tarzda yönlendirmek isteyerek bir noktada eğitim meselesini halka yayıp Batı anlayışıyla devleti tekrardan ihtişamlı günlerine kavuşturmak isterken, diğer taraftan da ulusçuluk akımlarına muhalefet eder bir tarzda politikalar üretilmiştir. Batılı fikirlere karşı uzun süre direnmenin en önemli gerekçesi, merkezi yapıyı güçlü tutma anlayışıdır.

Osmanlı devletinde ortaya çıkmış olan Osmanlıcılık ve İslamcılık fikir akımları, devleti kurtarma adına, Batılı fikir akımlarına bir reaksiyon olarak ortaya çıkmış ve daha sonraki dönemlerde buna Türk milliyetçiliği eklenmiştir.

3.3.2. Modernizmin Dil ve Kültüre Etkisi

Osmanlı devletinde on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki dil ve kültür hareketlerini anlamak için modernizmin etkisine bakmak gerekmektedir. 1789'da III. Selim'in tahta çıkmasıyla başlayan Avrupa tarzındaki modernleşme hareketi, Osmanlı devletinde çok önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı devletinin Batı tarzındaki modernleşme anlayışına sebep olan en önemli etken, Batı'nın ilim ve teknolojiye ileri gitmesi ve Osmanlı'nın bu hususlarda geri kalmasıdır. Batıyı yakalamak adına devleti ve merkez teşkilatını güçlü tutmak için orduda bir takım Batı tarzında reformlara gidilmiş ve böylece hem merkezi teşkilatın güçlü kalacağı düşünülmüş hem de modernleşmeyi gerçekleştirecek bir yol haritası belirlenmiştir.

Bir imparatorluk olan Osmanlı devleti, kendi entelektüel insan tipini yetiştirmiş, dışardaki gelişmeleri yakından takip etmiş ve bunlara karşı da yerinde ve zamanında önlem almasını bilmiş ve gereken tepkiyi göstermiştir.

Şehirde yaşayan insan ile geleneksel köylü tipinin tarihi gelişim sürecinde, birçok çatışma alanı gibi, dil tartışmalarına karşı tutumlarda da farklılık göstermektedir. Bu yüzden dil tartışmalarına bakan yönüyle konu ele alındığında, Osmanlı'nın klasik dönemindeki değişimler de bir anlam ifade etmektedir ve konuya bütüncül bir şekilde bakmayı kolaylaştıracaktır.

Eğitim ve kültür alanındaki yeniliklerle beraber geleneksel toplum yapısı anlayışının da terk edilmeye çalışıldığı Osmanlı devletinde, Batılı anlamda yeni bir tebaa anlayışı eğilimi başlamıştır. şöyle ki eski zamanda tebaayı, Müslüman ve gayrimüslim olarak ikiye ayırıp asıl unsuru Müslümanlar olarak kabul ederken, Tanzimat’la beraber bütün herkesi vatandaş sayma ve aynı millet (Osmanlıcılık) altında toplama iradesi hâkim olmuştur. Bu bağlamda 19 Ocak 1869’da Tabiiyet-i Osmaniye kanunnamesi kabul edilmiştir. İşte bu kanunname ile beraber herkesi Osmanlı uyruğu altında toplama düşüncesi, hukukî bir hüviyet kazanmış olmaktadır. Bu da Batılı anlamda modern vatandaşlık anlayışının ortaya çıkmasında önemli etkiler doğurmuştur. Bunun yanında Osmanlı’nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasinin 8’inci maddesi Osmanlı tabiiyetinde bulunan herkesin hangi din ve mezhepten olursa olsun Osmanlı vatandaşı sayılacağını hukuken anayasal düzeyde ihdas etmektedir.¹¹¹

Tanzimat devrinde Osmanlı toprakları içerisinde bulunan Hristiyanlara verilen birçok hakla beraber, devletin taviz vermediği ve kendi izzetini koruması gerektiği anlayışınca, resmi dil ve resmi din söylemleri, devlet yöneticileri arasında ifade edilmeye başlanmıştır. II. Abdülhamit devrine gelindiğinde ise yine önemli ölçüde modernleşme hareketleri içerisinde bulunan Osmanlı devletinde, bundan sonra resmi ideoloji ve resmi tarih söylemi de artık bir devlet politikası haline gelmiştir.¹¹²

Bunun nemi şuradadır ki Osmanlıda Tanzimat ile kurumsallaşmaya başlayan birtakım anlayışlar, cumhuriyet ile beraber ulusçuluk düşüncesinin içerisinde yer etmiş ve bu kurumsal yapı içerisinde devlet, resmi dil ve resmi tarih söylemini harekete geirebilmiştir. Bu bağlamda, devletin temel algılarındaki bu değişim, dil politikalarına giden yolun da önünü açacak girişimler olarak anlaşılabilir. Çünkü devlet geleneği içerisinde gelişmiş olan resmiyete dökme anlayışı, adeta Osmanlıda bir felsefe olarak devlet kurumlarının ve erkinin içine yerleşmiş, sonunda da resmi tarih ve resmi dili doğurarak kendi mecrasında akmaya devam etmiştir.

II. Abdülhamit döneminde görülen icraatlardan bir tanesi de, o güne kadar Osmanlı içerisinde açılmış olan birçok yabancı okulun sıkı bir denetim altında tutulması ve sınavları maarif tarafından takip edilmesidir. Bunun yanında bu okullarda Türkçe dersi zorunlu hale

¹¹¹ Demir, 2011, s. 338-343

¹¹² Alkan, M. . (2004). *İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim, Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.80

getirilmiştir. Bu durum da artık Türkçenin yavaş yavaş devlet tarafından bir resmi dil olarak benimsenmeye ve yaygınlaştırılmaya başlandığının bir göstergesi sayılabilir. Bunun yanında devletin kendi kimliğini ifade etme noktasında dil olarak Türkçeyi seçmesi de 19. yüzyıla özgü bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Osmanlı devletinde özellikle II. Mahmut'tan sonra geleneksel yapıların ihmal edildiği üzerinde bazı eleştiriler olsa da II. Abdülhamit devrinde, özellikle Anadolu'da ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde, devlet kontrolü altında ilkokullar açılarak eğitimin geleneksel yapılara ulaşması yolunda gayretlere girilmiştir.¹¹³

¹¹³ Naim Ürkmez. II. Abdülhamit'in Modernleşme Anlayışı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006. s. 83

4. BÖLÜM

TARİHİMİZDE DİL

4.1. Tanzimat'a Kadar Türk Diline Genel Bir Bakış

On dördüncü yüzyılda, Doğu Türkçesi olan Çağatay Türkçesi ile Batı Türkçesi olan Osmanlı Türkçesinin birbirinden ayrılmaya başladığı görülmektedir. Bu zamana kadar Anadolu'da kullanılan yazı diline "Eski Anadolu Türkçesi" ismi verilirken, bundan sonrası için Osmanlı Türkçesi veya Osmanlıca denmeye başlanmıştır. Osmanlı Türkçesi ile vurgulanan durum ise Anadolu'da kullanılan konuşma dilini değil, Arapça ve Farsçanın etkisinde olan yazı dilini ifade etmekteydi.¹¹⁴

Türkçenin Arapça ve Farsça etkisine girmesi, Osmanlılar ile başlamamıştır. Bunun başlangıcını Selçuklu Devletine götürmek mümkündür. Selçuklu Devletinde ise saray dilinde kullanılmaya başlanan Arapça ve Farsça, özellikle şiir dilini önemli ölçüde etkisi altına almaya başlamıştır. Bu dönemin şair ve yazarları Türkçenin Arapça ve Farsçaya nispeten daha kaba, daha dar ve ifadeye daha kabiliyetsiz olduğu yönünde fikirler beyan etmişler, bazen Türkçe yazmalarının sebebini ise Farsça ve Arapça bilmeyen halkın bunu anlaması için böyle yazmaya mecbur olduklarını ifade etmişlerdir.¹¹⁵

On birinci yüzyıl ile beraber Türklerin İslam'la tanışmasında önemli katkıları olan Farslar, bir noktada kendi dillerinden Türkçeye doğru da önemli ölçüde kelime akışının sebebi olmuşlardır. Bu yüzden namaz, oruç, peygamber gibi dini ıstılah içerisinde bulunan kelimeler Arapçadan değil Farsçadan alınmıştır. Bunun arkasında yatan önemli bir psikolojik neden ise Türkler arasında yayılmaya başlayan İslam dini ile beraber kendilerinin de ümmeti Muhammedin bir üyesi oldukları ve bu dinin herkesin ortak değeri olduğunu algılamaları yatmaktadır. Bundan sonra İslam'ın orijinal dili olan Arapçadan önemli ölçüde

¹¹⁴ Sadoğlu, 2002, s. 45

¹¹⁵ Lewis, G. (1999). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*, Oxford University Press, p. 5

kelime, Türkçeye akmaya başlamıştır. Bunun yanında özellikle şiir dilinde Farsçanın yoğun bir etkisi görülmüş, öyle ki bazı Türkçe kelimeler bir kenara bırakılarak Farsçaları yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin “kent” yerine “şehir” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanında "od" sözcüğü özellikle şiir dilinde bir tarafa bırakılarak Farsçası olan "ateş" sözcüğü kullanıma sokulmuştur.¹¹⁶

Devam eden süreçte ise Selçuklu hanedanları, Farslara ayrı bir önem vermeye, birçok İranlıyı yönetim kadrolarına yerleştirmeye ve onlardan istifade etmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Türk olan hanedanın, Farslara bu denli ilgi göstermesi, özellikle halk tabanında, Farslara ve Farsçaya karşı bir tepki oluşturmuştur. Tabii ki yabancılara verilen bu tepkiden Arapça da nasiplenmekteydi. Türkçenin, bu denli Arapça ve Farsçanın etkisine girdiği bu dönemde Karamanoğlu Mehmet Bey’in Türkçeyi özendirmek adına: “Bu günden sonra divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” Fermanı dikkat çekicidir. Bu fermanla Selçuklu Hanedanına bir tepki ortaya konulmuş ve Türkçe resmi dil olmuştur.¹¹⁷

Türkçe’nin, Arapça ve Farsçanın tesirine girmeye başlamasında dinin çok önemli rolünün olduğu yadsınamaz bir gerçektir.¹¹⁸ Kendi kabullendikleri dinin orijinal dili olan Arapça, aynı zamanda bilimin de dili olması sebebiyle özellikle saray çevrelerinde çokça revaç bulmuştur.

Her ne kadar Selçuklu ve Osmanlı’nın ilk dönemlerinde ideoloji¹¹⁹ diye bir kavram icat edilmemiş olsa bile bu kelimeleri dile kazandırmak, ideolojik sebeplerle de açıklanmalıdır. Dinin sevkiyle girmiş olan kelimeleri nihayetinde ideolojik sebepler olarak tespit etmekte olacaktır. Çünkü, yirminci yüzyılda da bu kelimeler Türk dilinden uzaklaştırılmaya çalışılırken aynı şekilde ideolojik yönü ağır basmış, birçok tartışmanın da kaynağı olmuştur. Aynı şekilde, Selçuklu ve Osmanlı döneminde Türkçeye Arapça ve Farsçadan kelimeler alınmaya başlandığı zamanda da halk kitlelerinin tepkisi olduğu yukarıda ifade edilmişti.

Dillerin doğal gelişimlerinin bir gereği olarak ilişkiye girdikleri kültürlerden birtakım kelimeleri de almaları olağan bir durumdur. Hele hele bu durum Türkler gibi tarihin en çok

¹¹⁶ Lewis, 1999, s. 2

¹¹⁷ Sadoğlu, 2002, s. 46

¹¹⁸ Lewis, 1999, s. 2

¹¹⁹ Harper, D. (2001-2015), Ideology, Online Etymology Dictionary, Erişim Tarihi: 1 Mart 2015 <http://www.etymonline.com/index.php?term=ideology>

göç eden kavimlerinden birisi için geçerli olursa, o halde çok farklı dillerden çok farklı kelimelerin alınmış olması da yine olağan bir durumdur.¹²⁰ Ancak Farsça ve Arapçadan bu yoğunlukta kelime akışının olması dilin normal değişim ve gelişimiyle açıklanamayacağına göre, arkasında birtakım psikolojik sebeplere varıncaya kadar bazı sebepleri aramak lazım gelecektir. Özellikle göçebe halde ve nispeten daha az medeni durumda bulunan o günkü Türklerin, kendilerine göre daha üstün bir medeniyet formatında olan Araplardan kelime almaları yine doğal bir durum olarak görülmüştür.

Arapça ve Farsçanın din terminolojisinde bu kadar yer edip insanları psikolojik olarak etkilemelerinin arkasında yattığı düşünülebilecek sebeplerden birisi de dini kaynaklarda bu dillerle ilgili söylenmiş sözlerdir. Örneğin Sadoğlu (2002)'nin aktardığına göre Fatih Sultan Mehmet döneminde Yenişehirli Abdullah Efendi'ye sorulan soruda cennetin dilinin ne olacağı öğrenilmek istenmiştir. Kendisi ise cennet dilinin Arapça ve Farsça olacağına dair bir fetva yayımlamıştır.¹²¹ Bu durumu sadece o şahsın fetvasına bağlamak doğru değildir. Bu meselenin din terminolojisinde derinlere kök salmış önemli bir yeri vardır. Şöyle ki Hz. Muhammed'e isnat edilen bazı hadislerde "cennet dilinin Arapça olduğu ve bu yüzden Arapların sevilmesi gerektiği" ifade edilmiştir.¹²² Bunun yanında başka eserlerde Farsçanın üstünlüğüne vurgu yapan hadisler de birileri tarafından ifade edilmiştir.¹²³ Yine Hanefi alimlerinden Haskefi ise cennet dilinin Arapça ve Farsça olduğunu beyan eden hadis bulunduğunu söylemiştir.¹²⁴

Böyle hadislerin olup olmadığı veya hangisinin doğru olduğu meselesi bu çalışmanın konusu olmamakla beraber, Fatih Sultan Mehmet döneminde bile cennet dillerinin bu iki dil olduğuna dair verilen fetvalardan da anlaşılmaktadır ki dini çevreler bu dilleri teşvik etmektedir. O dönemde insanların en çok güvendikleri kurumlardan birisi olan dinin söylediklerinin insanlar üzerindeki tesirleri de dikkate alındığında şu sonuca varılabilir ki Türkçeye giren Arapça ve Farsça kelimelerin kabullenilmesinde ve kullanılmasında meşruiyeti sağlayan bir din kurumu bulunmaktaydı.

Bunun yanında Farsların edebiyatından da önemli ölçüde etkilenmiş olan saray çevreleri, edebiyat noktasında Farsçayı çok üstün bir dil olarak görürken, Türkçeyi bunun yanında

¹²⁰ Özyetkin, A. M. (2006). *Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı*. In Conference) Chinese Academy of Social Science, Sino-Foreign Relationship Department of Institute of History, Beijing/China. p. 2

¹²¹ Sadoğlu, 2002, s. 47-48

¹²² Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. "Mizânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl." II/213

¹²³ Suyûtî, (t.y.). *Leâli'l-Masnûa*, I/10

¹²⁴ Haskefi, Alâuddîn. (1987). "Dürü'l-muhtâr." *Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî*, Beyrut. 1/483

kusurlu bir dil olarak görmeye başlamıştır. Hatta Farsça ve Arapça yerine bazen Türkçe kullanmaları mecburiyetini ise halkın kendilerini anlamamaları olarak ifade etmişlerdir.¹²⁵

Arapçadan Türkçeye olan kelime akışını sadece bu sebeplerle açıklamak yeterli bir tespit olmaz. Bunun yanında birtakım pratik sebepler de bulunmaktadır. Örneğin, Arapçanın yapısı gereği bazı kelimelerin alınması kolaylık oluşturmaktaydı. Bir tek kelime alınırken bunun yanında başka türevleri de kolaylıkla dilin içine alınabilmekteydi.¹²⁶ Örneğin Arapçada “ketebe” fiili “yazdı” anlamına gelmektedir. Bundan türetilecek olan “kitap”, “mektup”, “kâtip”, “mektep” gibi bütün kelimeler de olduğu gibi Türkçenin mal varlığı içerisine girebilmekteydi.

Ancak her ne kadar Arapça ve Farsça kelimeler, Türk dilini yavaş yavaş istila etmeye başlamış olsalar bile nihayetinde Anadolu Selçuklularının, halk nezdinde kullanılan dili Türkçe idi ve halka, dinlerini ve tarihlerini anlatacak Türkçe eserler de yazılmıştı. Anadolu Türkçesinde ilgi çeken bir nokta şudur ki eldeki Türkçe eserler, XIII. Yüzyılda, XIV. ve XV. Yüzyıllara göre aha azdır. Bunda yerleşik hayata yeni yeni geçmeye başlamalarının etkisi olabileceği gibi, Moğol istilasıyla beraber yazılı eserlerin de yok olmuş olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.¹²⁷

XIII. Yüzyılın göçler ve istilalarla dolu karmaşık yapısının, Anadolu’da yaygın olan Oğuz Türkçesi açısından da çok önemli sonuçları olmuştur. XI. Yüzyıldan başlayan bir hareketlilik ile beraber Oğuz Türkçesi, Orta Asya Karahanlı Türkçesinden ayrılmaya başlamış ve kendine has bir dil yapısı ortaya koymaya yönelmiştir. Ekler ve imla kuralları yönüyle farklılaşmaya ve kendine has bir yapı kazanmaya başlamıştır.¹²⁸

Bu yüzyıl ile beraber kendi has yapısını kurmaya çalışan Oğuz Türkçesi, aynı zamanda ilim ve edebiyat noktasında çok güçlü diller olan Arapça ve Farsçanın da önemli ölçüde tesirine girmeye başlamıştır. Bir taraftan böylesi tesirler, dil üzerinde birtakım köklü tesirler

¹²⁵ Köprülüzade, M. F. (1928), *MillîEdebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, s. 10

¹²⁶ Lewis, 1999, s. 6

¹²⁷ Korkmaz, Z. (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Birinci Cilt. Türk Dil Kurumu Yayınları: 629/1. Ankara. s. 276-277

¹²⁸ Korkmaz, 2005, s. 286

meydana getirirken, diğ er taraftan da bu duruma karşı halk tabakasında ve beylikler nezdinde birtakım tepkiler yükselmeye başlamıştır.¹²⁹

Yukarıda da bahsi geçen Karamanoğ lu Mehmet Bey'in Türkçe ile ilgili fermanını bu şekilde okumak da mümkündür. XIII. Yüzyılda Beyliklerin Türkçenin gidiş atına verdikleri bu tepkilerin dil açısından çok önemli neticeleri olmuştur. Bu tepkilerin neticesi olarak Beylikler, Türkçe eserlerin telifine büyük önem vermiş ler ve Türkçenin korunmasını amaç edinmiş lerdir. Türkçeye olan bu ilgi ve alaka, onun eski Türkçe ile olan bağ larını da oldukça zayıflatmış ve içindeki eski Türkçe öğ eler de hızlıca azalmaya başlamıştır.¹³⁰

Arapça ve Farsçaya tepki anlamında en etkin yazarlardan biri de Âşık Paşa ve onun yazdığı Garipnâme'dir. Âşık Paşa, zor dönemler geçiren halka dinî öğ ütler vererek onları bir arada tutmanın yollarını aramış olmasının yanında bu eserlerde özellikle o günün Türkçesini en yalın haliyle kullanmaya özen göstermiştir. Farsçanın etkin olduğu bir dönemde eserlerini Türk dilinde yazmış ve bu eserlerde Türkçeyi etkin bir şekilde kullanmış olan Âşık Paşa'nın, Türkçenin yapısal kurallarına bağlı kalarak yeni Türkçe kelimeler türettiği de görülmüştür.¹³¹

Türkçeye Farsçadan girmiş olan kelimelerin çok önemli bir yönünü ifade etmek gerekmektedir ki oda şöyledir: Bilindiği üzere Farsça kelimeler özellikle Selçuklu devrinde Türkçeye girmeye başlamış ve saray eliti ve ilmi çevreler tarafından çok yoğun olarak kullanılmış ve Farsça, Selçuklu devletinde resmi dil olma özelliğini bile elde etmiştir. Yukarıda da izah edildiği gibi böylesi bir duruma karşı gerek halk tabakasında gerekse bazı şairlerde önemli ölçüde tepkiler ortaya konulmuştur. Ancak bütün bunların yanında halk diline bakıldığında Farsçadan girmiş birçok kelimenin Türkçeye uyarlanarak günlük dilde kullanıldığı görülmektedir. Yani Farsça kelimeler sadece saray eliti tarafından seçilerek kullanılmış değildir, aynı zamanda halk tabakaları içerisinde önemli ölçüde kullanım alanı elde edebilmiştir. Bu kelimelere bakıldığında özellikle dinî ıstılahtaki birçok kelimenin Arapça yerine Farsçadan girdiği görülecektir. Örneğin "namaz" ve "peygamber" gibi kelimeler bu durumu izah eder niteliktedir. Hâlbuki böylesi kelimelerin Arapçaları, halk dilinde pek itibar görmemiştir. Bunun yanında Türkçede günlük dilde kullanılan öyle kelimeler vardır ki adeta

¹²⁹ Korkmaz, 2005, s. 286

¹³⁰ Korkmaz, 2005, s. 286

¹³¹ Yavuz, K. (2000). "Âşık Paşa Garib-nâme." Cilt I/1, I/2, II/1, Türk Dil Kurumu Yayınları. İstanbul, s. 9-10

Türkçenin dil yapısına uygun hale getirilerek toplum tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, “bezirgan” kelimesi “bazergan”dan, “çene” “çane”den dönüştürülerek kullanılmıştır.

Bu şekilde Türkçenin dil yapısını uydurularak halk arasında kullanılan birçok kelimeye de rastlamak mümkündür.¹³²

Tablo 1: Türkçenin dil yapısına uydurulmuş bazı Farsça kelimeler

Türkçesi	Farsça Aşl
Hemen	Heman
Kervan	Karban
Kereste	Keraste
Kiler	Kilar
Pergel	Pergal
Çilingir	Cilanger
Canavar	Can-aver
Zimba	Zunbe
Zımpara	Sumpare
Çadır	Çader
Pehlivan	Pehlevan
Turfanda	Tervende
Tarçın	Darçın
Duvar	Divar
Çünkü	Çün ki
Kösele	Gosale
Kümbet	Gumbet
Çorap	Curab
Armut	Emrud
Testere	Dest erre
Tüfek	Tufeng
Çarşef	Çader şeb
Menekşe	Benefşe
Mercimek	Merdumek
Zengin	Sengin

¹³² Dursunoğlu, H. (2009). “Türkiye Türkçesindeki Farsça Sözcükler ve Kullanım Şekilleri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1). s. 133-138

Yukarıdaki kelimelerden ve benzeri birçok kelimedenden anlaşılacağı üzere halk arasında birçok Farsça kelime kendi dil yapısına uydurularak kullanılmıştır. Saray çevrelerinin ve bu dilleri kendi edebi eserlerde kullanan insanların halk tabanından önemli bir farkı şudur: Bahsi geçen çevreler, Arapça ve Farsçadaki kelimeleri orijinal dillerinde olduğu gibi herhangi bir ses değişimine uğratmadan kullanmışlar, ancak halk kesimleri aldığı kelimeleri öncelikle kendi ağız yapısına daha uygun bir şekle sokarak kullanmıştır. Burada şunu da ifade etmek gerekmektedir ki halk arasında kullanılan bu kelimeleri orijinal şekliyle birçok kişinin anlamayacağı da açıktır.

Türkçenin yaygınlaşmasını sağlamaya yönelik gayretlerin önemli bir kısmının Âşık Paşa'da görüldüğü gibi diğer tasavvuf ehlinde de gelmiştir. Bunun yanında Farsçanın Anadolu topraklarında yaygınlaşmasının arkasında Mevlana'nın düşüncelerinin ve eserlerinin önemli ölçüde etkisi olmuştur. Mevlevi tarikatı buna bağlı olarak Mevlevi tekkesi, Farsçanın Anadolu topraklarında yayılmasında önemli etkilere sahip olduğu gibi Anadolu dışındaki yerlerde de böylesi etkileri göstermiştir. Bizzat Mevlana'nın kendisi, mesnevisini ve gazellerini Farsça yazmış, Mevlevi tekkelerinde Farsça, adeta kutsal bir dil olarak görülmüştür. İşte on üçüncü yüzyılda devlet erkânı içerisinde hızla yayılmış olan Farsçanın, halk arasında bu denli yayılmasının arkasında Mevlana'nın ve Mevlevi dervişlerinin önemli etkileri olmuştur.¹³³

Farsçanın, Divan Edebiyatını büyük ölçüde etkilemesinin yanında, bizzat divanlarını Farsça yazan birçok şair çıktığı gibi, on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda bu şekilde Farsça divanı olan Osmanlı sultanları da vardır. Örneğin İkinci Bayezid, devrindeki İran şairi Cami ile yazışıp ona ilgi ve alaka göstermiştir. Hatta bu şairin eserleri Osmanlıcaya tercüme edilmiş ve birçok kişi tarafından beğenilerek de okunmuştur. Osmanlı sultanlarının Fars kültürüne ve diline olan ilgisi bununla sınırlı kalmamış, Yavuz Sultan Selim'in bizzat kendisi Farsça dîvan kaleme almıştır. Aynı zamanda Cem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman gibi devrin önde gelen devlet adamları Farsça şiirler yazmıştır.¹³⁴

Osmanlıda Divan Edebiyatının en büyük eserlerinin verildiği on altıncı yüzyılda, Farsça ve Arapçanın, edebiyat üzerindeki büyük tesirlerine karşı bazı tepkiler de gelişmiştir. Özellikle on altıncı yüzyılda "Türki-i Basit" adında bir akım ortaya çıkmıştır. Bu akımın önemli

¹³³ Aydın, Ş. (2002). "Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Divânlarının Nüshaları". *Nüsha Dergisi*, Yıl: II, Sayı: 6, s. 46

¹³⁴ Aydın, 2002, s. 47-49

temsilcileri ise Edirneli Nazmi ve Tatablalı Mahremi'dir. Adı geçen şahıslar, basit bir Türkçe kullanarak eserlerini ortaya koymaya çalışmışlar ve çok etkili olmasa da bir sadeleşme eğilimi içerisinde bulunmuşlardır. Örneğin Tatablalı Mahreminin şu beyti sadeleşme eğilimine bir örnek olarak gösterilebilir:¹³⁵

Gördüm seğirdür ol ala gözlü geyik gibi

Düşdüm saçı tuzağına bön üveyik gibi

Ancak önemli tesirler icra edememiş olan bu akımın, sonraki yüzyıllarda çıkmış olan ulusçuluk fikri ile eşdeğer tutulmaması gerekir. Sadece bir mahallileşme cereyanı olarak anlaşılması yerinde olacaktır.¹³⁶

Türklerin Anadolu'ya doğru göçe başlayıp da İran ve Arap kültürleriyle iç içe olmaya başlamasından sonra Türkçenin yapısında ortaya çıkmış olan bölünme, sonrasında doğal olarak iki farklı kesimin de birbirlerine karşı, farklı bakışlarını ortaya çıkarmıştır. Bu bakış açısı da bazen ileri derecede saygıyı getirmiştir. Çünkü genel itibariyle okumamış halkın kullandığı günlük “kaba Türkçeye” karşılık, okumuş kesimlerde bir Arapça ve Farsça kelimeleri kullanma eğilimi göze çarpılmaktadır.¹³⁷ Diğer taraftan önemli ölçüde birbirini küçümseme ve yerme hareketleri de ortaya çıkmıştır. Bu durumu Ahmet Mithat Efendinin 1872 yılında kaleme aldığı düşüncelerinde görmek mümkündür. Orada, Osmanlıcanın çok zor olduğu ve halka öğretilmesi için sadeleştirilmenin şart olduğu üzerinde durduktan sonra, bu durumu eleştirip yapılan faaliyete “kaba Türkçeyi” ihdas etme gayreti olarak görenlerin olabileceğini vurgulamakta ve buna karşı gösterilecek tavrın da umursamazlık olması gerektiğini ifade etmektedir.¹³⁸

Türkçenin bu şekilde bölünmüşlüğüne diğer bir örnek ise halkın, anlamadığı konuşma tarzı olan Arapça ve Farsça karışımı Osmanlıcaya “İstillahi” tabirini uygun görmüş olmalarıdır. Bu şekildeki konuşmaları anlamadıkları zaman konuşma tarzına istillahi konuşma ismini vermişler ve net bir ayrıma gitmişlerdir.¹³⁹

¹³⁵ Mermer, A. (2009). “Türki-i Basit'e Yeni bir Bakış.” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 4/5. s. 263

¹³⁶ Mermer, 2009, s. 266

¹³⁷ Lewis, 1999, s. 12-13

¹³⁸ ARGUNŞAH, M. (2012). “Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçenin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri”. *Turkish Studies*, 7.4, s. 5

¹³⁹ Banguoğlu, T. (1987), *Dil Bahisleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, s. 325

Osmanlı tarihi boyunca Türkçenin serüveninde bu ayrışmayı halk ve divan edebiyatlarının karşılaştırmasında bulmak da mümkündür. Divan edebiyatında çok baskın bir şekilde kullanılmış olan Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere karşılık, halk edebiyatında daha anlaşılabilir ve sade bir Türkçenin kullanıldığı görülecektir. Ancak halk edebiyatının da serüveninde özellikle on beşinci yüzyılda önemli ölçüde Arapça ve Farsçanın etkisi olduğu görülecektir.¹⁴⁰ Bunun en önemli sebebi ise İslam dininin o yüzyıldaki etkisinin halk edebiyatı üzerinde de varlığını devam ettirmesidir.¹⁴¹

Divan edebiyatında Arapça ve Farsça kelimeler ağırlıklı varlığını devam ettirse de halk edebiyatında bu örnekler çokça rastlanmamaktadır. Hatta halk edebiyatı anonim, âşık edebiyatı ve tasavvufi halk edebiyatı gibi kollara ayrılmıştır ve tasavvufi edebiyat hem divan şiirinden hem de diğer halk edebiyatı türlerinden farklı olarak yine dini içerikli eserler vermeye devam etmiştir. Ancak yine de tasavvufi halk edebiyatının dili divan edebiyatına nazaran çok daha sade bir dil durumundadır. Örneğin tasavvuf edebiyatının yaygın eserlerinden olan Pendnamelerin diline bakıldığında bu sadelik göze çarpmaktadır. Karşıdakine dini nasihatler vermeyi hedef edinmiş olan bu eserlerden biri on sekizinci asırda, Diyarbakırlı Ahmet Mürşidi tarafından kaleme alınmıştır.¹⁴²

Mürîdî dîdî bir pend ibtidâdan

Ki on sekiz hikâyeye aldım ondan

Görünce ânı geldi bu hakîre,

Nasîb olsa buna kılsam nazîre

Diledim hâlîkîmdan etti ihsân

Bunun nazmını kıldı bana âsân

Vesîle oldu bu nazma ol âdem

Ânı mağfûr ede Hallâk-ı âlem

On dördüncü yüzyılda halk edebiyatı ve divan edebiyatı hem konu olarak dini değerlere eğilimli bir pozisyondaydı hem de kullanılan dil önemli ölçüde Arapça ve Farsça kelimeler

¹⁴⁰ Boratav, Pertev Naili. "Âşık Edebiyatı." *Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı 207* (1968): S. 351

¹⁴¹ Boratav, 1968, s. 351

¹⁴² Yuluğ, M. (1979), *Ahmediyye Şerhi*, nşr. Alaattin Sağlam, Akpınar yayınevi. İstanbul, s. 3-4

içermekteydi. Hâlbuki 18. yüzyıla gelindiğinde içerik değişikliğine gitmiş olan Divan edebiyatı, yine aynı şekilde Arapça ve Farsça terkiplere ve kelimelere çokça yer vermeye devam etmişken, Halk edebiyatı tarzında devam eden Tasavvuf ekolü hem daha duru bir Türkçe kullanmış hem de dini konuları işlemeye devam etmiştir.¹⁴³

Dil bakımından da Divan edebiyatı, dil ve anlatım zevkini ön plana çıkarır şekilde Arapça ve Farsça kelimelere çokça rağbet etmeye devam etmiş olmasına rağmen, halk edebiyatının tasavvuf kolu, halkın anlayacağı duru bir Türkçe kullanmaya özen göstermiştir. Bütün bunlardan da varılabilecek sonuç şudur ki Türkçenin kelime içeriği On sekizinci yüzyıla gelindiğinde Türkçe sözcükler, ideolojik ve dini bir unsur olmaktan çıkmıştır. O gün için Divan Edebiyatında Arapça ve Farsça terkiplere olan ilgiyi o dillerin edebî olarak Türkçeye nazaran daha üstün bir dil olduğu şeklinde algılanmasıyla izah etmek mümkündür. Nitekim eskiden beri adı geçen bu dillerin Türkçeye üstünlüğü ve edebi dile uygunluğu birçok kişi tarafından da kabul edilmiş ve buna inanılmış bir durumdur.¹⁴⁴

Ancak on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı devleti için çok büyük siyasi ve kültürel değişimlerin başladığını ifade etmek gerekmektedir. Yukarıda da izahı geçtiği üzere, on dokuzuncu yüzyıl ile beraber Osmanlı devletini, modernleşme akımı önemli ölçüde etkilemeye başlamış ve bunun neticesi olarak özellikle merkezi devlet teşkilatında ve orduda köklü değişikliklere gidilmiştir. Öncelikle ordu, Batılı anlayışa göre dizayn edilmeye ve böylece merkez teşkilatını güçlendirilerek devletin yıkılışı engellenmeye çalışılmıştır. On dokuzuncu yüzyıla gelene kadar Osmanlı devleti, her ne kadar Batı'nın üstünlüğünü kabul etse de arayış kapatmak için Batılı değerlere yaslanma gereği duymamıştır. Ancak on dokuzuncu yüzyıl ile beraber, Batının önemli ölçüde ilerlediğini gören Osmanlı devleti, artık Batılı anlamda reformlar yapmaya başlamıştır.

Osmanlı devleti, devleti yıkılmaktan kurtarmak için Batılı anlamda reformlar yapmaya başlamış ve bu yolda önemli ölçüde laikleşme hareketlerine girişmiştir. Ancak Osmanlı devleti için modernleşmenin paradoksal yönünü, onun taşıdığı milliyetçilik ideolojisi ön plana çıkarmaktaydı. Çünkü kendisi bir imparatorluk olup birçok farklı unsuru içinde barındıran Osmanlı, kendi içindeki milliyetçilik akımlarını da bir noktada bastırma gayretine

¹⁴³ Sarı, M. (2014). *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları:920. Ankara. s. 9

¹⁴⁴ Sarı, 2014, s. 9

girmiştir. İşte Osmanlı'nın milliyetçiliğe karşı verdiği bu mücadele, bir noktada dil politikalarına da önemli ölçüde temel oluşturmaktaydı.

Osmanlı devletinde, Tanzimat ile beraber, toplumsal yaşamda köklü değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bundan sonra kendi tebaasını yeniden tanımlama gereği duyan Osmanlı, eski sistemde var olan Müslüman ve gayrimüslim ayrımına bir tarafa bırakarak herkesi Osmanlı çâtısı altında birleştirme gayretine girmiştir. Modernleşmenin en önemli gereklerinden biri olan halkın eğitimi konusuna eğilmeye başlandığı andan itibaren, devlet ricali arasında kullanılan Osmanlıcanın eğitim dili olabilecek mahiyetinin olmadığı ve halkın konuştuğu daha sade bir Türkçeye ihtiyaç olduğu gerçeği fark edilince, dil meselesi önemli ölçüde siyasetin de ilgi alanına girmeye başlamıştır.

Modernleşme kavramı ve onun Osmanlı devletine olan etkileri ele alındığında, Osmanlı'nın yenedünya düzenine halkıyla beraber ayak uydurmaya çalışan bir devlet görüntüsü verdiği söylenebilir. Özellikle de milliyetçilik akımlarının halkları bir arada tutmak için temel bir araç olarak kullandığı ortak dil meselesi, bir taraftan Osmanlı devletindeki milliyetçilik akımlarına güç kazandırırken, diğer taraftan da yine bir dil kullanılarak bütün halkın eğitimi ile modernleşmenin gerektirdiği duruma ayak uydurmayı ilke edinmiş bir devlet ricali de ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak, Tanzimat ile beraber dil politikalarına ayrı bir önem vermeye başlandığı görülmektedir. O güne kadar birtakım mahalli hareketlenmelerin ve küçük tepkilerin dışında, dil konusunda herhangi bir çaplı hareketlilik göze çarpmaz iken, Tanzimat ile beraber bu meselenin ciddi şekilde ele alındığı görülmüştür.

4.2. Tanzimat Döneminde Dil Politikaları

Osmanlı devleti, Tanzimat dönemine çok büyük sancılarla girmiş ve bu dönemde yepyeni bir oluşum gerçekleştirme çabası içinde olmuştur. Bu çabaların temel hedefi, devleti çöküşten kurtarmak olmuştur. Aslında bütünüyle bu hedef etrafında örgülenmiş diğer düşünceler, tamamen bu anlayışa hizmet etmek için geliştirilmiştir. Bu bağlamda ortaya konulmuş olan dil politikalarının da temel meselesi “havastan avama” dilin yeniden ele alınması ve eğitim yuvalarında daha anlayışlı hale getirilmesi olmuştur.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. s. 62

Dil politikalarını belirlemede “halkı eğitme” kaygısı bir taraftan önem kazanırken, diğer taraftan da Tanzimat ile ortaya çıkan devlet- birey tanımlamasının da önemli bir itici güç olduğu göze çarpmaktadır. Osmanlının klasik sisteminde millet, cemaatlere ayrılmış şekilde varlığını devam ettirmiş iken, Tanzimat ile beraber ortaya konulan yeni uygulama, eski sistemin ortadan kaldırılarak devlet içerisindeki her türlü dini inanışta olan insanlar, birer vatandaş sayılmış ve devlet nezdinde eşit vatandaşlar olarak görülmüştür. İşte Osmanlı devletinde dil ile ilgili problemler bu noktadan itibaren daha görünür hale gelmiştir. Hangi dini inanışa ve hangi milli kökene sahip olunursa olunsun, bütün tebaayı bir vatandaş olarak görme eğiliminde olan devlet, bu insanların kendi içinde daha verimli işleyebilmeleri için ortak bir dili bilmeleri gerektiğine kanaat getirmiştir. Herkesin devlet içerisinde görev ve yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için resmi dili bilmeleri, artık bir şart olarak önlerinde durmaktadır. Bir taraftan herkesi vatandaş sayan devlet, diğer taraftan halkını ortak bir çatı altında birleştirme gayretine girmişken, bunun en etkili yolunun ortak bir dil olduğu meselesinde de fikir birliği etmektedir.¹⁴⁶

Bab-1 Ali'nin resmi belgelerde kullanmış olduğu dili sadeleştirilmesi bunun ilk adımıdır. Buna itici sebep ise, devlet nezdinde hazırlanmış olan fermanların ve beyannamelerin halka bildirilmesi ihtiyacıdır. Bunun yanında artan bürokratik işlemler ve bunların hızlandırılması ihtiyacı, böylesi değişimleri hazırlayan temel sebepler olarak göze çarpmaktadır.¹⁴⁷

Bunun yanında, Osmanlı devletinde ordu ile beraber modernleşme hareketlerinin adeta nesnesi haline getirilmiş olan tıbbiye mektebinde okutulmakta olan derslerin Fransızca olması, mektepteki Türk uyruklu talebeler tarafından sürekli eleştiriye tabi tutulmuştur. Çünkü diğer tarafta aynı mektepte eğitim gören gayrimüslim tebaa, yabancı dil noktasında özellikle de Fransızca gibi bir Avrupa dilini öğrenme meselesinde Türklerin çok daha önünde olduklarından, bu mesele rekabetin önünde büyük bir engel olarak görülmüştür. Bunun neticesi olarak da tıp dilinin Fransızcadan Türkçeye çevrilmesi, Tanzimat döneminde ele alınmıştır. 1852 yılında nâzırlığa getirilen Cemalettin Efendi ile beraber ilk adımlar atılır. 1866 yılına gelindiğinde ise tıp dili tamamen Türkçe olmuş ve bu dilde eğitim verilmeye başlanmıştır. Ancak, bu aşamaya gelinirken önceki dönemde Fransızca olan birçok tıp terimi Türkçeye çevrilmiş, bunun için de Arapça ve Farsça karşılıkları bulunmuştur. Bu dönem tercümelelerinde birtakım sıkıntılar da yaşanmıştır. Bu sıkıntıları ortadan kaldırmak için 1851

¹⁴⁶ Sadoğlu, 2010, s. 66

¹⁴⁷ Sadoğlu, 2010, s. 67

yılında Encümen-i Dâniş adı altında bir kurum oluşturulmuştur.¹⁴⁸ Osmanlı devletinde Tanzimat'tan sonra yukarıda bahsi geçen yenileşme hareketlerinin yanında, eğitim meselesini bütün halka yayma amacı da bir problem olarak devlet ricalinin önünde durmaktadır. Çünkü Tanzimat ile beraber oluşturulmaya çalışılan yeni kimlik inşası, eğitimin bütün toplum tabakalarına yaygınlaştırılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. İşte bu noktada önemli açılımlar gerçekleştirmeye çalışan devlete karşı bir takım direnişler de ortaya çıkmıştır. Bunların başında gayri Müslimlerin kendi okullarında kendi dilleriyle eğitim yapmak istemeleri gelmektedir.¹⁴⁹

Tanzimat'a kadar devlet politikası olarak ele alınmayan dil meselesi, Tanzimat ile beraber önem verilen bir politika olmuştur. Bunun arkasındaki sebep ise, Osmanlı toplumunda, şekillenmeye başlayan, bir nevi ulusçuluk olarak da ele alınması mümkün olan Osmanlılık düşüncesinin yaygınlaşmaya başlamasıdır. Bu düşüncüyü bütün Osmanlı toplumuna yayarak devleti ayakta tutmaya çalışan bir devlet ricali, dağılmaya yüz tutmuş olan bir devleti de ayakta tutma gayretine girmiştir. Dil meselesine önem veren devlet yöneticilerine, bu dönemde yaygınlaşan gazeteci ve yazarlar da çok büyük destek sağlamışlardır. Aslında bütün bunlar, dil meselesinin yavaş yavaş ideolojik bir konu haline getirilmeye başlandığının da emarelerini oluşturmuştur.¹⁵⁰

Dilde sadeleşme hareketinin başladığı dönemi 18. yüzyıla götürülenler de vardır. Bunun sebebi ise Lale Devrinde matbaanın Osmanlı'ya girmesiyle beraber halkın anlayacağı eserlerin telifinin hız kazanmasıdır.¹⁵¹ Bunun yanında klasiklerin Türkçeye çevrilerek okutulması ve Türkçenin eğitim dili olması yönündeki çabalara aynı dönemde rastlanmaktadır.¹⁵² Devşirmelerin yerine yavaş yavaş Türklerin geçmesi, yani devlet yönetimi daha çok Türklerin eline geçmeye başladıkça, kullanılan dilde de sadeleşme hareketleri başlamıştır.¹⁵³

Her ne kadar on sekizinci yüzyıldaki bu süreçler bir hareketlilik getirirse de asıl olarak Türkçedeki sadeleşmeye on dokuzuncu yüzyılda ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bunun öncülüğünü de yine devlet eliyle kurulmuş olan gazeteler yapmıştır. 1831 yılında yayın

¹⁴⁸ Sadoğlu, 2010, s.70-71

¹⁴⁹ Ortaylı, 1999, s. 165-166

¹⁵⁰ Lewis, 1999, s. 12

¹⁵¹ Aktepe M (1968) "Türkiye'de Akademi Meselesi ve II. Abdülhamit'e Dil Akademisi Hakkında Sunulan Layiha", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1(8), s. 23

¹⁵² Şerif, M. (1996) *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul. s. 146

¹⁵³ Ortaylı, 1999, s. 146

hayatına başlamış olan Takvim-i Vekayi, bu konuda öncülük etmiş gazetelerden biridir. Ancak bu gazetenin de kuruluş amacı aslında devlet işleriyle ilgili halkı bilgilendirmektir. Dolayısıyla yine faydacı bir yaklaşımla ortaya çıkmıştır.¹⁵⁴ Yine de Türkçenin sadeleşmesi noktasında önemli roller üstlenmiştir. Bu gazete ile beraber aydın kitlelerinin sıradan halka ulaşma gayretleri ön plana çıktığı için önemli ölçüde sadeleşme eğilimini de beraberinde getirmiştir. Amacı her ne olursa olsun, sonuçta bir sadeleşme hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim ileride bahsi geçeceği üzere Tanzimat'tan sonra tedrici olarak dil meselesi, bir ideolojik yaklaşım olarak ele alınacak ve asıl büyük tartışmalar bundan sonra ortaya çıkacaktır.

Tanzimat devrinden sonra 1860 yılları itibariyle ortaya çıkan sivil gazetecilik alanında dil konusu daha çok işlenmeye başlanmış, hatta bu konu Türkçeleşmek üzerinden yeni bir fikir ortaya atılarak uluslaşma sürecini hızlandırmıştır.¹⁵⁵

Takvim-i Vekayi gazetesinde ilgi çeken önemli bir nokta ise, bir taraftan halka anlatılmak istenen meselelerle ilgili sade bir dil kullanılırken, diğer taraftan padişahın yapmak istediği şahane işler ve projeleri hakkında, onu övücü, ağdalı ve zor bir dil kullanmaktan da geri durulmamıştır. Ancak, II. Mahmut bazen bu dili eleştirirken bazen de düzeltilip halkın anlayacağı formatta yazılmasını teşvik etmiştir. Bunun da yanında yeni bir çağa uyanmış olan devlet, artık yaptığı her işte halkının meşruiyetini aramak zorunda olduğu için yapılan faaliyetleri de onların anlayacağı dilde ifade etmeye başlamıştır.¹⁵⁶ Görüldüğü üzere sadeleşmekteki amaç halka inmek şeklinde ele alınmışken, onun da arkasında, yapılan icraatlara karşı halktan bir meşruiyet talebi olduğu görülmektedir.

1840 yılına gelindiğinde ise yarı resmi hüviyette Ceride-i Havadis gazetesi çıkmaya başlamıştır. Bu gazete devletin desteğinin alan yarı resmi bir gazetedir. Bu gazetenin dili ise bir öncekine nazaran daha basit şekilde ele alınmış ve gazetecilik noktasında sonradan yerleşecek olan birçok geleneğe de ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanında halka ulaşmayı ve yönetimin işlerini halka duyurmayı ilke edinmiş olan bu gazete, kuruluş dilekçesinde de aynı noktaya temas ederek resmi makamlardan izin almıştır¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Özyurt, C. (2004). "Osmanlı'da Resmi Ulusçuluk ve Dil Politikası". *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*. Sayı. 3, Cilt: 3. s. 158-159

¹⁵⁵ Özyurt, 2004, s. 160

¹⁵⁶ Özyurt, 2004, s. 161

¹⁵⁷ Özyurt, 2004, s. 161

1860 yılına gelindiğinde, tam olarak sivil ünvanlı bir gazete olan Tercüman-ı Ahval yayın hayatına başlamıştır. Agâh Efendi ve Şinasi tarafından çıkarılan bu gazete, sonrasında yönetimi de eleştirir bir mahiyet kazanmaya başlamıştır. Çünkü nihayetinde devlet ile bir bağı bulunmamaktadır.¹⁵⁸

1860 yılına kadar çıkan gazetelerin devlet eliyle çıkarılması ve devlet desteğini alarak hareket etmesi, onların içinde buldukları konumu belirlemiştir. Şöyle ki devletin icraatlarını anlatan ve devlet için var olan bu gazeteler, nihayetinde devlet tarafından desteklendiği için yer yer basit bir dil kullanmışlarsa da çoğu zaman hitap ettikleri devlet ricaline bakan yönüyle ağır bir dil kullandıkları da görülmektedir. Bunun yanında yabancı dillerde de nüshaları çıkan bu gazetelerin diğer bir amacı, Avrupa kamuoyunda lehte gündem oluşturmaktır. Ancak 1860'lara gelindiğinde ise artık Osmanlı'da sivil girişimde bulunacak insanlar çıkmış ve entelektüel ortam buna hazır hale gelmiştir. İşte bununla beraber gazeteciliğin yönü de önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Bundan sonra temel kaygısı halka ulaşmak olan ve halkın fikirlerini yaymaya gayret eden bir gazetecilik doğmuştur. Onları buna iten önemli bir sebep ise işin maddi yönüdür. Çünkü hitap ettikleri kitleye gazetelerini satarak para kazanacaklardır. Böylesi kaygıların da bir araya gelmesiyle hem daha demokratik bir ortama doğru yönelme başlamış hem de daha basit bir Türkçe ile halka hitap etme gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹⁵⁹

Bundan sonra hem maddi kaygılar hem de daha büyük kitlelere ulaşma isteği, gazete dilini oldukça sadeleştirmiş ve yeni bir basın dili teşekkül etmeye başlamıştır.¹⁶⁰ Eski zamanlardan beri bazı elitlerin günlük Türkçeyi küçümsediği ve bu Türkçede edebi eserler verilemeyeceği düşüncesinin olduğu belirtilmişti. Ancak, Tanzimat sonrası gelişmelerde süreçlerin de zorlamasıyla bu psikolojik anlayışın yavaş yavaş yıkılmaya başladığı da gözle görünür bir hal almıştır. Öyle ki gündelik dile “kaba bir Türkçe” yerine, “gazete dili” diye adlandırılmaya başladığı bir dönem de ortaya çıkmıştır. Bu ise eski dönemlerde elit tabakanın Arapça ve Farsçayı üstün gösteren anlayışlarına son verilmeye başlandığını göstermektedir.

1867 yılına gelindiğinde Muhbir gazetesi çıkarmaya başlayan Ali Suavi, gazete dilinin günlük dile yakınlaştırılması gerektiğine inananlardan birisiydi. Bu amacını ise daha ilk

¹⁵⁸ Ortaylı, 1999, s. 176

¹⁵⁹ Sadoğlu, 2010, s. 83

¹⁶⁰ Levend, 1972, s. 82

çıkardığı gazete nüshasında ortaya koymuştur. Ali Suavi çıkardığı gazetenin kullandığı dilin, kaba Türkçe olmadığını özellikle vurgulamış ve bunun Ali Şir Nevai'nin kullandığı Türkçenin yeniden inşası anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁶¹

Aslında burada Avrupa'nın yaşadığı benzer sürece de bir gönderme yapmak gereği ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da izahı geçtiği üzere Avrupa'da kapitalist yayıncılığın ortaya çıkması ve yayıncıların halk tabanına daha çok ulaşarak eserlerini satmak istemeleri neticesinde dilde sadeleşmeye gidilmiş, bunun neticesi olarak da Latince önemli ölçüde mevki kaybetmiştir. Tanzimat ile başlayan süreçte ise aynı durumun Türkçe için ortaya çıktığı söylenebilir. Özel gazetecilik yayıldıkça halka inme gayreti öne çıkmış ve neticesinde daha çok satmak kaygısı ile basit Türkçe kullanımı yaygınlaşmış, hatta eski Osmanlıca konumunu kaybetmeye başlamıştır.

Gazeteciliğin, Türkçenin sadeleşmesine diğer bir katkısı ise özellikle Fransızcadan yapılan tercümelere ortaya çıkmıştır. O dönemde önemli bir haber kaynağı olan Fransızca ve İngilizce kaynaklar, gazetelerde yayımlanmak üzere Türkçeye tercüme edilmiş ve bu tercümelere oldukça sade bir dil kullanma gereği duyulmuştur. Bunun yanında bu kaynaklardan yapılan tercümelere bazı terimlerin Türkçe karşılığı olmadığı için, bu kelimeler olduğu gibi Türkçeye aktarılmaya başlanmış, bununla beraber Batı dillerinden kelimeler Türkçeye girmeye başlamıştır.¹⁶²

Tanzimat döneminde, dilin sadeleşmesi ile ilgili tartışmaların yanı sıra dilin sadeleşmesi adına atılan adımlar devam ederken, Fransız aydınlanmasından önemli ölçüde etkilenmiş olan yeni Osmanlılar da ortaya çıkmaya başlamışlardır. Aslında bu insanların ortaya çıkışı, o güne kadar farklı sebeplere dayandırılmış olan dilde sadeleşme ve Türkçenin yaygınlaştırılması meselesini ideolojik boyuta taşımıştır. Ancak modernizm ile beraber ortaya çıkmış olan ulusçuluk düşüncesi, Osmanlı Devletini önemli ölçüde etkilediği için, bundan sonra devleti ayakta tutmaya yönelik bir takım çabalar da görülmeye başlamıştır. İşte bu çabalara en çok katılanlar arasında Genç Osmanlıların olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Devleti yıkılıştan kurtarmanın en etkili yolunun bütün halkı bir Osmanlılık çatısı altında birleştirmek olduğunu düşünen bu akımın temsilcileri, daha sonraki yıllarda Türkçeye farklı roller biçmeye başlamıştır. Yeni Osmanlılar içerisinde dilin sadeleşmesi

¹⁶¹ Levend, 1972, s. 117

¹⁶² Sadoğlu, 2010, s. 86

noktasında, radikal sayılabilecek fikirlerle ortaya çıkan kişi Namık Kemal'dir. Çünkü o güne kadar hiç kimsenin bakmadığı farklı bir perspektiften dil meselesine yaklaşmaktadır. O, Osmanlı devleti içerisinde bulunan özellikle Müslüman tebaaya Türkçenin tamim edilmesi ile beraber insanların kendi dillerini unutarak sadece Türkçe konuşacaklarını öngörmekteydi. Hatta bu unsurlara kendi dillerinde yeni bir alfabe bulunmasını da doğru bulmayıp bu konunun onları Osmanlıdan ayıracağını ve kendi hallerinde müstakil bir devlet kurmaya götüreceğini düşünmektedir.¹⁶³

Namık Kemal'in bu düşüncelerinden şu sonuca varmak mümkündür. Ona göre, o güne kadar Batı dünyasında ortaya çıkmış olan ulusçuluk anlayışında, milleti bir arada tutmanın en önemli yolunun ortak dile vurgu yapmaktır. İşte yeni Osmanlılardan olan Namık Kemal de tıpkı Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti içerisinde, Osmanlılık düşüncesini yaymanın en geçerli yolunun bütün tebaaya Türkçeyi yayarak onların kendi dillerini bir noktada unutmalarını ve böylece Türk kültürüne dâhil olmalarını sağlamayı öngörmektedir. İşte bu düşünce ile beraber, Osmanlı Devleti içerisinde de dil meselesi, bir ideolojik olgu olarak girmiştir.

Ancak, şunu da ifade etmek gerekir ki Namık Kemal ile beraber ortaya çıkan böylesi radikal fikirlere karşılık, Osmanlı devletinde, Tanzimat döneminde ortaya çıkmış etkili bir dil politikası yoktur. Tanzimat döneminde, devlet iki noktaya yoğunlaşmaya çalışılmış olsa da dil konusunda yeterli adımların atılmadığı görülmektedir. Bu noktalardan birincisi, Türkçe'nin kendi iç bünyesinde yapılması düşünülen değişikliklerdir ki buna maddi planlama da denilmektedir. İkincisi ise dilin bütün tebaaya yaygınlaştırılması meselesidir ki buna da statü planlaması denilmektedir. Hem Türkçenin sadeleştirilmesi hem de halka yaygınlaştırılması noktasında Tanzimat döneminde önemli fikirler ortaya atılmış ve devlet bu anlayışları benimsemiş ama bu konuda gerektiği şekilde adımların atıldığı söylenemez¹⁶⁴. Eğitimin yaygınlaştırılması noktası, zaten o devirde başlı başına bir problem olarak ortada durmaktadır. Çünkü, Tanzimat'ın ortaya çıkardığı, eğitimi bütün tebaaya yayma düşüncesi henüz yeni bir atılım olduğundan, ciddi anlamda altyapı eksiklikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan ülke içindeki gayri Müslim tebaa ise kendi cemaat okullarından vazgeçme düşüncesinde olmadığı gibi, okullarında Türkçenin okutulmasına da pek taraftar değillerdir.¹⁶⁵

¹⁶³ Orhan, 2012, s. 83

¹⁶⁴ Orhan, 2012, s. 84

¹⁶⁵ Sadoğlu, 2010, s. 74

Tanzimat döneminde ortaya çıkmış olan dil sorunları, yukarıda bahsi geçenlerden ibaret değildir. Osmanlı Türkçesinin bu dönemde tartışılmış en büyük problemlerinden bir tanesi de imla konusu idi. Çünkü Osmanlıların kullanmış olduğu Arap alfabesi, Osmanlıcada birçok kelimeyi yanlış okumaya sebebiyet vermektedir. Ortaya atılan fikirler iki başlık altında ele alınabilir. Bunlardan bir tanesi, mevcut Arap alfabesi içerisinde yeni imla kuralları kullanarak kelimeleri eksiksiz ve doğru okumak gibi bir çözüm, diğeri ise çok daha radikal bir yaklaşım olan, Türkçenin yapısına uygun bir Latin alfabesinin benimsenmesidir.¹⁶⁶

1862 yılında bir konferansta yaptığı konuşmada, Münif Efendi alfabe sorunu üzerinde durmuştur. Bu konferans metninin sadeleştirilmiş hali aşağıdaki gibidir.¹⁶⁷

Şimdi kullanılmakta olan yazılarımıza hareke konulmak adet olmadığından her kelimenin beş on şekilde okunmağa kabiliyeti vardır. Bu mahzurun ortadan kaldırılması için farz edelim. Arap dilinde mevcut olan hareketler kullanılsa bile amacı sağlamaya yeterli olmayacağı bilinir... Ayrıca özel isim ve sözcüklerin yazıda belirtilmemesi de zorluk doğurmaktadır. Özellikle Arapça ve Farsça sözcükleri yeterince bilerek kullanabilmek için insanın öğrenime ve eğitime müsaid olan ömrü ancak buna yeteceğinden çoğunlukla Osmanlı ülkesi halkı bu sebepten yazı yazmanın (=kitabet) tek bir vasıta olduğu gerekli olgunluktan mahrum kalmaktadır. Diğer kolaylaştırma araçlarının yeterli derecede olmamasının dahi bu konuda bir etkisi varsa bizde okumak ve yazmak bilenlerin azlığına bakılınca işaret edilen zorluğun bunun sebebi olduğu şüphesizdir.

Avrupalıların yazılarında bu tür zorluk olmadığı gibi, öğretim yöntemi de olabildiğince kolaylaştırıldığından, altı-yedi yaşında çocuklar pek âlâ okuyup yazma öğrenmekte, erkek ve kadından uşak ve amele güruhuna varıncaya kadar herkes amacını ifadeye muktedir olacak derecede yazı yazmayı bilir.

Bizim yazının toplumun eğitimi konusunda bir zorluğu daha vardır ki büyük bir sakıncası bulunduğu aşikârdır. Şöyle ki, öğrenimin yayılmasına en güçlü araç olan matbaa sanatına elverişli olmayıp diğer milletlerin alfabeleri otuz, kırk cinsi harf ile istedikleri kitabı basturmak mümkün iken bizdeki Nesih yazı üslubu ile bir kitabı yazmak en az 500 cins ve Ta'lik yazısı için bunun üç misli harfe gerek bulunduğu bu sanatın ustalarınca malumdur.

Amacımız olan bilimin yayılması hayırlı meselesine erişmek için yazmanın öğrenilmesine engel olan şu mevcut zorluğun ortadan kaldırılmasına çalışmak bizce önlemlerin en büyüğü ve mühimlerin en mühimidir. Bu amaca erişmek için iki yol vardır. Birisi sözcüklerin yine şimdiki durum üzere muhafaza edilmesi ama alt ve üstlerine bilinen hareketler ile bir takım yeni işaretler konulmasıdır. Diğeri ise harfu makt'a (= Kesik harfler) ile yazılıp bütün yabancı dillerde olduğu gibi gerekli olan harf hareketlerinin sırasında yazılmaktır.

Birinci yol arzulanan yöntem için yeterli görünüyorsa da hareketler harften ayrı olarak kelimelerin üst veya altında bulunacağından, satırlardan aşağıdakine mi yoksa yukarıdakine mi ait olduğunun bilinmemesiyle aklı karıştıracaktır. Dolayısıyla hem harflere hem de üst ve alttaki hareketleri çözmekte hayli zorluk çekilmesi bir yana baskı yöntemi hususunda son derece güçlüğü davet edeceği çok bellidir.

İkinci yöntemde ise şu öneri ve zorluğun hiçbiri bulunmayıp gerek okuyup yazmak ve gerek kitap basmak için bunun üstünlüğü çok açıktır.

Uygulanan yazma usulüne biraz uzakça görünen bu kaidenin uygulamaya konularak hakkında umumun kabulünün sağlanması güç bir mesele olup bu konuda büyük engellere rastlanacağı şüphesiz ise de, aklı selim sahipleri bu usulün yarar ve sonsuz iyiliğini kabul ederek malum olan

¹⁶⁶ Levend, 1972, s. 149

¹⁶⁷ Koloğlu, O. (2012). *Okuryazarlık ve Dil Sorunumuz*. Doğan Medya Grubu. İstanbul. s. 74-76

sakıncalarıyla beraber kabul edilip benimsenmesinde tereddüt etmeyecekleri kesindir. Bu usul üzerine alfabe cüzleri ve bazı küçük kitap ve risaleler bastırılıp yayınlanırsa ve bazı mekteplerde çocuklara okutulup hızlı ve güzel etkisi anlaşıldığında, zaman ilerledikçe herkesin nazarında yaygın ve makbul olması beklenir.

Görüldüğü üzere burada alfabe ile ilgili iki yöntem teklif etmektedir. Bunların birincisinde Arapçaya da sonradan girmiş olan hareketleri koyarak okumaktır. İkinci yöntem ise sesli harflere birer harf atayarak sessiz harflerle beraber yazıp okumaktır.

Yine aynı konferansta Münif Efendi, bugünkü Arap alfabesinin çok temel problemlerinden biri olan matbaada basılmasının zorluğuna da dikkat çekmiştir.¹⁶⁸

Bu probleme eğilmiş olan kişilerden birisi de Yenişehirli Avni'dir. Bu şahsın fikirlerine göre Osmanlıcada kullanılmakta olan Arap harfleri, Türkçenin ihtiyacını görememekte ve yazılı olan kelimeler, yerine göre beş altı farklı şekilde okunabilmektedir. İşte bu problemi çözmek adına kendi önerdiği sisteminde eski harflerin ayrı ayrı yazılması ve hareketlerin kullanılarak imla ile yazı dilini kolaylaştırmaya çalışmasıdır. Bu konuda asıl çalışma, Azerbaycanlı yazar Mirza Fetheli Axundzade tarafından yapılmıştır. Öncekilerde olduğu gibi bu yazar, Arap harflerinin Türkçe yazım kuralları için yeterli olmadığını ve burada birtakım değişikliklere gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. 1863 yılında İstanbul'a gelerek hazırladığı bu tasarımı sadaret makamına sunmuş ve bu makam da, daha sonra, sunulan tasarımı inceleyerek fikrini beyan etmiştir. Tasarı için sadaret makamının ortaya koyduğu fikir ise şöyledir:

- 1) Eski harfler, Osmanlı Türkçesi için yeterli olmayıp düzeltilmeye muhtaçtır.
- 2) Önerilen düzeltmeler yararlı ve amaca elverişlidir, ancak matbaa için yine de zordur.
- 3) Bununla beraber bütün İslam dünyasında kullanılmakta olan bu alfabenin düzeltilmesi kolay bir iş değildir ve bu alfabenin terki, eski İslam eserlerinin anlaşılmasında çok büyük problemleri beraberinde getirecektir.¹⁶⁹

Bu dönemde alfabenin durumu ile ilgili başka birçok tartışma da yapılagelmiştir. Özellikle Arap alfabesinin uyum sorunu sebebiyle okunuş noktasında birçok yeni öneriler getirilmiş ve bir şekilde kabul edilmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu öneriler sadece Arap alfabesinin ıslahı ile sınırlı değildi. Bunların içinde Arap harflerini bırakarak Latin harflerine

¹⁶⁸ Levend, 1972, s. 154

¹⁶⁹ Levend, 1972, s. 155-156

geçişini önerenler de olmuştur. Örneğin Terakki Gazetesinin yazarlarından Hayrettin, önerdiği hususun nazik bir konu olduğunu belirtmekle beraber Latin harflerinin kullanımının öğrenme ve eğitimin gelişmesi noktasında çok büyük avantajlar sağlayacağını da ifade etmiştir. Türklerin ata yadigârı harflerin aynı zamanda da Kuran'ın harfleri olması cihetiyle, böyle bir konuyu kabul ettirmenin de zor olduğunu da ifade etmiştir. Bu yüzden de bu harflerin bir taraftan durması gerektiğini, diğer taraftan da başka ilimler noktasında Latin harflerinin bilimsel ilerleme açısından çok daha faydalı olacağını ifade etmiştir.¹⁷⁰

Gazetede bu yazının çıkmasından sonra, Şura-yı devlet mülazımlarından EbuZZiya Tefvik, gazeteye gönderdiği bir anlamda reddiye niteliğindeki cevap yazısında birkaç noktanın altını çizmiştir. Bu noktalar, devam eden günlerde gazetenin birkaç günlük nüshasında ortaya konulmuştur. Burada ifade ettiği meseleleri şöyle özetlemek mümkündür:

- 1) Maarifin ilerlemesi noktasında kast edilen harf değişiklikleri, düşünüldüğü gibi bir neticeyi pek doğuracak gibi görünmemektedir. Buradaki problem, öğretim usullerindedir.
- 2) Dünyaya eski zamanda yayılmış olan ilimler, bu harfler kullanılarak yapılmıştır. Bu durumun aksi ispatlanırsa o zaman böyle bir şey mümkün olur.
- 3) Değişen harflerle beraber, o ana kadar yazılmış olan kitaplar, bir hiç hükmüne geleceklerdir. Çünkü yeni harflerle beraber onları anlayanlar da kalmayacaktır. Bu durumda bin yıllık birikimle oluşturulmuş eserleri yeni harflerle yazmak gerekecektir ki bu da çok zor bir durumdur. Kuran için başka, diğer ilimler için başka harflerin kullanımı çok makul bir durum değildir.¹⁷¹

Bununla beraber bu tartışmalar başka gazetelere de sıçramış, 1869 yılının yaz ayları bu tartışmalarla geçmiştir. Bunun yanında mesele ile ilgili fikir beyan edenler, konuya başka boyutlardan da bakmışlardır. Örneğin, gazeteler için Arap alfabesinin matbaada basımının çok zor olduğunu ifade edenler olduğu gibi, telgraf yazımı için de Arap alfabesinin uygun olmadığını ifade edenler olmuştur.¹⁷²

Bütün bunların yanında Tanzimat devrinde Türkçe sözlük ve gramer çalışmaları da olmuş, dil ile ilgili tartışmalar devam edip gitmiştir. Ancak Tanzimat dönemine damgasını vuran iki

¹⁷⁰ Levend, 1972, s. 158

¹⁷¹ Levend, 1972, s. 159

¹⁷² Levend, 1972, s. 159

tartışma, dilin sadeleştirilmesi ve alfabenin ıslahı veya değiştirilmesi üzerine bina edilmiştir. He iki konu da önemli tartışmaları beraberinde getirmiş ve özellikle meselenin pragmatik yönleri üzerinde durulmuştur. Bunlar ise halkın daha kolay anlayabileceği bir dilin ortaya konulabilmesi için sadeleştirme ile beraber daha anlaşılır ve kolay bir alfabenin seçilmesi çerçevesinde olmuştur.

4.3. II. Abdülhamit Döneminde Dil politikaları

II. Abdülhamit döneminin dil konusundaki ilk icraatı, Kanun-i Esasi'de devletin resmi dili olarak Türkçenin anayasaya konulması olduğunu belirtmek gerekmektedir¹⁷³. Bu anayasa ile beraber Osmanlı tebaasından olan herkesin din ve mezhep ayrımı yapmaksızın Osmanlı sayılacağı, kanunla tespit edilmiş ve devlet dairesinde çalışmanın şartı Türkçe bilmek olarak belirlenmiştir. Kanun-i Esasi'nin ilgili maddesi şöyledir: “*Memalik-i Osmaniye'de bulunan akvamdan her biri, kendilerine mahsus olan lisanı, talim ve taallümde muhtardır. Fakat hidemat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçeyi bilmek şarttır.*”¹⁷⁴

Okullaşma ile ilgili önemli adımlar Tanzimat döneminde atılmış olmakla beraber, bu dönemde bu konu üzerinde daha ciddi olarak durulmuştur. Okullaşmanın daha da yaygınlaştığı bu dönemde, bunun temel eğitim ihtiyaçlarının karşılanması noktasında yeterli olduğu söylenemez. Bu dönemde eğitim kurumları olarak iptidaiye, rüştiye, idadiye ve sultaniye gibi mektepler açılmıştır. Bunların yanında 1869 yılında maarif-i umumiye nizamnamesi çıkarılarak imparatorluk içindeki tüm ilköğretim kurumlarında Türkçe mecburi hale getirilmiştir. Ancak birçok yabancı okulların bu kurala uymadığı da ayrı bir gerçektir.¹⁷⁵

On dokuzuncu yüzyılda II. Abdülhamit dönemini diğer dönemlerden ayıran çok önemli yönler bulunmaktadır. Bunların başında ise bu dönemde revaçta olan İslamcı politiklardır. Bu politikaların devletin temel yönelimi olmasının yanında, bunlara uygun olarak Arapçanın da önemli bir rol oynaması arzulanmıştır. Hatta medrese çevreleri buna destek bile vermişlerdir. Ancak II. Abdülhamit'in kişisel arzusu, devlet politikalarında Türkçenin edindiği yer itibariyle pek rağbet bulmamıştır. Bu politikalar içerisinde, bütün unsurlara

¹⁷³ Sadoğlu, 2010, s. 87

¹⁷⁴ Kanunu Esasi, Kabul Tarihi: 7 Zilhicce 1293 (23 Aralık 1876), Düstur, Birinci Tertip, Cilt 4, s.1-40.

¹⁷⁵ Ortaylı, 1999, s. 168-169

Türkçeyi yayarak bir Osmanlı devlet ortaya çıkarma gayreti, devlet içinde çok daha fazla rağbet görerek desteklenmiştir.¹⁷⁶

Kanun- i Esasi'ye göre Devlet'te çalışmanın ve milletvekili olmanın şartı, Türkçe bilmek olarak belirlenmişken, aynı zamanda bütün unsurlar “vatandaş” olarak kabul edilmiştir. Anayasanın 16. Maddesi ise şu durumu tespit etmiştir: “*milel-i muhtelifenin umur-u itikadiyelerine müteallik olan usul-ü talimiyeye halel getirilmeyecektir.*” İşte bu maddeye dayanarak eğitim dilinin Türkçe olamayacağını savunanlar da olmuştur.¹⁷⁷ Aslında bir taraftan tebaayı bir arada tutma gayreti olarak onları küstürmemek için kendi dillerini serbest bırakma girişimi varken diğer tarafta ise modernizmin öngördüğü ortak dil meselesini yerleştirmek arasında büyük bir ikilem kendini göstermektedir. Ancak bu duruma rağmen 1869 yılında çıkarılmış olan Maarif Nizamnamesi, Türkçeyi resmi dil olarak belirlemiştir. Fakat yine de gayri Müslim unsurlar bu kurala uymamış ve Türkçeyi kendi okullarında okutmamışlardır. Bu problem çözülemeyince 1894 yılında tekrar Türkçe okutulması mecburi hale getirilmiş ama yine de bu kurala uyulmamıştır.¹⁷⁸

II. Abdülhamit döneminde ortaya konulan nizamnameler ile dil üzerinde bir statü planlamasına gidilmiştir. Ancak bu dönemdeki politikalar, sadece devletin tebaa üzerinde ortak bir dili yaygınlaştırma gayretlerinden ibaret değildir. Bir taraftan Türkçenin bütün tebaaya teşmil edilerek ortak bir düşünce etrafında halkı birleştirme çabası var iken, diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin kendi içyapısı ile ilgili bizzat devlet aygıtının ön ayak olduğu bir takım açılımlar da bulunmaktadır. Örneğin 18 Mayıs 1894 tarihinde yayınlanmış olan bir genelge ile okullarda verilmekte olan eğitimin Arapça ve Farsça tamlamalardan arındırılması istenmektedir.¹⁷⁹

Bunun yanında II. Abdülhamit döneminde belediyeler yasası çıkarılmıştır ki bu yasa ile beraber yine Türkçenin konumu güçlendirilmeye çalışılmıştır. 1877 yılında yürürlüğe konulmuş olan bu yasa gereği belediye meclis üyelerinin Türkçe bilmeleri şartı konulmuştur.¹⁸⁰

Aslında Türkçenin durumu, Tanzimat ile beraber bir kültürel açılım olarak ortaya konulmuştur. Sonrasında ise, özellikle de Meclis-i Mebusan'ın açılması ile beraber başlamış

¹⁷⁶ Sadoğlu, 2010, s. 90

¹⁷⁷ Orhan, 2012, s. 86

¹⁷⁸ Orhan, 2012, s. 86

¹⁷⁹ Orhan, 2012, s. 87

¹⁸⁰ Turan, Ş. (1998), *Atatürk ve Ulusal Dil*, Yenigün Haber Ajansı, s. 14.

olan tartışmalar göstermektedir ki Osmanlı toplumu içinde varlığını sürdüren diğer diller karşısında Türkçenin devlet tarafından bu denli güçlendirilmeye çalışılması, başkaları tarafından itirazın yükselmesine sebep olmuştur. Böylece Türkçenin konumu, kültürel noktadan ideolojik noktaya doğru kaymaya başlamıştır. Meclis-i Mebusan'da, İstanbul mebusu olarak bulunan Rum kökenli Vesilaki Efendi, diğer dillere de aynı meşruiyeti kazandırma gayretine girişmiştir. Ancak, dönemin meclis başkanı Ahmet Vefik Paşa tarafından “sadece bir ve aynı dilin” olabileceği sert bir üslupla cevap verilmiştir. Buna gerekçe olarak ise Kanun-i Esasiyi göstermiştir. Hatta bu konuda daha da ileri giderek diğer dillerin var olma hakkının bile olmadığını ve nihayetinde yok olmaya mahkûm olacaklarını söyleyebilme cesaretini göstermiştir. Burada Ahmet Vefik Paşa'nın birinci dönem Türkçülerden olduğunu da ifade etmek gerekmektedir.¹⁸¹

II. Abdülhamit döneminde Türkçenin sadeleştirilmesi meselesi, resmi makamlar tarafından ilk defa desteklenirken bir başka girişim de “o dönemde halk içinde kullanılan ve Türkçe yazı diline geçmemiş olan kelimelerin öğretmenler tarafından derlenerek Maarif Nezareti'ne gönderilmesi” olmuştur. Her ne kadar böylesi bir girişim, resmi makamlarca da ifade edildiği gibi, öğretmenlerin isteksizliği yüzünden akamete uğramış olsa bile, devlet ricalinin böylesi bir girişim iradesine sahip olması kayda değer bir durumdur. Çünkü, sonrasında Cumhuriyet devrinde bizzat devlet eliyle böylesi girişimler başlatılmış ve devam ettirilmiştir.¹⁸²

Dönemin bürokratları arasında, Türkçenin durumu ile ilgili tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bürokratlar farklı fikirler ortaya koyarlar. Bazıları, dilin gelişim ve değişim seyrine karışılmaması gerektiğini ifade etmiş, bazıları ise Batı kurumlarında olduğu gibi birtakım akademisyenlerin ve bilimsel kurulların bu meseleye eğilmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁸³

Osmanlı devletinde bir taraftan Türkçenin konumu ile ilgili tartışmalar devam ederken, diğer taraftan da Osmanlı tebaası içerisindeki yabancı unsurlar kendi dillerini ve milliyetlerinin korunmasının derdine düşerler. Bunun en bariz örneklerinden biri, II. Abdülhamit'in meclisin açılışında yaptığı konuşmada, nasıl ki kendisinden önceki padişahlar tebaa içinde bulunan insanların din, mezhep ve etnik kimliklerine saygı gösterip onları her zaman var etme

¹⁸¹ Sadoğlu, 2010, s. 103

¹⁸² Banarlı, N. S. (1967). “Sultan Hamit'in Türkçeciliği.” *Hayat-Tarih Mecmuası*. Yıl:3. Cilt:2. Sayı: 11. s. 8

¹⁸³ Sadoğlu, 2010, s. 96

çabasına düşmüşlerdir, aynı şekilde kendisinin de bu haklara riayet edeceğini ifade etmesi olmuştur. Ancak dönemin Rum kökenli mebusu Vesilaki Efendi, yukarıda bahsi geçen üç temel hakka dördüncüsünün de eklenmesini, bunun ise “başka dillere saygı” olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁴

Türkçenin resmi dil yapılması ve resmi yazışmaların Türkçe olarak kaleme alınacak olması, Meclis-i Mebusan’da çok büyük tartışmaları beraberinde getirmiş ve bu konuda farklı fikirler ileri sürülmüştür. Özellikle de Ermeni kökenli mebuslar, Türk vekillerin Türkçenin resmi dil olması gerektiğini Kanun-i Esasiye dayandırmaları karşısında sert tepkiler vermişler ve Kanun-i Esasi’nin hedefinin, bir unsuru veya bir dili ön plana çıkarmak değil, Osmanlı içerisindeki bütün tebaaya eşit davranmak olduğunu ifade etmişlerdir. Türkçenin resmi dil olması ve yazışmaların Türkçe yapılması konusunda ise, Hristiyan tebaanın birçoğunun Türkçe bilmediği ve bu konunun onlar için çok zor olacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında Türkçenin resmi dil olması, sadece Hristiyan vekilleri rahatsız etmemiş, Arap kökenli olan ve Suriye’den gelen vekiller de bu konuda itirazlarını yükseltmişlerdir. Hatta bu konuda bir encümen ihdas edilmesi gerektiğini bile ifade etmişler, ancak Türk kökenli vekiller tarafından bu öneri reddedilmiştir.¹⁸⁵

4.4. İttihat ve Terakki Döneminde Dil Politikaları

Bu dönem, imparatorluk için her bakımdan büyük ölçüde kırılmaların yaşandığı bir dönemdir. Bir önceki dönemdeki istibdat politikalarına tepki olarak muhalefetini geliştirmiş olan İttihat ve Terakki’nin devlet yönetimine geçmesiyle gazete ve dergi sayısında da önemli artışlar olmuştur. II. Abdülhamit döneminden kalma baskıcı politikaların etkisinin bitmiş olduğunu düşünen her kesimde bir siyasi ve kültürel faaliyet isteği başlamıştır. Bu bağlamda en çok da gazete ve dergi sayısındaki artış göze çarpmaktadır. Meşrutiyet ile beraber, bir önceki dönemde sayıları bir düzine kadar olan gazete ve dergi sayısı, bu dönemde sadece bir yıl içinde otuz kat artmıştır.¹⁸⁶

Ancak, İttihat ve Terakki’nin tarihi gelişimi de ayrı bir önem arz etmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere 19. yüzyıl itibariyle Batı tarzında modernleşme yolunda adımlar atılmaya

¹⁸⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (1293/1877). Cilt 1, s. 52

¹⁸⁵ Sadoğlu, 2010, s. 105-106

¹⁸⁶ Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Çeviren Yasemin Saner Gönen. İletişim Yayınları. İstanbul. s. 186

başlanmış ve Batıyla hem siyasi hem de kültürel anlamda önemli ölçüde etkileşime girilmiştir. Bu şekilde etkileşimin neticesinde gerek Batı'dan getirilen eğitimciler gerekse Batı'ya giden öğrenciler sayesinde Batılılaşma fikri, hızlı bir yayılma içine girmiştir. Bunların başında, İttihat ve Terakki Cemiyetinin de çekirdeğini oluşturmuş olan Jön Türkleri saymak mümkündür. İttihat ve Terakki Cemiyetinin fikrî temelleri, 1889 yılında atılmaya başlanmıştır. Çünkü bu tarihte “askerî tıbbiye öğrencileri” İttihad-ı Osmani adı altında bir cemiyet kurmuşlardır. Yine aynı yıl içinde Paris'te bulunan jön Türklerle de irtibata geçerek onlarla birleşmişler ve “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” adını almışlardır. Bu genç nesiller amaç olarak ise Osmanlı'nın yıkılışına engel olmak ve o dönemde kendini iyice hissettirmeye başlamış olan istibdat rejimine bir son vermeyi benimsemişlerdir.¹⁸⁷

Osmanlı devletinde yönetime gelmiş olan İttihat ve Terakki, önceleri “Osmanlılık fikrine bağlı” bir görüntü çizmiştir. Bunun bir sebebi, Batılı tarzda bir ulusçuluk anlayışının Osmanlı gibi çok kültürlü bir devlette imkânsız olduğu görüşüdür. Ancak, şunu da ifade etmek gerekir ki her ne kadar Osmanlılık gibi bir ideolojiyi vitrinlerine koymuş olsalar da arka planda İttihat ve Terakki üyelerinin önemli ölçüde bir “Türk ulusçuluğu” anlayışında olduklarını da ifade etmek gerekmektedir. Bu anlayış o kadar ileri boyutta olmuştur ki “Osmanlılık” anlayışı güttükleri dönemlerde bile diğer unsurları bu ideoloji arkasında Türkleştirme çabası içine girmişler ve bunu fikir olarak yaymışlardır.¹⁸⁸

İttihat ve Terakki'nin ilk icraatlarından biri Türkçeyi resmi dil olarak kabul ettirme çabası olmuştur. Zaten Osmanlı anayasası, devletin resmi dilini Türkçe olarak önceden tespit etmiştir. Ancak 1909 yılında yeni anayasa yapılması gereği ortaya çıkınca, ittihatçılar, dil konusundaki fikirlerini de ortaya koymuşlardır. Onlara göre devletin ilkokullarında öğrenim dili Türkçe olacak, ayrıca yöresel dillerde eğitim verilebilecektir. Ortaöğretimde ise Türkçe zorunlu bir dil olacak, diğer diller tercihe göre okutulacaktır. Özel okulların açılması serbest olmakla beraber devlet denetiminde bulunacaktır. Önceki dönemlerde, Osmanlı anayasasında resmi dil Türkçe olmakla beraber, bütün azınlıklar kendi dillerinde eğitim verebilmekteydiler. Bu durumun devam edebilmesi için Hristiyan tebaa, anayasaya bir madde konularak durumun tespit edilmesini istemişlerdir. Ancak bu istekleri ittihat ve Terakki tarafından patrikhaneye bir imtiyaz getireceği endişesiyle reddedilmiştir. Bu dil tartışmaları sadece Hristiyanları ilgilendiren bir problem değildir. Aynı zamanda Osmanlı toplumu içerisinde bulunan Araplar

¹⁸⁷ Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasi Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*. Hürriyet Vakfı Yayınları. s. 19

¹⁸⁸ Zürcher, 2010, s. 185-186

da bu duruma karşı itirazlarını yükseltmişlerdir. İttihat ve Terakki yönetiminin Özellikle resmi yazışmaların Türkçe olarak yazılmasını istemesi, Araplar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Çünkü, onlara göre mesele sadece Türkçe değil aynı zamanda bir Türkleştirme çabasıdır. 1909 yılında, Arap vilayetlerinde Adliye Nezareti'nin mahkemelerde Türk dilinin kullanılmasını istemesi, problemlerden bir tanesi olmuştur.¹⁸⁹

Bunun yanında İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1908 tarihli siyasi programında da resmi dil Türkçe olarak kabul edilmektedir. Bu programın 7. Maddesi şöyledir: “Devletin lisanı resmisi Türkçe kalacaktır. Her nevi muhaberat ve müzakerat Türkçe icra olunacaktır.”¹⁹⁰

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Balkan savaşlarına kadar Osmanlılık akımına bağlı bir anlayışta hareket ederken aynı zamanda gerek gazete ve dergilerde gerekse başka platformlarda bir sivil inisiyatif olarak Türkçe'nin durumu ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştır. O dönemde dilde tasfiyecilik hareketini başlatanlar bile olmuştur. Bu düşünceyi savunanlara göre Türkçe içerisinde var olan birçok yabancı kelime, özellikle de Arapça ve Farsça olanlar, bir şekilde Türkçeden atılmalı ve onların yerine öz Türkçe kelimeler kullanılmalıdır.¹⁹¹

Yine bu dönemde, Türkçenin bir kavim lisanı olması gerektiğini ifade edenler de olmuştur. Ancak, bu fikirlere aynı şekilde itiraz edenlerin de sayısı oldukça fazladır. Örneğin bu şekildeki tasfiyeci harekete Ziya Gökalp karşı çıkmış ve bu fikirleri eleştirmiştir. Ziya Gökalp'e göre ise Türkçeye girmiş ancak halk tarafından benimsenmiş birtakım kelimeler vardır ki bunları Türkçeden atmanın hiçbir anlamı yoktur.¹⁹²

Bununla beraber hem dilde tasfiyecilik hareketini savunup hem de ülke içerisinde bir vatansever akımını başlatan yazarlar da olmuştur. Özellikle hece vezninde şiirler yazarak ve duru bir Türkçe ile yazılar kaleme alarak edebî duruşlarını ortaya koymuşlardır. Yine Genç Kalemler adı altında bir dergi etrafında toplanan başka yazarlar da Türkçenin sadeleştirilmesine taraftar olmuşlar ve buna yönelik eserler vermişlerdir. Bu anlayış savunanlara göre eski Türkçede yer alan bazı kelimeler yeniden canlandırılmalı ve bu

¹⁸⁹ Karal, E. Z. (1999), *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IX. Cilt, s. 129-131

¹⁹⁰ Lewis, G. (2007). *Trajik Başarı-Türk Dil Reformu*, çeviren: Mehmet Fatih Uslu, Paradigma Yayınları, İstanbul, s. 28.

¹⁹¹ Korkmaz, Z. (1995) *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c. 1, TDK Yayınları, Ankara, s. 745

¹⁹² Ülkütaşır, M. Ş. (1966) “Fuat Kösearif ve Dilde Tasfiyecilik Cereyanı”, *Türk Kültürü*, Sayı: 48, Ankara, s.1111

kelimeler dile kazandırılmalıdır. Aynı akımlar tarafından, özellikle Batı dillerinden girmiş olan terimlerin ne şekilde kullanılması gerektiğine dair fikirler de ortaya atılmıştır. Terimlerin kullanımında ise Batı dillerinden aynısını almaktansa Türkçenin dil yapısına uygun hale dönüştürülerek kullanılmasını tercih etmişlerdir.¹⁹³

Tanzimat'tan sonra başlayan dil tartışmalarının bu dönem itibariyle örgütlü bir şekle dönüştüğü görülmektedir. Çünkü bu dönemden sonra Türkçeleşmeyi savunan birçok dernek ve bunlara ait yayın organları, bu mesele üzerinde ciddiyetle durmuş hatta devletin politikalarını etkilemeye çalışmışlardır.¹⁹⁴ Bu örgütler, devleti etkilemeye çalışmanın yanında Türkçenin yaygınlaştırılması ve sadeleştirilmesi üzerinde de ciddiyetle durmuşlardır. Ama kendi içlerinde tam bir fikir birliği içinde hareket ettiklerini söylemek de zordur. Ancak yine de bir ulus dili olarak Türkçenin gelişmesine ve yaygınlaşmasına katkıları olmuştur.

Bu dönemde çıkan gazetelerden biri olan İkdam, Türkçeleşme konusunda ileri derecede milliyetçi fikirleri savunmaktaydı. Gazetelerin yanında, Türk dili ve kültürü ile ilgilenen değişik dernekler de bu dönemde kurulmaya başlanmıştır. Bu dernekler özellikle dil politikalarını belirleme noktasında çok etkili olmuşlardır. 1908 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Türk Derneği, dilde Türkçülüğü savunmuş ve önemli ölçüde taraftar bulmuştur. Bu derneğin düşüncesine göre sağlam bir siyasi birlik için ortak bir dil gerekliydi ve Osmanlı'da da buna en uygun pozisyondaki dil Türkçeydi. Derneğin beyannamesinde Osmanlı'nın farklı milletlerden oluşan bir devlet olduğu kabul edilmekle beraber, diğer bütün milletlerin Türkçenin ortak dil olması noktasında aynı fikirde olacaklarını savunmuştur. Bu dernek bir taraftan Türkçenin yaygınlaştırılması düşüncesini savunurken diğer taraftan da Türkçenin sadeleştirilmesinin devletin bir görevi olduğu düşüncesi üzerinde durmaktadır. Ancak derneğin üyeleri arasında tam bir fikir birliği olduğunu söylemek de mümkün değildir.¹⁹⁵

Dilde sadeleşmenin öncülerinden olan milliyetçilik fikrini ileri dereceye taşıyan ve bu dönemde ortaya çıkmış olan örgütlerden biri de Türk Yurdu Cemiyetidir. 31 Ocak 1911 de İstanbul'da kurulmuş ve Mehmet Emin Yurdakul ve Yusuf Akçura gibi önemli simaları içinde barındırmıştır. Bu cemiyetin çok önemli faaliyetlerinden biri 30 Kasım 1911 yılında

¹⁹³ Ceyhan, B.(2007) *Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Mecliste Ve Basında Dil Tartışmaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 12-13

¹⁹⁴ Sadoğlu, 2010, s. 127

¹⁹⁵ Orhan, 2012, s. 91-92

Türk Yurdu dergisini çıkarmak olmuştur. Cemiyetin bir yayın organı olan bu dergi, cemiyet kapandıktan sonra da yayın hayatına devam etmiştir. Hatta bir süre sonra Türk Ocağı'nın bir yayın organı haline gelmiştir. Türkçülük hareketinin toplumda yerleşmesinde önemli katkıları olmuştur.¹⁹⁶

İttihat ve Terakki döneminin, Cumhuriyet dönemine bıraktığı en önemli mirasın dilde sadeleşme konusundaki ideolojik duruş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu dönemde kendi içindeki Müslüman ve gayrimüslim unsurların Türkçe konusundaki muhalefetlerine karşılık, Cumhuriyet döneminde de bazı çevrelerce benzer tepkilerin verildiği görülmüştür. Dil konusundaki bu çatışmacı durum, aslında farklı anlayışların bir yansıması olmuştur.

4.5. Osmanlı'nın Son Dönemi Dil politikalarına Genel Bir Bakış

Bu dönem dil politikalarını, “ dilde yabancılaşma” perspektifinden ele almakta yarar var. Çünkü, dönemin dil anlayışı, bu çerçevede devam etmiştir. Türk dilinin “yabancılaşma”ya karşı olan mücadelesi esas olarak 10. Yüzyılda, Türklerin İslamla tanışmasıyla başlar. Bu tanışma, Farslar üzerinden ve onlar aracılığı ile olunca hem Fars kültürü hem de Arap kültürü, Türk dilini etkilemiştir. İlk dönemler itibariyle “terimler” çerçevesinde olan Arapça, Farsça kelime alışverişi, daha sonra tamlama, cümle yapısı hatta bazı kuralların alımına kadar ilerlemiştir.

Türkçenin maruz kaldığı bu yabancılaşma hastalığına Kaşgarlı Mahmut ile başlayan ve Ali Şir Nevâyi ile zirveleşen bir direnç ortaya konulmuştur. 13. Yüzyılda Fahrettin Mubarek Şah, Âşık Paşa ve Karamanoğlu Mehmet Bey ile belli bir seviyede dik duruş sergilenmiştir. Daha sonra ise 15. Yüzyılda Aydınlı Visâli, 16. Yüzyılda Tatabıllı Mahremi ve Edirneli Nazmilerle temsil edilen Türki-i Basit yani Sade Türkçe akımı ortaya çıkmış. Ama bu akım uzun soluklu olamamış dar bir çerçevede kalmıştır. Bu akımdan sonra yaklaşık 300 yıl Türkçe savunmasız kalmıştır.¹⁹⁷

Tanzimat ile beraber Türk dili grameri, Arap dilbilimi ve dilbilim terimleri üzerine inşa edilmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünun döneminde ortaya konan çalışmalar, genellikle

¹⁹⁶ Orhan, 2012, s. 92-93

¹⁹⁷ Hacıeminoğlu, N. (2015), *Türkçenin Karanlık Günleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 18-19

Arapça ve Farsçanın büyük oranda etkisi altında olan Osmanlı Türkçesinin daha anlaşılır hale getirilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin ilk bilimler akademisi olarak kabul edilen Encümen-i Dâniş ile Osmanlı Türkçesinin gramerinin yazılması kararlaştırılmıştır. Ama yazılan gramerler, sarf ve nahiv anlayışına göre; Türk dili, Arapçanın gramer yöntemleriyle, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bazıları ise, Hüseyin Cahit'in "Türkçe Sarf ve Nahiv"i gibi, Arapçanın gramer yöntemi yerine Batı gramerleri örnek alınarak hazırlanmıştır.¹⁹⁸

Dilde yabancılaşmanın en üst seviyelere çıktığı dönem, Servet-i Fünun dönemidir. Bu dönemde Tanzimat'la başlayan dil aydınlanması süreci kesintiye uğramıştır. Toplumla faydalı olmak gibi bir amaç taşımayan bu dönem yazarları, düşüncelerini süslü cümlelerle ve Osmanlı Türkçesinde hiç kullanılmamış Arapça-Farsça kelime ve kelime gruplarına yazılarında yer vermişlerdir.

Tanzimat ve Servet-i Fünun yazarlarının, dil anlayışlarına genel bir perspektiften bakılacak olursa farklı şekillerde düşüncelerin ortaya konulduğu görülecektir:

- 1- Osmanlıca Yaklaşımı: Arapça, Farsça ve Türkçeden bir "karma dil" şeklinde olan Osmanlıca değiştirilemez. Tanzimat ve Servet-i Fünun döneminde az sayıda yazar tarafından ileri sürülen bu görüşe hiçbir zaman olumlu bakılmamıştır.¹⁹⁹
- 2- Tasfiyeci Yaklaşım: Türkçeye girip yerleşmiş olan bütün yabancı kelimeler, özellikle Arapça-Farsça kelimeler, hiçbir ölçü gözetmeksizin dilden atılmalıdır. Servet-i Fünun döneminde Fuat Kösearif ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu ile başlayan bu anlayış, zamanla daha büyük kitlelerce savunulmuştur. M. Kemal Atatürk döneminde, belli bir süre; İsmet İnönü ile başlayan dönemde ise daha etkili bir şekilde dilde tasfiyecilik gerçekleştirilmiştir.²⁰⁰
- 3- İlimli Yaklaşım: Ölçülü ve sağduyulu bir anlayışla, Türkçeden yana bir tavırla hareket eden bu anlayışın temsilcileri, esas olarak Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Şemsettin Sami gibi dil otoriteleridir. Bu yaklaşım, Türkçenin gelişmesini, yaygınlaşmasını ve bir kültür dili olmasını sağlamıştır.²⁰¹

¹⁹⁸ Üstüner, A. (2015), Türkçenin Tarihî gelişmesi, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, s. 228-230

¹⁹⁹ Hacıeminoğlu, N. 2015, s. 22

²⁰⁰ Hacıeminoğlu, N. 2015, s. 23

²⁰¹ Hacıeminoğlu, N. 2015, s. 24

Bu dil yaklaşımlarına genel olarak Türkçe açısından bakıldığında en faydalı yaklaşımın “İlimli Yaklaşım” olduğu görülecektir. Dil, insanların gönlünde gelişip boy atan bir ağaç gibidir. İnsanlar, Onun bakımını yapar, gelişmesini ve büyümesini sağlar, onu korur. Keyiflerine göre eğip bükemez, doğasına aykırı yön veremezler. Onun gibi, aşırı uçlarda seyreden anlayışların, dile yararı olmadığı gibi bu tür keskin yaklaşımlar uzun soluklu da olmamaktadır.

İnsanlar gibi toplumlar da siyasi ve kültürel etkileşime yatkındır. Bu nedenle, Avrupa’da başlayan Aydınlanma, modernizm ve ulusçuluk anlayışları, Osmanlı aydınlarını da harekete geçirmiştir. Bu akımların etkisiyle Osmanlı toplumunda yaygınlaşan roman, tiyatro, dergi, gazete vb. edebî türlerle halka daha çok ulaşma gereği duyulmuştur.

Tanzimat dönemi itibariyle bir durum değerlendirmesi yapmak gerekirse, Tanzimat döneminin dil portresini, Hacıeminoğlu şu maddelerle ortaya koymuştur:

1. Arapça, ilim dili; Farsça da edebiyat dili olarak konumunu devam ettirmektedir.
2. Arapça ve Farsça sözler, Türkçeye göre fazla idi.
3. Yazı dili ile konuşma dili arasında büyük farklılıklar vardı. Konuşma dili sade, yazı dili ise yabancı unsurlarla dolu idi.
4. Okullarda Türkçe yerine Arapça ve Farsça öğretiliyordu.
5. Sade Türkçeye kıymet verilmiyor, yazışmalar; yabancı unsurların yoğunlukta olduğu ağır bir dille yazılıyordu.²⁰²

Tanzimat aydınları ile başlayan “dil aydınlanması” da diyebileceğimiz süreç başlamıştır. Ancak, Tanzimat dönemi itibariyle, o dönem yazarlarının dil aydınlanması konusundaki gayretleri “fikir” seviyesinden çok öte gidememiştir. Bu dönemdeki bazı yazarların, eserlerinde kullandıkları dilin Arapça-Farsça kelimelerin dağılım oranı şöyledir:

Namık Kemal: %62,

Ahmet Mithat: %57,

Şemsettin Sami: %64,

²⁰² Hacıeminoğlu, N. 2015. s.20

Ziya Gökalp: %55.

Görüldüğü gibi, Arapça-Farsça kelime kullanım oranı, %50'nin altına inmemiştir.²⁰³

Sade Türkçe anlamında ilk ve en tesirli çıkışı Mehmet Emin Yurdakul yapmıştır. 1900 yılında yayımlanmış olan “*Türkçe Şiirler*” adlı şiir kitabı hem kitabın ismi hem kitapta kullanılan dil hem de kitabın muhtevası bakımından önemli bir başlangıç sayılır. Öyle ki, bu etki Türkiye sınırlarını aşmış, Kırım’da Tercüman gazetesini çıkarmakta olan, Türkçe sevdalısı Gaspıralı İsmail’in Yurdakula yazdığı mektupta yâd edilmiştir: “*Şiirlerinizi Edirne, Bursa, Ankara, Erzurum Türkleri anlayıp lezzetle okuyacakları gibi, Tiflis, Tebriz, Şirvan, Horasan, Türkistan, Kaşgar, Deşt-i Kıpçak, Sibiryaya, Kazan ve Kırım Türkleri de okuyacaklardır. Bu şerefe Nef’i ve Nabi nail olamadılar. Kırk elli milyonluk ve otuz asırlık bu âleme ilk önce bir kaşık “oğul balı”nı yediren siz oldunuz ki size şeref, bize saadettir.*”²⁰⁴

Türk diline sahip çıkma noktasında en sağlam ve uzun ömürlü dil hareketi, 1911 yılında Selanik’te çıkan “Genç Kalemler” adlı dergi etrafında oluşmuş olan “Yeni Lisan” hareketi olmuştur.

Bu hareket; Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yahya Kemal, Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi edebiyatçılarla geniş bir alana yayılmıştır. Bu akımın etkisiyle bahsedilen yazarların eserlerinde Türkçe kelime kullanım oranı %60’ların üzerine çıkmıştır. Yine bu hareketin etkisiyle, eserleri herkesçe okunabilir, anlaşılabilir olan çok sayıda yazar, edebiyatımıza kazandırılmıştır.

Sonuç olarak, daha Cumhuriyet’e gelmeden 1910’lu yıllarda, yazı dili ile konuşma dili birbirine yaklaşmış, Türkçe bazılarınca “yetersiz bir dil” anlayışından kurtulmuş, Osmanlı okullarında ana dili eğitimi başlamış, dile lüzumsuz olarak yerleşmiş olan Arapça-Farsça kelimeler çıkarılmış ve Türkçe millî bir dil olma yönünde epeyce mesafe almıştır.²⁰⁵

²⁰³ Argunşah, M. (2012), *Sözüm Türkçe Üstüne*, Kesit yayınları, s. 40

²⁰⁴ Argunşah, M. 2012. s. 41

²⁰⁵ Hacıeminoğlu, N. 2015. s.21

5. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

Tanzimat'tan sonra Osmanlı devletinin çağdaşlaşma serüveni içerisinde Batılılaşma anlayışının çok önemli bir yeri vardır. Ancak Batı dünyasında modernizm ile beraber ortaya çıkmış olan ulusçuluk akımları, belirli süreçlerin sonucunda ortaya çıkmış ve sanayi toplumuna hitap edecek şekilde varlığını güçlendirmiştir. Osmanlı devleti için böylesi bir durumun büyük bir çözülmeyi de beraberinde getireceği, bütün bir Osmanlı entelektüelleri tarafından bilinmektedir. Onun için Osmanlı devletinin modernleşme konusunda bir paradoksa düştüğü söylenebilir. Bir tarafta modernleşme isteyip diğer tarafta ise bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkan ulusçuluğun, Osmanlı'yı yıkıma götüreceği gerçeği, bütün bu fikirlerin kendilerine göre uyarlanması gerektiğini ortaya koymuştur.

Bundan sonra Osmanlılık fikrini ortaya atmış olan ve bütün tebaayı bir vatandaş olarak görmek isteyen Osmanlı devleti, devam eden süreçte herkesin ortak olarak Türkçe konuşmasını, Osmanlılık çatısı altında bir gereksinim olarak görmüştür. Ancak yine yukarıda da geçtiği üzere Tanzimat döneminde bu tip hareketler son derece cılız kalmış ve beklenen neticeleri verememiştir. Osmanlı devletinin bu şekildeki serüveninde yine II. Abdülhamit döneminde bir kültür hareketi olarak dilde sadeleşmeye sıcak bakılmış, sonrasında ise İttihat ve Terakki dönemi ile bir ideolojik hareket olarak devam etmiştir. İttihatçılar, önceleri Osmanlı devletinde yarım asırdan fazladır devam etmekte olan Osmanlılık düşüncesine kendilerini kaptırmış olsalar da Balkan Savaşlarından sonra, bu düşüncüyü de bir kenara bırakmış, Batı'da olduğu gibi ulusçuluk anlayışına sarılmışlardır. Cumhuriyet dönemini bu bilgiler çerçevesinde değerlendirmek, yerinde olacaktır.

5.1. M. Kemal Atatürk Döneminde Dil Politikaları

İttihat ve Terakki dönemindeki dilde sadeleşme hareketinin, adeta bir ideoloji haline gelmesi, hemen yanı başındaki Ermeni ve Arapların önemli ölçüde tepkisini çekmiştir. İşte böylesi bir

ortam içerisinde ve Türkçeleşmeye dair üretilen birçok fikirlerin arasında, Osmanlı devleti Birinci Dünya savaşına girmiştir. Ancak, tarihin seyrini büyük ölçüde değiştirecek olan bu savaş, Osmanlı devletinin birçok unsurlarının yaşadığı toprakları da kaybetmesine sebep olmuştur.

Osmanlı devleti, sadece Anadolu içinde bir devlet olarak kalmıştır. Bunun yanında, kendi içerisindeki azınlıkları da başka ülkelerdeki Türk azınlıklarla mübadele etmiş, İttihat ve Terakki dönemindeki azınlıkları da kaybetmiştir. İşte böylesi bir durumda Osmanlı devletinin eskiden beri içine düştüğü dağılma endişesini ve merkezi teşkilatın zayıflaması korkularını tümüyle üzerinden atmış olan Cumhuriyet yönetimi, bundan sonra kendisine yeni bir yol çizmeye başlamıştır. Böylesi bir ortamda devletin başına geçmiş olan Mustafa Kemal Paşa, kendinden önceki dönemden miras kalan ulusçuluk anlayışını güçlendirmiş ve buna paralel olarak Türk dilinin sadeleşmesi üzerinde durmuştur.²⁰⁶

Mustafa Kemal'in ortaya koyduğu Kemalist düşüncenin, “ulusçuluk”, “Batıcılık” ve “laiklik” ilkeleri üzerinde yükseldiğini kabul etmek gerekmektedir. Bu ilkeleri, Kemalizm'in içinde birdenbire var olmuş birer kavram olarak tanımlamak tabii ki doğru olmayacaktır. Özellikle kendinden önceki Batılılaşma hareketleri içerisinde, Jön Türklerle beraber başlamış olan akımlar içerisinde bu kavramların yer yer ön plana çıktığı göze çarpmaktadır. Hatta bu anlayışları, kendinden önceki dönemin en çok öne çıkan akımları olan Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük anlayışları içerisinde görmek de mümkündür. Ancak yine de Kemalizm'in kendine özgü bir karakterinin olduğu ve her ne kadar öncekilerden etkilenmiş olsa da yine de kendine göre bir yol çizdiği söylenebilir.²⁰⁷

Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar bu konular üzerinde önemli fikirler ortaya koyan ve eserleri ile aydınları etkileyen Ziya Gökalp'e bakıldığında, o Batılılaşma ile Türkçülüğü birleştirmeye çalışmış ve bu iki kavram arasında bir zıtlık görmemiştir. Çünkü bunlardan birincisi medeniyeti, ikincisi ise kültürü işaret etmektedir ve aralarında bir çatışma söz konusu değildir. O, Doğu ve Batıyı birbiriyle sürekli olarak çatışır halde göstermek yerine, ikisinin bir arada yaşayabileceği bir anlayış meydana getirmeye çalışmıştır. Bu anlayış çerçevesinde bir toplum yaşamının olabileceğini ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi “*milliyet*”, diğeri “*beynelmileliyet*” ve sonuncusu ise “*asriyet*”tir. Bu anlayışı Türk dili üzerinde uygulamaya çalışan Gökalp'e göre, kavramlar konusunda “*muasırlaşma*”, terimler konusunda

²⁰⁶ Lewis, 1999, s. 40

²⁰⁷ Sadoğlu, 2010, s. 189

“*beynelmilel*” hale gelme, gramer yapısı ve imlada ise “*millileşme*” yönünde yol alınabilir. Bir takım icatlarda Batılı kavramlar kullanılabilirken İslam ortak kültüründen geldiği için Arapça ve Farsça birtakım terimler Türkçede kullanılabilirdi. Dil noktasında da uygulanabilecek olan bu kavramsallaştırma ile beraber Batıcılık ile Türkçülüğün birbiri ile çatışmayacak şekilde devam edebileceğini ön görmüştür.

Bunun yanında Türklük ile İslam'ın birbirinden ayrılmaz bir şekilde kenetlendiğini düşünen düşünürler de bulunmaktadır. Ziya Gökalp'te olduğu gibi diğer bazılarında da İslam'ın beynelmilel durumunun, Türkçülüğü destekler nitelikte olduğu anlayışı vardır. Bununla beraber yine aynı düşünürlerin, laikleşme eğilimlerine önceki dönemden destek verdikleri de bilinmektedir. Ancak yukarıda izahı geçen şekilde bir anlayışa sahip olan Ziya Gökalp, 1923 yılında yayımladığı “Türkçülüğün Esasları” adlı kitabında ezan ve namaz surelerinin Türkçeleştirilmesine karşı çıkmaktadır. Ancak bunun yanında hutbelerin ve namazdan sonra okunan duaların Türkçe olabileceğini yine dini referanslarla desteklemektedir.²⁰⁸

Medeniyeti ve kültürü bir arada tutmaya çalışan ve muhafazakâr anlayışlardan da faydalanan Gökalp'in düşüncelerine karşılık, kültür alanında çok radikal değişikliklere Kemalist devrimin hazırlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Öyle ki bu anlayışa göre Osmanlıdan gelen kültürün tamamıyla tasfiye edilmesi gerekliydi.²⁰⁹

Bu tasfiye hareketi ile beraber, aslında o güne kadar görülmemiş bir kültür anlayışının da Kemalist düşünce içerisinde var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü, o güne kadar bilinen manasıyla kültür, birikimin eseri iken, o vakitten sonra kendi iç dinamikleri ile tamamen yeni bir kültür oluşturma gayretine girilmiştir.²¹⁰

Batı etkisinde ortaya çıkan yeni kültürün, Batı medeniyetine uyum esasına dayalı olarak, sadece dildeki yabancı kelimeleri temizlemekle yetinilmemiş, bunun yanında medeniyetin kültürüne uyum sağlamak adına alfabe değişikliğine de gidilmiştir. Önceki dönemlerde, alfabenin böyle bir değişime ön ayak olabileceği düşünülmemiştir. Ancak bu dönem ile beraber yapılacak köklü değişiklikler, Kemalist düşüncenin öncülerinin aklına böyle bir fikri getirmiştir.²¹¹

²⁰⁸ Sadoğlu, 2010, s. 190-197

²⁰⁹ Kohn, H. (1944) *Türk Milliyetçiliği*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, s. 44

²¹⁰ İnan, A. (1984) *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara, s. 206

²¹¹ Zürcher, 2010, s. 275

Kemalist düşüncenin ortaya attığı dil devrimlerini, sadece dil üzerinde ortaya konulmuş birtakım pratik gerekçelerle açıklamak pek mümkün değildir. Türkçedeki yabancı kelimelerin atılması, sadece bir dilde sadeleşme hareketi değildir. Bu, uzun vadede insanların düşüncesinde ve eylemlerinde çok büyük değişiklikler yapacak bir atılımdır. Örneğin "kaza ve kader" kavramlarının yerine "talih ve şans" kavramlarını kullanmak, sadece bir sadeleşme meselesi değildir. Aynı zamanda zihinlerde eskiden beri yer etmiş birtakım inanışların büyük ölçüde değişmesi ve pozitivist bir anlayışa yönelmesidir. Çünkü kaza ve kader, nihayetinde önceden belirlenmiş bir duruma işaret etmektedir. Hâlbuki Kemalist düşünce, sahip olduğu pozitivist zihniyetle beraber böylesi bir anlayışı kökünden reddetmek ve insan iradesini ön plana çıkarmayı hedeflemektedir.²¹²

Bir taraftan kültürel olarak İslam'a karşı bir anlayış geliştiren Kemalist ideoloji, diğer taraftan dinin toplum üzerindeki etkisini çok iyi bildiğinden, yaptığı nüfus mübadelelerinde Türk olmaktan daha çok Müslüman olma şartını ön plana koymaktaydı. Kendi içinde Türkçe konuşan ve hatta kendini Türk hissedenden birçok gayrimüslimi, mübadele dâhilinde Yunanistan'a göndermiş, diğer taraftan kendileri tam bir Türk soyundan oldukları halde sayıları 300 bini bulan Gagavuzların Türkiye'ye gelmeleri engellenmiştir. Bu durum ise bir takım pratik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Osmanlı döneminde de tecrübe edildiği üzere devlete en çok bağlılık gösteren unsurlar, yine ortak dinde buluşan milletlerdir. Bunun yanında Hıristiyan unsurların sürekli Batılılarla iç içe oldukları ve onlardan aldıkları talimatlarla devlet içerisinde ayrılıkçı hareketlere giriştikleri bilinmektedir. Hâlbuki Müslüman unsurlarda böylesi bir problem hiçbir zaman görülmemiştir. Bu durum karşısında da Türkiye, Cumhuriyetin ilanından sonra, mübadele politikası çerçevesinde Müslüman unsurlara kapılarını açmıştır. Ancak burada şunu unutmamak gerekir ki Kemalist ideolojinin buradaki takındığı tavır, İslami unsurlara yakın olmaktan daha çok, İslam dini içerisindeki unsurların devlete daha itaatkâr davranacağını bilmelerinden ve bu insanları, kültür politikaları çerçevesinde istenilen kıvama getirmenin onlar için daha kolay olacağından kaynaklanmaktadır.²¹³

Kemalist elitin İslam dinini bu denli ön plana çıkarması, Kurtuluş savaşı yıllarında da vuku bulmuş bir gerçektir. Hatta Lozan Anlaşması'nda bile azınlık kavramını yine din üzerinden belirledikleri görülmektedir. Ancak bu durumun taktiksel bir açılım olduğunu ifade etmek

²¹² Sadoğlu, 2010, s. 201-202

²¹³ Sadoğlu, 2010, s. 205-213

gerekmektedir. Çünkü sonraki birçok anlatımlarında da ortaya çıktığı gibi, İslam dinine karşı son derece soğuk bir tavır takınmışlardır ve İslam dininin Türk milletinin milli rabitalarını gevşettiğini dahi düşünmüşlerdir. Ulusu devletten hareketle tanımlama gayretine girmiş olan cumhuriyet eliti, insanların devlete olan bağıını yurttaşlık olarak ele almaktadır. Ancak böylesi soyut bir yurttaşlık meselesinin güvenilir bir durum olmadığı kanısında oldukları için kültürel olarak da birbirine uyumlu bir toplum ortaya çıkarma çabası içerisindeyler.²¹⁴

Bilindiği üzere dil kavramı, Batı toplumlarında ulusçuluğun ortaya çıktığı zamanlarda bile amaç olarak ele alınmış bir olgu değildi. Ortak dil ile vurgulanmak istenen mesele, ortak bir milliyet olduğu vurgusunu pekiştirmektir. Bu şekilde, Osmanlı toplumundaki paradoksal durumları aşıktan sonra, cumhuriyet devrinde de dil meselesi bir amaç olarak görülmenin ötesinde, ortak bir milliyet ve yurttaşlık oluşturmak adına bir araç olarak kullanılmıştır. Hatta dil meselesinin ötesinde, asıl olarak kültürün yeniden yaratılması gibi temel bir düşünce bulunmaktadır. Dil ise böylesi büyük bir amaca götürecek bir araç olarak görülebilirdi.

Önceleri, politik olarak bir ulus ortaya çıkarmak düşüncesi ile hareket eden Kemalist elit, daha sonra Türk dilini adeta bir amaç haline getirmiş ve onun üzerinde özenle durmuştur. Hatta Atatürk, “*Türk demek, dil demektir.*” şeklinde beyanlarda bulunmuştur. Atatürk’ün medeni bilgiler kitabında Türk dili ile ilgili şu sözlerine rastlamak mümkündür: “ *Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Türk dili, Türk milleti için mukaddes bir hazinedir... Türk dili Türk milletinin kalbidir zihnidir.*”²¹⁵

Harf devriminden sonra Türk dili ile ilgili önemli bir devre başlamıştır. Levend’in (1972) de ifade ettiği gibi, cumhuriyet devrinde ki bu birinci devre adeta bir dil seferberliği hüviyetine bürünmüştür.²¹⁶

Bu devre içerisinde yabancı kelimelerin atılıp onlara Türkçe karşılıklarının bulunması isteği güçlü bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Yine Levend’in (1972) ifadesine göre bu devirde ele alınan dilde sadeleşme hareketinde, son derece özensiz birtakım durumlar da ortaya çıkmıştır. Ancak gerek ilk deneme olması gerekse yetkin kalemlerin çok fazla

²¹⁴ Orhan, 2012, s. 99-100

²¹⁵ İnan, A. (1988) *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s. 19

²¹⁶ Levend, 1972, s. 406

bulunamaması sebebiyle böyle bir girişimi hoş görmek gerekmektedir. Bu bağlamda ortaya atılmış ilk girişimlerden biri, sözlük hazırlama faaliyetidir. Zengin bir dil olduğu düşünülen Türkçenin bütün ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanması planlanan bir sözlük için iki nokta çok önemliydi:

- 1) Dilin sınırlarını çizmek ve kendine has kelime hazinesini ortaya çıkarmak.
- 2) Dilde bulunan yabancı kelimeleri ayıklamak ve onların yerine Türkçe karşılıklar bulmak.

Aranan bu karşılıklar ise halkın dilinde yüzyıllardır kullanılan kelimeleri, yeniden aydınlar arasında kullanılan dilin içine sokmak şeklinde düşünülmüştür. Bu çıkış noktasından da anlaşılacağı üzere o gün için Türkçenin temel problemi olarak gördükleri mesele, aydınların dilinin Arapça ve Farsça ile dolu olması ve bunu aşmak için halk dilinde kullanılan kelimelerin bu dile kazandırılması şeklinde ortaya çıkmıştır.²¹⁷

Sadeleşme isteğinin bu kadar baskın olarak ortaya çıkmasından sonra atılan küçük adımların bu iş için yeterli olmadığı meselesi fark edilince, çok daha geniş ölçekli araştırmalar yapılacak, kelimelerin etimolojik köklerine incek, dilin gramer ve sentaksını ciddi şekilde ele alacak bir kurumun varlığı da ihtiyaç haline gelmiştir.

İşte bu şartlarda Türkiye’de yapılması düşünülen devrimleri hızlandırmak adına 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin başına Samih Rifat, umumi kâtipliğine Ruşen Eşref getirilmiştir. Bunun yanında Yakup Kadri ve Celal Sahir de üyeler arasındadır. Kuruluşundan sonra 1932, 1934 ve 1936 yıllarında 3 kurultay toplamış ve bu kurultaylarda dil politikası belirlenmiş ve sunulan bildirimlerle beraber meseleler tartışılmıştır. 1934 yılındaki kurultayda bu cemiyetin adı Türk Dili Araştırma Kurumu olarak değiştirilmiş, 1936 yılındaki kurultayda ise Türk Dil Kurumu Adını almıştır. Bu cemiyet kurulduktan sonra hızlı bir şekilde Türkçenin sadeleşmesi hareketine girişilmiş ve bu hareket 1935 yılının sonbaharına kadar sürmüştür.²¹⁸

26 Eylül 1932 tarihinde, Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin önderliğinde toplanmış olan birinci Türk Dili Kurultayı amaç olarak " Türk dilinin kendi kudretleri içinde inkişafını aramak..."

²¹⁷ Levend, 1972, s. 408

²¹⁸ Türk Dil Kurumu, Tarihçe, Erişim Tarihi: 26 Mart 2015, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77

başlığı ortaya konmuştur. Bu kurultayda söz alan Semih Rıfat, Türk dilinin böylesi güzel bir lisan olmasının yanında edebi geçmişinden bugüne neden bir şey kalmadığını sormuş, cevap olarak ise Arapçanın Türkçe üzerinde olan baskısını ifade etmiştir. Bu kurultayda ele alınmış meseleler temel olarak şöyledir:

- 1) Türk dilinin kökenleri ve diğer bilimlerle olan ilişkisi
- 2) Türk dilinin bugünkü durumu ve ihtiyaçları
- 3) Türk dilinin gelecekteki açılımları
- 4) Türk dilinin, bir hedef olarak bugünü ve yarını kucaklayabilecek ve ihtiyaçları görebilecek hale getirilmesi

Bu kurultayda Türk dilinin diğer diller ile olan ilişkisi ele alınırken, Türkçenin hangi dil ailesinden olduğu meselesi gündeme gelmiş, hatta bir Hint Avrupa dili olduğuna dair görüşler ortaya atılmıştır. Bunun yanında Türkçenin köken olarak Sümer dili ile bir bağlantısının olduğu dahi iddia edilmiştir.²¹⁹

Bu kurultayın sonunda 7 maddelik bir program kabul edilmiştir:

- 1- Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi (karşılaştırılması) yapılmalıdır.
- 2- Türkçenin tarihi inkişafı aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır.
- 3- Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügati, sonra esas Türk lügati, Türk sarfi nahvi (dilbilgisi, sözdizimi) tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv, lügat yapılırken, ıstılah konurken Türkçenin bütün lahikalarının (eklerinin) araştırılmasına, bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir.
- 4- Türkçenin tarihi grameri yazılmalıdır.
- 5- Şark ve garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.
- 6- Cemiyetin gerek kendisinin gerek dışarıda Türk dil işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.
- 7- Memleket gazetelerinde dil işlerine hususi yer verilmelidir.²²⁰

Bu kurultayda merkez heyetine birtakım görevler de tevdi edilmiştir. Bunların başında derleme işi gelmektedir ki bunun için halk dilinde yaşayan kelimelerin bir araya toplanarak resmi dile kazandırılması görevi vardır. Türk dilinin başka dillerle karşılaştırılması ve

²¹⁹ Özdemir, O. (2012) “Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil Ve Egemenlik İlişkisi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Ankara, s. 2515-2516

²²⁰ Levend, 1972, s. 415

kelimelerle ilgili etimolojik incelemeler yapılması gerekmektedir. Türk Dili Tetkik Cemiyeti Ankara'da merkezini kurduktan sonra halk ağzındaki kelimeleri toparlamak üzere; illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar başkanlığında komutanlar, maarif çalışanları, sıhhiye çalışanları, okul müdürleri ve öğretmenlerden oluşan bir heyetle derleme işine başlanmıştır. Derlenen sözcükler önce ilçelere oradan illere, sonrasında da Ankara'ya gönderilecektir. Derleme işi 1933 yılında başlamış 19 ay boyunca devam etmiştir. Bu süre içerisinde derlenmiş kelimelerden oluşan fiş adedi 130 bini bulmuştur. Ayrıca, Türkçedeki yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulmak üzere her gün 10-15 kelime yayımlanacak ve bunlara bulunan karşılıklar cemiyete gönderilecektir. Başbakanlık, Halk Partisi, Halkevleri seferber edilmiş, radyo ve gazeteler işbirliğine çağrılmıştır. Ancak, bu konuda çalışmaların nasıl yapılması gerektiğine dair birtakım farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bazılarına göre halk arasında yayılmış sözler, hangi dilde ne olursa olsun Türkçe sayılmalı ve onlara dokunulmamalıdır. Diğer bir anlayışa göre ise karşılıklar, öz Türkçe olmalı, hangisi tutarsa o kullanılmalıdır. 1933 yılı içerisinde 12 Mart-2 Temmuz tarihleri arasında 1382 Arapça ve Farsça söz, gazetelerde yayınlanmış ve radyo ile duyurulmuş ve bunların 1100 tanesine Türkçe karşılıklar önerilmiş ve bunlardan 640 tanesi kabul edilmiştir.²²¹

Bütün bunların yanında Cemiyet, bir taraftan tarama işleri ile meşgul olup yabancı kelimelere karşılık bulmaya çalışmış, bu amaç için taranan eski eserlerden 125 binden fazla fiş hazırlanmış, “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” meydana getirilmiştir. 848 sayfalık birinci dergide 7572 fiş bulunmaktadır. İkinci ciltte ise Türkçeden Osmanlıcaya indeks hazırlanmıştır. Bunun yanında bilimsel terimler ve Türkçe karşılıkları bulmak için 16 uzmanlık bölümü kurulmuş ve her bölüm kendi çalışma alanında ortaya çıkan terimleri hazırlanmıştır. Bu terimler, bu iş alanında uğraşan kişilere dağıtılmış ve Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılıklar önermeleri istenmiştir. Türkçenin grameri konusunda çalışmalar yapılmış, bu konuda birtakım kitaplar yayınlanmıştır. Akademik noktada Türkçe üzerinde önemli çalışmalara imza atılmış ve Türk dilinin Hint-Avrupa ve Sami dilleri ile karşılaştırılması noktasında uğraş verilmiştir.²²²

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin tertip ettiği ikinci kurultay ise tüzük gereğince 2 yıl sonra 18 Ağustos 1934 tarihinde toplanmış 23 Ağustos'a kadar 6 gün sürmüştür. Bu kurultayın sonuç raporundaki önemli maddelere bakıldığında, Türkçeye kazandırılmaya çalışılan ıstılahlar

²²¹ Levend, 1972, s. 416-417

²²² Levend, 1972, s. 418

konusunda Türkçedeki ekler ve kökler kullanılarak öz Türkçe karşılık bulunması en temel amaç olarak ortaya konulmuştur. Böylesi bir durumun mümkün olmadığı zamanlarda ise Batı dillerinde kullanılan bazı bilimsel kelimeleri, şu anda yaşayan dilden almak yerine, o dile de kaynaklık eden eski dillerden almayı ve Türkçe fonetiğe uydurmayı uygun görmüşlerdir. Bunun yanında öz Türkçe olarak bulunmuş olan terimlerin en kısa zamanda ders kitaplarında yer verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.²²³

1934 yılının 3 Ekiminde İsveç veliahdı Gustav Adolf'un Türkiye ziyaretinde verilen yemekte Mustafa Kemal'in yaptığı konuşma, öz Türkçecilik konusunda nasıl bir beklentinin olduğunu da ortaya koyar niteliktedir:

Bu gece yüce konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken, duyduğum tükel özgü bir kıvançtır. Burada kaldığınız uzca, sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde bu yurttan, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankısını bulacaksınız. İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, onu, bu iki ulus, ünlü sanlı sözlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır. Ancak daha başka bir alanda da onlar erdemlerini, o denli yaltırlıklı yöntemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özence değer değildir. Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar bugün en güzel utkuyu kazanmaya anıklıyorlar: baysal utkusu.²²⁴

Bu konuşmanın devamı ise şöyledir:

Altes Ruvayal;

Yetmiş beşinci doğum yılında oğuz babanız bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır. Ünlü babanız yüksek kralınız beşinci Gustav'ın gönenci için en ısı dileklerini sunarken, Altes Ruvayal, sizin, Altes Ruvayal Prenses Luiz'in, sevimli kızınız Altes Ruvayal Prenses Ingrid'in esenliğini; tüzün İsveç ulusunun gönencine, genliğine içiyorum.

Bu nutukta geçen kelimelere Levend'in (1972) verdiği karşılıklar ise şöyledir:²²⁵

²²³ Levend, 1972, s. 421

²²⁴ Hür, A. "Güneş Dil Teorisinin İcadı". *Taraf Gazetesi*, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2015, <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/ayse-hur/gunes-dil-teorisi-nin-icadi/14507/>

²²⁵ Levend, 1972, s. 425-426

Tablo 2: M. Kemal'in konuşmasında geçen bazı kelimeler (3 Ekim 1934)

Tükel	Tam
Özgü	Hususi
Kıvanç	Zevk
Uz, uzca	Müddet, müddetçe
Yanku	Aksisada
Utku	Zafer
Süerdemlik	Askeri fazilet ve hüner
Alan	Saha
Erdem	Fazilet
Denlü	Kadar
Yaltırlıklı	Nurlu
Yöndem	Usul, tarz
Özenç	Gıpta
Bitim ucu	Nihayet
Berkiten	Tespit eden
Ataç	Ceddani
Özlük	Vasıf
Tüm	Tamam
İssı	Sahip
Baysak	Huzur
Önürme	Terakki
Uygunluk	Ahenk, vifak
Kıldacı	Amil
Anıklanmak	Hazırlanmak
Baysal	Sulh
Oğuz	Mübarek
Söyüncü	Nişane-i mübarek
Genlik	Refah
Erk sürmek	Hüküm icra etmek
Güç	Kuvvet
Ünlü	Şanlı
Gönenç	Saadet
İsı	Har, sıcak
Esenlik	Sıhhat
Tüzün	Asil

1934 yılında kaleme alınmış olan bu konuşmanın, 1972 yılında bilinmeyen kelimelerine verilen karşılıklara bakıldığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü 1972 yılında yazar tarafından bilinmediği düşünülen kelimelerin bazıları bugün günlük Türkçede kullanılmaktadır. Diğer taraftan 1972 yılında verilen karşılıkların bazılarına bakıldığında ise o kelimelerin artık Türkçede yaygın olarak kullanılmadığı görülecektir. Örneğin " özgü, kıvanç, alan, erdem, yöntem (yöndem), özlük, tüm, uygunluk, güç, yanku (yankı)" gibi kelimeler günlük Türkçede kullanılan kelimeler olmuşken diğer tarafta karşılık olarak "aksisada, ceddani, vifak" gibi kelimelerin Türkçede pek kullanılmadığını söylemek gerekmektedir.

Dil devriminin bu çok önemli birinci evresinin sonunda önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. 1935 yılının sonlarına doğru, dildeki sadeleşme hareketinin başlangıçtaki amaçlarının çok ötesine geçtiğini ve her önüne gelenin kelime uydurarak kendi yazılarında kullandığını gören Mustafa Kemal, 10 Kasım 1935 tarihli Ulus gazetesinde soruşturma başlatarak bazı kelimelerin nereden alınarak kullanıldığını soruyordu. Bu kelimeler " sabah, sabahleyin, öğle, öğleyin" gibi kelimelerdi. 1 hafta sonra ise aynı gazetede öz Türkçe kelimeler yerine "devir, zaman, millet, hadise" gibi Arapça kelimelerin kullanılmaya başlandığı görülecektir.²²⁶

Aslında diğer taraftan bakıldığında dilde tasfiyeciliği isteyen ve bu sürece büyük bir hevesle katkıda bulunan insanların her birinin farklı bakış açıları bulunmaktadır. Her ne kadar bu süreç, milliyetçi duygularla başlatılmış olsa da sonraları başka anlayışlardaki birçok insanın meseleye müdahil olduğu görülmektedir. İslam kültürünün tesirinden kurtulmak gerektiğini düşünenler, bir taraftan bu sürece katkıda bulunurken diğer taraftan o gün yaşayan Türkçenin bir gericiilik sembolü olduğunu düşünerek mevcut çağa ayak uydurmak için girişimde bulduklarını düşünenler de olmuştur. Bunun yanında özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmış olan olaylar çerçevesinde Arap milliyetçiliğinden nefret eden zümrelerin, Arapça kelimeleri Türkçeden atma gayretleri de göze batmaktaydı. Bunun da ötesinde diğer bir zümre bulunmaktadır ki bu insanlara göre Doğu ile Batı arasında kapanmaz uçurumlar bulunmaktadır ve bu yüzden de Batı'ya yaklaşmanın gerekliliği ortadadır. Ayrıca, doğruluğuna ve yanlışlığına bakılmaksızın her türlü yeniliğin arkasından gitmek isteyen farklı insanlar da bulunmaktadır.²²⁷

²²⁶ Levend, 1972, s. 426

²²⁷ Yahyaoğlu, A. K. (2013) *Türkçenin Katli: Öz Türkçeciliğin İç Yüzü*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, s. 122

İşte böylesi bir ortamda Mustafa Kemal de bu gidişatın farkına varmış ve süreci bitirmeye niyet etmiştir. Böyle bir dönemde Şükrü Kaya ile olan görüşmesinde kendisinden öz Türkçe bir konuşma yapmasını istemiş ancak, Şükrü Kaya konuşma yapmaya çalışırken önemli ölçüde kekeleymiştir.²²⁸

Buradan da anlaşıldığı üzere Atatürk'ün en yakınındaki insanlar bile bu duruma adapte olamamışlar, eski alışkanlıklarını terk edememişlerdir. Böylesi bir şevk ile başlamış olan dilde sadeleşme hareketi, son durum itibarıyla en yakındaki insanlara bile tesir edememiştir.

Bunun yanında o günkü toplum yapısına bakıldığında toplam 16 milyon nüfusun 12 milyonunun köylerde, 4 milyonunun ise şehirlerde yaşadığı görülmektedir. Toplam nüfusun %80'i okuryazar değildir. Şehirde yaşayan çocukların %25'i, köylerde yaşayanların ise %75'i eğitim çağında olduğu halde eğitim alamamaktadır.²²⁹ Okuryazar oranının bu kadar düşük olduğu, kitle iletişim araçlarının ise çoğunlukla erişilemez durumda olduğu bir ülkede böyle bir devrimi yaymanın da zorluğu doğal olarak kendini gösterecektir. Bunun da ötesinde devlet ricali içerisinde Türkçeleşme akımına büyük bir istekle çalışan insanların olduğu bir yerde, bu insanların kendileri bile bu değişime adapte olamamışlar ise, istenen değişimin ne ölçüde zor olduğu da kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

İnsanların başta yadırgadıkları ve kabul edemedikleri kelimeler, zamanla doğal olarak dilin içine yerleşmeye başlamış ve günlük dilin bir parçası olmuştur. Meselenin diğer bir yönü ise, başlangıçta milliyetçi mülhazalarla başlamış olan sadeleşme akımı, sonraları son derece gelişigüzel devam etmiş, her önüne gelen kendince bir kelime uydurarak duruma katkıda bulunmak istemiştir. Sonrasında ise meselenin adeta çığırından çıktığını gören Atatürk, Ulus Gazetesi kanalıyla bu durumu tartışmaya açmış ve sonrasında tekrar yaygın kullanılan Arapça kelimelere dönmüştür.

Falih Rıfkı Atay'ın Çankaya adlı eserindeki şu alıntı, birçok probleme de ışık tutacak mahiyettedir:²³⁰

Birinci Dil Kurultayında "Türk Dili Tetkik Encümeni" kurulmuştu. Samih Rifat reis idi. Ruşen Eşref ve Celâl Sahir'den başka üyeleri zorlamacı ve özleştirmeçi takımından idiler.

²²⁸ Yahyaoglu, 2013, s. 123

²²⁹ Gedikoğlu, Ş. (1971), *Evreleri, Getirdikleri ve Yankalarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık ve Tic. Ankara, s. 15

²³⁰ Atay, F. R. (1999), *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, s. 461

Atatürk denemeye karar vermişti.

Sözüme dikkat ediniz. Atatürk, bir büyük Türk'tür. O kadar büyük bir stratejistir. Halk ağzından tarama kelimelerin, sadece görünürde ve sayı bakımından zenginliği ile öz ve ileri bir Türkçe davası üzerine o kadar merakını uyandırmışlardı ki, bu, denemeye değerd. Atatürk ise denemeden ürkmeyen, onun bütün risklerini kabul eden bir lider idi. Öz bir dil denemesinde son neticeleri alıncaya kadar, bu teze inanmış ve bağlanmış tesiri verecek, en acayip kelimeleri bizzat kendisi Meclis kürsüsünde kullanmaktan çekinmeyecekti.

Arapça olduğu için "şey"siz yazıp konuşacaktık. İpin öteki ucunu da elden bırakmamak için, beni her toplantıda bulundurup tenkitlerimi dinlemeğe tahammül göstermekte idi:

- Yapmayınız paşam, diyordum, bir mucize olsa da Anadolu'da ne kadar ölmüş Türk varsa hepsinin aynı anda dirilmesi mümkün olsa, hepsinin beraber ilk ağızlarından çıkacak kelime "şey"dir. "Şey" o kadar Türkçedir.

Hiç unutmam. Atatürk, dil meselesine sarıldığından beri kendi dairesinin işleri ile uğraşmamasına pek sevinen vekil ile aynı arabaya binmiştim. Bana dönerek:

- Falihiğim, sen de "şey" gibi koyu Arapçaların Türkçe olduğunu iddia edecek kadar ileri varma! demesin mi?

Bu vekilin dili de zevki de eskinin eskisi idi.

Komisyon üyeleri bir şikâyetle bulunmuşlar. Yeni kelimeleri üslup sahipleri sevdire ve benimsetir. Falih Rıfki gibi yazarlar, bu kelimeleri kullanmazlarsa işimiz nasıl yürür, demişler. Atatürk, kendini seven başyazarları öz Türkçe yazmağa davet etti. Zavallı Yunus Nadi, galiba bildiği gibi yazıp: "Bütün yabancı kelimelerin asıllarını Tarama Dergisinden bularak koyarsınız, bulamadıklarınızı da atarsınız" demiş olacaktı. Çünkü imzaladıklarını kendisinin de sonradan anlamış olacağını tahmin etmiyorum.²³¹

Bu alıntıda dikkat çeken noktaları şu şekilde ifade etmek mümkündür. Her şeyden önce Mustafa Kemal Atatürk, sadeleşme girişiminin nasıl bir sonuç vereceğini deneme yoluyla görmek istemiştir. Anadolu'dan derlenmiş olan Türkçe kelimelerin çokluğu, bu kadroları fazlasıyla heyecanlandırmış ve bu işten bir netice alacaklarını düşündürmüştür. Bu amaç uğruna Atatürk, Türkçede hiç olmamış, bundan sonra da kullanılmamış olan birtakım kelimeleri meclis kürsüsünde kullanmıştır. Bunun yanında bu satırların yazarı olan Falih Rıfki Atay'ın kendisi bile bazı kelimelerin Arapça kökenli de olsa, basbayağı Türkçe kelimeler olduğu ve Türkçenin malı olduğu fikrine sahiptir. Diğer taraftan Falih Rıfki Atay'ın eleştirilerini Atatürk'ün dikkatle dinlediğini, çünkü diğer türlü meselenin olmayacak yerlere varabileceğini tahmin etmiştir.

Bu arada dikkat çekici olan başka bir mesele de Falih Rıfki Atay'ın Türkçeye yerleşmiş olan Arapça kelimeleri kabul etmesi ve bunun yanında Türkçeye yeni sokulmaya çalışılan kelimeleri kullanmaması üzerine kendisi hakkında şikâyetle bulunulmuştur.

Kullanılacak olan kelimelerin bir alışkanlık ve benimsenme meselesi olduğunu yukarıda yer alan alıntının son paragrafı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yunus Nadi'nin kaleme

²³¹ Atay, 1999, s. 462

aldığı yazılarında, önce kendi bildiği gibi yazması, sonrasında ise kendi yazdığı yazının içinde bulunan yabancı kelimelerin başkaları tarafından tarama dergisi içerisinde Türkçe karşılıklarının bulunarak oraya yerleştirilmesi, karşılığı olmayan kelimelerin yazılarından atılmasını istemesi, meselenin ne kadar suni olduğunu gösterir bir durumdur.

Yine aynı eserde Yunus Nadi'nin kendi savunması önem arz eder:

Ben kolay yazan bir yazarım. Bir başyazıya yarım saat veya kırk dakikadan fazla vakit ayırdığımı pek hatırlamam. Atatürk'ün denemesi, bir dava. Ona yardım etmek, her fedakârlık pahasına, benim için bir borç. Bir yandan da zevkim var. Kâğıdı yemek masasının üstüne koyar, döner, döner, bir saatte yarım sütun kadar bir şey yazardım. Bu yazılar öz Türkçe idi. Fakat sevilmeyen kelimelerden de hiçbiri yoktu. Bir akşam, aşırıcalar gene benden şikâyet etmeleri üzerine, İsmet Paşa o gün yazdığım bir başyazıyı okur:

- Bundan daha iyi Türkçe ne olabilir? der.

Atatürk: "Ama içinde bizim kelimeler yok!" cevabını verir.

Hâlbuki Atatürk, Meclis nutuklarında "baysal utku" sözünü kullanacak kadar, hareketi teşvik ediyordu. Bizden de bunu istiyordu.

Özleştirmecilerin "baysal utku"su, Osmanlıcanın "îsal-i peygam"ı kadar ölmüş değil midir?²³²

Kendi doğal üslubu ile yarım saatte bir yazıyı yazdığını söyleyen Yunus Nadi, Atatürk'ün teşviki sonrasında, öz Türkçe yazma gayreti yüzünden çok ciddi sıkıntılar çektiğini ve önemli bir yol alamadığını kendisi söylemektedir. Yukarıda izah edildiği gibi Türkçeleşme konusunda o günkü cumhuriyet eliti içerisinde çok farklı mülahazalarla meseleye eğilenler olmuştur. Burada görüldüğü üzere Yunus Nadi'nin kendisi, sevilmeyen olarak ifade ettiği o kelimeleri kullanmadan yazdığı eserlerinin, aşırıcalar tarafından şikâyet sebebi olduğundan sitemini dile getirmektedir.

Yunus Nadi, " baysal utku" gibi kelimelere, örnek vererek, karşı kendi tutumunu da ortaya koymaktadır. Hâlbuki diğer taraftan Atatürk'ün bizzat kendisi bu kelimeleri İsveç veliahdını ağırladığı ortamda hem de meclis kürsülerinde kullanmıştır. Hâlbuki Yunus Nadi, Atatürk'ün bu davasına gönülden destek verdiği halde böylesi kelimeler kullanmaktan çekinmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki öz Türkçeleşmenin sınırları konusunda o günkü elitlerde bile bir fikir birliği yoktur.

Aynı eserdeki hatıraların devamı meseleyi aydınlatıcı birçok ipucu vermektedir:

²³² Atay, 1999, s. 463

Maarif Vekilliğine gelen Safvet Arıkan, bizi anlayan bir arkadaşı. Atatürk'le konuşması pek cesaretli değildi ama, bir de bizlerle bir deneme yapması acaba nasıl olur, gibi telkinlerde bulunuyordu.

Bir akşam Atatürk, sofraya bittikten sonra, benim, yanı başındaki iskemleye oturmamı emretti,
-Dili bir çıkmaza saptamışızdır, dedi.

Sonra:

-Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır. Ama ben de işi başkalarına bırakamam. Çıkmazdan biz kurtaracağız, dedi.

O vakit Safvet Arıkan'la beraber yeni lügat komisyonu kurduk. Bu komisyona Hasan Âli, Necmeddin Sadak, Celâl Esat, Köprülü Fuat, Reşat Nuri, Ali Muzaffer gibi azalar seçmiştik. Anadolu Kulübünde "Cep kılavuzu" denen Osmanlıcadan - Türkçeye lügatı hazırlamağa başladık. Usulümüz pek sade idi: Türkçe karşılığı olan yabancı kelimeleri tasfiye ediyorduk. Türkçe karşılığı olmayan sözcükleri, Türkçe olarak alıkoyuyorduk. Türkçe kelimeler üretme devrine girmiş olduğumuzdan, şivemizdeki ek ve köklerden yeni kelimeler üretiyorduk.²³³

Dönemin maarif vekili olan Saffet Arıkan gibi şahıslar ise bu meselenin gerçekten çıkmazda olduğunu görüp yeni bir arayış içerisine çoktan girmişlerdi. Hatta burada görüldüğü gibi bu düşüncesini Atatürk'e açmakta zorlanmaktadır. Ancak, Atatürk'ün bizzat kendisi bu meseleyi açıp da dili bir çıkmaza saptadıklarını söyleyince, onun da kendileri gibi aynı fikirde olması, bu insanları yeni bir atılıma sevk etmişti. Burada kurdukları bir komisyon ile Türkçesi olan yabancı kelimeleri tasfiye etmeye başlamışlar, yaygın kullanılıp da Türkçesi olmayanlar ise Türkçenin içinde bırakmaya gayret etmişlerdir. Aslında burada altı çizilmesi gereken, önceki sadeleştirme girişimlerinin son derece suni bir hareket olduğunu, yöntem olarak da benimsenmediğini gören insanlar bir yanıştan dönmeye çalışmaktadırlar.

Atatürk başlangıçtan pek hoşnut kaldı. Hatta bir akşam, rahatsız bulunan Başvekilin evine gider, "Bu çocuklar bizi çıkmazdan kurtaracaklar," der. Beni Karpiç lokantasına yemeğe davet ederek bu müjdeyi verdi idi.

Sonra bir gün:

-Niçin müfrit dediklerinizi de heyete almıyorsunuz? diye sordu. Yaptığının itiraz edilecek nesi var? Lügatınızı bitirdikten sonra tenkit edeceklerine onlarla şimdiden münakaşa edersiniz, dedi.

Belki de özleştirmecilerin müracaatı üzerine bir tavsiyede bulunmuştu. Yalnız başımıza çalışmamız imkânı olmadığını küçük bir yoklama ile anlamıştım. Böylece bizim lügat komisyonunu genişlettik.

Artık pek tartışmalı toplantılar yapıyorduk. Aramızda Frenkçe hangi kelimeyi ortaya atsanız aslının Türkçe olduğunu iddia eden rahmetli Yusuf Ziya veya Arapça kelimelerin köklerini Türkçeye çıkararak Naim Hâzım üstadımız olduğu hâlde ve bir kelimenin kökü Türkçe ise onu bugünkü kullanıldığı şekilde kullanmak gibi bir prensip üzerinde de anlaşmışken, hiçbir lüzumlu kelimeyi lügatte bırakamıyorduk. Bu devirde biz şiveciler ne kadar kelime teklif ettikse, hemen hepsi sevilmiştir ve dilde kalmıştır. Bunların yekûnu yüzlerce. Özleştirmecilerin teklifleri ise uydurma damgası yiyerek hareketin de kötülenmesine sebep olmuştur. İçlerinden biri demişti ki:

- Efendim Türkçede beş yüz kelime mi vardır? İşte lügat budur, derim, üstünü yasak ederim.

Bir başkası:

- Kelimenin güzeli çirkinini olmaz, diyordu.²³⁴

²³³ Atay, 1999, s. 463

²³⁴ Atay, 1999, s. 464

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere artık Atatürk de bu duruma bir çözüm bulmak için yollar aramaktadır. Bunun için kurulan komisyonu da olumlu karşılamış olan Atatürk, öz Türkçeleşme yanlısı olan kişileri de bu komisyona davet etmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Çünkü iş bittikten sonra itiraz edeceklerine, şimdiden fikirleri her ne ise söylesinler. Ayrıca buradan anlaşıldığı üzere öz Türkçe kelimeler bulmaya çalışan gruplara daha bugünden uydurmacı damgasını vuranlar olmuştur.

Bu şekilde sürüp giden tartışmaların sonunda Atatürk, 1935 yılının sonlarına doğru bu öz Türkçeleşme meselesinde geri adım atmaya karar vermişti. Ancak bunun nasıl uygulamaya geçirileceği meselesi üzerinde durmaktaydı. Bunu halletme şekli ise yine aynı eserde belirtilmektedir.

1935 sonbaharında Atatürk İstanbul'dan Ankara'ya rahatsız dönmüştü. Kurum üyelerini yanına davet etti. Yatakta idi. Fransızca yazılmış bir kısa etütten bahsetti. Bu etüt Viyanalı doktor Kvirgiç tarafından yazılmıştı. Viyanalı doktora göre ilk tefekkür güneşle alâkalı idi. Dillerin doğuşu da güneşe bağlanmalı idi.

Bu etüdden ilham almışa benzeyen Güneş-Dil Teorisi üstünde durmak istemiyorum. Ben bu teoriye hiçbir zaman inanmamıştım. Atatürk'ün maksadı birçok yabancı kelimelerin Türkçe olduğunu isbat ettirerek, Türk lügatını dünyanın en zengin olanlarından biri hâline getirmektir. Biz onun gayesine bakalım ve bağlanalım. Tarih tezleri için de birçok şeyler söylenmiştir ve Atatürk'ün uydurma bir tarih peşinde koştuğu ileri sürülmüştür.

Doğrusu şudur ki, dilimiz ve tarihimiz, ne Osmanlı aydınlarının sandığı gibi hiçbir şey, ne de Atatürk devrinin zorladığı her şey idi. Atatürk, aşırıları deneyerek doğruyu bulmak istemiştir. Eserini sonuçlandırmaya ömrü yetmedi. Yazık ki, son dil çalışmaları da Atatürk'ün eşsiz ve hayret verici sağduyusunu hayli zedeleyen hastalık buhranlarına rastladı.

Ama dil devrimi de olmuştur. Dil, büyük bir hızla kendi kendisini aramakta ve bulmaktadır. Terimler işinde milletlerarası prensiplere uyup da sağa ve sola doğru ifratlar arasında müvazeneli bir yol bulabilirsek, gelecek nesile ansiklopedisini yazabilecek bir millî dil bırakabiliriz. Bu da büyük, pek büyük bir iştir ve şerefi, en başta Atatürk'ündür.²³⁵

Aslında burada altı çizilmesi gereken mesele, Atatürk'ün Güneş-Dil Teorisi'ne neden sıcak baktığıdır. O günün dünyasında devletlerin özellikle kamu yönetiminde ve eğitim gibi birçok meselede bilimden mümkün olduğu kadar çok faydalanma istekleri, Türkiye Cumhuriyeti devletinde de aynı ile vuku bulmuştur. Bilimsel verilerin insanları daha ikna edici yönü de ele alındığında, Atatürk'ün bilimsel verileri kullanarak gidilen bir yanıştan dönmek istediği ve böylece herkesi ikna edebileceği söylenebilir. Çünkü yukarıda da görüldüğü üzere, sadeleşme meselesine birçok kişi eğilmiş ve çok farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bir kere bu yolda bu kadar ilerledikten sonra geri dönmek çok zor olduğundan, herkesi ikna edecek bir yöntem bulmak gerekmektedir. Bu konuda da herkesin az çok

²³⁵ Atay, 1999, s. 465

uzlaşacağı bilimin ön plana çıkarılması bu yönü itibariyle manidardır. Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere Falih Rıfkı Atay'ın kendisi de bu teze pek inanmamıştır. Ancak Atatürk'ün amacının, birçok yabancı kelimenin aslında Türkçe olduğunu bilimsel verilerle göstererek Türkçeden daha fazla kelime atılmasının önüne geçmektir. Çünkü aslı itibariyle Türkçe olup sonradan gittiği yabancı dilden Türkçeye gelen kelimeleri Türkçe olarak kabul etmek mümkündür. Bu vesile ile bundan sonra Türkçeden kelime atmanın da bir anlamı kalmamaktadır.²³⁶

Temel olarak Güneş-Dil Teorisi'nin şu şekilde anlatmak mümkündür:

İnsanoğlu belli bir gelişim çağına geldikten sonra düşünmeye başlamış ve bu düşünce ile beraber dış dünyadaki varlıkların ne olduklarını ve kendisini ne şekilde tesir altında bıraktıklarına bakmaya başlamıştır. İşte bu bakışı tabiata yönelttiği anda karşısına ilk çıkan nesnenin güneş olması kaçınılmazdır. Çünkü hem kendini diğer her şeyden daha çok göstermekte hem de insanın etrafındaki her şeyi görmesine yarayacak şekilde aydınlatmaktaydı. Şu halde insanın kafasında en çok yer etmiş olan nesnenin güneş olduğuna hükmetmemiz gerekiyor. Güneş kavramını anlatan ilk kelime, ilk ses olarak "aa" sözcüğü türetilmiştir ki bu ses, Türk dilinde anlamlı bir kelime olması gerekmektedir. İşte bundan sonra nasıl ki bütün canlılar tek hücreden üreyerek meydana gelmişlerdir, işte insanoğlunun dili de bu şekilde bu tek kelimedenden türeyecek şekilde yeni kelimeler üretmeye başlamıştır. Bu teoriyi ortaya atan Dr. Kvergiç, bu kadarı ile de yetinmeyip Türkçe kelimelerin sonunda çekim eki olarak gelen ve şahısları bildiren "M,N,Z" harflerinden yola çıkarak anlatmıştır. Bunlardan ilkinin birinci tekil şahıs eki olarak benliği gösterdiğini (benim), ikincisinin ikinci tekil şahıs olarak muhatap alınan kişiyi gösterdiğini (senin) ve üçüncüsün de daha geniş bir alanı kapsayarak çoğul hale geldiğini (biz, siz) ifade etmiştir.²³⁷

Tekin'e göre dilde aşırı şekilde öz Türkçeleşmeye gitmeye çalışanların, Atatürk'ün bu teoriye gerçekten inandığını ve ömrünün sonuna kadar desteklediğini iddia etmiş olsalar da aslında böyle bir durum söz konusu değildir. Zaten Atatürk bu teoriyi gerçekten inandığı için değil, bir yanlıştan dönmenin aracı olarak kullanmıştır. 1936 yılından sonra ise yaptığı konuşmalarda yeniden eski kelimelerin birçoğunu kullanmaya başlamıştır. Örneğin kamutay

²³⁶ Yahyaoğlu, 2013, s. 124

²³⁷ Tekin, T. (2005) "Atatürk ve Dil Reformu", içinde: *Makaleler 3: Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 250-251

yerine millet meclisi, saylav yerine milletvekili, ulus yerine millet, siyasal yerine siyasi kelimelerini tekrar kullanmaya başlamıştır. Atatürk'ün bu tabii dile dönüşü, kısa bir zamanda dil konusunda devrim yapılamayacağını anlamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun için devlet eliyle kanun bile çıkarılsa bunun işe yaramayacağı aşikârdır. Çünkü böylesi bir girişim ile beraber 1934 yılında "bey, efendi ve hanım" gibi kelimelerin kullanılması yasaklanmış, ancak böylesi bir yasağa kimse uymamıştır ve halk bu kelimeleri kullanmaya devam etmiştir.²³⁸

Bununla beraber Tekin, dil devriminin çok olumlu bazı yönlerini de nazara sunmuştur. Eski dönem Osmanlıcasından kalma kelimelerin yanında, Arapça ve Farsça birtakım terkipler kullanılmakta idi ki işte bu terkipleri anlamak herkes için çok zor bir durum teşkil etmekteydi. Dil devriminin en önemli faydalarından bir tanesi birçoklarının anlamadığı bu şekildeki tamlamaları Türkçeden atarak herkesin anlayacağı şekilde ifadeye dökmüş olmasıydı. Bunun yanında ders kitaplarında var olan eski terimlerin ayıklanarak bunların yerine yenilerinin kullanılmaya başlanması dil devriminin olumlu sonuçlarından biridir.²³⁹

Burada, şu noktaya değinmek yerinde olacaktır. Yukarıda izahı geçtiği üzere, İttihat Ve Terakki döneminde Türkçeleşme eğilimi bir ideoloji olarak ortaya çıkmış ve bu eylemlere karşı gerek Müslüman olmayan azınlıklar gerekse Müslüman Araplar büyük ölçüde tepki vermiştir. İdeolojik olarak ortaya çıkan herhangi bir şey, tabii olarak kendisi üzerinde birtakım tepkileri de toplayacak ve bu meseleye karşı toplumda önemli ölçüde muhalefet ortaya çıkacaktır. Böylesi bir durumu İttihat Ve Terakki döneminde müşahede etmek mümkün olduğu gibi, Cumhuriyet dönemi politikalarda da böylesi bir duruma rastlamak mümkündür. Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında dil meselesinin kültür devrimleri içerisinde tali bir mesele olarak görüldüğü yukarıda ifade edilmişti. Özellikle Cumhuriyetin ilk döneminde, ülke içerisinde kültür alanında devrim niteliğinde radikal değişiklikler yapmak isteyen yöneticiler, bu yolda bazı adımları da atmıştır. Bu adımlardan bazıları hilafetin kaldırılması, tevhid-i tedrisat kanunu, medreselerin kapatılması, harf inkılabının yapılması, ezanın Türkçeleştirilmesi şeklinde ifade edilebilir.

Cumhuriyet dönemi yöneticileri, bir eğitim modeli olarak laik eğitimi kendilerine ilke edinmişler ve mümkün olduğunca dini referanslardan uzak durmaya gayret etmişlerdir.

²³⁸ Tekin, 2005, s. 254

²³⁹ Tekin, 2005, s. 254

Bunun yanında Batı modernizminin getirdiği şekliyle ulusçuluğu kabul etmişler ve Batı tarzındaki ulusçuluğun güçlenmesi için gayret göstermişlerdir.²⁴⁰

Önceleri kültür alanında radikal değişiklikler yapmak arzusuyla yola çıkmış olan cumhuriyet dönemi yöneticileri, sonrasında böylesi bir girişimin ilk etapta mümkün olamayacağını anlamışlardır. Hatta burada karşılaştıkları en büyük problemlerden bir tanesi, o gün itibariyle ülke nüfusunun yüzde 80'inin köylerde yaşaması ve bu insanları devletin ortaya koyduğu eğitim sürecinden geçmiyor olmasıdır. Böyle bir problemi gördükten sonra Batılı tarzda eğitimi yaygınlaştırıp kendi anladıkları ve kabul ettikleri kültürü bu insanlara yaymak adına köy enstitüleri gibi birtakım girişimlerde de bulunmuşlardır.²⁴¹

Cumhuriyet yöneticileri, cumhuriyetin ilk yıllarındaki radikal devrim anlayışını, yavaş yavaş terk etmişler ve meseleyi daha tedrici süreçlere emanet etmişlerdir. Ancak her ne kadar bu insanlar meseleye bu şekilde yaklaşıyor olsa da, o gün için Türkiye'de büyük bir çoğunluğu teşkil eden muhafazakâr ve dini hassasiyeti olan çevreler meseleye farklı yaklaşmışlardır. Onlar için birçok kültür devriminde olduğu gibi dil devriminin de temel amacı ülke içerisindeki İslami müktesebatı yok etmek ve geçmiş kültürü unutturarak Batılı tarzda insanlar yetiştirmektir.²⁴²

Aslında İslami çevreler içerisinde meseleyi bu şekilde algılayan yüzlerce kaynak gösterilebilir ki bu kaynakların toplamı başka bir çalışmanın ürünü olacak kadar büyük bir yekûn teşkil etmektedir. Ancak bu, insanların cumhuriyetin ilk dönemindeki kültür politikalarına ve dil devrimine verdikleri tepkiyi göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Örneğin Cemil Meriç'in şu ifadeleri dikkate değerdir:

“Kamus, bir milletin hafızası, yani kendisi; heyecanı, hassasiyetiyle, şuuruyla. Kamusa uzanan el namusa uzanmıştır. Her mukaddesi yıkan Fransız İhtilali, tek mukaddese saygı göstermiş: kamusa.”²⁴³

²⁴⁰ Yılmaz, T. (2010) *Eğitim Politikası ve Demokrat Parti Dönemi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Bölüm Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, s. 31-38

²⁴¹ Akyüz, Y. (2001) Başlangıcından Bugüne Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 338

²⁴² Doğan, Ş. (2014) “Cemil Meriç, dil devrimi ve Osmanlıca dersi”, *Yeni Şafak*. Erişim Tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.yenisafak.com.tr/yazidizileri/cemil-meric-dil-devrimi-ve-osmanlica-dersi-2051321>

²⁴³ Meriç, C. (2005). *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 86

Cemil Meriç'in Attila İlhan'a yazdığı mektup, meseleye hangi hassasiyetler noktasında bakıldığının da bir göstergesidir:

Şimdilik aramızdaki tek ihtilaf kelimeler konusunda. Bu bahiste ve yalnız bu bahiste mutaassıbm.” İslami duyarlılığı ziyade inkişaf edenler “din” meselesini “dil” meselesine tercih etti “dil”den önce “din” dediler. Ama şunu belki de farkında olmayarak görmezden geldiler veya ıskaladılar: bir dinin bütün hususiyetleriyle ayakta kalabilmesinin yegane şartı o dinin veya maneviyatın ete kemiğe bürünmüş şekli olan “dil” ile mümkündür ancak. Mukaddeslerin devamlılığı ve sonraki nesillere aktarılması açısından “dil” böylesine hayati bir önem arz eder. Bu hayati nokta yeterince anlaşılmadığından önce dil gitti, dil, gidince; din de gitti; hayat çölleşti.

İslami çevrelerin zamanla dil konusundaki hassasiyetlerini adeta din ile bir tutarak ortaya koydukları görülmektedir. Her ne kadar Atatürk, radikal devrimlerinden vazgeçip işi zamana bırakmış olsa da, İslami çevreler, duruma karşı hep bu hassasiyeti gösteregelmişlerdir. Aslında Türkiye'nin tarihine bakıldığında Batılı tarzdaki reformlara İslami kesimlerin ilk tepkileri Atatürk döneminde başlamıştır. II. Mahmut döneminde bile Batılı tarzdaki reformlara önemli ölçüde tepki vermişlerdir.²⁴⁴

Diğer taraftan cumhuriyet tarihi boyunca İslami kesimin bu eleştirilerine karşı sürekli yeni cevaplar üretilmiş ve yapılan eleştirilerin yersizliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken de en önemli dayanak noktaları dil devrimini sadece teknik bir mesele olarak ele almaları ve bunun o günkü şartlar için bir gereklilik olduğunu vurgulamalarıdır. Hatta dil devriminin bir takım bilimsel süreçler sonunda işletildiğini iddia eden insanlar, devrime karşı yapılan eleştirileri ise olaya bilimsel değil duygusal açıdan yaklaşıldığını ifade etmektedirler.²⁴⁵

Dil devrimini savunanlar meseleye daha çok bilimsel açıdan bakarken aynı zamanda onu tarihi süreçlerin bir neticesi olarak görmüşlerdir. Diğer taraftan bu harekete karşı çıkanlar ki özellikle İslami çevrelerin içinden çıkmıştır, daha çok süreç analizi yaparak meselenin sadece bir dil devrimi olmadığını, kültürel ve dini noktada insanların zihin kodlarıyla oynandığını ifade etmişlerdir. Zaten Sadoğlu'nun (2010) da belirttiği gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Cumhuriyet elitinin böylesi bir amacı mevcuttur ve bu amaç doğrultusunda insanların kültürel kodlarını radikal bir biçimde değiştirmeye ciddi şekilde niyetleri vardır. Hatta onları bu şekilde davranmaya iten başka bir saik de Osmanlı'dan o güne kalan

²⁴⁴ Aysal, N. (2011). “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim Ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 22, s. 7

²⁴⁵ Dil Derneği, Dil Devrimi - 12 Temmuz 1932, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.dilderneği.org.tr/TR,610/dil-devrimi---12-temmuz-1932.html>

paradoksal olarak modernleşme ve millileşmenin yanında İslami kimliğin yaşamasının mümkün olmamasıdır.²⁴⁶

Bir taraftan sadeleşme hareketlerine bu şekilde duygusal tepkiler verilirken, diğer taraftan duygu karışımı teknik eleştirilerde bulunanlar da çıkmıştır. O gün itibariyle uydurulan kelimelerin birçoğunun halk dilinde de kullanılmadığını, halkın bu kelimeleri adeta yeni bir dil öğreniyormuşçasına öğrenmeye çalıştıklarını bu yüzden de umumi kabule mazhar olamayınca bu politika yürürlükten kaldırılmıştır. Bu hareketin ortaya çıkardığı kusurlardan bazılarını şu şekilde sıralamışlardır:

- 1) Aşırı sadeleşme hareketiyle ortaya konulan kelimeler, nesiller arasındaki bağları koparmaya yönelik bir girişimdir. Bu şekilde ortaya çıkan yabancılaşma, hem geçmişle hem de içinde bulunulan zamanla ilgilidir. İnsanlar hem kendinden önceki nesillerle bağlarını koparmış hem de içinde yaşadıkları ortamda kendilerinden büyük yaşta olan insanlarla anlaşma problemi yaşamışlardır.
- 2) Gelişimini tamamlayamadan doğan bir yavrunun, hayata tutunması, çevreye uyumu zorlaştığı gibi dilde sadeleşme konusunda doğallıktan uzaklaşarak acele edilmesi de dilin doğal gelişimini ve ahengini bozmuştur.
- 3) Dönem itibariyle yaşanan diğer bir sıkıntı ise, yeni bulunan kelimeleri hem Türkiye'deki insanlar anlamamış hem de Orta Asya'da ve Kırım'da bulunup dilleri Türkçe ile aynı kökten gelen insanlar, yeni uydurulan kelimeler nedeniyle Türkçeden uzaklaşmaya başlamışlardır.
- 4) Bu hareketin ortaya koyduğu yeni Türkçe, öylesine büyük bir tahribata uğramıştır ki dil içerisindeki kelimeler çok azalmıştır. Burada iki sorun ortaya çıkmaktadır:
 - a) Kelime ve kavramların yok olması,
 - b) Pek çok kavram için tek kelimenin kullanılması.

Örneğin "*mahiyet*" kelimesine Türk Dil Kurumu sözlüğü "nitelik" ve "iç yüz" karşılıkları vermektedir ki hem nitelik ve iç yüz birbirinin aynısı değildir hem de kullanıldığı cümle içerisinde daha da farklı anlamlar ifade edebilmektedirler. Örneğin " Bu kitabın mahiyetini anlamadım." cümlesini "Bu kitabın iç yüzünü anlamadım." şeklinde ifade etmek mümkün

²⁴⁶ Sadoğlu, 2010, s. 200

değildir. Burada eleştirilen diğer bir nokta da şudur ki bazen atılan kelimelerin karşılığı olmadığı için bir tek kelimeyi sözcük öbekleri ile ifade etmek zorunluluğu hâsıl olmuştur. Örneğin “*müptedi*” kelimesi, sadeleşme hareketleri içerisinde Türkçeden atılmış. Ancak, bunu açıklayan sözlük “*bir şeyi öğrenmeye yeni başlayan, başlayıcı*” şeklinde tanımlamıştır. Hâlbuki sonradan gelen nesiller hiçbir zaman bir işe yeni başlayan kişiye “başlayıcı” dememişlerdir.²⁴⁷

Bu konuda benzer eleştirilerin çokça geldiğini ifade etmek lazımdır. Bu meseleyi biraz açmak gerekirse, yabancı dillerden Türkçeye girmiş olan birtakım kelimeler zaman içerisinde kullanıla kullanıla ikinci ve üçüncü anlamlarına kavuşmuşlardır. Dolayısıyla ortaya bir tek kelimeyle karşılığını bulmanın mümkün olmadığı bir anlam manzumesi çıkmaktadır. Ancak, bunların yerine, sadece birinci anlamını karşılayacak şekilde öz Türkçe kelime bulunmuş, diğer anlamları bir noktada dikkate alınmamıştır. İlgi çekici olan diğer bir nokta ise eski Türkçede kullanılıp eş anlamlı olan birçok kelimeye bir tek kelime ile karşılık bulunmaya çalışılmasıdır. Örneğin “merhale, derece, hamle, safha, rütbe, mertebe, paye, kademe” gibi kelimeler her ne kadar eş anlamlı gibi görünse de bazen cümle içerisinde birbirinin yerine kullanılamamaktadır. Ancak bunların hepsinin yerine “*aşama*” kelimesi üretilmiş ve kullanıma sokulmuştur.²⁴⁸

Yukarıdaki eleştirileri kaleme alan Ercilasun (2013), sadeleşmenin getirdiği problemlerin bunlarla sınırlı kalmadığını, başka problemleri de devamında getirdiğini iddia etmiştir. Bu eleştirilerden bir diğeri kavramların birbirine karışması ve kelimelerin yanlış yerde kullanılması şeklinde ortaya çıkmıştır. 70’li yılların sonunda reklamlarda kullanılan şu ifadelerde birtakım sorunlar görülmektedir: “*ECA ile çözümlerin sorununuzu*”, “*lastiklerinize ilişkin tüm sorunlarınızı çözümler.*” Türk Dil Kurumu “çözümlmek” kelimesini “tahlil etme”nin yerine ihdas etmiştir. Hâlbuki bu cümlelerdeki “çözümlmek” kelimesinin karşılığı “tahlil etmek” değil “halletmektir”. Aynı yazar “*muhtemel*” sözcüğünün yerine “olası” sözcüğünü önermiştir ki bu durumda uydurmacılığın önüne geçmek mümkün değildir ve “olası” kelimesinin kullanıldığı bir yerde birileri çıkıp pekâlâ “olalı” kelimesini icat edebilirler. Bunun yanında yazar, uydurmacılığın dilin ahengini bile bozduğunu iddia etmektedir. Örneğin K-Ç-K gibi sert seslerin bir arada kullanılması kulağı tırmaladığı için “küçükçük” yerine “küçücük” kelimesi, “ufakcık” kelimesi yerine ise “ufacık” kelimeleri

²⁴⁷ Ercilasun, A. B. (2013). *Dilde Birlik*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 18-30

²⁴⁸ Ercilasun, 2013, s. 33

dilin ahengi gereği tercih edilmektedir. Aynı şekilde, P ve T sesleri de arka arkaya ancak olumsuz manalı kelimelerde kullanılmaktadır. "Kaput" ve "çaput" gibi. Hâlbuki yeni Türkçe kelime uyduranlar, "eser" yerine "yapıt" kelimesini koymuşlardır ki bu durum da dilin ahengine uygunluk arz etmemektedir.²⁴⁹

Özellikle 1932-1935 yıllarında büyük bir ivme kazanmış olan dilde sadeleşme hareketleri, bir taraftan önemli ölçüde eleştiriler alırken diğer taraftan da bu eleştirilere cevap vermeye çalışanlar arasında bir münakaşanın sebebi de olagelmıştır. Ancak, bu gelişmelerin özünde yatan anlayışları, bütün bu tartışmalardan çıkarıp nazarlara sunmak gerekmektedir. Şöyle ki dilde sadeleşmeyi savunanlar temel olarak bu meselenin teknik bir mesele olduğunu ve eskiden beri Arapça ve Farsçanın tesirinde kalmış olan Türkçenin, onların istilasından kurtarılması hareketi olduğunu iddia etmişlerdir. Türkçeden attıkları kelimelerin yerine, Anadolu'da kullanılan kelimeleri derleyip bir araya toplamışlar ve bu kelimeleri birer karşılık olarak dile yerleştirmeye çalışmışlardır. Ancak, bu meselenin aşırıya kaçtığını da bizzat bu hareketin içinde bulunan insanlar ifade etmişlerdir. Dolayısıyla da böylesi bir girişimden, sonradan vazgeçmişlerdir. Ancak, Atatürk döneminde böylesi bir hareketten vazgeçilmiş olmasına rağmen, sonraki dönemlerde tekrardan benzer politikaları uygulanmaya devam edilmiştir.

Diğer taraftan sadeleşme hareketini eleştirenler de bu meselenin sadece dilde sadeleşme meselesi olmadığını, başka yönlerinin de bulunduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre bu bir kültür hareketidir ve bununla Türkiye'nin geçmişi olan İslam ile bağının kesilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla meseleyi ideolojik boyutta algılayıp ona göre de tepkilerini ortaya koymuşlardır. Yine aynı şekilde bu hareketi eleştirenlerin içerisinde meseleye teknik yönden yaklaşıp yanlış kelimeler bulunduğunu ve Türkçenin bir dil olarak zayıflatıldığını iddia edenler de olmuştur.

Ancak şunu da belirtmek gerekmektedir ki dilde sadeleştirme çalışmalarında başarılı olunsun veya olunmasın, çalışmalara devam edilmiştir. Hatta öyle ki o gün için büyük bir garabet olarak karşılanan bazı kelimeler, sonrasında Türkçeye yerleşmiştir. Örneğin Türkçeye bugün yerleşmiş olan "Aralık" ayı, 10 Ocak 1946 tarihli bir yasa ile bu ismi almıştır. Öncesinde Aralık ayına kanun-i evvel, Ocak ayına ise kanun-i sani denilmekteydi. Hâlbuki bu tarihten

²⁴⁹ Ercilasun, 2013, s. 37

sonra eski yılın sonu yeni yılın başı arasında kalan bir ay olması münasebetiyle “*Aralık*” ismi verilmiştir ve bu haliyle de kabul edilmiştir.²⁵⁰

5.2. İsmet İnönü Döneminde Dil Politikaları

Cumhuriyet’in ilk dönemi, daha çok sadeleşme merkezli çalışmalar ile geçmiştir. Ancak, o devirdeki girişimler sonradan gelenlere adeta ilham kaynağı olmuştur. Önceki dönemde girişimde bulunulup da vazgeçilen sadeleşme hareketi bu dönemde tekrardan ele alınmış ve ciddiyetle üzerinde durulmuştur. İnönü devri itibariyle Türk Dil Kurumu, hükümetten önemli ölçüde destek almış ve çalışmalarına ara vermeden devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk devirlerinde kültür alanında başlamış olan devrimler, yine bu dönemde devam ettirilmeye çalışılmış ve iktidar partisi olan CHP'nin önemli ölçüde enerjisi bu konulara tahsis edilmiştir.²⁵¹

TDK tüzüğüne göre 1939 yılında toplanması gereken dil kurultayı, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle 1942 yılının 10 Ağustosunda toplanabilmiştir. Bu kurultayda, değişik alanlarda çalışma yapacak olan şubeler belirlenmiş ve bu şubelere başkanlar atanmıştır. Bundan sonra ise Türkiye'de yeni bir sadeleşme evresi başlamıştır. Ayrıca, sözlük konusu ciddi olarak ele alınmış, "Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü" adlı eser vücuda getirilmiş ve sözlük meselesine ciddiyetle eğilmeye başlanmıştır.²⁵²

Bu dönemin dikkati çeken en önemli tartışmalarından biri, Türkçede yer alan yabancı kökenli terimlerin Türkçe karşılıklarının bulunmasıdır. Bunun için birçok girişimde bulunulmuş olmasına rağmen, yine sert muhalefet ile karşılaşmıştır. Örneğin bilim dilinin içinde yer alan Latince kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesine karşı, İstanbul Üniversitesi'nden ciddi bir tepki gelmiştir. Diğer taraftan dini ilimler içerisinde yer alan ıstılahların millileştirilmesinin zamanının gelmediğini düşünenler de vardır. Ancak yine de Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk döneminde olduğu gibi, bu dönemde de Türkçedeki sadeleşmenin bir devlet politikası olarak ele alındığı görülmektedir.²⁵³

²⁵⁰ Güncel Tarih, Ay Adları ve Tarihsel Kökenleri Üzerine Kısa Bir Deneme, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2015 <http://www.gunceltarih.org/2011/10/ay-adlar-ve-tarihsel-kokenleri-uzerine.html>

²⁵¹ Taşkın, Y. (2001). “Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 2 (Kemalizm), İletişim Yayınları, s. 419

²⁵² Levend, 1972, s. 446

²⁵³ Gönülal, Y. Ö. (2012) Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarının Türk Dili Eğitimine Yansımaları (Toplum Dil Bilimi Bakımından Bir İnceleme), Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

1945 yılı başı itibariyle anayasanın dili sadeleştirilmiştir. Ancak bu durum, yeni kelimelerin bir toplumda kolayca yerleşmeyeceğini de göstermiştir. Şöyle ki anayasada yapılan değişikliklere rağmen mahkemelerde hala "*suçlu*" yerine "*mahkûm*" denilmekteydi. "*Bina vergisi*" maliyede "*müsakkafat resmi*", gizli oturum "*ıçtimain celse-i hafiyesi*" şeklinde söylenmeye devam edilmiştir. Bunun yanında "özel kanuna göre" ibaresi "*kanun-ı mahsusuna tevfikân*" yerine kullanılmaya başlanmıştı, ancak daha birçok hukuki terim Türkçe karşılığı bulunmaksızın dil içerisinde yaşamaktaydı. Sadeleştirilen yeni anayasaya bakıldığında "vilayet, kaza, hâkim" gibi yabancı kelimeler atılarak yerlerine Türkçeleri konmuş, ancak "belediye, şehir, kasaba, mahkeme" gibi kelimelere dokunulmamıştır. "Harp" kelimesinin karşılığı olarak "savaş", "sulh" kelimesinin karşılığı olarak ise "barış" ihdas edilmiştir. "Mali" kelimesinin karşılığı olarak "akçalı" ifadesi konulmuş, ancak "maliye" kelimesine dokunulmamıştır.²⁵⁴

Anayasada yapılan değişiklikleri ortaya koymasına bakımından ele alındığında 1924 Anayasasının 26. Maddesi şöyledir:

Büyük Millet Meclisi ahkâmı şer'iyenin tenfizi, kavaninin vaz'ı tādili, tefsiri, fesih ve ilgası, devletlerle mukavele, muahede ve sulh akti, harp ilanı, muvazenei umumiyei maliye ve Devletin umum hesabı kati kanunlarının tetkik ve tasdiki, meskukat darbi, inhisar ve mali taahhüdü mutazammın mukavelat ve imtiyazatın tasdik ve feshi, umumi ve hususi af ilanı, cezaların tahfif veya tahvili, tahkikat ve mücazâtı kanuniyetinin tecili, mahkemelerden sadır olup katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerin infazı gibi vezaifi bizzat kendi ifa eder.

Aynı madde 1945 tarihinde şöyle değiştirilmiştir:

Kanun koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları yorumlamak, kanunları kaldırmak, Devletlerle sözleşme, andlaşma ve barış yapmak, harb ilan etmek, Devletin bütçe ve kesin hesap kanunlarını incelemek ve onamak, para basmak, tekelli ve akçalı yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazları onamak ve bozmak, genel ve özel af ilan etmek, cezaları hafifletmek ve değiştirmek, kanun soruşturmalarını ve kanun cezalarını ertelemek, mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezası hükümlerini yerine getirmek gibi görevleri Büyük Millet Meclisi ancak kendisi yapar.²⁵⁵

Burada da görüleceği üzere anayasa metninde büyük değişikliklere gidilmiştir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi bu meselenin kabullenilmesi kolay olmamış, başka alanlarda ve hatta devlet dairelerinde eski kelimeler bir süre daha kullanılmaya devam etmiştir.

Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı, İzmir, s. 92-93

²⁵⁴ Gönülal, 2012, s. 94

²⁵⁵ TBMM, 1924 Anayasası, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2015, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>

Bu arada sadeleşme hareketlerinin tekrar başlaması, eski tartışmaları tekrardan alevlendirmiş de benzemektedir. Levend'in (1972) aktardığına göre 23 Ekim 1948'de İstanbul Eminönü Halkevi konferans salonunda İstanbul Muallimler Birliği tarafından düzenlenmiş olan dil kongresi, birbiriyle çatışan tarafların bir şekilde münakaşalarına sebep olmuş ve sadeleşme karşıtı olanların düşünceleri kongreye damgasını vurmuştur:

- a) Dil siyasete alet edilmiştir.
- b) Uydurma kelimeler devlet zoruyla kitaplara sokulmuştur.
- c) Nesiller birbirini anlamaz hale gelmiştir
- d) Dil kurumunda çalışanlar emir iş gören bilgisiz kimselerdir.

Ayrıca bu kişilerin vardığı sonuç şöyledir: Bu işten vazgeçilmeli, 1928 den önceki devreye dönülmeli ve bu kurum hükümet tarafından teftiş ve tasfiye edilmelidir.²⁵⁶

Şunu belirtmek gerekir ki böylesi bir eleştirinin bu kadar aleni bir şekilde yapılmasının arkasında, o günün Türkiye'sinin yeni bir devre tanıklık etmeye başlaması yatmaktadır. Çünkü 1945 yılından sonra İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte dünya üzerinde yeni trendler hâkim olmaya başlamış ve bunun sonucu olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'yi demokrasiye geçmeye zorlamasıyla yeni bir dönem başlamıştır. İşte böylesi bir dönemde her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisi başta bulunuyor olsa da eski gücünü kaybetmiş ve birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Öyle ki bu eleştirilerin birçoğu kendi içinde bulunan milletvekilleri tarafından yapılmış ve bunun sonucu olarak yeni siyasi oluşumlar da ortaya çıkmıştır.²⁵⁷

Cumhuriyet Halk Partisi, bundan sonra birçok politikalarında geri adım attığı gibi dil politikalarında da önemli ölçüde yumuşamaya gitmiştir. Bundan sonra ise büyük ölçüde eleştiriler gelmeye başlamış ve demokratik ortamda herkes fikrini ifade eder hale gelmiştir. Hatta bir sonraki dönem olan menderes döneminde, Cumhuriyet Halk Partisinin ortaya koyduğu birçok politika tersyüz edilmiş ve bazılarında eskiye dönüş de sağlanmıştır.

1949 yılına gelindiğinde Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti, Türkçenin doğal akışına müdahale edilmemesi gerektiğini ifade eden bir beyanname ile ortaya çıkmış, hükümetin otorite

²⁵⁶ Levend, 1972, s. 452

²⁵⁷ Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 417

kullanarak bir kanun zoruyla bile müdahale etmesinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Dili kullananlar sadece ona siyasi olarak hükmedenler değil, aynı şekilde bu dili bu fikirde olmayıp da kullanan başka insanlar da mevcuttur. Bu anlayış çerçevesinde ortaya koydukları beyannamede 5 maddeyi tasrih etmişlerdir:

- a. Yaşayan Türkçeyi, son senelerde yer alan uydurma kelime ve tabirlerden temizlemek,
- b. Yaşayan Türkçede karşılığı varken garp dillerinden alınmış olan kelimeleri memleketlerine iade etmek,
- c. Türkçeyi son senelerde saplandığı ırkçılık çorağından kurtarmak ve dilin bünyesine girip yerleşmiş olan kelimeleri, asıllarına bakmadan Türkçe kabul etmek,
- d. Bu tasfiye, iade ve kabulden sonra; yaşayan Türkçenin mükemmel bir kamusunu, sarf ve nahvini yapmak,
- e. Dili, ilmî bir zabıt altına alıp resmî ve keyfî müdahalelerden korumak.²⁵⁸

Ayrıca Başgil, kullanılması istenilen "*kamutay*" sözcüğünün Büyük Millet Meclisi yerine kullanıldığını, hâlbuki bu sözcüğün sadece maddi bir anlamı bulunmadığını, bunun yanında insanlarda aslında çok farklı hususlar çağrıştırdığını ifade etmiştir. Kendisine göre Büyük Millet Meclisi dendiği zaman milli mücadele tarihi ve İstiklal Harbi sahneleri aklına gelmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da insanlarda vatan ve millet sevgisi ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki bunun yerine "*kamutay*" dendiği zaman bunun hiçbir karşılığı olmadığı gibi manevi olarak da insanların aklına getirdiği bir şey yoktur.²⁵⁹

Başgil 'in bu eleştirisi İnönü tarafından haklı bulunur ve "*kamutay*" sözcüğüne yeni yasa tasarılarında yer verilmez. Ancak bunun yanında "oy, önerge, ivedilik, Sayıştay, Danıştay" kelimeleri İnönü ile beraber dile girmiş ve kabul görmüştür.²⁶⁰

Aslında bir noktada İsmet İnönü'nün ikinci dünya savaşı boyunca ele aldığı dil politikalarını hem diğer olaylarla beraber ele almak hem de bir süreç analizine tabi tutmak gerekmektedir. 1940 yılına gelindiğinde dünya savaşı patlak vermiş ve Türkiye'nin bu savaşa girmeye zorlandığı bir ortamda dış politikada büyük ölçüde zorluklar yaşanmıştır. Bunun yanında halk nezdinde önemli derecede itibar kaybına uğramış olan CHP, bu durumu gidermek için

²⁵⁸ Başgil, A. F. (2010). *Türkçe Meselesi*, Yağmur Yayınları. İstanbul, s. 88

²⁵⁹ Başgil, 2010, s. 63

²⁶⁰ Gönülal, 2012, s. 98

toprak reformuna kalkışmış ve toprak ağalarının elinde bulunan fazla toprakları onlardan alarak köylüye verme girişimine ön ayak olmaya çalışmıştır. Böylesi bir ortamda ise yine kendisi de bir toprak ağası sayılabilecek olan Adnan menderes, bir muhalefet hareketi başlatmış ve parti içerisinde hareketlenmeler gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.²⁶¹

Bununla beraber, yine bu dönemde Köy Enstitüleri desteklenmiş ve geliştirilmeye çalışılmıştır. İkinci dünya savaşı yılları boyunca, sürekli hükümet tarafından desteklenmiş olan bu kurumlar, demokrasiye geçiş ile beraber bizzat CHP'nin kendisi tarafından tırpanlanmıştır.²⁶²

Bu ve bunun gibi birçok hareketlerden de anlaşılacağı üzere, CHP; Atatürk dönemindeki gibi rahat değildir ve istediği gibi hareket edememektedir. Hatta İkinci Dünya savaşı yıllarında ortaya çıktığı üzere muhalefet, sürekli bir gelişim göstermiş ve iktidar partisi karşısında sürekli güçlenmiştir. Buna İkinci Dünya Savaşı sonrası şartlarının eklenmesi ve dış baskıların da artmasıyla, yönetim anlayışında da büyük değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun neticesi olarak CHP, önceki dönemde uyguladığı politikalarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. İnönü, dil meselesinde ise iktidarının ilk yıllarında elden geldiğince çok şeyi yapmaya gayret etmiş, kafasındaki politikaları bir an önce uygulayıp bir sonuca varmak istemiştir. Ancak, dil politikalarında; demokratik ortama geçildiğinde sert bir muhalefet ile karşılaşınca geri adım atmak zorunda kalmıştır. Böylece Atatürk devrinden sonra ikinci bir sadeleşme devresi politik olarak sekteye uğramıştır. Politik olarak birtakım problemler yaşanmış olsa da, o gün ortaya konulan birçok kelime, sonrasında dile yerleşmiş ve dilin bir parçası olmuştur. Bunu, tümüyle başarısızlığa uğramış bir süreç şeklinde nitелеmek doğru değildir.

1945 sonrası İnönü döneminde, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki döneme nispeten birçok alanda keskin politika değişiklikleri olduğu gibi, dil konusunda da aynı değişimlere rastlamak mümkündür. Bunun en bariz örneklerinden biri, 1949 yılında yapılan Altıncı Dil Kongresi'nde ortaya çıkmıştır. Bu kongrede kurultay başkanı seçilen Hüseyin Cahit Yalçın, öz Türkçeleşmenin ılımlı muhaliflerinden biridir. Kurultayın en dikkat çeken yanlarından biri de sadeleşme meselesinde farklı yerlerde duran, bu meseleye muhalefet edenlerin de

²⁶¹ Karpat, K. H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa yay. İstanbul, s. 168

²⁶² Yüce, C. (2008), *Demokrat Partinin eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, s. 88

kurultaya çağrılması ve kendilerine söz hakkı verilmiş olmasıdır. Oluşturulan bilim kuruluna Nihat Sami Banarlı ve Peyami Safa'nın seçilmesi, başlı başına girilen politika değişikliklerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Çünkü Peyami Safa gibi bir şahsiyet, dilin sadeleşmesi noktasında muhalif bir pozisyonda durmaktaydı ve hiç bir dilin tam olarak sadeleşmek gibi bir durumla karşı karşıya olamayacağına inanmaktaydı. Hatta Peyami Safa'ya göre yeryüzünde ortaya çıkmış bütün medeniyetlerin ortak noktası, birbirlerinden kültür alışverişinde bulunmaları ve bu vesileyle dillerinin de birbirinden etkilenmiş olmasıdır.²⁶³

5.3. Adnan Menderes Döneminde Dil Politikaları

1946 yılında yapılan seçimlerle beraber her ne kadar Türkiye, çok partili hayata geçmiş olsa da, CHP'nin iktidarı bir dönem daha sürmüştür. Ancak bu dönemdeki iktidar anlayışları, diğer dönemlere göre çok farklılık arz etmektedir. Bu dönemde birçok politikada yumuşamaya gidilmiş ve muhalifler seslerini daha da arttırır hale gelmişlerdir. Hatta öylesi bir durum ortaya çıkmıştır ki birçok alanda olduğu gibi dil kurultaylarında da muhalif seslere söz verilmeye başlanmış ve böylece başka düşünceler de politik hayatı yönlendirir hale gelmiştir. İşte böyle değişimlerin yaşandığı dönem sonunda, muhalefet eden insanlar iktidara gelmişler ve CHP döneminden kalan birçok politikayı değiştirerek farklı yönde birçok açılımın öncüsü olmuşlardır.

Menderes döneminin dil ile ilgili ilk icraatları, Türk Dil Kurumu ile ilgili olmuştur. Önceki dönemde, İsmet İnönü'nün vesayeti altına alınmış olan bu kurum, öncelikle bu imtiyazlarından uzaklaştırılmıştır. Türk Dil Kurumunun tüzüğü değiştirilmiş ve bütçeden ayrılan ödenek kesilmiştir. Buna gerekçe olarak ise kurumun ilmi hüviyetini kaybettiği ve siyasi maksatlara alet olduğu gösterilmiştir. Ayrıca bu tüzük değişikliği ile beraber Milli Eğitim Bakanının, kurumun doğal başkanı olması durumu kaldırılmış ve adeta bu kurum sahipsiz bırakılmıştır. Bu durumun ayrıca şöyle bir anlamı vardı ki bundan sonra Türk Dil Kurumunun önereceği kelimeler milli eğitim kitaplarında yer almayacaktır.²⁶⁴

Bu dönemin dil konusundaki en önemli icraatlarından biri de bir önceki dönemde sadeleştirilmiş olan anayasa dilinin tekrar eski haline getirilmesi olmuştur. 1952 yılı

²⁶³ Gönülal, 2012, s. 99

²⁶⁴ Gönülal, 2012, s. 102

başlarında Fuat Köprülü'nün meclise sunduğu önerge ile anayasadaki birçok kelime değişikliğe uğramış, verilen taslakta şu şekilde değişiklikler önerilmiştir:

“Belirir” yerine “tecelli eder”; “toplanır” yerine “temerküz eder”; “kendi” yerine “bizzat”; “eliyle” yerine “marifetiyle”; “kurulur” yerine “teşekkül eder”; “katılmak” yerine “iltihak etmek”; “olduğu gibi” yerine “aynen”; “yanında” yerine “nezdinde”; “belli” yerine “muayyen”; “güven” yerine “itimat”; “tek başına” yerine “münferit”; “açık” yerine “aleni”; “keyfi” yerine “kat'i”; “yetki” yerine “salahiyet”; “ödenek” yerine “tahsisat”; “sanık” yerine “maznun” kelimeleri konmuştur.

Ayrıca o zaman bazı milletvekilleri Teşkilat-ı Esasiye kanununun tekrar yürürlüğe girmesi için öneride bulunmuşlardır.²⁶⁵

Yedinci Türk Dil Kurultayı, 18 Temmuz 1954 tarihinde Ankara’da Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesi konferans salonunda toplanmış ve çalışmalar 5 gün sürmüştür. Bu kurultaydan sonra derleme tarama çalışmaları yine devam etmiş ve Türk Dil Kurumu'na gönderilen fişlerin sayısı 275 bine ulaşmıştır. Yine bu dönemde, ortaöğretim kitaplarındaki terimler gözden geçirilmiş ve birtakım düzenlemeler yapılmıştır. 1955 yılında ikinci baskısı tükenmiş olan Türkçe Sözlük’ün, üçüncü baskısı için çalışmalara başlanmıştır. Bunun yanında Etimoloji Sözlüğü için de çalışmalar sürdürülmüştür. “Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü” Milli Eğitim Bakanlığınca yardımcı kitaplar arasına alınmıştır. Türk Dil Kurumu, imla sorunu üzerinde durmuş ve 1956 yılında İmla Kılavuzu’nun dördüncü baskısı yapılmıştır. Kurumun bütçesine, o yıl içinde yazılan bilim ve sanat eserlerini ödüllendirmek amaçlı para ödülü konulmuştur.²⁶⁶

Adnan Menderes’in 1960 yılında başlayıp 11 ay süren Yassıda mahkemeleri süresince yapmış olduğu savunmaların dökümüne bakıldığında aşağıdaki dili kullandığı görülmektedir:

...Ben zannettim ki Yunan başvekiline taziyeyi mutazammın bir mektup yazmışım, imzam ile sefirimize tevdi etmişim veya da Atina’daki sefirimize [başkası araya girerek: başbakanlık da bulunan bir yazı bu] Reis Bey Efendi Hazretleri bu tamamen akıl ve mantığın haricinde bir şey...

...Müsaade buyursanız arz edeyim, bu bir defa başsavcı beyefendinin ifadeleri. Tertibin vukuunun muhakkak olduğu esasına istinad ederek irad edilmiş ve tevcih edilmiş bir sual oluyor. Hâlbuki biz böyle bir tertibin mevcut olmadığını iddia etmekteyiz ve böyle bir tertip hakikaten ve fiilen mevcut değildir. Türk hükümetinin Kıbrıs davasında tuttuğu istikamet sükun ve vekar içinde Yunanlıların büyük gürültü yapmalarına mukabil sükun ve vekar içinde vaziyeti idare

²⁶⁵ Levend, 1972, s. 465

²⁶⁶ Levend, 1972, s. 471-472

etmek olmuştur. Mitinglere gelince " ya Kıbrıs ya ölüm" vesaire şeklindeki mitinglere gelince bunlara müsaade etmenin zamanı ve sırası geldiği için yapılmıştır...

...Yani şöyle, hasta yatıyordum, meseleyi ehemmiyetli telakki ettim ve gitmek istedim, onu anlatıyorum. Eğer gidebilmiş olsaydım mahallinde tedbiri alırdım... Derhal gitmek, teyyare ile gitmeyi düşünüyorum...²⁶⁷

Buradaki dile bakıldığında, birçok eski kelimeleri içerdiği görülmektedir. Hatta Menderes'in konuşmasının irticali yapılmış olması dikkate alınır, herhangi bir zorlamaya tabi tutulmadan doğal olarak böyle bir konuşma yaptığı görülmektedir. Buradan da şunu çıkarmak mümkündür ki o gün için bazı zümrelerce eski dil hala doğal haliyle kullanılmaktadır. Eski Türkçe ile konuşmaların devam ettiği, dikkatlerden kaçmamaktadır. Bunun yanında "tayyare" ve "vakar" gibi kelimeleri bile "teyyare" ve "vekar" şeklinde kullanması, kullanılan dilin ne kadar doğal olduğunun bir göstergesidir. Bir yönüyle bu, o gün için dil devriminden arzulanan neticelerin ortaya çıkması için erken bir zaman olduğu kanaati de verebilir. Nitekim sonrasında devrimcilerin istediği ölçülere yakın değişimler de olmuştur.

Sonuç itibariyle önceki dönemde girişilmiş birçok devrim gibi, dil devrimleri de bu dönemde hızını kesmiş ve siyasi iktidar, takdir haklarını genellikle sadeleşmeci düşüncede olanların hilafına kullanmıştır. Şu noktayı da özellikle belirtmek gerekir ki diğer birçok kültür devriminde olduğu gibi burada da ideolojik bir çatışma bulunmaktadır ve bir önceki dönemin uygulamaları bu dönemde ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Hatta 1960 darbesinden sonra başa gelen yönetim de aynı kavgaya bir noktada dâhil olmuş ve Menderes döneminde ortaya çıkan neticeleri tersine çevirmeye gayret etmiştir.

Dilde sadeleşme meselesinin her şeyden önce bir ideolojik kavga olduğuna başka birçok delil getirilebilir. Bunların başında da her iki taraftakilerin karşılıklı olarak birbirini suçlamaları ve birinin diğeri için kışkırtıcı bir dil kullanması, örnek verilebilir.

Örneğin Levend'in (1972) şu cümleleri kayda değerdir:

1950-1960 yılları Türk Dil Kurumu için çetin bir sınav evresi olmuştur. Bu 10 yıllık süre içinde iş başında bulunan DP hükümeti, 1951'de BMM'nde Milli Eğitim bütçesi görüşülürken " Dil Kurumunun ilmi hüviyetini kaybettiği siyasal maksatlara alet olduğu ve faaliyeti, dili berbat etmekten ibaret olduğu gerekçesiyle Dil Kurumu'na her yıl devlet bütçesinden yapılmakta olan yardım kesilmiş, 1952 de, önce anayasanın dili değiştirilmek istenmiş, bunun pek kolay olmadığı anlaşılınca, eski Teşkilatı Esasiye kanunu yeniden yürürlüğe konularak gerilere dönülmüş, dil

²⁶⁷ Youtube, Adnan Menderes'in sesinden Yassıada savunması, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=oSN2QqXHVqg>

devrimine karşı olanlarca devrimi baltalama çabasına girişilmiş, dil kurumunun çalışmaları kösteklenmiş, kurumda çalışanlar türlü saldırılara uğramıştır.²⁶⁸

Burada özellikle karşı tarafı itham edici bazı sözlere dikkat çekmek gerekmektedir: “gerilere dönülmüş”, devrimi baltalama çabası”, “kösteklenmiş”, “saldırılara uğramıştır”. Böylesi kışkırtıcı cümleler aslında ortadaki meselenin sadece teknik olarak bir sadeleşme hareketi olmadığını göstermesi açısından manidardır.

Bunun yanında sadeleşme politikalarının karşısında duran Cemil Meriç, eski lisanın korunması gerektiğini çok epik bir dille kaleme almıştır:

Dil, îmânın son kalesi, îmânın ve haysiyetin. Bu kavgayı kaybettik mi, yokuz. Dilimizdeki mücerred kelimelerin çoğu Arapçadan geliyor. Arapça asırlarca tefekkür dilimiz olmuş. Batıdaki Latince gibi. Üstelik mukaddes kitabımızın da dili. (...) Bugün her Arapça kelime yerine Türkçe bir kelime koymak isteyenler düşünmüyorlar mı ki bizim için din, mezhep, îmân, namus, hamiyet, gayret, ismet gibi sıfatların cümlesinden vazgeçmedikçe mümkün olamaz bu. Çünkü bu sıfatların yerine konacak kelimeler o göklere çıkardıkları ‘eski’ Türkçede yok.²⁶⁹

Burada ise mesele tersten ele alınmakta ve karşı taraf büyük ölçüde itham edilmektedir. Hatta yukarıda da alıntılandığı gibi Cemil Meriç, kamusu bir milletin namusu olarak saymakta ve kamusa uzanan elin aslında namusa uzandığını iddia etmektedir.

5.4. 1960-1980 Döneminde Dil Politikaları

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbe ile beraber menderes hükümeti indirilmiş ve yerine yeni bir askeri yönetim gelmiştir. Menderes döneminin, kendinden önceki dönemin birçok icraatlarını ters yüz etmesi gibi, bu dönemde askeri idare de Menderes dönemindeki birçok politikadan vazgeçmiş ve eski devrimlerin yeniden yolunu açmaya çalışmıştır. Bunun en bariz örneklerinden biri ise yine dil üzerinde yapılan tasarruflarda görülmüştür. Bir önceki dönemde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi şeklinde isimlendirilmiş makamı tekrardan Genelkurmay Başkanı olarak değiştirmiştir. Yine bir önceki dönemde kullanılmaya başlamış olan “vekâlet, nâfia, ziraat, şahit, maznun, alaka, tamim, vaziyet” gibi kelimeler tekrar yenileri ile değiştirilmiş ve bu kelimelerin yerine yenileri kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanında " Sayıştay, Yargıtay, Danıştay" gibi kelimeler tekrardan yürürlüğe girmiştir. Yeni yapılan anayasada ayırım, birleşim, denetim, direnme, egemenlik, eylem, onama, oran, yargı, yasama,

²⁶⁸ Levend, 1972, s. 486

²⁶⁹ Meriç, C. (1976).” Düşmeyen Kale”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, s. 24-25.

yetki, gibi kelimeler kullanılmaya başlanmış ve anayasanın içeriği önemli ölçüde sadeleştirilmiştir.²⁷⁰

Aslında bu mesele artık öylesine politize olmuş bir hale gelmiştir ki devrimden 2 ay sonra Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi konferans salonunda Dokuzuncu Dil Kurultayı toplanmıştır ve bu toplantının sonunda seçilen üyelere bakıldığında eski dönemlerde dilde sadeleşmeye karşı çıkan Peyami Safa gibi birçok şahsiyetin listelerden çıkarıldığı görülmüştür.²⁷¹

Bu dönemde yine birçok meselede olduğu gibi dil meselesinde de ilerici-gerici tartışmaları baş göstermiş, Türk Dil Kurumu dahi sonradan yayımladığı bazı eserlerde bu tartışmada tarafını belirlemiştir.²⁷²

1965 yılında, Süleyman Demirel'in Adalet Partisi başa gelmiş, bundan sonra Türk Dil Kurumu tekrardan gündem haline gelmeye başlamıştır. Bu kurumun dile müdahale ettiği ve birtakım uydurma kelimelerle dilin şeklini bozduğu iddiaları dile getirilmeye başlanmıştır. Türk Dilini Araştırma Enstitüsü'nün 1966 yılından başlayarak 5 cilt halinde çıkardığı " Türk Dili İçin" adlı kitapta Türk Dil Kurumu'na yönelik eleştiriler sıralanmaktadır. Bu çalışmaların içerisinde yer alan, içlerinde Falih Rıfki Atay'ın da bulunduğu bazı yazarlar, aşırıcılığa ve tasfiyeciliğe karşı çıkmaktaydılar. Ancak bazılarına göre ise "aşırıcılık" ve "tasfiyecilik" sözleri, devrim karşıtlığına bir kılıf olarak kullanılan ifadelerdi.²⁷³

Dilde sadeleşme meselesi, özü itibariyle ideolojik bir konu olarak varlığını devam ettirmiş olsa da bu durum herkes için geçerli değildir. Bazen dilde sadeleşmeye taraftar olanların bazen ise karşı olanların bir takım teknik değerlendirmeler sonucunda dil politikasını belirledikleri görülmektedir. Örneğin, dilde aşırı sadeleşmeciliğe karşı çıkanlardan birinin Falih Rıfki Atay olduğu görülmektedir. Atatürk'ün yanında yetişmiş ve onun devrimlerine şahit olmuş birinin böyle bir tavır takınması, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Çünkü, yine yukarıda izahı geçtiği üzere Falih Rıfki Atay'ın kedisi, Atatürk'ün bu tasfiyecilik hareketinden bizzat kendisinin vazgeçtiğini ve bunun doğru olmadığını kabul ettiğini, sonrasında kendisinin de eski kelimeleri kullandığını belirtmiştir. Falih Rıfki Atay, kendi

²⁷⁰ Aksan, D. (2007). *Türkçenin Bağımsızlık Savaşını Son 75 Yılda Türkiye Türkçesi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 96

²⁷¹ Levend, 1972, s. 489

²⁷² Gönülal, 2012, s. 119

²⁷³ Gönülal, 2012, s. 127

eserinde bu meseleye temas ederken kendi fikirlerini de ortaya koymuş ve sadeleşmenin çok da doğru olmadığını söylemiştir.²⁷⁴

Ancak bu dönemin üzerinde durulması gereken önemli bir yönü ise bugün itibarıyla günlük Türkçede kullanılan bir kelimenin fazlaca yadırganması ve bugün uydurulmuş kelimelere farklı şekillerde tepkilerin gelmiş olmasıdır. Örneğin o gün için çokça eleştirilen “ayrıcalık, algı, bağıl, bağnaz, betimlemek, olanak, olasılık, özveri, yadsımak” gibi kelimelerin bugün günlük Türkçenin sıradan kelimeleri olduğu görülmektedir.²⁷⁵

O dönemin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de aynı tartışmaların devam ettiği görülmektedir. Örneğin "içtihat" kelimesi ile ona karşılık olarak bugün için Türkçeye yerleştirilmeye çalışılan "inan" kelimelerinin hangisinin doğru olduğu uzun uzun tartışılmıştır. Bunun yanında "tevhid" ve "birleştirme" kelimeleri tartışıldığı gibi "tesis etmek" kelimesi de ayrıca tartışılmış ve bu kelimenin sonraki nesiller tarafından kullanılmayacağı iddia edilmiştir.²⁷⁶

1960'lı yıllarda, radyo programlarında bu mesele çok fazlaca ele alınmış ve bazıları sadeleşme taraftarı olurken, bazıları bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. Tartışmalar içerisinde Türk Dil Kurumunun aşırı tasfiyeciliğinden yakınanlar olduğu gibi, aşırı tasfiyeciliği kabul edip bunun yakınılacak bir şey olmadığını, devrim ruhunun bunu gerektirdiğini ifade edenler de olmuştur. Yine aynı programlarda "merkez, sanat, resmî, asıl, haber, medenî, hak, imza, karar, mal, hayat, saat, hesap, madde, cevap, harç, temsil, vekil, fıkra, ceza, hazır, mahkeme, vasiyet, devlet, kabul, defter, ambar, coğrafya, teknik, rapor, komisyon" gibi kelimelerin yabancı dillerden girmiş kelimeler olduğunu ve Türkçeden atılması gerektiğini ifade edenler olmuştur.²⁷⁷

Hâlbuki bu kelimelere bakıldığında, bunların hiçbirinin bugün için Türkçeden atılmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu da bazılarının savunduğu gibi bazı kelimelerin halka mal olmuşluğunun, önemli bir ayırt edici özellik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kelimeler, halk dilinde eskiden beri kullanıldıkları için sadeleşmeci hareketlere rağmen varlıklarını

²⁷⁴ Atay, 1999, s. 462

²⁷⁵ Timurtaş, F. K. (1996). *Diller ve Türkçemiz*, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 65

²⁷⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Birleşim: 135, Cilt: 8, 24.10.1962, 1. Oturum, s. 252

²⁷⁷ Gönülal, 2012, s. 133

sürdürebilmişlerdir. Bunun yanında yukarıda bahsi geçen ve o gün için Türkçeye yerleşmiş olan bazı kelimeler de halk tarafından benimsendiği için kullanılmaya devam edilmiştir.

Aşağıdaki tablo bunu açıklayıcı niteliktedir.

Tablo 3: Öz Türkçe karşılıkları ile birlikte kullanımı devam eden bazı kelimeler.

Ayrıcalık	İmtiyaz
Algı	İdrak
Bağıl	İzafi
Bağnaz	Mutaassıp
Betimlemek	Tasvir etmek
Olanak	İmkân
Olasılık	İhtimal
Özveri	Fedakârlık
Yadsımak	İnkâr etmek

Görüldüğü üzere her iki sütundaki kelimeler de Türkçede kullanılan kelimelerdir. 1960'larda yadırganan öz Türkçe karşılıkları bugün kabullenilmiş bir şekilde kullanılırken, yerlerine getirilmek istenen diğer kelimeler de yok olmamıştır ve en az diğerleri kadar sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin "özveri" kelimesinin, Hürriyet gazetesinde kullanılma sayısı yıllara göre şöyledir:²⁷⁸

Tablo 4: "özveri" kelimesinin günlük bir gazetede kullanım sıklığı

YILLAR	HÜRRİYET
2015	41
2014	88
2013	126
2012	135
2011	129
2010	122
2009	130

Aynı şekilde eş anlamlısı olan ve Osmanlı Türkçesinden bugüne kalan fedakârlık kelimesinin kullanım sıklığına bakıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:²⁷⁹

²⁷⁸ Hürriyet Gazetesi, Arşiv, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/index/ozveri>,

²⁷⁹ Hürriyet Gazetesi, Arşiv, Erişim Tarihi:20 Nisan 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/index/fedakarlik>,

Tablo 5: “fedakârlık” kelimesinin günlük bir gazetede kullanım sıklığı

YILLAR	HÜRRİYET
2015	85
2014	263
2013	275
2012	321
2011	287
2010	299
2009	258

Bu tablolar 1960’lardaki tartışmaların, bugün için çok farklı mecralarda olduğunu da göstermektedir. Ayrıca o gün için üzerinde büyük münakaşaların döndüğü kelimelerin, halk ağzında ve edebiyat dilinde sık kullanılan kelimelerden olduğu görülmektedir.

Falih Rıfki Atay, 1966 yılında kaleme aldığı eserlerinde o gün için Türkçede kullanılan “şart” kelimesinin yerine “koşul” gibi bir yeni kelimeyi uyduranları züppe dil kullanmakla itham etmekte, Türkçeye yerleşmiş bazı kelimeleri atmanın yanlış olacağını düşünmektedir. Bunun yanında "anayasal" gibi bir kelimeyi asla kullanmayacağını ifade etmektedir çünkü -sal eki ile yapılan kelimelere karşı olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁰

1966 yılına gelindiğinde İstanbul’da Muallimler Birliği tarafından, Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, Türk Dil Kurumuna muhalif bir anlayışla kurulmuştur. Bu cemiyet kurulurken; yüzyıllar içerisinde önemli bir kültür dili olarak gelişmiş olan Türkçe'nin, tasfiyeciliğe tabi tutulmasını ve Türkçede kelime ırkçılığı yapılmasını engellemek amacıyla ortaya çıkıldığı ifade edilmiştir.²⁸¹

Bu arada Türk Dil Kurumu 29 Mayıs 1965 tarihinde bir toplantı yapmış ve bu toplantıda bir bildiri hazırlamıştır. Bu bildiride değinilen konulara bakıldığında öncelikle bu kurumun Atatürk zamanında bir dernek olarak kurulduğu ve hükümetin organlarının dışında bir yapıya sahip olduğu ve temel olarak amacının dilin özleştirilmesi ve geliştirilmesi olduğu ifade edilmiştir. Bu amaca varmak için ise devrimci anlayış ve bilim yöntemlerini kullanmanın ilke edinildiği ifade edilmiştir. Bu manada Türkçenin içinde bulunan yabancı

²⁸⁰ Gönülal, 2012, s. 135

²⁸¹ Kabaklı, A. (1966). *Dil Cinayeti, Türk Dili İçin III*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 125

kelimeler nasıl ki o güne kadar 50 yıldır Türkçeden atılmaya çalışılmış, bundan sonra da devam etmelidir anlayışı ön plana konulmuştur. Dilin hızlı bir şekilde sadeleşmesi ve yabancı kelimelerden arınması için münasip bir şekilde müdahale edilebilir ve edilmelidir anlayışı benimsenmiştir. Bunun yanında Türk Dil Kurumuna karşı yapılan birtakım eleştirilere cevap verilmiş ve müdahalenin yerinde olduğu ifade edilmiştir.²⁸²

Aynı bildiriye, Türk Dil Kurumu'nun yüzde yüz tasfiyeci bir yapısının olmadığı, ancak bunun süreç içerisinde başarılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca halk tarafından benimsenmiş olan bazı kelimelerin Türkçeden atılmasını doğru bulmayanlara karşı, aslında böyle bir şeyin son 30 yılda çokça yapıldığı ve yeni bulunan kelimelerin karşısında eskilerinin halk tarafından yadırgandığı ifade edilmiştir. O gün için Türkçede var olup da öz Türkçede olmayan hiçbir kelimenin Türkçeden atılmadığı bu bildiriye ifade edilmiştir. Öz Türkçe karşılıklar bulma işinin sadece Türk Dil Kurumu tarafından ele alınmadığı, halk içerisinde de böylesi hareketlerin olduğu ve böylesi açılımlar karşısında bazı kelimelerin tuttuğu bazılarının ise tutmadığı, ancak tutmayan kelimelerin karşısında Türk Dil Kurumunun suçlandığı ifade edilmiştir. Türk Dil Kurumuna karşı yapılan “uydurmacı” şeklindeki ithamların şiddetle reddedildiği ve bunun için bilimsel yollardan yararlanıldığı ve halk dilinden kelimelerin derlendiği ifade edilmiştir. Ayrıca dilden atılmaya çalışılan kelimelerin sadece Arapça ve Farsça olmadıklarını, bunun yanında Batılı dillerden giren birçok kelimenin de çıkarılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Bunun yanında sadeleşme hareketini ideolojik ve siyasi anlayış çerçevesinde yürütenlerle Türk Dil Kurumu'nun hiçbir ilişkisinin olmadığı ve sonrasında da olmayacağı vurgulanmıştır. Son olarak da özleştirme hareketinin ulusça benimsendiği ifade edilmiş, hatta bu işin yavaş olduğu kanısında olanların bile var olduğunun altı çizilmiştir.²⁸³

12 Mart 1971 muhtırasından sonra, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyması ile beraber yeniden bir sadeleşme hareketinin başladığını söylemek mümkündür. O günkü hükümetin başbakan yardımcısı olan Sadi Koçuş, 9 Ekim 1971 tarihinde bir genelge yayımlayarak *ilan ve levhalarda yabancı kelimelerin kullanılmaması* istenmiştir. O yılların siyasi hayatına bakıldığında, sağ ve sol davalarının ayyuka çıktığı ve toplumun çok net bir şekilde bölündüğü görülmektedir. Birbirinden farklı ideolojilere sahip olan partilerin, bu ideolojileri istikametinde kendi dil anlayışlarını belirlemiş oldukları görülmektedir. Hatta

²⁸² Levend, 1972, s. 507-508

²⁸³ Levend, 1972, s. 507-508

1972 yılındaki 13. Türk Dil Kurultayı'nda konuşan İsmet İnönü, dil devriminin ulusal bir toplum olarak Türk milletinin kendi benliğine kavuşmasında çok önemli bir yer işgal ettiğini ifade etmiştir.²⁸⁴

Türkçenin son 50 yılda geçirdiği değişimlere bakıldığında bu meseleyi bir ideoloji haline getirmiş üç farklı zümrenin bulunduğu iddia edilmektedir. İddiaya göre birbirinden bağımsız üç grup olan Kemalist, Türkçü ve İslamcı gruplar, bu meseleye hep kendi zaviyelerinden bakmışlar ve kendi çıkarları doğrultusunda meseleyi yönlendirmeye gayret etmişlerdir.²⁸⁵

Bu yaklaşımın da desteklediği üzere, dil konusuna eğilen bütün zümreler kendilerince haklı gördükleri noktaları ön plana çıkarmakta ve düşüncelerine makul dayanaklar aramaktadırlar. Bunun için bazen bilimsel yöntemler ön plana çıkararak bazen de kelimelerin, kültürün bir parçası olarak değişmeyeceğini düşünen zümreler hep var olagelmiştir. Meselenin önemli ölçüde ideolojik yanları olsa da onu bu kadar yalın şekli ile ifade eden pek olmamıştır. Hâlbuki on üçüncü Dil Kurultayında İsmet İnönü'nün de belirttiği gibi sadeleşme hareketini adeta Türk milletinin yeniden bir varoluşu olarak görenler de olmuştur. Diğer taraftan kamusu, namus görenler ve bu konuda çok net duruş sergileyenler de varlığını devam ettirmiştir.

Bu meseleye özellikle 1960 sonrası dönem olarak bakıldığında, tartışmaların önemli ölçüde ilerlemiş olduğu ve ideolojik kamplaşmaların daha belirgin hâle geldiği görülecektir. Ortaya çıkmış olan kamplaşmalarda ayırt edici hususların, tartışmaya dâhil olan kesimlerin, kültürel kodlarında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dil meselesine bakışın dilin kendi teknik meselelerinde değil de, savunanların kültürel altyapılarında belirlendiği görülecektir.

1980 yılına kadar devam edecek olan bu karmaşık ortamda herkesin farklı fikirlerle ve farklı argümanlarla ortaya çıktığı görülmektedir. Bu konuda Falih Rıfkı Atay gibi istisnalar çıkmış olsa da meselenin, insanların ontolojik duruşlarıyla ilgili olduğu iddia edilebilir.

²⁸⁴ Gönülal, 2012, s. 144

²⁸⁵ Bingöl, Y.(2004). "Kimlik Tartışmaları Bağlamında Türk Dil Politikası", *AÜSBFD*, Sayı 59-1, Ankara, 2004, s. 30.

6. BÖLÜM

DİL POLİTİKALARINA YAKLAŞIMLAR

Tarihi süreç içerisinde Türkçenin maruz kaldığı değişik dil politikalarına farklı tepkiler verenler olmuştur. Bu tepkilere kendilerince geçerli dayanak noktaları bulan farklı zümreler, karşı tarafın ne gibi yanlışlıklar içerisinde olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Burada çok uzun tartışmaların olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

1990 yılında Kültür Bakanlığı'nın ev sahipliğinde, 1932 yılında düzenlenen kurultayın I. Türk Dili Kurultayı olmasına rağmen, I. Türk Dili Kurultayı adı altında bir kurultay düzenlenmiştir. Bu kurultaydan sonra 4 Mayıs 1992 tarihinde, Sürekli Türk Dili Kurultayı adı altında bir kurultay daha düzenlenmiş ve bu kurultayda bütün Türk lehçelerinde kullanılabilecek ortak bir alfabe arayışı dile getirilmiştir. Bunun yanında imla sorunu da tekrar gündeme gelmiştir. Ancak, o dönemde Sosyal Demokrat Halkçı Parti'den kültür bakanı olan Fikri Sağlar, öz Türkçede karşılıkları bulunan kelimelere karşılık, “imkân ve hasret” gibi kelimelerin de Türkçede bulunmasını bir zenginlik olarak saymıştır. Bu durum ise, o güne kadar özellikle sol görüşlü partiler tarafından savunulan sadeleşme konusunda, önemli ölçüde bir yumuşamanın olduğunu göstermektedir.²⁸⁶

Yukarıda da vurgulandığı gibi 1990'lardan sonra, dildeki eski ve yeni tartışmaları ikinci plana atılmaya başlanmıştır. Bu dönemden sonra ise Türkçe, özellikle Batı dillerinden giren kelimelerin istilası ile karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki 1997 yılına gelindiğinde, Türk Dil Kurumu bir afiş hazırlatarak okullara göndermiştir. Bu afişte ise “Burası Türkiye mi?” şeklinde bir soru yer almıştır. Çünkü, birçok ticari işletme isimleri ya kısmen ya da tamamen İngilizce olarak yazılmaktadır.²⁸⁷

²⁸⁶ Yayınlar Dairesi Başkanlığı, (1992) *Sürekli Türk Dili Kurultayı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 8.

²⁸⁷ Lewis, 1999, s. 134

Lewis'a göre (1999), Batı dillerinden gelen kelimelerin Türkçede çokça yer alması, normal bir durumdur. Çünkü, nasıl ki Türkçe, on birinci yüzyıldan itibaren İslam dininin etkisi ile Arapça ve Farsçadan birçok kelimeyi bünyesine katmıştır, son yüzyıllar içerisinde de Türk aydınının önemli ölçüde Batı kültürüyle yakınlaşmış olması neticesinde, Batı dillerinden kelimelerin alınması da olağan bir durumdur.²⁸⁸

Aslında bir taraftan Türk Dil Kurumunun sadeleşmeye yönelik çalışmalarını bırakması eleştirilere sebep olurken diğer taraftan sürekli yenilenen teknoloji, günlük hayata tamamen yeni ürünler ile girerken bu ürünlere zamanında Türkçe isimler önerilmemesi de dilde yabancılaşmanın büyümesine neden olmuştur. Teknolojik yenilenmeler karşısında, onu ifade edecek kelimeler, yabancı dillerden olduğu gibi alınıp kullanılmaya başlanmıştır.

1980'li yılların sonuna doğru Türkiye'de yaygınlaşan telefonlar, beraberinde birtakım yenilikleri de getirmiştir. Özellikle sokaklara kurulan ankesörlü telefonlarda "jeton iade holü" şeklinde geçen ifade, bu meselenin getireceği vahametleri de göstermekteydi. Çünkü Lewis'ın da (1999) ifade ettiği gibi "hol" sözcüğü zaten öncesinde İngilizcedeki "hall" sözcüğünden alınarak evin bir bölümü olarak kullanılmaktaydı. Ancak, bu kelime, bu sefer delik manasındaki "hole" sözcüğünün devşirilmiş haliydi.²⁸⁹

Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere, bir taraftan eski ideolojik tartışmalar yumuşamış hem de Türkçe için çok daha başka büyük problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık devlet kurumlarının da bu durum karşısında Batı dillerinden giren kelimeler kullandığı bir gerçektir. Yukarıda da geçtiği üzere bir taraftan sol eğilimli partilerde sadeleşme karşıtlarına karşı yumuşama eğilimi görülmekte, diğer taraftan da sağ partiler özellikle 1980'den sonra siyasi hayatta daha belirleyici konumda bulunmaktadır. 1950 yılından sonra sağ partilerin Türkçe konusundaki genel eğilimlerine bakıldığında, bu partiler hep "Yaşayan Türkçe" sloganıyla hareket etmişler ve halk arasında kullanılan Türkçeyi standart alıp, sadeleşme hareketlerine tavır koymuşlardır²⁹⁰. 1980 sonrası ise hem İngilizcenin Türkçe üzerindeki baskısı gibi dış gelişmeler hem de sağ partilerin siyasi hayattaki baskın varlığı, bu konuyu önemli ölçüde farklı bir tartışma alanına çekmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir konu ise, eski sadeleşmeci

²⁸⁸ Lewis, 1999, s. 134

²⁸⁹ Lewis, 1999, s. 136

²⁹⁰ Gönülal, 2012, s. 175

hareketlere toplumun bir kesimi tepki verirken, son dönemdeki İngilizce baskısından dolayı ortaya çıkmış tepkisel uygulamaları ve politikalar toplumun bütün kesimleri desteklemiştir.

Cumhuriyet idaresinin baştan beri uyguladığı kültür politikaları gereği Batı dünyasına yaklaşma eğilimi böyle bir neticeyi doğurmuştur denilebilir.²⁹¹ Batı kültürünün çok fazlaca vurgulanması ve Batıya yüzünü dönmüş bir Türkiye için, dilindeki yabancı etkisi de kaçınılmaz bir durum olacaktı. Zaten aynı durum on birinci yüzyılda da yaşanmıştı ve edebiyat ve bilim dilleri olan Farsça ve Arapçanın derin etkileri görülmeye başlanmıştı. Cumhuriyet idaresi ile beraber kültür devrimlerinin bütün halka teşmil edilmeye çalışılması ile beraber Batı eğilimlerinin halk içinde de güçlenmesi, İngilizceye karşı Türkçeyi açık pozisyonda bırakmıştır denilebilir.

Türkiye Cumhuriyetinde görülen dil tartışmaları ise temelde iki grupta toplanabilir. Bunlardan birincisine, dilde sadeleşmeye olumlu yaklaşanlar, ikincisine ise olumsuz yaklaşanlar şeklinde ifade edilebilir.

6.1. Olumlu Yaklaşımlar

Bu yaklaşımları sergileyenlerin özellikle üzerinde durmaya çalıştıkları nokta, Türkçenin Selçukludan başlayarak yirminci yüzyıla kadar bir şekilde ihmale uğradığı ve Arapça, Farsçanın etkisi altında kendi söz varlığını ifade edemediği şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁹²

23-24 Eylül 1999 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesinde düzenlenen “Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı” içeriği ve tartışmalarıyla gelinen durumu özetler niteliktedir. Değerlendirme oturumu açış konuşmasını yapan Emre Kongar, öncelikle dil devriminin tarihi köklerinden bahsetmekte, Batı dünyasında ortaya çıkan gelişmeleri Osmanlının takip edememiş olduğundan yakınmaktadır. Cumhuriyet idaresi ise Batıyı yakalamanın kısa yoldan olması için kültür devrimlerine girmiştir ve bunun bir uzantısı olarak da dil devrimini gerçekleştirmiştir şeklinde özet geçmektedir. Dil devriminin önemli bir noktası ise yeni bir ulus yaratma noktasında önemli bir adım olmasıdır.

²⁹¹ Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, s. 403

²⁹² Turan, Ş. ve Özel, S. (2007). *75. Yılda Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, s. 25

Ayrıca yeni sözcükleri “duru” ve “arı” olarak nitelemiş ve onları kullanmaya özen gösterdiğini ifade etmiştir.²⁹³

Aslında burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta, “yeni bir ulus-devlet oluşturulması” noktasında böylesi devrimlere girildiğinin ifade edilmiş olmasıdır. Bu durum ise sadeleşme meselesinin sadece teknik bir yabancı sözcük atma meselesi değil, adeta insanlara yeni bir varoluşsal çerçeve çizilmeye çalışıldığının da göstergesidir. Dolayısıyla varoluşları bu duruma uymayan kitlelerin bu politikalara tepki vermesi de doğaldır. Çünkü, doğrudan kendi kimliklerine yönelik bir hamlenin ortada olduğunu ifade etmek gerekir. Diğer taraftan bu politikaları uygulayanların da aynı varoluşsal yönlendirmelerle hareket ettikleri söylenebilir.

Aynı kurultayda yapılan tartışmalardan anlaşıldığı kadarıyla, yıllar sonra hala daha tartışılmaya devam eden “Türkçesi Varken”²⁹⁴ tartışmalarının o günlerde hararetli bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Kurultayda bir konuşma yapan Mustafa Şerif Onaran, adeta itham eder derecede “tutucular” şeklinde bir ifade kullanmış ve bu sözcüğün kendisi bile tek başına tartışmaların hararetini göstermeye yetmiştir. Şu alıntı kendisine aittir:

Dil Devrimi’nde yazım sorunlarının kuşkusuz önemli bir yeri var. Burada yazım sorunlarını değil, yazım yerine “imla” demeyi, söz yerine “kelam” demeyi; bu sözcüklerin türevlerini kullanmayı alışkanlık edinen anlayışı tartışmalıyız. İçi boş bir siyasal görüşe bağlanıp ulusalcı olmakla öğünmek yerine, kültür temeline dayanan bir ulusalcılığı benimseyip dilin gücüne inanmalıyız.²⁹⁵

Türkçesi varken eski dildeki karşılığının kullanılmaması gerektiğini ifade eden kampanyaların artık son dönem Türkçe tartışmalarına da damgasını vurduğunu ifade etmek gerekmektedir.

O dönemde Türk Dil Kurumunun başında olan Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, sunduğu bildiride dil konusunda Türkiye’deki muhafazakâr düşüncenin durduğu yerde durduğunu ifade edercesine, böylesi dil planlamalarının sadece eğitimde yapılması

²⁹³ Kongar, E. (2015). “Değerlendirme Oturumu Açış Konuşması”, *Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı Yıldız Teknik Üniversitesi 23-24 Eylül 1999*. Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015, http://www.kongar.org/makaleler/mak_tu.php

²⁹⁴ Dil Derneği, Türkçesi Varken, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015, <http://www.dildernegei.org.tr/TR,628/turkcesi-varken.html>

²⁹⁵ Onaran, M. Ş. (2000). “Dil Devrimi ile Sonrasında Türkçenin Durumu”, *Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı Bildiriler, Tartışmalar*, Yıldız Teknik Üniversitesi: İstanbul, s. 61-65.

gerektiğini, insanların konuştuğu günlük dile müdahale etmenin doğru olmadığını ifade etmiştir. TDK'nin Batı dillerinden giren kelimelere karşılıklar bulmaya çalıştığını, ancak diğer dillerden girmiş olanlara karşılık bulma konusunda aynı titizliği göstermediği şeklindeki eleştirilere de Batı dillerinden giren kelimelerin yeni olduğunu, diğer dillerden girenlerin ise artık bir kültür ögesi olduklarını ifade etmiştir.²⁹⁶

Şunu da ifade etmek gerekir ki bu sadeleşme meselesinin pek de doğal bir durum olmadığı, farklı sebepler sonucunda ortaya çıktığı, zorlama bir şekilde dilin sadeleştirilmesinin yanlış bir yönelim olduğu anlayış bulunsa da dilin sadeleştirilmesi gerektiği tezini savunan çevreler de olmuştur. Onlara göre dini kaynakların Türkçenin bu duruma gelmesinde önemli tesirinin olduğu ifade edilmektedir. Bazı hadislerde cennet dilinin Arapça olduğu ifade edilmiş, İranlılar da üretilmiş bir hadis'e dayanarak Farsçanın da cennet dili olacağını iddia etmişlerdir. Lale Devri şeyhülislamlarından Yenişehirli Abdullah Efendi gibi bazı din âlimlerinin bu hadisleri doğru kabul ederek fetvalar vermeleri de halk üzerinde etkili olmuş, Türkçenin tabii gelişimine büyük ölçüde engel teşkil etmiştir.²⁹⁷

Dilde sadeleşmeye olumlu yaklaşanların kullandığı diğer bir argüman ise, sadeleşme işini yürütenlerin önemli bilimsel kurullar olduğu ve bu işin gelişigüzel yapılmak yerine hem bilimsel verilerden faydalandığı hem de halk dilindeki yerli kelimelerin Türkçeye kazandırılmaya çalışıldığı yönünde olmuştur.²⁹⁸

Aslında bu tartışmaların ne kadar sert olduğunu, gerek savunmacı yaklaşımlarda gerekse saldırgan yaklaşımlarda ifade edilen sözcüklerde bulmak mümkündür. Örneğin Yücel (1982), dil devriminin olumlu yönlerini ele alırken karşı tarafın argümanlarını ortaya koyup onların bilimsellikten ne kadar uzak olduğunu ve çokça çelişkiye düştüğünü ifade etmektedir. Şu cümleler kendisine aittir: "...daha ilk cümlesinde çelişkiye düşer."²⁹⁹ "...Bütün bunlar, daha şimdiden, dil devrimine karşı çıkan uzmanlarımızın, yazarlarımızın, yandaşlarının sayısını artırmak için, sövgü de işin içinde olmak üzere, her yola başvurduklarını, bu arada, kanıt yokluğunda, bilim açısından da, mantık

²⁹⁶ Ercilasun, A. B. (2000). "Türk Dil Kurumunun Kurulduğu Tarih Olan 1932'den Günümüze Dil Siyaseti", *Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı Bildiriler, Tartışmalar*, Yıldız Teknik Üniversitesi: İstanbul, s. 171-176.

²⁹⁷ Turan ve Özel, 2007, s. 26

²⁹⁸ Yücel, T. (1982). *Dil Devrimi Sonuçları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 46

²⁹⁹ Yücel, 1982, s. 77

açısından da geçerlikten yoksun olan gerekçelere sarılmakta bir sakınca görmediklerini gösteriyor.”³⁰⁰

Bu örnekler ve benzeri birçok itham edici ifadeler her iki tarafta da rastlamanın mümkün olması, meselenin büyük ölçüde ideolojik gerekçelerle yürütüldüğünün de bir göstergesi sayılabilir. Bu konularda birbirlerini çelişkilerle suçlamış birçok kişiye rastlamak mümkündür. Hatta başkalarını çelişki ile suçlarken kendilerinin çelişki içerisine düştükleri bile görülmektedir. Örneğin, Turan ve Özel (2007), söylenenin aksine, Atatürk'ün 1936'dan sonra sadeleşme hareketinden vazgeçmediğini iddia ederken, bu çalışmalarını yaşamının sonuna kadar sürdürdüğünü ifade etmektedirler. Ancak bunun nasıl olduğuna delil getirirken de Atatürk'ün 1938 Kasımında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışında kendisinin yazdığı ancak hastalığı sebebiyle Celal Bayar'a okuttuğu konuşmasında Türk Dil Kurumu'nun terim çalışmalarını ve ders kitaplarının yeni üretilen Türkçe terimlerle başlamasını olumlu bulduğunu dile getirmektedir. Bunun için de bu konuşma metnini kitaba dâhil etmişlerdir. Konuşma metni şöyledir:

Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdire layık kıymet ve mahiyet arz etmektedir. Dil kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimizi yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.³⁰¹

Burada öncelikle yazarların “mahiyet” kelimesini parantez içinde “içerik” olarak, “feyizli” kelimesini “verimli” olarak, “tedrisat” kelimesinin “öğretim” olarak verdiğini belirtmek gerekmektedir.³⁰² Altı çizilmesi gereken diğer bir nokta ise, 1934 yılında İsveç prensini ağırladığı yerde bugün bile anlaşılması zor " baysal, utku" gibi kelimeleri kullanan Atatürk, sonrasında Falih Rıfkı Atay'ın da ifade ettiği şekliyle böylesi bir hareketten vazgeçmiş ve ipin ucunun kaçtığını düşünmüştür. Hâlbuki Atatürk'ün böyle bir davadan vaz geçmediğini ifade eden bu yazarlar, Atatürk'ün kaleme aldığını söyledikleri metinde bile birçok eski kelimeyi tekrardan kullandığını göstermişler hatta okuyanların anlamlarını bilmediklerini düşündükleri bazı kelimelerin öz Türkçe karşılıklarını da vermişlerdir. Diğer taraftan bakıldığında bu yazarların iddialarına

³⁰⁰ Yücel, 1982, s. 78

³⁰¹ Turan ve Özel, 2007, s. 115

³⁰² Turan ve Özel, 2007, s. 115

karşılık, Atatürk'ün kullandığı metin, bu iddiaların doğru olmadığını göstermektedir. Falih Rıfkı Atay'ın görüşünün doğrulandığı da ifade edilmesi gereken bir noktadır. Çünkü Atay, bu konunun bir çıkmaza girdiğini ve her önüne gelenin bir şeyler uydurduğunu ve bunun engellenmesi gerektiğini hem kendi fikri olarak hem de Atatürk'ün fikri olarak ortaya koymuştur.

Ancak diğer taraftan bu işin terim düzeyinde devam edebileceğini ve Türk Dil Kurumu gibi bir kurum eliyle makul ölçülerde devam etmesinin bir gereklilik olduğu da yine aynı yazar tarafından ifade edilmiştir.³⁰³

Dil devrimine olumlu yaklaşanların başında gelen şahsiyetlerden olan Levend'in, bu meseleye dair ifade ettiği görüşlerinde derli toplu bir çerçeve çizdiği söylenebilir. Sadeleşmenin olumlu bir durum olduğunu maddeler halinde ifade etmiş, bunları gerekçeleriyle beraber ortaya koymuştur. Gerekçelerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1) Yabancı kurallar: Türkçeye özellikle Arapçadan girmiş olan birtakım terkipleri artık kimsenin doğru bulmadığı ve bunlardan vazgeçilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Örneğin “su-i tefekkür, nazar-ı dikkat, mürur-u zaman” gibi kelimeler artık kullanılmamalıdır. Diğer taraftan tarihe mal olmuş “sadrazam, şeyhülislam” gibi kelimelerin kullanımında bir sakınca yoktur.

Bununla beraber kelimelerin sonundaki Arapça tenvinler atılmalıdır. Örneğin “aslen, hakikaten, rağmen” gibi kelimeler yerine “aslında, gerçekten, olduğu halde” gibi kelimeler kullanılmalıdır.

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan ve nispet "i"si olarak bilinen kullanımların kaldırılması gerekmektedir.

2) Dil devriminin ilk başladığı dönemlerde yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulmak meselesinde aşırıya gidilmiş, hatta bazı Türkçe kelimelere bile karşılık aranmıştır. Bu durumu devrimin gerektirdiği doğal bir hareket sayılmalı ancak tamamen doğal olarak ele alınmamalıdır. Zaten o zaman üretilen birçok kelime Türkçede kabul görmemiştir.

³⁰³ Atay, 1999, s. 463

- 3) Türkçede bulunan Arapça ve Farsça bazı kelimelerin karşılığı pekâlâ bulunabilecek iken, bundan geri durmamalı ve kullanımını mümkün olan kelimeler derhal tedavüle sokulmalıdır. Örneğin taksim etmek ifadesi yerine paylaşmak pekâlâ kullanılabilir.
- 4) Türkçenin içinde olmayan ancak Arapça kelimelerde bulunan, bir kelimedenden başka birçok kelimenin türetilmesi Türkçeye uygunluk arz etmemektedir ve bu girişimden vazgeçilmelidir. Örneğin Arapça "ketebe" kökünden, " kitap, mektep, mektup" gibi kelimeler üretilerek Türkçede de kullanılmış olmasına rağmen, bunların bu kökten geldiğini gelecek nesiller bilemeyecektir. Bundan başka, Türkçede kullanılan "müstahkem" kelimesinin yerine "tahkimli" demek daha uygundur.
- 5) Bunun yanında Türkçeye Arapça olarak girmiş ancak o haliyle bile uydurma olan birtakım kelimeler vardır. "Mefkûre" buna bir örnektir. Bu durumda böylesi kelimelerin öz Türkçe karşılıklarının bulunarak kullanılmaları daha uygundur.
- 6) Terimlerin Türkçeleştirilmesi meselesinin aceleye geldiği doğrudur. Ders kitaplarına girmeden önce üzerinde daha sistemli bir çalışma yapılması gerekmektedir. Terimlere öncelikle Türkçe karşılıklar aranmalı, bulunamazsa Latince terimler kullanılabilir.
- 7) Çağatayca düşmanlığı bir tarafa bırakılmalıdır. Bu Türkçede bizim için kullanılacak çok zengin bir içerik bulunmaktadır.
- 8) Yazı dilinde çok süslü ifadeler kullanmak için bazen anlaşılması zor terkipler içerisine girilmekte ve anlatılmak istenen meramın çok ötesinde ifadelere rastlanmaktadır. Böylesi bir girişimden vazgeçilmelidir.
- 9) Bazıları, Türkçenin doğal gelişim sürecine bırakılması gerektiğini söylemektedirler. Ancak yüzyıllar boyunca büyük ölçüde sekteye uğratılmış ve ihmal edilmiş bir Türkçeyi böylesi rastlantılara bırakmak doğru bir tutum değildir. Onun için birtakım sadeleştirme çalışmalarına destek vermek gerekmektedir. Kaldı ki Türkçenin Osmanlı devleti dönemindeki durumu, doğal gelişim kuralları içerisinde işlemiş bir süreç değildi.³⁰⁴

Bütün bunlara ek olarak ele alınması gereken, bir kişilik olarak Türkiye Cumhuriyetinin 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'dir. 8 Mayıs 2000'den 28 Ağustos 2007

³⁰⁴ Levend, 1972, s. 455-459

tarihine kadar bu görevi ifa etmiş olan Sezer, Türkçenin durumuna özel önem vermiş bir devlet adamıdır. Özellikle Türkçenin sadeleşmesi ve yabancı kelimelerden arınması noktasında destekleri göze çarpmaktadır.

Yaptığı konuşmalarda özellikle Türkçeye yeni kazandırılmaya çalışılan sözcüklere çok önem verdiği görülmektedir. Örneğin A. N. Sezer'in, 9 Mayıs 2002 tarihinde Avrupa Günü nedeniyle verdikleri öğle yemeğinde yaptıkları konuşmasında kullanılan şu cümle dikkat çekicidir:

Avrupa Birliği, tarihindeki en kapsamlı genişleme sürecini yaşamaktadır. Yakın bir gelecekte yeni ülkelerin katılımıyla Avrupa, etnik bileşim, kültür, din ve dil açısından tam anlamıyla çok boyutlu bir yapıya kavuşacaktır. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve Avrupa halklarının gönenci gibi ortak değerler üzerinde kurulan bu çok boyutlu yapının, Türkiye'nin Birliğe katılımıyla sağlayacağı kazanımlar büyüktür. Türkiye'nin, coğrafi konumu tarihsel ve kültürel birikimi, genç ve dinamik insan kaynaklarıyla Avrupa Birliği'nin kültürel zenginliğine, gönenc ve güvenliğine önemli katkılarda bulunabileceğine inanıyoruz.³⁰⁵

Burada özellikle yerleştirmeye çalıştığı “gönenc” sözcüğünü özellikle kullandığı göze çarpmaktadır. Bu konuşmada göze çarpan diğer ifadeler şöyledir: “*siyasal ölçütler, kısa erimli, Kopenhag ölçütleri, istem, olanak, tarihsel, özendirici* (teşvik edici manasında), *gönenc* (üçüncü defa kullanım), *erek, çağdaşlaşma tasarısı*”. Diğer taraftan aynı konuşma içinde geçen yabancı kelimeler şöyledir: “*ciddi, takdir, kritik, karar, istikrar*.” Bunlar dışında “hizmet etmek” ve “teşekkür” gibi kelimeler de vardır ki artık bunların yabancı kelimeler statüsünde değerlendirilmesi bile doğru değildir.

Ayrıca konuşmalarda özellikle “gönenc” sözcüğüne birkaç defa yer verdiği göze çarpmaktadır.³⁰⁶

Cumhurbaşkanı Sezer'in 26 Nisan 2001 tarihinde “Türk Dili Konuşan Ülkeler VII. Devlet Başkanları Zirvesinin Açılışında Yaptıkları Konuşma” metninde “zirve” yerine özellikle “doruk” sözcüğünü kullandığı göze çarpmaktadır:

Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Doruk toplantıları sürecinin Yedinci Toplantısını açıyorum.

³⁰⁵ TCCB, Avrupa Günü Nedeniyle Verdikleri Öğle Yemeğinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56800/avrupa-gunu-nedeniyle-verdikleri-ogle-yemeginde-yaptiklari-konusma.html>

³⁰⁶ TCCB, Uluslararası İstanbul Müzik Festivalinin Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56786/30-uluslararasi-istanbul-muzik-festivalinin-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html>

Bu doruk toplantısı nedeniyle İstanbul'a gelen Türk Dünyasının liderlerini, kardeş ülkelerin değerli Cumhurbaşkanlarını ve beraberlerindeki heyetleri saygıyla selâmlıyor, kendilerine ülkemize hoş geldiniz diyorum.³⁰⁷

İnternet sitesinde başlıkta “zirve” sözcüğü geçerken, içerikte Cumhurbaşkanının konuşmasında “doruk” kullanılmaktadır. Hatta “doruk toplantıları” gibi hala daha çok alışılmamış tamlamalar bulunmaktadır. Bu iki ifadenin gazetelerin internet sitelerinde kullanım sıklığı şöyledir:

“Zirve toplantıları”: Hürriyet Gazetesi son 5 yılda 42 defa,³⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi 40 defa:³⁰⁹ kullanmıştır.

“Doruk toplantıları”: Hürriyet Gazetesi 2007-2011 arası 10 defa kullanmış, sonraki yıllarda hiç kullanmamıştır. 1997-2006 arasında 12 defa, 2002 yılında 5 defa kullanmıştır.³¹⁰ Özellikle 2002 yılında diğerlerine oranla sıklıkla kullanılmış, sonrasında ise vazgeçilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 2009 yılından sonra 5 defa kullanmıştır.

Bu ibare, adeta Ahmet Necdet Sezer ile beraber zirve yapmış ve sonrasında kullanımdan çekilmiştir. Ancak yine de TDK sözlüğünde bu ifadeyi bulmak mümkündür.³¹¹

Sonraki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile beraber yine “zirve” ifadesine dönüldüğü görülmektedir.³¹²

Cumhurbaşkanı Sezer'in dilde sadeleşme konusunda verdiği desteği 12 Temmuz 2007 tarihinde yaptığı “*Türk Dil Kurumu'nun 75. kuruluş yıldönümü için düzenlenen etkinlikte yaptıkları konuşma*” içeriğinde bulmak mümkündür:

³⁰⁷ TCCB, Türk Dili Konuşan Ülkeler VII. Devlet Başkanları Zirvesinin Açılışında Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56873/turk-dili-konusan-ulkeler-vii-devlet-baskanlari-zirvesinin-acilisinda-yaptiklari-konusma.html>

³⁰⁸ Hürriyet Gazetesi, Zirve Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/index/zirve-toplantilari>

³⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, Zirve Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/zirve%20toplant%C4%B1lar%C4%B1>

³¹⁰ Hürriyet Gazetesi, Doruk Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/index/doruk-toplantilari>

³¹¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, Doruk Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=doruk%20toplant%C4%B1s%C4%B1&guid=TDK.GTS.5555ebdaad9591.62155894

³¹² TCCB, Hayirseverler Zirvesinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/abdullah-gul-konusmalar/371/56487/hayirseverler-zirvesinde-yaptiklari-konusma.html>

Türkçe'nin ses yapısına uygun olan ve kolay öğrenilen yeni harflerin kullanılmasıyla dildeki değişim, yalınlaştırma ve özleştirme çabaları yaygınlaşmış, toplumun eğitim düzeyini yükseltmeye yönelik girişimlerin önü açılmıştır.

Dili, ulusal birliğin en sağlam dayanağı olarak gören Atatürk, Türk diline öz benliğinin kazandırılması, yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılması, Türk dilinin ve kültürünün bilimsel yöntemlerle araştırılması amacıyla 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu ile adını kendisinin koyduğu ve 1936 yılında öğretime başlayan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurduğunuştur.³¹³

Görüldüğü üzere Türkçenin sadeleşmesi konusundaki tutumunu, diğer herkes gibi aynı argümanlarla ifade etmekte ve bunu yabancı kelimelerin boyunduruğundan kurtarmak gibi duygu dolu bir cümle ile ifade etmektedir.

Bütün bunlardan şu sonuca da varmak mümkündür ki Türkçenin sadeleşmesini isteyenler için meselenin sadece teknik bir yönü yoktur, bunu son derece samimi duygularla talep etmektedirler. Ayrıca aynı konuşmada Türkçenin güncel problemleri karşısındaki tutumunu da duygusal bir dille ifade etmiştir:

Daha önceki konuşmalarında birçok kez belirttiğim gibi, dilimizde ne yazık ki bir yozlaşma yaşanmaktadır. Toplumumuzun geniş kesimlerinde, Türkçe'nin doğru, etkin kullanılmasına özen gösterilmemekte, dilimizdeki yabancı sözcüklerin sayısı hızla artmaktadır.

Özellikle son yıllarda, iş yeri adlarında yabancı kavramların yanı sıra Türkçeyle yabancı sözcüklerin, yaratıcılıkmış gibi bir araya getirilerek kullanılması üzüntü vericidir.

Bizleri üzen bu duruma yurttaşların duyarlılık göstermesi, gerekirse konuyla ilgili düzenlemelerin yapılması sorununa kısmen de olsa çözüm getirecektir.

Yazılı, işitsel ve görsel basın-yayın organlarında dilin yanlış kullanımını özendirir nitelikteki yayınların sayıca çokluğu ve kitleleri etkilemesi de konunun diğer kaygı verici yönünü oluşturmaktadır.

Tüm bireylerin, Türkçemizin doğru ve etkili kullanımı konusunda duyarlı olmasının, yabancı sözcüklerden arınmış konuşma ve yazı dilini yeğlemesinin birbirimizi daha doğru anlamak ve iyi tanımak yönünden büyük önem taşıdığına inanıyorum.

Yurttaşlarımız, yazılı ve sözlü anlatımlarında, zengin deyim, özdeyiş ve atasözlerimizden yararlanmaya, dili severek, bilerek, anlayarak kullanmaya özendirilmelidirler. Dilimizin bilinçle işlendiğinde tüm beklentileri karşılayacak zenginlikte olduğunun ayırdına varılması çok önemlidir.³¹⁴

Bu konuşmada dile getirilen bazı meseleleri altını çizmek gerekmektedir. Öncelikle bu çalışmada da ifade edildiği gibi son dönemlerde Türkçe, özellikle batı illerinin önemli

³¹³ TCCB, Türk Dil Kurumunun 75. Kuruluş Yıldönümü İçin Düzenlenen Etkinlikte Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56544/turk-dil-kurumunun-75-kurulus-yildonumu-icin-duzenlenen-etkinlikte-yaptiklari-konusma.html>

³¹⁴ TCCB, Türk Dil Kurumunun 75. Kuruluş Yıldönümü İçin Düzenlenen Etkinlikte Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56544/turk-dil-kurumunun-75-kurulus-yildonumu-icin-duzenlenen-etkinlikte-yaptiklari-konusma.html>

ölçüde tesirinde kalmış ve birçok yabancı kelime olduğu gibi kullanılmaya başlanmıştır. Bu kelimeleri kullananların ise bıraktığı psikolojik etkiden dolayı tercih ettiği yukarıda ifade edilmişti. Aynı meselenin altının bu konuşmada da çizildiği göze çarpmaktadır. Özellikle yabancı kelime seçiminin yaratıcılıkmış gibi gösterilmesi Cumhurbaşkanı Sezer'in de dikkatini çekmiş bir durumdur. Cumhurbaşkanı'nın kendisi dahi bu meseleye duyarlılık gösterilmesi gerektiğini, gerekirse birtakım kanuni düzenlemelerin bile yapılmasının şart olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca basın organlarının yanlış dil kullanımını özendirdiği ve kitleleri önemli ölçüde etkilediğini bu konuşma da tespit edilmiştir. Daha da ötesinde bunun kaygı verici olduğu ifade edilerek mevcut probleme karşı sorumlu bir duruş sergilenmiştir. Problemin çözümüne yönelik de ne yapılması, eğitim süreçlerinin nasıl dizayn edilmesi gerektiğini ayrıca ifade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Sezer'in, buradaki alıntıda veya başka konuşmalarında, özellikle öz Türkçe kelimeleri kullanma noktasındaki hassasiyeti dikkat çekmektedir. Ancak bunlar daha önceden hazırlanmış konuşmalar olduğu için, irticali konuşma sırasında nasıl cümleler kurduğu ve hangi kelimeleri kullandığı tespit edilememektedir. Çünkü kelimelerin ne kadar yerleştiği ve başka kelimelerin ne kadar atıldığı daha çok irticali konuşmalarda ortaya çıkabilmektedir. Ancak, yine de özellikle ileri derecede bir bilinç düzeyi ile ve titizlikle seçilmiş kelimeler olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanında Türkçenin son dönemlerde maruz kaldığı problemler sürekli olarak konuşmalarda ifade edilmiş ve bunlara çözüm yolları aranmıştır.

Bir sonraki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün konuşmalarına bakıldığında Türkçenin durumuyla ilgili vurgular burada da vardır. Ancak, bir önceki Cumhurbaşkanı gibi öz Türkçe kelimeler kullanma önceliği bulunmamaktadır. Şu kelimeler 732. Türk Dil Bayramında yaptığı konuşmadan alınmıştır: “*muhabbetle, vesilelerle, hitap, sarfetmek, imkân, tebrik, memnuniyet, miras, ilim adamları lisan, maalesef, muhakkak, temenni.*”³¹⁵ Bu konuşmada başka yabancı kökenli kelimeler geçmiş olmasına rağmen, bu kelimelerin seçilmesinin sebebi, özellikle bunlara öz Türkçe karşılıklar öneriliyor olmasına rağmen, Cumhurbaşkanı'nın böyle bir önceliği bulunmamaktadır. Ayrıca

³¹⁵ TCCB, Türk Dil Bayramı Törenlerinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/abdullah-gul-konusmalar/371/56284/732-turk-dil-bayrami-torenlerinde-yaptiklari-konusma.html>

konusmasının bir bölümünde özellikle bazı ticari kuruluşların tabelalarına yazdıkları yabancı isimleri eleştirmektedir. Cumhurbaşkanı Gül:

Şu bir gerçek ki, kendi kültürüne, kendi diline, saygı duymazsa insanlar, o zaman başkaları da size saygı duymazlar. Şüphesiz ki, farklı kültürlerle karşılaştığımızda, farklı lisanlarla karşılaştığımızda karşılıklı etkilenmeler olacaktır. Herkes birbirinden alacaktır, verecektir ve bu şekilde gelişecektir, dil de, medeniyetler de, kültürler de. Bunlara söyleyecek bir şeyimiz yok. Ama körü körüne başkalarını taklit etmeye başlarsak, o zaman tabii ki saygı duyulmaz kimseye. Onun için biraz önce burada yine bir temsil vardı, bir oyunu canlandırdılar. Ama ondan sonra da Sayın Belediye Başkanı'nın çok örnek olacak şekilde, burada bir esnafla beraber aldıkları ve uyguladıkları kararı gördük. Niçin Anadolu'muzda, niçin şehirlerimizde, kendi güzel Türkçemizle ifade ettiğimiz bazı şeyleri, başka lisanlarla ifade etmeye çalışalım? Niçin burada başka insanların kullandığı kelimeleri, kendi dükkânlarımızın üstüne yazalım? Bu birazcık yapmacık oluyor açıkçası. Bu birazcık çok da basit taklit oluyor. Onun için bu konulara dikkat etmemiz gerekir. Bu konuda Sayın Belediye Başkanı da, o dükkânın sahibi de, onlar burada temsili bir örnek oldular ama, bunun anlamlı olduğu kanaatindeyim ve bütün Türkiye'de de eminim ki bu dikkate alınacaktır.³¹⁶

Bu çalışmada da sık sık vurgulandığı üzere, Türkçe konusundaki bazı uygulamalara toplumun bir kesimi sıcak bakarken, diğer bir kesimi büyük tepki vermektedir. Ancak özellikle Batı dillerinden özensizce alınan ve kullanılan kelimelere karşı toplumun bütün kesimlerinin tepkisi vardır. Her iki Cumhurbaşkanının bu durumu yadırgar ifadeleri bu duruma gösterilecek bir örnektir.

Özet olarak Türkçenin sadeleşmesi meselesine olumlu yaklaşanların argümanlarına bakıldığında, öncelikle Türkçenin yüzyıllar boyunca ihmale uğradığı meselesi üzerinde durdukları görülecektir. Bunun yanında devrimler ile beraber ortaya çıkan sadeleştirme hareketlerinin büyük ölçüde bilimsel hareketler olduğu, üzerinde çok büyük gayretlerin bulunduğu vurgusu yapılmıştır. Bunun yanında sadeleştirme hareketlerinde özellikle Anadolu'da halk ağzında kullanılan kelimelerin öncelikli olarak tercih edildiği ifade edilmiştir. Böylesi bir devrim sürecinde birtakım yanlışların da yapıldığı ve bu durumun devrimin heyecanlı şartlarına hamledilmesi gerektiği ifade edilmiş ve ortaya çıkan bir takım yanlışlardan dönüldüğü özellikle vurgulanmıştır. Bütün bunların yanında Türkçeyi asıl kirleten içindeki yabancı kelimelerden çok Türkçenin içinde olmayan yabancı tamlamalardır şeklinde önemli uyarılarda bulunulmuştur. Ancak bütün bunların yanında, savunmaya geçilirken çok sert üslupların da kullanıldığını ifade etmek gerekmektedir.

³¹⁶ TCCB, Türk Dil Bayramı Törenlerinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/abdullah-gul-konusmalar/371/56284/732-turk-dil-bayrami-torenlerinde-yaptiklari-konusma.html>

6.2. Olumsuz Yaklaşımlar

Dilde sadeleşmeye karşı çıkanlar, özellikle kültür problemini dile getirmekle beraber, birtakım teknik problemlere de özellikle parmak basmışlardır. Bunların en başta geleni ise Türkçeye yerleşmiş olan bir kelimenin yerine ihdas edilen yeni kelimenin aynı tarihi süreci yaşamadığını ve kullanıcılar üzerinde aynı tesiri oluşturmadığı şeklindedir.³¹⁷ Başgil, buna bir örnek olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi dendiğinde aklına Kurtuluş Savaşı sahneleri geldiğini ve bunu da adı geçen meclis ile bütünleştirdiğini, diğer taraftan “*kamutay*” dendiğinde bunun böylesi bir anlamı hiçbir zaman içermeyeceği düşüncesini savunmaktadır.

Sadeleşme düşüncesine karşı olanların özellikle üzerinde durduğu bir konu da şudur ki her ne kadar bir kelimenin birinci anlamına öz Türkçe bir karşılık bulunsa da diğer taraftan aynı kelimenin oluşturduğu başka terkipler ve yan anlamları noktasında büyük bir problem yaşanmaktadır. Örneğin Yücel (1982), eserinde ele aldığı tartışmada böyle düşünenleri ele almakta ve şu şekilde bir savunma geliştirdiklerini ifade etmektedir: Bir piyesi izleyip de şaşırın birisi, bu şaşkınlık karşısında “*Allah Allah*” diyecektir. Hâlbuki bunun Türkçesi olan “*Tanrı*” kelimesiyle ifade edilmesi son derece mantıksız ve gülünç bir durum oluşturacaktır.³¹⁸

Başka bir örnek vermek gerekirse, Halit Fahri Ozansoy, 19 Aralık 1968 tarihli Tercüman gazetesinde yazdığı makalede bir hanımefendinin mektubundan bahisle sadeleşme meselesinin olmayacak yerlere vardığını, “*Taksim Meydanına*” bile “*Böley Meydanı*” demek durumunda kalacaklarını ifade etmektedir.³¹⁹

Ancak, bunu eleştiren yazar, Halit Fahri Ozansoy’a hiçbir zaman “*Halit Fahri*”nin karşılığı olarak “*kalıcı övünmelik*” gibi bir ismin teklif edilmeyeceğini ifade etmiştir.³²⁰

Görüldüğü üzere terkiplerin kurulmasında yeni kelimelerin yerinde olmayacağını ifade ederken bile mesele bilimsel tartışma ortamından magazinsel bir ölçü içinde de ele alınabilmektedir. Ancak bütün tartışmaların bu minval üzere devam ettiğini de söylemek doğru olmayacaktır.

³¹⁷ Başgil, 2010, s. 63

³¹⁸ Yücel, 1982, s. 59

³¹⁹ Aksoy, Ö. A. (2004). *Özleştirme Durdurulmaz*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, s. 108

³²⁰ Aksoy, 2004, s. 108

Başka bir kelimeye bakılacak olursa, “*akıl*” sözcüğünün yerine sadeleşmeci hareket “*us*” sözcüğünü önermektedir. Hâlbuki halk arasında kullanılan Türkçeye bakıldığında “*akıl*” ile kurulmuş birçok deyim bulunmaktadır. “*aklını başına almak*”, “*akılda kalmak*”, “*akla gelmek*”, “*aklı ermek*”, “*akıl hocası*”, “*akılın yolu bir*” gibi birçok deyim üretmek mümkündür.³²¹ Hâlbuki bu deyimsel kullanımlarda “*us*” sözcüğünün kullanılmasının imkânı yoktur.

Bunun yanında bir kelimenin insanlarda uyandırdığı yakınlık ve sıcaklık, uydurulan yeni kelimelerde bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu duruma “*kandil*” kelimesi örnek verilmektedir. Bu sözcüğün “*ışıklık*” diye Türkçeye çevrilmesinin doğru olmadığı, insanlar üzerinde diğer kelime gibi bir tesiri hiçbir zaman bırakamayacağı ifade edilmiştir.³²²

Dilde sadeleşmeye karşı gelenlerin en çok üzerinde durdukları meselelerden biri de sadeleşme hareketlerine girişenlerin kural tanımaksızın yeni kelimeler uydurmaya meraklı olmalarıdır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, Atatürk’ün kendisi de bu yüzden böylesi bir hareketten vazgeçmiş, ipin ucunun kaçtığını görmüştür. Hâlbuki diğer tarafta yeni kelimeler bulma ve türetmede, kelimelerin ek ve kökleriyle, kelimelerin yapısına yönelik hiçbir özen gösterilmemiş ve kelimeler gelişigüzel bir şekilde türetilmeye devam edilmiştir.

Üzerinde en çok tartışma çıkmış eklerden bir tanesi de -sel, -sal ekidir. Bu ek in Fransızcadan devşirildiği ve bu ekten birçok kelimenin türetildiği söylenmiş ve bu ek etrafında birçok tartışma dönmüştür. Öz Türkçeye dönüş adı altında Türkçede olmayan bir ek kullanıma sokulmuştur.³²³

Bütün bunların da ötesinde meselenin kültürel ve ideolojik boyutunun olduğu iddiaları bütün bilimsel yaklaşımların ötesine geçmiş ve diğer tartışmalardan daha çok gündemi meşgul etmiştir. Özellikle böylesi bir meselenin Türkiye’nin geçmişi olan İslam dini ile bağlarının koparılması adına bir girişim olduğu, ancak bunun bir kültür devrimi kisvesinde sunulduğu söylenegelmiştir.³²⁴

³²¹ Yücel, 1982, s. 60

³²² Yücel, 1982, s. 60

³²³ Yasa, Ş. A. (2013). *Türkçenin İstilah Meselesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar*, Kurtuba Yayınları, Ankara, s. 259

³²⁴ Mısıroğlu, K. (2008). “Harf ve Lisan Meselesinde Direnme Borcu”, İçinde: *Türkçenin Müdafası*, Hazırlayan Abdurrahman Acer, Sebil Yayınevi, İstanbul, 2008, S. 309-310

Diğer taraftan, meselenin sadece dil meselesi değil, yeni pozitivist akımların iddia ettiği şekliyle suni bir kültür, suni bir dil, suni bir sanat ve suni bir toplum oluşturma çabaları içinde cereyan ettiğini, bilimsellik adına her şeyi suni bir şekilde yeniden inşa etme gayretlerinin olduğunu iddia edenler de olmuştur. Bu kesimlerin iddiasına göre: “Asıl hedef Türkçenin sadeleştirilmesi değil, Kur’an ile yoğrulmuş bir Müslüman kültürün ortadan kaldırılmasıdır. Bu milletin çocuklarının elinden Müslümanca düşünebilme şansını almak istiyorlar. Ayrıca bu hareketin başka hiçbir gayesi yoktur ve tamamen insanların dinleri ve Müslüman geçmişleriyle olan bağlarını koparmaya matuftur.” şeklinde bir duruş ve düşünce ortaya konulmuştur.³²⁵ Kendini Müslüman diye tanımlayan ve bu kimlikle gezen herkesin böylesi bir davada ısrarlı olması gerektiğinin altı çizilmiş ve dil devriminin taraftarı olanların sebep oldukları akıntıya karşı dikkatli olunması hususunda insanlar uyarılmıştır.

Bu söylenenlerin Cemil Meriç’in düşünceleri ile örtüştüğünün de altının çizilmesi gerekmektedir. Çünkü Cemil Meriç’e göre de dil bir milletin namusudur ve dile uzatılan bir el, aslında namusa uzatılmıştır. Ayrıca bu düşüncesini başka bilgilerle pekiştirmek isteyen Meriç, bütün mukaddesleri yıkan Fransız İhtilalini örnek vermiş ve bu devrimin sadece kamusa uzanmadığını, diğer her şeyi altüst ettiğini de vurgulamıştır.³²⁶

Aslında burada Türkiye’deki dil devrimine karşı büyük bir aşağılamanın olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Şöyle ki eleştirel bir tarzda ele aldığı Fransız İhtilalinde, aktörlerin bütün mukaddeslere dokunduğunu ve sadece kamusa el uzatmadıklarını iddia ederek, Türkiye’de devrimcilerin bütün mukaddeslere el uzatmanın yanında Fransız İhtilalcilerini de geçerek kamusa bile el uzattıklarını ifade etmektedir.

Temel olarak dil devrimine karşı çıkılmasının sebeplerine bakınca, kültürel değişimi getirmenin birinci aracı olarak dil devriminin görülmesi en çok ortaya konulan durumlardan birisidir. Ancak yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere, bu amacı ifade ederken kullanılan üslup önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bir tarafta dil ve kültür devrimlerini son derece olumlu bir şey olarak görüp göstermek isteyenler, bunu Batıya yaklaşmak veya öze dönüş gibi olumlu kavramlarla ifade ederken,³²⁷ diğer taraf da Müslüman kültürden uzaklaşma ve İslami hayatın yok edilmesi şeklinde ifade etmiştir.

³²⁵ Doğan, M. D. (2011). *Dil, Kültür, Yabancılaşma*, Yazar Yayınları, Ankara, s. 109

³²⁶ Meriç, 2005, s. 86

³²⁷ Turan ve Özel, 2007, s. 17

Sadeleşmeye karşı çıkanlar, Türkiye’de sadeleşmeyi dile getirenlerin ortaya attığı “*halkın diline yaklaşmak*” meselesini de gerçekçi bulmamaktadır. Çünkü dil hazinesini halkın anladığı dile çevirmek isteyen hiçbir anlayışın ortaya çıkmadığını ileri sürmüşlerdir. Örneğin Yahyaoğlu’na göre (2013), yeryüzünde başka dillerle karışık olmayan bir dil bulunmadığı gibi, başka kültürlerden etkilenmeden kendi halinde varlığını sürdüren bir kültür de yoktur.³²⁸ Bu durumda neden böyle bir girişimin sadece Türkçe üzerinde olduğu sorusunu çokça sormaktadırlar.

Dil devrimlerinin sadece dil ile ilgili olmadığını, bunun yanında kültür ile yakından ilişkili olduğu herkesin kabul ettiği bir durumdur. Muhafazakâr çevreler, özellikle kültür devrimleri sonrasında Müslüman kültüre karşı bir yabancılaşmanın olduğunu, özellikle de bunun laik çevrelerde çok hissedildiğini ifade etmişlerdir. Bu değişimlerin dile önemli ölçüde etkisinin olduğunu ve herkesin kendi kültür ortamına göre bir dil uyarlaması yaptığını da ifade etmek gerekir. Hangi kültürün neyi yaşatmak istediği konusuna da bakılınca bazı verileri öne alıp düşünmek gerekmektedir. Bunun için de Türkiye’de, belediyesi yıllardır farklı kesimlerin elinde bulunan iki ayrı yeri ele almak uygun olacaktır. Bunun için öncelikle İstanbul’un bir ilçesi olan Sultanbeyli Belediyesi sınırları içinde bulunan sokak, cadde ve mahalle isimlerine göz atmak faydalı olacaktır.³²⁹

Tablo 6: Sultanbeyli Belediyesi sınırları içinde bulunan sokak, cadde ve mahalle isimlerinden bazıları

SOKAK	CADDE	MAHALLE
Refah	Ferah	Abdurrahmangazi
Kandil	Kuran kursu	Akşemsettin
Mehdi	Berat	Battalgazi
Hacı	Miraç	Necip Fazıl
İskilipli Atıf Hoca	Adil	Yavuz Selim
Veysel Karani	Eyyubi	Ahmet Yesevi
Cennet		
Hudeybiye		
Siyer		

³²⁸ Yahyaoğlu, 2013, s. 223

³²⁹ Google Maps, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015, <https://www.google.com/maps/@40.9517276,29.2728167,16z>

Diğer taraftan Eskişehir'e bakıldığında 1999 yılından sonra kesintisiz bir şekilde Belediye sol eğilimli partilerin elinde olmuştur. Başkan olarak da aynı kişi önce Demokratik Sol Parti'den sonrasında ise Cumhuriyet Halk Partisinden seçilerek sürekli olarak bu görevi sürdürmüştür.³³⁰ Bu şehirdeki isimlere bakıldığında, 28 Kasım 2011 tarihli Türkiye Gazetesi eski isimlerin değiştirilerek yeni isimlerin verildiğini haber yapmaktadır.

Bazı sokak isimleri şöyledir:³³¹

Tablo 7: Eskişehir Belediyesince değiştirilen bazı sokak, cadde ve mahalle isimleri.

ESKİ	YENİ
Cami	Nikel
Bulut	Kamarot
Fatih	Propaganda
Gonca	Kompetan
Aslan	Antitez
Ataman	Jeoloji
Çetin	Platform
Çiçekli	Kozmonot
Bahadır	Kriter
Demir	Urartu
Doğuş	Rekolte
Beylik	Anofel
Fırın	Albatros
Azım	İzotop
Çiğdem	Astragan

Devamında, Türkiye Gazetesi'nin bu duruma yorumu da ilgi çekicidir:

“Ve daha insana “yok ölünün körü!” dedirtecek cinsten bir sürü deli saçması. Burada Türkçe düşmanlığı, Türk büyükleri düşmanlığı yapıldığını söylemeye gerek yok. Dilimize, tarihimize, kültürümüze nasıl bakıldığı apaçık ortada.”

Bu durumu şiddetle eleştiren Bakiler (2012), Eskişehir'in bir sömürge toprağı olup olmadığını da sormaktadır. Bu eserden bazı alıntılar aşağıdadır:

³³⁰ Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2015). Başkan Biyografisi, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015, http://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=3

³³¹ Türkiye Gazetesi, “Eskişehirde sokak isimleri”. Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a88641.aspx>

Eskişehir Belediye Başkanlığının, beyinlerimiz donduran bir kararla, şehir sokaklarına nasıl çarpık, nasıl çirkin, nasıl saçma-sapan isimler vermeye çalıştığını çeşitli örneklerle dikkatlerinize sunmuştum. Bu çok mühim konu üzerinde tekrar düşünmenizi istirham ediyorum.

Şimdi ismi değiştirilen sokaklara ve tam bir inkârla, aşağılık duygusuyla onlara bulaştırılmak istenilen şu Yunanca, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca isimlere bakınız. Bu çirkin zihniyetten millet olarak utanç duymalıyız. Ve ismi değiştirilen sokaklara neden Türkçe isimler konulmadığını kendi kendimize bir kere daha sormalıyız...

...Şimdi bu hazin, çirkin, köksüz uygulama karşısında milletçe düşünmeliyiz...³³²

Aslında bu iki örnekte verilen kelimeler, farklı iki kültürün farklı duruşlarını da göstermesi açısından önemlidir. Bir tarafta çoğunlukla dini referanslı kelimelerin seçilerek sokaklara verilmesi, diğer tarafta özellikle Batı dillerinden alınan sözcüklerin olması çok önemli farklılıklara işaret etmektedir. Eğer dil, ülkede yaşayan kültürün bir parçası ise, o zaman o kültürün içinde olanlar mutlaka dile yansımaktır. Bu yansımalar ise değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bazen yabancı kültürle alış verişin çok sık olduğu durumlarda her türlü geçişkenlik olabilmektedir. Bunun yanında bir özentî söz konusu olabilir. Ancak bu kelime alışverişini durdurmak pek olanaklı görünmemektedir. Bu konuya dikkat çeken Lewis (1999), Türkiye'nin yüzünü Batıya dönmesiyle beraber, bu durumun da çok normal olduğunu ve böylesi geçişlerin, dilde sıradan bir olay olarak karşılanabileceğini ifade etmektedir.³³³

Türkiye'de muhafazakâr çevrelerin dil devrimleri konusunda özellikle üzerinde durdukları bir nokta, dil devrimlerinin başta ifade edildiği gibi Türkçeleşmeye doğru gitmediğini, bir noktada yeni Batılı kelimelerin Türkçeyi istilaya doğru gittiğini çokça dile getirmeleri olmuştur.³³⁴

Aslında gerek Lewis'in (1999) tespitleri gerekse muhafazakâr çevrelerin bu konuda dile getirdikleri, birbirini doğrular niteliktedir. Batıya yönelmiş bir Türkiye, son dönemlerde sürekli olarak o dillerden yeni kelimeler almaktadır ve bunun önemli bir sebebi de kültür etkileşimidir.

Bu konuda muhafazakâr çevrelerin fikirlerini ortaya koyan kitapların isimlerinin de son derece kışkırtıcı olduğunu vurgulamak gerekir. Ancak bu kışkırtıcı dilin her iki tarafta

³³² Bakiler, Y. B. (2012). *Sözün Doğrusu 1*, Yakın Plan Yayınları, s. 95-96

³³³ Lewis, 1999, s. 136-139

³³⁴ Doğan, M. (2014). "Yeni moda bir kelime: İnovasyon!". Yeni Akit Gazetesi. Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015, <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/mehmet-dogan/yeni-moda-bir-kelime-inovasyon-8750.html>

da üretildiğinin altını çizmek gerekir. Bu konuda yazılmış kitaplara bir örnek olarak Mehmet Doğan'ın “Yüzyılın Soykırımı” verilebilir. Bu eser, ismi itibariyle çok açıklayıcı olmanın yanında, içerik olarak da önemli eleştiriler getirmektedir. Bunlardan göze çarpan bir tanesi devlet tarafından hazırlanan sözlükte de görüleceği üzere, bir taraftan öz Türkçeleşmek adına bazı adımlar atılırken, diğer taraftan lügatlerin Batı dillerinden giren kelimelerle dolduğuna güçlü bir vurgu yapmaktadır.³³⁵ Bu kitapla ilgili destek yazılarına da yayımlandığı günlerde rastlanmaktadır.

Cumhuriyet'in dil katliamcısı ve Türkçe'nin katili olduğunu, altmış bin kelime lik lügatimizi on beş bine düşürdüğünü, katledilen kelimelerin yerine şuurumuza bıçak sokar gibi soktuğu uydurukça kelimelerin dilimize ettiği işkenceyi öğrenmek istiyorsanız, Türkiye Yazarlar Birliği Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan'ın yeniden basılan “Yüzyılın Soykırımı” adlı kitabını okumalısınız.

Kitap, yirminci yüzyılda yaşanan soykırım, katliam ve etnik mezalimlerin tarihi anlatılarak başlıyor. Ardından insan soykırımının kültür ve medeniyet soykırımına nasıl dönüştüğü, Türkçe'nin maruz kaldığı yozlaşma, fakirleşme ve dil tahribatı bütün cephesiyle anlatılıyor.³³⁶

Bu şekilde kışkırtıcı eserlere verilecek başka bir örnek, yukarıda da kendisinden alıntılar yapılmış olan Ahmet Kemal Yahyaoğlu'nun “Öz Türkçeciliğin İç Yüzü: Türkçenin Katli” adlı kitabıdır. Bu kitabın önsözünden bir kesit şöyledir:

Tarihte hiçbir millet, bizde yapıldığı gibi, konuşma dilinde özleştirmeye ve etnik temizliğe kalkışmamıştır. Bundan dolayı “Türk Dil Reformu” ifadesi çok hafif kalmaktadır. Peki bu hareketlere tasfiyecilerimizin münasip gördüğü gibi dil devrimi diyebilir miyiz? Devrim bir alt üst oluşu ifade eder ama bunun neticesinde gene de mevcut durumdan daha iyi bir noktaya varılması hedeflenir. Bizdeki dil hareketlerinde böyle bir hedef bulunmuyor. Nitekim hareketler dilimizi hırpalanmış, zayıflamış, fakirleşmiş; nesiller arasında, Türk kavimleri ve hatta siyasi görüş sahipleri arasında irtibat kabiliyetini kaybetmiş bir hale sokmuştur. Çünkü hedef, dili değiştirmek değil, ne pahasına olursa olsun, Selçuklu ve Osmanlı döneminin izlerini silmektir. Dolayısıyla bu dil hareketlerini “Türk Dil Reformu” ve “Türk Dil Devrimi” olarak adlandıramayız. Buna verilebilecek yegâne isim olsa olsa “Türk Dil Katliamı”dır.³³⁷

Bu önsözde dile getirilen eleştirel düşüncelerin benzerlerine daha başka kaynaklarda da görmek mümkündür.

³³⁵ Doğan, M.(2004). *Yüzyılın Soykırımı*, İz Yayıncılık, s. 11

³³⁶ İlbey, A.D. (2013). İki Başucu Kitabı: Yüzyılın Soykırımı ve Türkendülüsiye. Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015, <http://www.habervaktim.com/yazar/57696/iki-basucu-kitabi-yuzyilin-soykirimi-ve-turkendulusiye.html>

³³⁷ Yahyaoğlu, 2013, s. 9

6.3. Dil Politikalarına Yaklaşımların Değerlendirmesi

Aslında bir noktadan bakıldığında, Türkçenin yüzyıllar boyunca önemli ölçüde ihmale uğradığı rahatlıkla görülecektir. Batıda ortaya çıkan milliyetçilik akımlarının etkisiyle beraber, insanları ortak paydada toplayacak en önemli öğenin ortak dil olduğu vurgulanmaya başlanınca, dil ile ilgili yapılan çalışmalar ön plana çıkmıştır. Milliyetçiliğin vazgeçilmez bir öğesi olan dil, Osmanlı Devletinde de özellikle İttihat ve Terakki döneminde temel tartışma konularından biri olmuştur. Cumhuriyete gelindiğinde, o zamanki aydınları dil konusunda adım atmaya motive eden iki temel unsurun bulunduğu göze çarpmaktadır:

- 1) Türkçenin yüzyıllarca ihmale uğramış bir dil olması ve çoğu zaman devlet eliti tarafından hakir görülmesi
- 2) Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla beraber, imparatorluk kaygılarının sona ermesi sonrasında, Türkçenin özellikle Arapça ve Farsça kelimelerden temizlenmeye çalışılması.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı devletinde, özellikle II. Abdülhamit döneminde, bir kültür açılımı olarak ele alınan Türkçe, Cumhuriyetle beraber adeta milliyetçiliğin vazgeçilmez bir parçası olarak sadeleştirme adı altında tasfiyecilik cereyanına maruz kalmıştır.

İlk zamanlarda önemli ölçüde yadırganmış olan sadeleşme hareketleri, yukarıda da görüldüğü üzere, zamanla kabullenilmiş ve yapay bir şekilde türetildiği düşünülen birçok kelime Türkçeye yerleşmiştir. Dolayısıyla süreç içerisinde yeni kelimelere karşı bir sıcaklık hissi oluşmuş ve kabullenilmesi zamanla mümkün olmuştur. Ancak, çoğu zaman bu kabullenme, hem eski hem yeni kelimeleri beraber kullanma şeklinde ortaya çıkmış, yerine yenileri ihdas edilen çok az kelime tamamen unutulmuştur. Şunu da belirtmek gerekir ki özellikle basın-yayın araçlarının artmasıyla beraber kitleler üzerinde yayılma etkisi daha çok artmış olan Türkçe, sadece belirli kesimler tarafından konuşulmamaktadır. Her ne kadar tasfiyecilik bağlamında birçok kelimenin yenisi ortaya konulsa da eskilerini unutturma iradesi bu kişiler tarafından ortaya konulamamıştır. Bu kelimeleri unutmak işi karşı tarafın da meseleye aynı şekilde yaklaşmasıyla mümkündür. Dolayısıyla yeni kelimeler ortaya konulmuş olsa da

eskilerini kullananlar toplumda var oldukça eski kelimeler yaşamaya devam edecektir. Dolayısıyla bu kelimeleri unutturmak isteyenler dahi, sosyal iletişime girebilmek adına, bir şekilde eski kelimelere maruz kalacaklardır ve onları bilmek durumunda olacaklardır. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan İlmihal kitabına bakınca, orada sadece önsözde kullanılan yabancı kelimeler bir fikir verici niteliktedir: “rabbine, dini, ferdi, emir, mümkün, itibaren, meşguliyetlerin, asırlardır, mirasının, tecrübe, akaid, ticari, fakihlerin, makul, telifinde.”³³⁸

Böylesine günlük Türkçede fazlaca kullanılan kelimelerden başka “nazil olma, muharref, telakki, ulûhiyet, taabbüdi, ictimai, tasnif” gibi Türkçede nadir kullanılan kelimeler de bu ilmihal içinde yer almaktadır. Dolayısıyla şu nokta önem arz etmektedir ki toplumun bir kesimi bazı kelimeleri atmak istese de bazılarının dilinde yaşamaya devam etmektedir.

Türkçede özellikle deyimlerin çok fazla kullanıldığı bilinmektedir. Böylesine yoğun bir kullanım içinde deyimlerin özelliği olarak bir kelimenin eş anlamlısının bile kullanılamayacağı göz önünde bulundurulursa, bu şekilde dile nüfuz etmiş kelimelerin atılmasının imkânsızlığı da ortaya çıkmaktadır. Örneğin “akıl” kelimesinin deyimlerde, atasözlerinde ve birleşik fiillerde 113 ayrı kullanımını TDK sözlüğü vermektedir.³³⁹ Bunların hiçbirinin yerine us ya da başka bulunacak kelimeyi yerleştirmenin imkânı yoktur.

Bir başka örnek vermek gerekirse, “dil” kelimesi her ne kadar Türkçede sıklıkla kullanılan bir kelime olsa da bunun eşanlamlısı olan “lisan” kelimesi bazı tamlamalarda kullanılmaktadır ve oralarda “dil” kelimesi çok az tercih edilmektedir. Örneğin “lisanihal, lisanımünasip, sürçülisan³⁴⁰” gibi kelimeler yerleşik olarak kullanılmaktadır.

³³⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, İlmihal I, Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015, http://www.diyamet.gov.tr/dijitalyayin/ilmihal_cilt_1.pdf

³³⁹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. “Akıl”. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.554b48d2ce7680.85609025

³⁴⁰ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.554b4a20759561.23760157

Dolayısıyla her iki tarafın da haklı argümanları bulunmaktadır ve herkes kendi zaviyesinden haklıdır. Bu durumun toplumda da ortaya çıkmış haliyle orta yolu, her iki kelimenin de günlük dilde kullanılması şeklinde olmuştur.

Devlet yöneticilerinin dil kullanımındaki bireysel tercihlerini, dilin istikametini belirleyen bir etmen olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu açıdan, onların kullandıkları dil ve tercih ettikleri sözcükler, topluma yol gösterici nitelikte olmalıdır.

7. BÖLÜM

1980 SONRASI DİL POLİTİKALARI

1980 yılına kadar Türkiye, çok büyük çalkantılardan geçmiş, siyasi ve toplumsal olmak üzere birçok problemle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Özellikle politik arenadaki sert kırılmalar, toplumsal hayatı da önemli derecede etkilemiş, kamplaşmalara sebep olmuştur. Bütün bu karmaşanın sonunda bir askeri darbe olmuş ve adeta Türkiye’de tarih yeni paradigmalarıyla beraber oluşmaya başlamıştır. 1930 ve 1940’lı yıllardaki tek parti döneminin egemen güçleri, büyük kültür devrimlerine girişerek toplumu şekillendirmeye çalışmış ve bu konuda epeyce mesafe almıştır. Ancak, sonrasında çok partili hayat ile beraber, eski politikalardan keskin dönüşler yaşanmaya başlanmıştır. Demokrat Parti iktidarıyla, bazılarının ifadesiyle karşı devrim hareketleri başlamış ve birçok devrimden geri dönmüştür. Bu geri dönüşün tesiri birçok alanda görülmüştür. 1960 askeri darbesinden sonra ise devlet kurumları, kimsenin tekelinde olamayacak şekilde dizayn edilmiş ve iktidar gücü anayasa ile dağıtılmıştır.³⁴¹ Ancak, bu anayasanın da getirdiği tesirler ile beraber, çok farklı fikirler toplumda tartışılmaya başlanmıştır. Tartışılan bu fikirler, toplumda kendilerini daha iyi ifade edecek ortamı bulmuş ve tartışmalar, çatışmalara dönmüştür.

Bu çatışma ortamını da belli oranda ortadan kaldıran ve Türkiye’nin tarihine önemli etkileri olan bir başka olay ise 12 Eylül 1980 darbesidir. Bu dönemde birçok sert ve ideolojik tartışmalar kesildiği gibi, dil konusunda da yeni bir dönemin açıldığı görülmektedir.

1980 askeri darbesinden sonra özellikle anayasaya konulan maddelerle beraber, Türkçeden başka dillerin kullanılması yasaklanmış ve bu konuda başka kanunlar da

³⁴¹ Akıncı, A. (2014). “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), s. 62

çıkarılmıştır. 1982 Anayasasında 42. Madde, eğitim öğretim hakkı ve ödevi konusunu ele almakta ve şu şekilde düzenlenmekteydi:

“Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.”

Bunun yanında aynı anayasanın kısıtlayıcı başka maddeleri de bulunmaktaydı. Bu maddelere istinaden 22 Ekim 1983 tarihli 2932 sayılı kanun ile beraber, Türkçeden başka bir dilin yayınlarda kullanılması yasaklanmıştır. Kanunun ilk üç maddesi şöyledir:³⁴²

Amaç ve kapsam

MADDE 1. — Bu Kanun; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin korunması amacıyla düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında yasaklanan dillere ilişkin esas ve usulleri düzenler.

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kullanılmayacak diller

MADDE 2. — Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır.

Türkiye Devletinin taraf olduğu milletlerarası antlaşma hükümleriyle eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve kamu kurum ve kuruluşlarının yayınlarına ilişkin mevzuat hükümleri saklıdır.

Türk vatandaşlarının anadili

MADDE 3. — Türk Vatandaşlarının anadili Türkçedir.

a) Türkçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunulması,

b) Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, mahallin en büyük mülkî amirinden izin alınmadıkça bu Kanunla yasaklanmamış olsa bile Türkçeden başka dille yazılmış afiş, pankart, döviz, levha ve benzerlerinin taşınması, plak, ses ve görüntü bantları ve diğer anlatım araç ve gereçleriyle yayım yapılması,

Yasaktır.”

Aslında, amacın Kürtçenin yasaklanması olduğu bu kanun ile beraber, devletin de çok başka meseleleri öncelendiği ortaya çıkmaktadır. Burada ikinci maddenin diline bakıldığında “Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille” ifadesi devlet olarak Irak’a, dil olarak da onların ikinci resmi dili olan Kürtçeye karşılık gelmektedir.³⁴³

³⁴² TBMM Kanunlar Kararlar. Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2015. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602932.pdf

³⁴³ Orhan, 2012, s. 128

Türkiye’de dil konusundaki devlet politikalarının gelen iktidarlara göre değiştiği daha önce de belirtilmişti. 2002 yılından sonra değişen iktidarla beraber, vurgunun daha çok başka yönlere kaydığı görülecektir. 2002 AKP iktidarı, Türkçenin sadeleşmesi meselesinden çok, o güne kadar Türkiye’de önemli bir problem olarak varlığını sürdürmüş olan Kürtçe gibi dillerin serbestleştirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır.

AB sürecine AKP hükümetinden önce girildiğinden, bazı değişiklikler önceki hükümet döneminde yapılmıştır. Örneğın 2001 yılında anayasanın 26. ve 28. Maddelerinde bulunan “kanunla yasaklanmış herhangi bir dil” ifadesi kaldırılmıştır. Nisan 2002’de ise Basın Kanununda yer alan “yasaklanmış dil” ibaresi kaldırılmıştır. 19 Temmuz 2003 tarihinde “*başka dillerde yayın yasağı*” kaldırıldı. 2004 yılında TRT, başka dillerde yayına başladı. 1 Ocak 2009’da ise 24 saat Kürtçe yayın yapan TRT-6 yayına başladı. Nisan 2010’da Seçim Kanununun 58. Maddesi değiştirilerek başka dillerde propaganda yapılmasının önü açıldı. Üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri açıldı³⁴⁴.

Bu gibi değişiklikler aslında devletin çok başka konuları öncelediğini ve Türkçedeki dil reformuna pek eğilmediğini göstermektedir. Bunun da ötesinde bütün sağ partiler gibi, bu dönemdeki partilerin de Türkçeye sadeleşme konusunda pek müdahaleci olmadığı görünmektedir.

Ancak, bu durum tamamen boş verilmiş de değildir. 15 Şubat 2011 tarihinde çıkan 6112 sayılı “Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun” Türkçe hakkında bazı hükümleri düzenlemiştir.³⁴⁵

Kanunun 5. Maddesi şöyledir:

Yayın dili MADDE 5 – (1) Yayın hizmetlerinin Türkçe yapılması esastır. Ancak Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Yayınlar seçilen dilin kurallarına uygun olarak yapılmak zorundadır. Bu yayımlara ilişkin usul ve esaslar Üst Kurulca yönetmelikle belirlenir.

Görüldüğü üzere Türkçenin kurallarına uyulmasını bir zorunluluk olarak göstermektedir.

³⁴⁴ Orhan, 2012, s. 134-135

³⁴⁵ Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun. Kanun Numarası: 6112. Kabul Tarihi: 15/2/2011. Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 3/3/2011 Sayı: 27863 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 50

Yayın hizmet ilkelerini düzenleyen 8. Madde şöyledir:

m) Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez.

Bu kanunda “Genel Tematik Yayın” başlığı altındaki 14. Maddede şu ifadeler geçmektedir:

(3) Genel ve tematik içerikli yayın yapan televizyon kuruluşlarının, çocuk yayınlarında çizgi filmlere yer vermeleri hâlinde, çizgi filmlerin en az yüzde yirmisinin, diğer çocuk programlarının en az yüzde kırkının Türkçe dilinde üretilmiş yapım olması ve Türk kültürünü yansıtması zorunludur. Çocuk yayınlarının yayınlanma saatleri ve sürelerine yönelik istatistiksel veriler ile üretim yerine ilişkin bilgiler aylık dökümler hâlinde Üst Kurula bildirilir.

Bu dönemde Türkçenin doğru kullanımına dair kanunlar ve yönetmelikler çıkarılmış ve bu şekilde meselenin üzerine gidilmeye çalışılmıştır. Ancak eski dönemlerdeki harareti tartışmaların da olmadığı göze çarpmaktadır.

Bu dönemin en ayırt edici yanı ise artık devlet eliyle yürüyen politikaların yanında sivil toplum kuruluşlarının da politikalarının ortaya çıkmasıdır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve Türkiye’de ciddi karşılık bulması, Türkçeye Batı kökenli sözcüklerin girmesini hızlandırmıştır. Bu duruma etki eden en önemli faktörlerden biri ise iletişim araçlarının çeşitlenmesidir. Bu iletişim çağında Türkiye’de de özel televizyon kanalları çoğalmış ve yayılmış, toplum bilgisayar ve uydu teknolojisi ile tanışmıştır. Bütün bunlar, dilde kontrol dışı birçok etki meydana getirmiştir.

Bu bölümde dil politikaları ele alınırken farklı birimlerin bu politikalara nasıl yaklaştıkları ve bu politikaların dilde nasıl neticeler verdiği üzerinde durulacaktır.

7.1. DEVLETİN DİL POLİTİKALARI

7.1.1. Türk Dil Kurumu

Kuruluş amacı, “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüксеklığe erdirtmektir.”³⁴⁶ Şeklinde tespit edilen Türk Dil Kurumunun görev alanı şöyle belirlenmiştir: “Türkçenin yazılı ve sözlü

³⁴⁶ Türk Dil Kurumu. (2007). Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu, TDK Yayınları, Ankara, s.19

kaynakları üzerine ilmî araştırmalar yapmak; Türkçenin ilim, sanat, edebiyat ve öğretim dili olarak özleşmesini, gelişmesini ve her alanda doğru, güzel ve etkili kullanılmasını sağlamaktır.”³⁴⁷

Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarıp onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmeyi ve Türk dünyasında ortak haberleşme dili, dünyada ise yaygın ve geçer bir dil konumuna getirmeyi kendine hedef seçmiştir.³⁴⁸

Cumhuriyet döneminde dil çalışmaları, ilk olarak Dil Heyeti ile başlamış ve yeni Türk harfleri de bu heyetin çabaları sonrası belirlenmiştir. Genelde Dil Encümeni, bazen de Dil İstişare Heyeti veya Türk Dili Lûgati Encümeni adıyla tanınan kurulun resmî adı daima Dil Heyeti olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu döneminde tarih ve dil araştırmalarının önemini çok iyi bilen Gazi Mustafa Kemal, Türk diliyle ilgili bilimsel çalışmalar yapmak üzere Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (TDTC) kuruluşuna öncülük etmiş ve 12 Temmuz 1932’de kurulmasını sağlamıştır. 1934’te yapılan kurultayda Cemiyetin adı, Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936’daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur.

Türk Dil Kurumunun kurucu ve koruyucu başkanı M. Kemal ATATÜRK, 12 Temmuz 1932 tarihinden itibaren ölünceye kadar Türk Dil Kurumu ile yakından ilgilenmiş; çalışmalarını takip etmiş; uyarı ve tavsiyelerde bulunmuştur.³⁴⁹

Türk Dil Kurumu, kuruluşundan bu yana iki ana eksen etrafında çalışmalarını sürdürmüştür. Bunlardan birincisi, Türk dili üzerinde araştırmalar yapmak ve yaptırmak; diğeri ise Türk dilinin güncel sorunları ile ilgilenip onlara çözüm yolları bulmaktır.

Bu iki ana eksenin açılımı, Kurum’un 2010 Faaliyet Raporunda şu şekilde ifade edilmiştir:

Yazılı ve sözlü kaynaklar üzerinde Türk dili ile ilgili derleme ve taramalar yaparak; dil bilgisi ve dil biliminin çeşitli alanlarına yönelik olarak Türkçeyle ilgili araştırmalar gerçekleştirerek dil bilgisi, yazım kılavuzu, sözlükler hazırlayarak ve yayımlayarak; Türkçenin tarihsel ve

³⁴⁷ Türk Kütüphaneciler Derneği. (2014). “Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkez Yönetim Kurulu Ekim 2012–Aralık 2013 Faaliyet Raporu”. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1), s. 11

³⁴⁸ Türk Kütüphaneciler Derneği, 2007, s. 11

³⁴⁹ Türk Kütüphaneciler Derneği, 2007, s. 11

karşılaştırmalı dil bilgilerini ortaya koyarak; bütün bilim, sanat ve teknik terim ve kavramlarını karşılayacak Türkçe terim ve kavramların türetilmesine yönelik çalışmalar yürüterek; Türk dilinin kuşaklar arasında birleştirici ve bütünleştirici özelliklerini gözetip genç kuşaklarda Türk dili sevgisini ve bilincini kökleştirecek, geliştirecek, yaygın hâle getirecek önlemleri alarak; yabancıların Türkçeyi öğrenmesini kolaylaştırıcı bilimsel çalışmaları ortaya koyarak Türkçenin bilim, kültür, sanat, edebiyat ve öğretim dili olarak gelişmesini, özleşmesini, zenginleşmesini sağlamaktır.³⁵⁰

Amaç, ülkü ve misyonunu yukarıda da belirtildiği çerçevede devam ettirmiş olan Türk Dil Kurumunun 1980 sonrası durumuna bakıldığında, kurumun yapısında bazı değişikliklerin yapılmış olduğu görülecektir. Bu dönemde hem TDK hem de dil politikaları bağlamında ilk göze çarpan uygulama, Türk Dil Kurumunun yapısında kanun yoluyla değişikliğe gidilmesi olmuştur. 11 Ağustos 1983 yılında kabul edilen ve 17 Ağustos 1983 tarihinde de Resmi Gazetede yayımlanan 2876 sayılı kanunla beraber bu kurumda yapılan en büyük değişiklik, kurumun başbakana bağlanması olmuştur.³⁵¹ Böylece kurum özerk yapısını kaybetmiştir.

1982 anayasasının 134. maddesiyle bu kurum, anayasal bir kurum hâline getirilmiştir. Bu madde şöyledir:

Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanlığının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip 'Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu' kurulur. Türk Dil ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen mali menfaatler saklı olup kendilerine tahsis edilir. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun; kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleri ile kuruluşuna dahil kurumlar üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir.

Yukarıdaki anayasa maddesi ve konuyla yapılan düzenlemeler sonrasında, çok sert tartışmaların alevlenmesine sebep olmuştur. Öncelikle dört kurumun birleştirilmesi ve tek çatı altında toplanması amaçlanmıştır. Buradaki tartışmaları körükleyen başka bir durum ise Atatürk'ün vasiyetinde, Türk Dil Kurumu'nu ve Türk Tarih Kurumunu ayrı ayrı zikrederek bunlara kendi mirasından pay ayrılmasını istemesi olmuştur. Her ne kadar anayasa maddesi ile mali menfaatin devamı yönünde durum tespiti yapılmışsa da bu değişikliği Atatürk'ün manevi mirasına bir saygısızlık olarak görenler olmuştur³⁵².

³⁵⁰ Türk Dil Kurumu Başkanlığı, 2010 Faaliyet Raporu, 2011 Nisan, s. 9, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=353&Itemid=63

³⁵¹ Resmi Gazete, 17. 08. 1983, Sayı: 18138, Kanun No: 2876

³⁵² Dil Derneği, Tarihçe. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,2/tarihce.html>

Bu referansın alındığı kaynak olan Dil Derneği'nin internet sitesindeki amaçlar bölümüne bakıldığında, bu derneğin, Türk Dil Kurumu'nun ilk kuruluşundaki amaçları ilke edindiği göze çarpmaktadır. Bunların başında ise taramalar yaparak Türk dilinin özleşmesine katkıda bulunmak gelmektedir. Bu şekilde kendisini konumlandırmış olan bu dernek tarafından, 1980 askeri darbesinden sonra Türk Dil Kurumu'na yapılanlar adeta karşı devrimin bir devamı olarak görülür, bu kurum budanarak eski devrimci kimliğinden uzaklaştırılmakla itham edilir. Çünkü, o güne kadar özerk yapısı ile hareket eden, maddi ihtiyaçlarını bile politik süreçlerden etkilenmeden yukarıda adı geçen kaynaklardan gelirini elde eden bu kurum, sonrasında Başbakanlık'a bağlanmıştır³⁵³. Ancak, burada şunu belirtmek gerekir ki bu hamleyi Türkçeleşme hareketlerinin öncüsü olan bir kuruma karşı yapılmış bir açılım olarak görmektense, o gün için bütün kurumları sıkı bir devlet denetimine alma iradesinin bir tezahürü olarak görmek daha uygun olacaktır. Çünkü böylesi bir hamle sadece ve bizzat bu kurum nezdinde gerçekleştirilmiş değildir. Birçok kurum üzerinde devlet denetimi ortaya çıkmıştır.

Söz konusu kanuna bakıldığında, "2876 Sayılı Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu" adıyla yayımlanmış ve bu kurumun amacı, kuruluşu, Yüksek Kurul, Yüksek Kurumun organları ve görevleri sıralanmıştır³⁵⁴. Ancak bu kanunda asıl tartışılan madde, bu kurumun Başbakan'a bağlanması olmuştur. Madde şöyledir:

Madde 2 - Atatürk'çü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Ankara'da, Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip," Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" kurulmuştur.

Diğer maddeler teknik ayrıntıları vermesi nedeniyle buradaki tartışmanın kapsamına girmemektedirler. Ancak, uzun yıllar dil devrimlerinde öncülük etmiş ve kendi maddi kaynağını bile Atatürk'ün mirasından almış olan bir kurum, şu haliyle bir şekilde siyasi süreçlerin içine sokulmuş ve siyasetçilerin açık müdahalesine maruz kalabileceği bir pozisyonda bırakılmıştır. Nitekim, 1993 yılına gelindiğinde çıkarılan bir Kanun Hükmünde Kararname ile yönetim kademelerine farklı bir müdahale yoluna

³⁵³ Dil Derneği, Tarihçe. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015. <http://www.dildernege.org.tr/TR,2/tarihce.html>

³⁵⁴ 2876 Sayılı Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu. Kanun Numarası: 2876 Kabul Tarihi: 11/8/1983. Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 17/8/1983 Sayı: 18138. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 518

başvurulmaya çalışılmıştır. Özellikle bu kararname ile eklenen maddelere bakıldığında genel itibariyle üyelerin atanmasıyla ilgili olduğu görülecektir. Aşağıda gösterilecek değişiklik teklifleri Anayasa Mahkemesinin karar metninden alınmıştır:

Madde 2- 2876 sayılı Kanunun 5 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 5- Yüksek Kurul; Başbakan'ın veya görevlendireceği Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı'nın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı veya Genelkurmay İkinci Başkanı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığından sorumlu Devlet Bakanı, Tanıtma ve Enformasyon İşlerinden sorumlu Devlet Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Kültür Bakanı, Turizm Bakanı, Gençlik ve Spor İşlerinden sorumlu Bakan, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Yükseköğretim Kurulu Başkanı, Yüksek Kurum Başkanı ile Cumhurbaşkanınca beş yıl süre ile seçilen dört üyeden oluşur. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü hallerde, Yüksek Kurul'a başkanlık eder.

Madde 3- 2876 sayılı Kanunun 8 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 8- Yüksek Kurum Başkanı; Yüksek Kurum'un temsil, yürütme ve koordinasyon organı ve ita âmiridir.

Yüksek Kurum Başkanı, tutum ve davranışları ile bu kanunun belirlediği amaçları ve ilkeleri benimsemiş, kişilikleri bakımından Yüksek Kurumun hizmet ve faaliyetlerini verimli kılacak bilimsel ve kültürel niteliklerini çalışmalarıyla kanıtlamış, yüksek öğrenim görmüş, Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip, Başbakan tarafından gösterilecek üç aday arasından Cumhurbaşkanınca atanır.

Madde 5- 2876 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: *"Cumhurbaşkanınca seçilen üyeler; Başbakan tarafından önerilen altı aday arasından, Cumhurbaşkanınca beş yıl süre ile atanır."*

Madde 7- 2876 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Denetleme Kurulu Başkanı ve üyeleri, malî ve idarî denetim yapabilecek nitelikte, yüksek öğrenim görmüş, Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi ve ilgili Bakan'ın onayı ile atanır.

Madde 8- 2876 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yüksek Kurum Başkan Yardımcısı, yüksek öğrenim görmüş, Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip aday, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi üzerine ilgili Bakan onayı ile atanır.

Madde 9- 2876 sayılı Kanunun 16 ncı maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Genel Sekreter, yüksek öğrenim görmüş idari tecrübeye ve Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi üzerine ilgili Bakan onayı ile atanır.

Madde 10- 2876 sayılı Kanunun 25 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 25- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı, tutum ve davranışları ile Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılâplarını benimsediğini, eserleriyle veya eğitim ve öğretim veya diğer hizmet alanlarındaki çalışmaları ile kanıtlamış, yüksek öğrenim görmüş Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi, ilgili Bakanın uygun görüşü üzerine müşterek kararla atanır.

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı'nın çalışmalarında kendi sine yardımcı olmak üzere aslı üyeler arasından önerdiği bir üye, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi üzerine ilgili Bakan onayı ile atanır. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı'nın bulunmadığı durumlarda, Başkan'ın görevlerini yardımcısı yerine getirir.

Madde 11- 2876 sayılı Kanunun 43 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 43- Türk Dil Kurumu Başkanı, aslı üyelere bulunması gereken niteliklere sahip adaylar arasından Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi, ilgili Bakan'ın uygun görüşü üzerine müşterek kararla atanır.

Türk Dil Kurumu Başkanı'nın çalışmalarında kendisine yardımcı olmak üzere, aslı üyeler arasından önerdiği bir üye, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi üzerine ilgili Bakan onayı ile atanır. Türk Dil Kurumu Başkanı'nın bulunmadığı durumlarda, Başkan'ın görevlerini yardımcısı yerine getirir.

Madde 12- 2876 sayılı Kanunun 61 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 61- Türk Tarih Kurumu Başkanı, aslı üyelere bulunması gereken niteliklere sahip adaylar arasından, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi, ilgili Bakan'ın uygun görüşü üzerine müşterek kararla atanır.

Türk Tarih Kurumu Başkanı'nın çalışmalarında kendisine yardımcı olmak üzere aslı üyeler arasından önerdiği bir üye, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi üzerine ilgili Bakan onayı ile atanır. Türk Tarih Kurumu Başkanı'nın bulunmadığı durumlarda, Başkan'ın görevlerini yardımcısı yerine getirir.

Madde 13- 2876 sayılı Kanunun 80 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 80- Atatürk Kültür Merkezi Başkanı, aslı üyelere bulunması gereken niteliklere sahip adaylar arasından, Yüksek Kurum Başkanı'nın önerisi, ilgili Bakan'ın uygun görüşü üzerine müşterek kararla atanır.³⁵⁵

Bu uzun metinlerde dikkat çeken unsur ise yapılacak atamalarda Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili Bakanın tümüyle süreçlere dâhil olması ve yönetim yapısının siyasi süreçlerle belirlenmesidir.

³⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas Sayısı: 1993/51. Karar Sayısı: 1993/53. Karar Günü: 25.11.1993 R.G. Tarih-Sayı:28.12.1993-21802

Diğer taraftan bu Kararnameyi Anayasa Mahkemesi iptal etmiş, gerekçe olarak da Kanun Hükmünde Kararnamelerin bir yetki yasasına dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu Kararnamenin ise böyle bir yetki yasasından kaynaklanmadığı gerekçesi gösterilmiştir.

Bir yetki yasasına dayanmadan çıkartılan, yetki yasasının kapsamı dışında kalan, dayandığı yetki yasasının Anayasa'ya aykırılığı saptanan ya da Anayasa'ya aykırılığı nedeniyle iptal edilen KHK'lerin anayasal konumları birbirinden farksızdır. Böyle durumlarda KHK'ler anayasal dayanaktan yoksun bulduklarından içerikleri Anayasa'ya aykırı bulunmasa bile dava açıldığında iptalleri gerekir.

C- 519 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin Anayasa'ya Aykırılığı Sorunu:

Dava konusu edilen 519 sayılı Kanun Hükmünde Kararname 24.6.1993 gün ve 3911 sayılı Yetki Yasası'na dayanılarak çıkartılmıştır. KHK'nin dayandığı 3911 sayılı Yetki Yasası ise bir bölümünün Anayasa'nın 153. maddesine, kalan bölümünün de Anayasa'nın 7., 87. ve 91. maddelerine aykırılığı nedeniyle Anayasa Mahkemesi'nin 16.9.1993 gün ve Esas 1993/26, Karar 1993/28 sayılı kararıyla iptal edilmiştir.

Böylece, 519 sayılı KHK anayasal dayanaktan yoksun kalmıştır.

KHK'lerin yargısal denetimi bölümünde açıklanan nedenlerle Anayasa'ya aykırı görülerek iptal edilen 3911 sayılı Yetki Yasası'na dayanılarak çıkarılmış bulunan 519 sayılı KHK Anayasa'nın Başlangıç'ında yer alan egemenliği "Millet adına kullanmağa yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı", 2. maddesindeki "hukuk devleti", 6. maddesindeki "Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz.", ilkeleriyle, KHK çıkarma yetkisine ilişkin 91. maddesine aykırıdır. Bu gerekçe karşısında dava dilekçesinde ileri sürülen diğer aykırılık nedenlerinin üzerinde durulmaksızın KHK'nin iptali gerekir.

Ancak bu kurumun yapısı ile ilgili tartışma burada son bulmaz. 2011 yılına gelindiğinde yine bir Kanun hükmünde Kararname ile kurumun işleyişinde değişikliğe gidilmeye çalışılır. "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" isimli 664 numaralı kararname 2 Kasım 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararnamede şu maddeler dikkat çekicidir:

MADDE 1- (1) Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı, Atatürkçü düşüneyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayımlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumundan oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.

(2) Başbakan, Yüksek Kurum ile ilgili yetkilerini bir Bakan aracılığı ile kullanabilir.

MADDE 5- (1) Yüksek Danışma Kurulu, Başbakanın veya ilgili Bakanın başkanlığında, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı, Dışişleri Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanı, Milli Eğitim Bakanı ile Başbakan tarafından belirlenecek diğer bakanlar, Yükseköğretim Kurulu Başkanı, Cumhurbaşkanınca Yüksek Kurumun görev alanına giren konularda özgün bilimsel araştırmalarıyla tanınan bilim adamları arasından üç yıllığına seçilen üç üye ile Yüksek

Kurum Başkanı ve Kurum Başkanlarından oluşur. Cumhurbaşkanı ve Başbakan gerekli gördükleri hâllerde, Yüksek Danışma Kuruluna başkanlık eder.

(2) Yüksek Danışma Kurulu, Yüksek Kurumun ve Kurumların bilim ve kültür alanındaki çalışmalarını ve etkinliklerini değerlendirir ve gerekli tavsiye kararlarını alarak, görüşlerini Yüksek Kuruma ve Kurumlara bildirir. Bu kararlar Yüksek Kurum ve Kurumlar tarafından öncelikle dikkate alınır.

(4) Toplantı gündemi, Yüksek Kurum Başkanı tarafından hazırlanır ve Başbakanın veya ilgili Bakanın onayından sonra toplantıdan en az bir ay önce üyelere dağıtılır. Olağanüstü toplantı hâllerinde bu süre aranmaz.

MADDE 6- (1) Yönetim Kurulu, Yüksek Kurum Başkanının başkanlığında, Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek iki üye ile Başbakan ve ilgili Bakan tarafından seçilecek birer üye ve Kurum Başkanlarından oluşur.

(2) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili Bakan tarafından seçilecek üyelerin görev süresi üç yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. Bu üyeliklerde görev süresi dolmadan herhangi bir nedenle boşalma olması hâlinde, boşalan üyelik için üç ay içinde aynı usûlle yeni seçim yapılır; bu şekilde seçilen üyelerin görev süresi de üç yıldır.

(3) Yönetim Kurulu, en az beş üyenin katılımıyla toplanır ve katılan üyelerin çoğunluğuyla karar alır. Oylamalarda çekimser oy kullanılmaz. Eşitlik hâlinde Başkanın oyu doğrultusunda karar alınır.

(4) Yönetim Kurulu, en az ayda bir kez olağan toplantısını yapar. Gerekli hâllerde Başbakan veya ilgili Bakan, Yönetim Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırabilir.

(5) Yüksek Kurum Başkanı ile Kurum Başkanlarının bulunmadığı hâllerde, kendilerine vekâlet eden yardımcılarını oy hakları da bulunmak üzere toplantıya katılır.³⁵⁶

Kararname içerisinden seçilerek buraya konulan maddelere bakıldığında yine 1993 yılındaki kararnamede olduğu gibi kurumun işleyişine siyasi bir müdahale görünmektedir. Burada özellikle 5. Madde dikkat çekicidir. Bu maddede düzenlenen Yüksek Danışma Kurulu'nun aldığı kararlar gerekli mercilerce öncelikle dikkate alınır olmasının yanında, kurul üyelerinin seçiminde alanında yetkin olan kişilerin Cumhurbaşkanı'nca seçilmesi ve bunların yanında karar verecek diğer kişilerin, adı geçen maddede bulunan bakanlar ve Başbakanın belirleyeceği diğer bakanlar olması çok uygun bir durum olarak görünmemektedir. Çünkü ilgili bilim adamlarında önemli yetkinlikler aranırken, bunların yanında kurumun çalışma alanına giren teknik meselelerde yetkinliği olmayan bakanların bulunması dikkat çekici bir durumdur.

Bu Kararname de Anayasa Mahkemesi'ne götürülmüş ve dava açan taraf olarak Cumhuriyet Halk Partisi bir mülahaza beyan etmiştir. Bu mülahazada bu durumun demokrasiye uygun olmadığı görüşü benimsenmişken, iptal isteminde bazı noktaların anayasanın bazı maddelerine aykırı olduğu görüşü savunulmuştur. Ancak anayasa

³⁵⁶ Resmi Gazete, 2 Kasım 2011, Karar sayısı: KHK/664, Sayı: 28103, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-4.htm>

Mahkemesi bu sefer, itiraz edilen maddelerin anayasaya aykırı olmadığı noktasında oy çokluğuyla kararını vermiştir.³⁵⁷

Bütün bu süreçlerden elde edilebilecek sonuç şudur ki 1980 askeri darbesinden sonra bu kurumun yapısı siyasi müdahaleye açık hale getirilince, devamında gelen iktidarlar bunu bir şekilde kendi lehine çevirme gayretine girmişlerdir. Hatta bu konuda iki defa girişimde bulunulmuş, ikisinde de Kanun Hükmünde Kararname ile müdahale edilmeye çalışılmıştır. 1980 darbesinin sonrasında birçok farklı hükümetin iktidara geldiği göz önünde bulundurulursa, bu kurumun iktidarların tasarrufuna göre şekillenmiş olduğu da yetki veren kanunlardan kolaylıkla anlaşılabilir. Bu durumda da farklı kesimler tarafından yönetilen kurumun aynı çizgide cereyan eden politikalar üretmesi de olanaksız hale gelmektedir. Burada Türk Dil Kurumunun 1980 sonrası politikalarda en azından devamlı bir çizgi izleyemediği sonucuna varılabilir.

Bu konu üzerinde fikirler serdetmiş olan Turan ve Özel (2007), meseleye yukarıdakine benzer mülahazalarla yaklaşmakta ve 1980 darbesinden sonra bu kurumun üzerinde büyük bir tarassut olduğundan bahsetmektedir. Hatta bu kurum hakkında rapor hazırlayanların, kurumda çalışanların “solcu” diye bilinen kişilerin ödül başvurularını kabul ettiğini, bunun yanında kurum çalışanlarının yüzde 80’inin bir nevi daimi üyelerden oluştuğunu söylemelerinin özellikle altını çizmişlerdir.³⁵⁸ Hatta aynı kaynak, bu kurumun adeta Türk-İslam sentezi taraftarlarının tezlerini savunacak hâle gelebilme ihtimalinden dert yanmaktadır.³⁵⁹ Ayrıca dikkat çekilmesi gereken başka bir nokta ise, bu kurumun 1980’den sonra büyük bir değişime tabi tutulduğunun aynı eserde ifade edilmesi ve sonraki dönemde devrimleri tersine çevirme noktasında bir görev üstlenmiş olduğunun ifade edilmesidir. Hatta aynı kaynak, o tarihten sonra bu kurumun devrim lafını bile etmediğini, ‘dil devrimi’ tamlamasının da sözlükten çıkarıldığını iddia etmektedir.³⁶⁰

Türk Dil Kurumu’nun sonraki süreçte üstlendiği misyonlara bakıldığında özellikle sözlükler hazırlama noktasında gayretler göze çarpmaktadır. Türk dil kurumu tarafından

³⁵⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas Sayısı: 2011/141, Karar Sayısı: 2013/10, Karar Günü: 10.1.2013, R.G. Tarih-Sayı: 28.12.2013-28865

³⁵⁸ Turan ve Özel, 2007, s. 162

³⁵⁹ Turan ve Özel, 2007, s. 178

³⁶⁰ Turan ve Özel, 2007, s. 184

ilk olarak 1945 yılında yayımlanan “Türkçe Sözlük”, sonrasında sürekli güncellenmiş ve yeni kelimeler eklenmiş. En son olarak bu sözlükte 121.509 anlam bulunmaktadır.³⁶¹

Bunun yanında Türk Dil Kurumu’nun uhdesinde hazırlanmış olan Büyük Türkçe Sözlük bulunmaktadır ki bu sözlük yukarıda adı geçen sözlüğe ek olarak bilim, sanat ve spor terimlerini, yer adlarını, kişi adlarını, standart Türkçede olmayıp belirli bölgelerde kullanılan kelimeleri ve deyimleri içermektedir. Bu sözlük içerisinde 616.767 söz varlığı bulunmaktadır. İnternet ortamında da bulunan bu sözlüğe vatandaşların katkı yapmaları mümkündür. Şöyle ki veri tabanında yer almayıp da günlük dilde kullanılan bir karşılığı var ise bu karşılığı Türk Dil Kurumu’na bildirilmesi istenmekte ve o anlamda sözlüğün içine eklenmektedir.³⁶²

Türk Dil Kurumunun 1965 yılından 1977 yılına sekiz cilt olarak yayımladığı XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü bir veri tabanına toplanarak kullanıma sunulmuştur. Sözlere ait örnek cümleler özgün biçimleriyle resim olarak verilmiştir.³⁶³

Kurumla ilgili kanun maddelerinde de geçtiği üzere, Orta Asya’da bulunan Türklerle ve onların dilleriyle ilgili araştırmalar yapmak görevi bu kuruma verilmişti. Bu görev gereğince kurumun internet sitesinde Azeri, Kırgız, Kazak, Tatar, Başkurt, Özbek, Türkmen, Uygur Türkçelerinde kelime aramanın mümkün olduğu bir sözlük yapılmıştır.³⁶⁴ Ancak bu açılımı bir dil politikasından öte, bir kültür politikası olarak anlamak daha doğru olacaktır.

Bunların yanında bazı terim sözlükleri, bölgesel ağızlarda kullanılan kelimeler sözlükleri, zıt anlamlı kelimeler sözlüğü gibi başka sözlük çalışmaları da yapılmıştır.

Yukarıda “bilgi alıntıları” ve “özenti alıntılarında” bahsedilmişti. Okuyucu için herhangi bir anlam ifade etmeyecek ve sadece kendisini psikolojik tesir altında bırakma amacına yönelik özenti alıntılara yapacak bir şey yoktur. Onlara karşılık bulmaya

³⁶¹ Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük Uyarıları. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=247:Guncel-Turkce-Sozluk-Uyarilari&catid=38:kurumsal

³⁶² Türk Dil Kurumu. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

³⁶³ Türk Dil Kurumu. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama

³⁶⁴ Türk Dil Kurumu. Türk Lehçeleri Sözlüğü. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_lehceler&arama=lehceler&guid=TDK.LHC.554f1de166a299.16888292

çalışmak bile oldukça zor bir iştir. Ancak diğer taraftan, Türkçe karşılık bulunabilecek durumda olup da farklı amaçlara yönelik olarak yabancı dillerden gelen bilgi alıntılarında karşı, Türk Dil Kurumunun önemli bir hamlesi olmuştur: O da, bu kelimelerin özellikle Türkçe karşılıklarını, varsa göstermek, yoksa bulmak şeklindedir. Dil kirlenmesi sayılacak böylesi kullanımlara karşılık “Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu” TDK tarafından hazırlanmıştır.

Bu arada, Türk Dil Kurumunun 1983 yılından sonra yapılanmasını doğru bulmayarak kurumdan ayrılan kişiler tarafından “Dil Derneği” 22 Nisan 1987’de kurulmuştur. Bu derneğin amacı Türk dilinin özleşmesine ve gelişmesine katkıda bulunmaktır. Ancak Türk Dil Kurumu'nun büyük ölçüde değişmesi, Atatürk'ün kurduğu kurum olarak kendisine yüklenmiş olan birçok amacından başka yöne doğru gitmesi, bu kurumun eski çalışanlarını yeni bir çatı altında bir araya gelmeye zorlamıştır.³⁶⁵

İşte bu dönemde Türk Dil Kurumu eski zamandaki sadeleşme anlayışından vazgeçmiş ve başka problemlere eğilmeye başlamıştır. Bu problemlerden bir tanesi de Türkçedeki imla problemidir. Türkçede sesli harflerin üzerinde bulunan şapkanın (^) kullanımıyla ilgili birçok görüşler ortaya atılmış ve tartışmalar devam edip gitmiştir. Birçok konuda olduğu gibi imla konusunda da, Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı imla kılavuzuna karşılık, yukarıda adı geçen Dil Derneği, kendi imla kılavuzunu hazırlamış ve böylece Türkiye'de imla konusunda ikilik ortaya çıkmaya başlamıştır.³⁶⁶

Türk Dil Kurumunun Arapça ve Farsça kelimeleri tekrardan kullanmaya başlaması, Dil Derneği'nin tepkisini çekmiş ve ideoloji temelli bir takım tartışmalar yeniden baş göstermiştir. Bir taraftan kullanılan yabancı kelimelerin Atatürkçülük anlayışıyla bağdaşmayacağını iddia edenler, diğer taraftan Atatürk'ün kullandığı dili anlamayan nesilleri Atatürkçü olarak adlandırmamak gerektiğini düşünenler bu çatışmanın alevlenmesinde iki kutup noktayı oluşturmuştur.³⁶⁷

Son durum itibarıyla Türk Dil Kurumu, kanunların kendisine verdiği görevleri de üstlenerek, Kurum'un iş yükü daha fazla artmıştır. Yukarıda da örnekleriyle gösterilmiş olan Türkçenin güncel problemlerinden de anlaşılacağı üzere, TDK'nin bu problemlerin

³⁶⁵ Dil Derneği, Amaç. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015. <http://www.dilderneği.org.tr/TR,3/amac.html>

³⁶⁶ Gönülal, 2012, s. 171-172

³⁶⁷ Gönülal, 2012, s. 173

hepsine eğilmesi gerekmektedir. Cumhuriyetten sonra Türkçenin sadeleşmesi noktasında adeta bütün dil çalışmalarının merkezinde yer alan bu kurum, globalleşen dünyada hızlı bir dil hareketliliğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini de dikkate alacak olursak, yabancı dilden gelen sözcüklerin Türkçe karşılığı yoksa bu sözcüklere bütün kesimlerin kabul edeceği anlamlar bulmak bu kurumun görevlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla eski zamandaki ideolojik sayılabilecek veya öyle algılanabilecek misyonun çok ötesinde genel kabul görecektir işleri yerine getirmeye başlamıştır. TDK'nin son dönem yayınlarına bakıldığında özellikle her yaşta insanlara hitap edecek sözlükler çıkarmaya başladığı görülecektir. Bunun yanında eski Türk edebiyatı araştırmaları ve Orta Asya akraba topluluklarının dilleri üzerinde çalışmalar göze çarpmaktadır. Bunun yanında “İmla Kılavuzları” ve “Yabancı Sözcüklere Karşılıklar Sözlükleri” de kurumun çalışmaları arasındadır³⁶⁸. Sonuç olarak Türkçenin çok daha başka problemleri ortaya çıkmıştır ve bu kurum her biriyle ilgilenme noktasında misyon sahibidir.

7.1.2. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)

Genel olarak bakıldığında dil politikalarının halka duyurulmasında, dil eğitiminin hızlı bir şekilde sağlanmasında özellikle görsel iletişim araçlarının özel bir yeri olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü hitap ettiği kitlelerin halk kitleleri olması ve kitle iletişim aracı olarak diğer araçlardan daha çok alana hitap etmesi, bu araçları özel bir konuma yerleştirmektedir.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu yani TRT bu bağlamda Türkiye'nin ilk, resmi, ulusal ve uluslararası yayın yapan, Anayasanın 133. maddesi ve 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanunu uyarınca tarafsız bir kamu tüzel kişiliğe sahip Türkiye'nin tek kamu yayın kuruluşudur.

2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanununun 5. maddesine göre Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun dil politikalarına bakan yönüyle yayın esaslarından bazıları şunlardır;

³⁶⁸ Türk Dil Kurumu. Alışveriş. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015. <http://alisveris.tdk.org.tr/>

- a) Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayişini, kamu yararını korumak ve kollamak,
- b) Atatürk ilke ve inkılaplarını kökleştirmek, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek,
- c) Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak,
- d) Genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek,
- e) Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak,
- f) Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak.³⁶⁹

Kurumun kurumsal sitesinde hedefleri şöyle belirtilmiştir: “Türkiye'nin kamu yayıncılığı yapmakla görevlendirilen tek yayın kuruluşu TRT, halkın geri bildirimine önem veren açık, dinamik, üretken ve en önemlisi cumhuriyet ilkelerine bağlı, tarafsız yayıncılığı hedef edinmiştir.”³⁷⁰

1 Mayıs 1964'te, özel yasayla özerk bir kamu tüzel kişiliğine sahip olarak kurulan TRT, ulusal, uluslararası ve uydu yayıncılığı ile dünyanın sayılı yayın kuruluşları arasında yer almakta ve devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmektedir. Kurumun başlıca yayın faaliyetleri şunlardır:

1. 14 televizyon kanalı,
2. 5 ulusal, 5 bölgesel, 3 uluslararası ve 3 yerel radyo istasyonu,
3. trt.net.tr ve 41 dilde hazırlanan trt.world.com isimli web siteleri,
4. teleteks yayını,
5. "TeleVİZYON", "TRT Çocuk", “Radyovizyon” isimli basılı dergileri,
6. "TRT Haber DD", “TRT Spor”, “TRT Türk”, “Televizyon” isimli dijital dergileri

1 Mayıs 1964 tarihinde kurulan TRT, yayın politikaları itibariyle 1980 sonrası dönemde bazı değişikliklere uğramıştır.

11 Kasım 1983 tarihinde kabul edilen 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, içeriği itibariyle devletin birçok önceliğini yansıttığı gibi, özel televizyon ve

³⁶⁹ TRT. Yayın İlkelerimiz. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015. <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/YayinIlkelerimiz.aspx>

³⁷⁰ TRT. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015. <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Anasayfa.aspx>

rad్యoların yayın dili konusunda da vurgular yapılmıştır. Bu kanunun 5. Maddesi genel yayın ilkelerini ele almakta ve (g) bendinde şöyle demektedir:

“g) Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak”³⁷¹

Bu maddenin gereğince inisiyatif alan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), 7 Mayıs 1985 tarihli bir genelge ile “Yayın ve Yazışmalarda Kullanılacak Dil” başlığı altında birtakım kelimelere, o gün için kullanma yasağı getirmiştir. Bir Danışma Kurulu tarafından karar verilen ve kullanımı yasaklanan kelimeler, aslında öncesinde öz Türkçe olarak teklif edilmiş sözcüklerden ibarettir.

Tablo 8: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından yasaklanan ve tavsiye edilen kelimeler

YASAKLANAN	TAVSİYE EDİLEN
adıl	zamir
akçasal	malî
andaç	yadigâr
anı	hatıra
anımsamak	hatırlamak
anlak	zeka
anlatı	hikâye etme
ansımak	hatırlamak
aymaz	gafil
aymazlık	gaflet
bağıl	izafi
bağıntı	münasebet, nispet
bağıt	akit
bağlaşık	müttefik
bağlaşmak	ittifak etmek
başyapıt	şaheser
başyazman	başkâtip
belirteç	zarf
bellek	hafıza
benzeti	benzetme, teşbih
betim	tasvir
betimlemek	tasvir etmek
betimsel	tasvirî
biçem	üslûp
bileşim	birleşim, terkip
budunbilim	etnoloji
bulunç	vicdan

³⁷¹ Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu. Kanun Numarası: 2954. Kabul Tarihi: 11/11/1983. Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 14/11/1983 Sayı: 18221 (2.Mükerrer). Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 925

Tablo 8 Devam:

YASAKLANAN	TAVSİYE EDİLEN
çoşumculuk	Romantizm
çağcıl	modern, asrî
çevren	ufuk
çevrim	devir
değın	dair, ait, ilişkin
deneyim	tecrübe
deneysel	tecrübî
derslik	dershane
devingen	hareketli, müteharrik
devingenlik	hareketlilik, dinamizm
devinim	hareket
devinmek	hareket etmek
devrim	inkılâp
devrimci	İnkılâpçı
dışalım	ithalât
dışlamak	dışarıda bırakmak
dışsatım	ihracat
dingin	sakin
dinginlik	sükûnet
dinlence	tatıl
dinsel	dinî
dirimsel	hayatî
dize	mısra
dizgeleştirmek	sistemleştirmek
dizgesel	sistemli, sistematik
doğa	tabiat
doğacılık	tabiatçılık, natürizm
doğal	tabiî
doğalcılık	natüralizm
doğalcı	natüralist
doğallık	tabiîlik
dokunca	zarar
duyumsal	duyu ile ilgili, ihsasî
duyumsamak	ihsas etmek, duymak, ima etmek
düşlemek	hayal etmek
düşsel	hayalî
düşün	düşünce, fikir
düşünsel	fikrî
düzeltili	düzeltilme, tashih
düzeltilmen	musahhih
eder	fiyat
edim	fiil
edimsel	fiilî
eğitimsel	eğitimle ilgili, terbiyevî
eğitsel	eğitime ile ilgili, terbiyevî
ekin	kültür
ekinsel	kültürel

Tablo 8 Devam:

YASAKLANAN	TAVSİYE EDİLEN
eleştirel	tenkidî
eleştirisel	tenkidî
esin kaynağı	ilham kaynağı
esinlenmek	ilham almak
eşgüdüm	işbirliği, koordinasyon
etkin	faal, aktif, etkili
etkinlik	faaliyet, etkili olma
etmen	fail
eyitişinsel	diyalektik
gereksinim	ihtiyaç
gereksinme	ihtiyaç duyulma
gereksinmek	muhtaç olmak, ihtiyaç duymak
giz	sır
gizem	sır, esrar
gizemci	mistik
gizemcilik	mistisizm
gizil	potansiyel
görece	izafî, nispi
görelî	izafî
görelilik	izafiyet
görsel	görme ile ilgili
ikircim	tereddüt
ikircimli	tereddütlü, müteredit
imge	hayal, imaj
imgesel	hayalî
irdelemek	tetkik etmek
istenç	irade
işitsel	işitme ile ilgili
izlence	program
kalıt	miras
kalıtsal	irsî
karşın	rağmen
kesinkes	kesin olarak
koşaç	bildirme
koşut	paralel
kuram	nazariye, teori
kuramsal	nazarî, teorik
kuşku	şüphe
nedensellik	illiyet
nicel	nicelikle ilgili
nitel	nitelikle ilgili
olanak	imkan
olanaklı	mümkün
olanaksız	imkansız
olası	muhtemel
olasılık	ihtimal
onursal	fahrî

Tablo 8 Devam:

YASAKLANAN	TAVSİYE EDİLEN
ödence	tazmin
ödün	taviz
öngörü	basiret
örneğin	mesela, söz gelişi
öykü	hikâye
öykücü	hikâyecî
öykücülük	hikâyecilik
öykülemek	hikâye etmek
öykünce	fabl
öykünmek	taklit etmek
öyküsel	hikâyeye ait
özdekçi	maddecî
özdekçilik	maddecilik
özdeksel	maddî
özelik	hassa
özgün	orijinal
özgür	hür, serbest
özgürlük	hürriyet, serbestlik
özveri	fedakârlık
özyaşam	otobiyografi
rastlantısal	tesadüfî
ruhsal	ruhî, psikolojik
sanal	mevhum
saptamak	tespit etmek
sesçil	fonetik
sevecen	şefkatli, müşfik
sevecenlik	şefkat
simge	sembol, remiz, timsal
söylem	şive
söylence	efsane
söyleşi	sohbet
söylev	nutuk
sözel	lafzî
tanrısal	ilahî
tarihsel	tarihî
tekdüze	monoton, yeknesak
tinsel	ruhî
toplumbilimsel	sosyolojik
tüm	bütün
tümce	cümle
tüze	adalet, hukuk
ulaç	zarf, fiil
ulus	millet
ulusal	millî
ulusallaştırmak	millîleştirmek
ulusallık	milliyet, millîlik
ulusçu	milliyetçi

Tablo 8 Devam:

YASAKLANAN	TAVSİYE EDİLEN
ulusçuluk	milliyetçilik
uluslararası	milletlerarası
usa vurmak	muhakeme etmek
uslamlamak	muhakeme etmek
ussal	aklî
uygulayım	teknik
uygulayıcı bilim	teknoloji
varsıl	zengin
yadsımak	inkar etmek
yandaş	tarafdar
yanıt	cevap
yapay	yapma, sunî
yapısal	yapı ile ilgili
yapıt	eser
yasal	kanunî
yaşam	hayat
yaşam öyküsü	hayat hikâyesi, biyografi
yazın	edebiyat
yazman	kâtip
yerleşke	yerleşim yeri, kampus
yetişek	program
yinelemek	tekrar etmek
yoğaltıcı	tüketici
yoğaltım	tüketim
yontu	heykel
yontucu	heykeltıraş
yontuculuk	heykeltıraşlık
yönetimsel	idarî
zorunlu	zarurî, mecburî
zorunluluk	zaruret, mecburiyet ³⁷²

Bu kelimelere bakıldığında “adıl, anı, anımsamak, aymaz, bellek, deneyim, devinim, devrim, doğa, eşgüdüm, gereksinim, görece, olanak, öykünmek” gibi birçok sözcüğün Türkçede artık kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında başka kelimeler de vardır ki onların kullanımı yaygınlaşmamıştır. Örneğin; “anlak, biçem, bulunç, coşumculuk, çağcıl, çevren, dirimsel, edim, eyitişinsel, yoğaltım” gibi sözcükler yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bu kelimelerin kullanım sıklığını test etmek için Hürriyet gazetesinin internet arşivinde yapılan arama sonucunda yıllara göre kullanım dağılımlarını gösterir çizelge aşağıda verilmiştir.³⁷³

³⁷² Gönülal, 2012, s. 162-168

³⁷³ Hürriyet Gazetesi. Arşiv. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2015. www.hurriyet.com.tr

Tablo 9: Bazı öz Türkçe kelimelerin günlük bir gazetede kullanım sıklığı (2000-2014)

SÖZCÜK	HÜRRİYET (2000-2014)	
anlak	7	
biçem	0	
bulunç	0*	
coşumculuk	0	
çağcıl	1	
çevren	?**	
dirimsel	8	
edim	95	
eyitişinsel	0	
yoğaltım	1	

* “Bulunç” sözcüğü cümle içerisinde anlamlı bir kelime olarak bulunmamaktadır. Ancak bir şahsın soyadı olarak karşımıza çıktığı görüldüğünden bu çalışmada dikkate alınmamıştır.

** “Çevren” sözcüğü için “çevre” sözcüğünün yapım ve çekim eki almış hallerini de vermesinden dolayı binleri aşan sonuçlar vermiştir ki burada TRT’nin kabul etmediği “ufuk” manasını vermemektedir.

Bu kelimelerin kullanım sıklığından da anlaşılacağı üzere, Türkçeye pek yerleşmiş kelimeler değildir. Ancak, bu liste şu fikri vermektedir ki 1985 yılında garipsenerek kullanımı TRT tarafından yasaklanan kelimelerin birçoğu zaman içinde Türkçeye yerleşmiştir.

30 Ocak 1985 tarihinde TRT Genel Müdürü Tunca Toskay’ın Hürriyet Gazetesine verdiği röportajda dil konusundaki bölünmeyi engellemek adına böyle bir girişimde bulduklarını belirtmektedir. Devamında şöyle demiştir:

Dilde bir Türkçeleşme hareketi var. Bir kısım aydınlarımız halkın dili ve aydınların dili diye iki ayrı sınıf yarattılar. Bunun çaresi sadeleştirmektir. Bizim yaptığımız anayasanın kullandığı dili ölçü almaktır. İleri ve geri gitmeden dilin dengede kalmasını sağlıyoruz.³⁷⁴

Burada dikkat çeken nokta ise sadeleşmek adına ortaya konulan yeni Türkçe kelimeler bile halkın anlamadığı kelimelerdir. TRT’nin amacı ise, o dili sadeleştirmektir ve bir orta yolun bulunmasıdır. Görüldüğü 1985 yılında yadırganan birçok sözcük, sonrasında günlük dilin kelimeleri olmuştur.

Bu mesele ile ilgili tartışmalar Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine gelmiş ve orada tartışılmıştır. Verilen önergede şu sorular sorulmuştur:

1. Söz konusu yasakların haberi doğru mudur?

³⁷⁴ Hürriyet Gazetesi. Arşiv. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2015.
<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=13538305>

2. Doğru ise, TRT Genel Müdürlüğü bu kararı hangi yetkiye ve hangi ölçülere dayanarak almıştır?
3. TRT Genel Müdürlüğü bu kararı alırken Türk Dil Kurumundan görüş almış mıdır?
4. TRT'nin anlaşılır bir dille yayın yapma yükümlülüğü, Genel Müdürlüğe bir nevi dil mahkemesi gibi hareket etme ve yasaklayıcı kararlar alma yetkisi vermekte midir?
5. Dilde yasaklama, bir zorlama değil midir?³⁷⁵

Mesut Yılmaz ise bu sorulara şöyle cevap vermiştir:

Sayın başkan, sayın milletvekilleri; Sayın Tutum'un sözlü soru önergesindeki sorulara sırasıyla cevap veriyorum.

1. Türk dilinin kurallarına uymayan, henüz genel kabul görmemiş ve standart Türkçe seviyesine ulaşmamış kelimeler, TRT Yönetim Kurulunun 26.10.1984 tarihinde aldığı kararla, dil uzmanlarından kurulu bir geçici danışman kuruluna tespit ettirilmiştir. Bu kelimeler daha sonra yönetim kurulunun 20.12.1984 tarihli toplantısında incelenmiş ve kullanılmamaları yolunda karar alınmıştır.

2. Bu kelimeler Anayasamızda bulunmamakta veya çok nadiren kullanılmaktadır. Başbakanlığın 1984/18 sayılı genelgesiyle Anayasadaki kelimelerin kullanılması bütün kamu kurum ve kuruluşlarına tamim edilmiştir. TRT Yönetim Kurulunun kararı, adı geçen genelgenin uygulanmasını sağlamaya yöneliktir. Alınan kararın kanunî dayanağı, Anayasa dilinin kullanılması hususundaki Başbakanlık genelgesi ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 5 inci maddesinin (g) bendidir.

3. TRT Kurumu, 17.7.1984 tarihinde, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Dil Kurumu Başkanlığından dil konusunda yardım ve tavsiyelerini istemiştir. Alınan 22.8.1984 tarihli cevapta, "Anayasa dilinin şimdilik esas alınabileceği" ifade edilmiştir.

4. Yukarıda verilen bilgiler dikkate alındığında TRT Genel Müdürlüğünün dil mahkemesi gibi hareket etmediği, aksine mevzuatın kendisine verdiği görevi yerine getirme gayreti içinde olduğu görülmektedir.

5. Kanunların ve diğer mevzuatın uygulanmasının zorlama olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Kurumun bu konuda yaptıkları, kendisine verilen görevin yerine getirilmesidir. Asıl zorlama, henüz halk kitleleri tarafından benimsenmemiş, standart Türkçe seviyesine ulaşmamış birtakım kelimelerin, devlet yayın kuruluşu olan kurum tarafından ısrarla kullanılarak halka zorla benimsetilmeye çalışılmasıdır. TRT'nin bu zorlamaya müsaade etmemesi, uymak mecburiyetinde olduğu mevzuat icabıdır.³⁷⁶

Devamında önergeyi veren Balıkesir milletvekili Cahit Tutum söz alarak bazı konuları eleştirmektedir. Öncelikle TRT'nin bu hakkı nereden kendinde gördüğünü sorgulamaktadır. Devlet Bakanı Mesut Yılmaz'ın konuşmalarının böyle bir durumu tespit ettiğini ve bazı kelimelerin atılmaya çalışıldığı girişiminin doğru olduğunu bu haliyle teyit ettirmiştir. Cevaptan çıkartılan sonuca göre bu kelimeler Türkçenin yapısına ve işleyişine ters düşmektedir. İkincisi ise bu sözcükler standart Türkçe seviyesine erişememiş zorlama sözcüklerdir. Hâlbuki Cahit Tutum, bu 205 kelime arasından bazılarını sayarak bunların sıradan kullanılan kelimeler olduğunu ifade etmiştir. Sonrasında milletvekillerine dönüp "Sırası geldiğinde bu kelimeleri kullanmayan var mı?" şekline bir soru sormuştur. Bazı milletvekilleri ise "var" şeklinde cevaplar vermiştir.

Mesut Yılmaz'ın savunma konuşmasında anayasa dilinin esas alınacağını belirtmesi üzerine, TRT'nin attığı bazı kelimelerin anayasada olduğu üzerinde durmuştur. Örneğin "uluslararası, tüm, saptamak, zorunlu, deney, özellik" gibi kelimelerin anayasa maddelerini göstererek

³⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim: 59, 12.2.1985, Cilt: 12, s.479-480

³⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim: 59, 12.2.1985, Cilt: 12, s.480

anayasanın içinde olduğunu ifade etmiştir. Hâlbuki bu kelimeler TRT tarafından yasaklı kelimeler listesine alınmıştır.

Ancak Cahit Tutum'un konuşmasına bakıldığında Türkçe olmayan şu kelimeleri kullandığı görülmektedir: "izahat, program, kelime, mesele, icraat, mahkûmiyet, dikkatli, resmi, telkin, standart, niyet, izafe, mümkün, ihtimal, kasıtlı, müdahale, tespit, nesepsiz, cibilliyetsiz, münevver, millet, gaflet."³⁷⁷

Aslında o gün için irticali olarak yaptığı konuşmada kullandığı bu kelimeler, aynı şekilde bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır. Hatta listede de görüleceği üzere TRT olasılık kelimesini kullanmama kararı almış ve yerine ihtimal kelimesine yer vermiştir. Cahit Tutum'un da konuşmasında "ihtimal" kelimesi iki defa geçerken, "olasılık" kelimesini kendisi de kullanmamıştır. Bu konuşmanın önem arz eden tarafı ise irticali olarak yapılması ve kelime seçimine özellikle eğilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere, "ihtimal" sözcüğü, "olasılık" sözcüğüne nazaran kullanımda olan bir kelimedir ve listeden de anlaşılacağı üzere "olasılık" sözcüğü yadırganmaktadır.

Aynı konuşmada Cahit Tutum'un yadırgadığı başka bir durum da ifade edilmiştir.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum değerli üyeler; ülkemizde dil konusunda yapılan tartışmalarda -üzülerek ifade edeyim ki - çoğu kez dil tercihleri ile siyasal tercihler arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Öyle ki, kişi ağıdalı sözcükler kullanmakta ise muhafazakâr; tersine, öz Türkçe sözcükler savunmakta (ise solcu olarak nitelenmek istenmiştir ve böylece dil tartışması 'ülkemizde siyasal platforma sık sık çekilmiştir. Hemen belirtelim ki bu yaklaşım temelden hatalıdır. Dil şu veya bu grubun değil, tüm toplumun ve ulusun malıdır. Yanılgı, genellikle dilin hem bir düşünme, hem de bir iletişim aracı olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Doğru düşünmek istiyorsak dilin Özleştirilmesine ve berraklaştırılmasına karşı çıkmamamız gerekir. Öte yandan düşüncelerimizi karşıımızdakine iletmek istiyorsak anlaşılır bir idil kullanmak zorundayız. Bu iki gerçeği kabul etmedikçe dil tartışmalarını polemik konusuna kurtaramayız.³⁷⁸

Bu konuşmadan da anlaşılacağı gibi dil üzerindeki ideolojik tartışmalar, o günlerde var olduğu gibi günümüzde de karşılıklı suçlamalar halinde devam etmektedir. Her ne kadar Cahit Tutum'un kendisi, meselenin böyle görünmemesi gerektiğini ifade etmiş olsa da böyle bir görüntünün dil politikalarının ilk ortaya çıktığı günden beri var olduğu bilinmektedir. Ancak bu tartışmaların yoğunluğunun da düştüğünü ifade etmek gerekir.

Cahit Tutum'un konuşmasında dikkat çektiği önemli bir nokta ise Mesut Yılmaz'ın kendisinin bazı yasaklı kelimeleri kullanmasıdır.

³⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim: 59, 12.2.1985, Cilt: 12, s.481

³⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim: 59, 12.2.1985, Cilt: 12, s.481-482

Yasaklanan sözcüklere bakıldığında, bir kısım sözcüklerin yaygın kullanım alanına sahip olmadıkları; buna karşılık çok büyük bir çoğunluğunun her gün herkesin kullanageldiği sözcükler olduğu görülecektir. Sayın Bakanın kullandığı dile dikkat ettiğimizde, oldukça dikkatli, özenli ve burada yasaklanan bazı sözcükleri kullandığımı da tespit etmiş bulunmaktayım, Sayın Başbakan da yine aynı şekilde.³⁷⁹

Buradan da şu sonuç çıkmaktadır ki o gün için yadırganan ve listeye kullanmamak üzere alınan bazı kelimeler, dönemin siyasetinin ağızlarında gezmektedir. Dolayısıyla yavaş yavaş dile yerleşme eğilimi göstermektedirler.

7.1.2.1. TRT 6

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşundan 1980'e kadar olan sürede “uluslaşma” ve “Batılılaşma” hedefi doğrultusunda politikalar izlenmiş ve dil politikası olarak da “resmî tek dillilik” anlayışı hâkim olmuştur.

Uluslaşma ve Batılılaşma konusunda hedefini tam olarak yakalayamadan 1980 sonrası dönemde etnik temelli bir bölücülük tehdidiyle karşılaşmış ve bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti politikalarına birlik ve bütünlük kaygısı damgasını vurmuştur.³⁸⁰

Anayasasında “ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün” olduğu belirtilen Türkiye Cumhuriyeti, bu bütünlüğü korumak için radikal tedbirler almış ve bazı dilleri yasaklamıştır (1982 Anayasası, 26. ve 27. Maddeleri).

Bu yasaklı dönemden sonra, ilk olarak 12.04.1991 tarihinde kabul edilen 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile “*kanunla yasaklanmış dil*” ifadesi kalkmış olsa da Anayasanın değişik maddelerinde bu ifade uzun süre yazılı olarak kalmıştır. Bu maddeler, Anayasanın 26. ve 27. Maddeleri, Basın Kanununun 16. Maddesi ve Siyasi Partiler Kanununun 81. Maddesidir.

1999'da Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye Avrupa Birliğine tam üyelik için aday statüsü verilmesiyle Türkiye, Kopenhag Siyasi ve Ekonomik Kriterlerince belirlenen standartları yakalamak için Uyum Yasaları doğrultusunda Anayasa'da, daha sonra yasalarda ve bu yasalara uygun olarak çıkarılan yönetmeliklerde, yerel dillerin önü

³⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim: 59, 12.2.1985, Cilt: 12, s.480

³⁸⁰ Salihpaşaoğlu, Y. (2007). “Türkiye'nin Dil Politikaları ve TRT 6”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. 11, 1-2. s. 1040

açılmıştır. Böylece bu dillere yönelik kursların açılmasının ve yerel dilde yayıncılığın önündeki engel kalkmıştır.

26.03.2002 tarihinde kabul edilen 4748 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”un 7. Maddesi ile 5680 sayılı basın Kanununun 16. Maddesinde geçen “dil yasağı” ifadesi de kaldırılmıştır.

Bu değişiklikten kısa bir süre sonra “*farklı dil ve lehçelerde yayın yapılabilir, bu yayınlar Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.*” hükmü getirilmiş ve 25.01.2004 tarihinde, bu kanun değişikliğine uygun olarak çıkarılan yönetmelikle yerel dillerde yayının önü tamamen açılmış ve belirlenen ölçüler içerisinde, radyo ve televizyonlara yayın izni verilmiştir.

1 Ocak 2009 tarihinde ise Devlet Televizyonu TRT bünyesinde Kürtçe yayın yapan bir kanalın (TRT 6) kurulması ve bu kanalda tümgün, konu sınırlaması olmaksızın, yayın yapılması sağlanmıştır.

TRT 6’nın kurulmasıyla, Türkiye Cumhuriyetinin, ulus devlet çizgisine paralel olarak “resmî tek dillilik” anlayışında bir sapma gözlemlense de Türkiye’de yaşayan etnik bir topluluğun bu talebine Devletçe olumlu bir cevap verilmiştir. Bu, Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde “ulus üstü” bir karar mekanizmasının etkisiyle de olsa bir değişikliğe gidilmiş olması, dil politikası bakımında önemli bir adımdır.³⁸¹

7.1.3. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya'da ve Kafkasya'da birçok devlet bağımsızlığını kazanmış, Türkiye bu devletleri tanıyan ilk ülke olmuştur. Bu topraklarda yaşayan insanlarla Türkiye'nin çok önemli manevi bağlarının bulunduğunu öncelikle ifade etmek gerekir. Ayrıca bu bağları tek yönlü olarak ele almak da mümkün değildir. Tarihi, kültürel bağların yanı sıra kullanılan ortak dil ve sahip olunan ortak din, bütünüyle karşılıklı ilişkileri geliştirmeye araç olacak unsurlardır.

³⁸¹ Salihpaşaoğlu,2007, s. 1044-1045

Bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra Türkiye bu ülkelere, iki devlet bir millet anlayışı ile yaklaşmış ve bu bölgeye yönelik çok yönlü ve proaktif politikalar üretme gayretine girmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin doksanlı yıllardaki öncelikli hedeflerinden biri, bu devletlerin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesine çalışmak olmuştur. Bunlara ek olarak Türkiye bu ülkelerde yaşayan insanlar için sosyal, ekonomik ve kültürel alanda önemli çalışmalara imza atmıştır. İlk başta maddi yardımlar şeklinde gerçekleşen bu ilişkiler sonradan projelere dönüşmüş ve kalkınma merkezli işbirliği çalışmaları şeklinde devam etmiştir.

Bütün bu hareketlilikler sonrasında, Türkiye'nin dış politikadaki önceliklerini koordine edecek bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Türkiye tarafından Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 1992 yılında kurulmuştur. Sonrasında ise Türkiye'nin dış politikasını uygulamada önemli bir araca dönüşmüştür. Kurulduğu yıllar itibarıyla TİKA'nın öncelikli hedefi Türk cumhuriyetlerinin kendi sosyal yapısını kuvvetlendirmesi, kimliğini inşa etmesi, vatandaşlarının kültürel ve siyasi haklarını geliştirmesi ve Teknik altyapı meselesindeki eksikliklerin giderilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu Hedef ölçüsünde eğitim, sağlık, maliye, turizm, sanayi gibi alanlarda birçok faaliyetler hayata geçirilmiştir. 1995 yılına kadar bu faaliyetler çerçevesinde hizmet vermiş olan TİKA, bu tarihten sonra Orta Asya ülkelerindeki faaliyetlerini genişletmiş, eğitim ve kültür alanlarındaki işbirliği çalışmalarına da ağırlık vermeye başlamıştır. Bu bağlamda okullar, kütüphaneler, laboratuvarlar inşa edilmiş ve bu ülkelerdeki birçok üniversiteye teknik donanımlar sağlanmıştır.³⁸²

2000'li yıllardan sonra ise küreselleşen dünya içerisinde faaliyet alanını daha da genişletmiş olan TİKA, Türkiye'nin değişen dış politika vizyonu ile beraber başka ülkelere de açılmaya başlamıştır. Bundan dolayı da koordinasyon ofislerinin sayısını her geçen gün artırmıştır. Örneğin 2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısı 2011 yılında 25 olmuş, 2012 yılında ise 33'e yükselmiştir. 2015 yılı itibarıyla TİKA'nın 48 ülkede 50 Program Koordinasyon Ofisi bulunmaktadır.³⁸³

³⁸² TİKA. Hakkımızda. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2015. <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>

³⁸³ TİKA. Hakkımızda. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2015. <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>

TİKA'nın 2 Kasım 2011 tarihli Resmi gazetede yayınlanmış olan teşkilat ve görevleri hakkındaki kanun hükmünde kararnamede, bu kurumun kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiştir. Kendisi için bu kararnamede belirlenen görevlere bakıldığında işbirliğinde bulunan ülkelerle iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkilere ve karşılıklı kalkınmaya katkıda bulunacak projeler ve faaliyetleri geliştirmek ve gerekli program ve projeleri hazırlamak ve koordinasyonu sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca bu ülkelerle kamu yönetimi, hukuk, eğitim, kültür ve diğer sosyal alanlarda işbirliğini güçlendirmek şeklinde bir görev tanımı da yapılmıştır. Bu şekilde tanımlanan görevleri içerisinde özellikle Türk dili ile ilgili herhangi bir proje veya politika belirlemek gibi bir amaç kararname içerisinde ifade edilmemiştir.³⁸⁴ Ancak eğitim alanındaki görevlerine bakıldığında içinde bulunmuş olduğu faaliyetlerde buna yönelik projelere rastlanmaktadır.

TİKA'nın dil politikalarıyla ilgili öne çıkan yönü, faaliyet gösterdiği ülkelerde Türkçenin öğretilmesi için gösterdiği çabalarıdır. Bu konuda özellikle kendi bültenlerine yansımış olan birtakım faaliyetler bulunmaktadır.

Örneğin, TİKA'nın 2013 faaliyet raporuna yansıdığı gibi, Bosna Hersek'te bir uzaktan öğrenim sınıfı açmıştır. Bu proje ile beraber Bosna Hersek'teki okullarda Türkçeyi her seviyede öğretmek amaçlanmıştır. Bununla beraber Zenica Üniversitesi Kütüphanesine de Türk edebiyatının önemli eserlerinin hibe edildiği görülmektedir.³⁸⁵

TİKA'nın Balkanlardaki bu şekildeki faaliyetlerine Kosova'da da rastlanmaktadır. Kosova'daki Türkoloji çalışma merkezine çalışma ve araştırma konusunda önemli yardımları olmuştur. Bu bağlamda merkezin çalışmalarını teşvik etmek üzere Türk edebiyatıyla ilgili düzenlenen seminere Türkiye'den katılımın sağlanması ve çalışmaların desteklenmesi için gerekli adımlar atılmıştır.³⁸⁶

Gagavuz Türklerinin başkenti olan Komrat'ta, TİKA'nın katkılarıyla 1998 yılında kurulmuş olan Atatürk Kütüphanesine TİKA tarafından 10 bin civarında Türkçe eser

³⁸⁴ Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: Khk/656, Resmi Gazete Sayı: 28103, 2 Kasım 2011

³⁸⁵ Turkish Cooperation And Coordination Agency, Annual Report 2013, Department Of Strategy Development Reporting And Coordination Unit, s. 34-35. Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2015. <http://www.tika.gov.tr/upload/publication/TİKA%20ANNUAL%20REPORT%202013.pdf>

³⁸⁶ Turkish Cooperation And Coordination Agency 2013, s. 50

başılanmıştır. Bu eserler özellikle Türk klasikleri, Türk dili ve Türk lehçeleri hakkındadır. Bununla beraber bu kütüphanenin iç dizaynı TİKA tarafından yapılmıştır. Ayrıca Mart 2013 tarihinde Kıbrıs'ta düzenlenmiş olan Edebiyat Festivaline Gagavuz dilinde yazılmış olan birtakım eserleri bağışlamıştır. Böylece Türk dünyasının farklı edebiyatlarını kendi aralarında, birbirlerine tanıtmaya ve yaygınlaştırma faaliyetlerine önemli ölçüde destek vermiştir.³⁸⁷

Yine 2011 yılında Sırbistan'da TİKA'nın öncülüğünde bir okul açılmış ve bu okulda dini içerikli derslerle beraber Türkçe, İngilizce, Sırpça ve Arapça gibi dil derslerinin yanında matematik, fizik, kimya ve coğrafya gibi dersler de verilmektedir.³⁸⁸

Bu şekilde TİKA'nın öncülüğünde açılan birçok okul ve verilen Türkçe derslerinin yanında, Türkçe öğretimini festival havası içerisinde gerçekleştirmek için "Türkçe Eğitim Bayramı" adı altında organizasyonlar düzenlenmiştir. Bunun önemli örneklerinden biri Makedonya'da verilmiştir.

Makedonya'daki Türkleri bir araya getiren bu festivale Başbakan Ahmet Davutoğlu da katılmıştır. 2015 yılının hemen başında gerçekleştirilen bu organizasyon yedinci kez düzenlenmiştir. Organizasyon çerçevesinde Türk tiyatrosundan örnekler sergilenmiş, Makedonya'da Türkçe eğitim Konferansı verilmiştir. Bu konferansta Türkçe eğitiminin önemi özellikle belirtilmiş ve Türkçe eğitiminde karşılaşılan sıkıntılar masaya yatırılmıştır. Konferansta TİKA Balkanlar ve Doğu Avrupa daire başkanının konuşmasından anlaşıldığı kadarıyla TİKA'nın Makedonya'da 8 Okul inşaatı, 18 okul tadilatı ve donanımını gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde eğitim faaliyetlerine önem veren TİKA, Türkçe'nin yaygınlaşmasına da büyük ölçüde katkıları sunmaktadır.³⁸⁹

TİKA'nın Türkçenin yaygınlaştırılması konusunda faaliyet gösterdiği ülkelerden biri de Afganistan'dır. Bu ülkede Kabil Üniversitesi bünyesinde, Türk dilinin daha yaygın hâle getirilmesi ve eğitim gören gençler arasında Türkçenin cazibesinin artırılması için

³⁸⁷ Turkish Cooperation And Coordination Agency 2013, s. 64

³⁸⁸ Turkish Cooperation And Coordination Agency 2013, s. 70

³⁸⁹ TİKA. "Makedonya'da Türkçe Eğitim Bayramı Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun Teşrifleriyle Kutlandı". Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015. http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonya_da_turkce_egitim_bayrami_basbakan_ahmet_davutoglu_nun_tesrif_leriyile_kutlandi-14509

üniversite bünyesinde bilgi yarışması düzenlemiş ve neticesinde başarılı olanlara ödül verilmiştir.³⁹⁰

Faaliyetlerini eğitimden sağlığa, hukuktan kültüre kadar birçok alanda devam ettiren TİKA, bu faaliyet alanları içerisinde birtakım yapıların Restorasyonu konusunda da ön ayak olmuştur. Bütün bu kapsamlı faaliyetlerin içerisinde özellikle bulunduğu ülkelerde Türkçenin yaygınlaştırılması adına hem birçok projelere destek vermiş, hem okul ekipmanlarını karşılamış hem de birçok yardımlarda bulunmuştur. İlköğretim seviyesindeki okullarda Türkçe derslerinin verilmesi noktasında önemli katkılar sağlamış, birçok ülkenin üniversitelerinde ise Türkoloji bölümleri ile yakın işbirliği içerisine girmiştir. Bu bağlamda Türkçe'nin başka ülkelerde yaygınlaşması adına TİKA, önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir.

7.1.4. Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Enstitüsü, Yunus Emre Vakfı'na bağlı bir kuruluş olarak ortaya çıkmış ve amaç olarak da yurtdışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretmek ve Türk kültürünü tanıtmayı benimsemiştir.

5 Mayıs 2007 tarih ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş olan Yunus Emre Vakfı ise Türk dilini, kültürünü, tarihini ve sanatını tanıtmak üzere değişik ülkelerde faaliyet gösterecek şekilde ortaya çıkmıştır. Türkiye ile ilgili bilgi ve belgeleri, bulunduğu ülkelerde kamuoyunun istifadesine sunmak ve dil, kültür ve sanat alanlarında isteyenlere eğitim vermeyi amaç edinmiştir.

Bu vakfa bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü'nün yurtdışında Kırtan fazla Kültür Merkezi bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen hizmetlerine ek olarak bulunduğu ülkelerdeki üniversitelerin Türkoloji bölümleri ile işbirliği içine girmekte ve Türkçe eğitmeni desteği sağlamaktadır.³⁹¹

³⁹⁰ TİKA. “Afganistan’da Türkçe Öğreniminin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Faaliyetler Devam Ediyor”. Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015.
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/afganistan%27da_turkce_ogreniminin_yayginlastirilmasina_yoneli_k_faaliyetler_devam_ediyor-19219

³⁹¹ Yunus Emre Enstitüsü, “Yunus Emre Enstitüsü”. Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015.
<http://www.yee.org.tr/tr/yunusemreenstitusu>

Yunus Emre Vakfı'nın 2007 yılında kuruluşu ile ilgili çıkan kanunun birinci maddesi, bu vakfın amaç ve kapsamını ifade etmektedir:

Amaç ve kapsam

MADDE 1 — (1) Bu Kanunun amacı; Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek, Türkiye'de Yunus Emre Araştırma Enstitüsü ve yurt dışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açmak için merkezi Ankara'da olan Yunus Emre Vakfının kurulmasına ilişkin esas ve usûlleri belirlemektir.³⁹²

Yunus Emre Vakfı'na, bulunduğu ülkelerde Türkiye ile ilgili önemli misyonlar yüklenmişken, bunların en önemlilerinden biri yurtdışında Türkçe eğitim almak isteyenlere bu imkânları sağlamasıdır. Dolayısıyla Türkçe'nin yabancı dil olarak başka ülkelerde öğretilmesinde önemli bir misyon üstlenmiştir.

Kanun içerisinde vakfın amaçlarına bakıldığında Türkiye'nin kültürel mirasını, sanatını ve Türk dilini tanıtmak ve Türkiye'nin başka ülkelerle dostluk Bağlarını güçlendirmek ve kültür alışverişini artırmak amacına yönelik kültür merkezlerinin kurulması ve işletilmesi bu enstitünün önemli görevlerindedir. Özellikle Türk dili ve kültürü hakkında ücretli ve ücretsiz eğitim vermek ve verdirmek ve bu alanlarda sertifikalar düzenlemek, yine bir başka görev olarak belirlenmiştir. Bunun yanında yukarıda belirtilen görevler çerçevesinde enstitü elindeki bilgi ve belgeleri bulunduğu ülkelerde insanların istifadesine sunmak, araştırma yapmak ve yaptırmak, gerek yurtiçi gerekse yurt dışındaki üniversitelerle işbirliği kurmak ve onlarla ortak projeler yürütmek, yazılı ve görsel medyada yayınlar yapmak ve yaptırmak şeklinde, enstitünün görevleri açık ve net belirtilmiştir. Bu vakfın mütevelli heyetine bakıldığında öncelikle vakfın karar organı olduğu görülmektedir. Bu heyet içerisinde çok önemli bakanların bulunduğuun altını çizmek gerekir. Örneğin Dışişleri Bakanı, Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı ve Kültür ve Turizm Bakanı ile beraber Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı heyetin tabii üyeleri olarak belirlenmiştir.

Ayrıca; kültür, sanat, Türk dili ve edebiyat alanlarında çalışmakta olan profesörler ve öğretim üyeleri arasından Üniversitelerarası Kurul tarafından seçilecek iki kişi, eğitim

³⁹² Yunus Emre Vakfı Kanunu, Kanun No. 5653, Kabul Tarihi: 5/5/2007, Resmi Gazete Sayı: 26526, 18 Mayıs 2007

kültür ve sanat alanında kamu yararına faaliyet gösteren dernek ve vakıfların üyeleri arasından Bakanlar Kurulu'nun seçeceği iki kişi 3 yıl süreyle Mütevelli heyetinde üyelik yapabilecektir. Bunun yanında yönetim kurulu denetleme kurulu danışma kurulu gibi alt kurullar da bulunmaktadır.³⁹³

Kendisine birçok görevler verilmiş olan Yunus Emre Vakfı, özellikle Türk dilinin yabancı ülkelerde öğretilmesi noktasında ön plana çıkmıştır. Yunus Emre Enstitüsü'nün kendi İnternet sitesinde paylaştığı bilgilere göre 2009 yılından 2015 yılına kadar enstitünün açtığı kültür merkezlerinde yaklaşık olarak 26 bin öğrenci Türkçe öğrenmiştir. Bunun yanında enstitünün girişimleriyle beraber Kültür Merkezi'nin dışında bir takım kurslar açılmış ve bazı yerlerde Türkçe, seçmeli ders olarak verilmiştir. Bununla beraber Türkoloji projesi kapsamında bu bölümlerin değişik üniversitelerde açılması girişimlerinde bulunulmuştur. Bütün bu süreçlerin içerisinde Türkçe öğrenen toplam öğrenci sayısı ise 45 bine ulaşmıştır.³⁹⁴

Kendi Misyonu çerçevesinde birtakım projelere imza atmış olan Yunus Emre Enstitüsü, Türkçe'nin yaygınlaşmasına katkı sunmak amacıyla Türkiye'de yaz okulu projesi gerçekleştirmiş ve bu konuda önemli adımlar atmıştır. Örneğin 2014 yılında uyguladığı Yaz Okulu Projesi çerçevesinde 72 ülkeden 350 öğrenci Türkiye'deki yaz okullarına katılmış ve Türkçe öğrenmiştir. Türkçe öğretimi ile sınırlı kalmayan enstitü, Türkiye'ye getirdiği öğrencilere Türkçe öğretiminin yanı sıra bulunduğu illerdeki kültürü ve doğa güzelliklerini de tanıtmış ve öğrencilerin düğünlere, festivallere ve el sanatları yapımı etkinliklerine katılımlarını da sağlamıştır.³⁹⁵

2015 yılının Ağustos ayında Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan " 1000 yılın sesi Türkçe Bayramı" isimli kültür şenliği Türkçenin sevdirmesi ve Türk kültürünün tanıtılmasında çok önemli bir misyon üstlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanının himayelerinde gerçekleşmiş olan bu şenliğe Türkiye'den birtakım bakanlar, çok sayıda milletvekili, yerli ve yabancı konuklar ve Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler katılmıştır.

³⁹³ Yunus Emre Vakfı Kanunu, Kanun No. 5653, Kabul Tarihi: 5/5/2007, Resmî Gazete, 18 Mayıs 2007 Sayı: 26526

³⁹⁴ Yunus Emre Enstitüsü. Türkçe Öğrenimi. Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015. <http://www.yee.org.tr/tr/turkceogrenimi>

³⁹⁵ Yunus Emre Enstitüsü 2014 Faaliyet Raporu, s. 106, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015. <http://www.yee.org.tr/CMS/Files/yayin/faaliyet-raporu.pdf>

Bu kutlamalar dahilinde yabancı öğrenciler Türkçe'nin bin yıllık Serüvenini 10 sahneden oluşan oyunlar içerisinde izleyicilere sunmuşlardır.³⁹⁶

7.1.5. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

Başbakanlığa bağlı müsteşarlık düzeyinde bir kamu kurumu olarak 6 Nisan 2010 tarihinde kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), yurtdışındaki vatandaşlarımız, soydaş ve akraba topluluklarımız ile Türkiye’de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilerimize yönelik çalışmalarını koordine etme, bu alanlarda verilen hizmetleri ve yapılan faaliyetleri geliştirme görevini üstlenen kurumdur. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın çalışmalarıyla gerek yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla gerekse soydaş ve akraba topluluklarla ilişkileri güçlendirmek; ekonomik, sosyal ve kültürel olarak daha yakın ilişkiler tesis etmek, kurumun asli faaliyet alanıdır. Ayrıca Türkiye’de eğitim görmesi uygun bulunan Türkiye burslusu yabancı öğrencilerin başarısı için ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlamakla görevlidir.³⁹⁷

Türkiye’de eğitim gören bu öğrenciler, gerek öğrencilik sürecinde gerekse öğrencilik sonrası dönemde kendi sosyal çevrelerinde Türkiye’nin uluslararası gönüllü elçileri olacaklarından önem arz etmektedir. Eğitimini iyi bir şekilde tamamlayan bu öğrenciler, Türk dilini ve Türk kültürünü yakından gören, bilen ve tanıyan kitle olarak gittikleri her yerde ülkemizin savunucusu ve destekçisi olacaklardır.

Kuruluş Kanununun 19. maddesinde belirtilen Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu’nun görevleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- a) Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler aracılığıyla öğrenim görmek üzere getirilen yabancı öğrenciler hariç olmak kaydıyla, kamu kurum ve kuruluşlarınca temel eğitim giderleri karşılanmak suretiyle öğrenim görmek üzere Türkiye’ye gelecek olan ve Türkiye’de öğrenim gören öğrencilere ilişkin genel politikaları belirlemek.
- b) Uluslararası öğrenci stratejisini ülkemiz menfaatleri çerçevesinde belirlemek.
- c) Türkiye’de öğrenim gören öğrenciler için sağlanacak eğitim, öğretim ve sosyal amaçlı rehberlik hizmetlerinin ilkelerini belirlemek.

³⁹⁶ Yunus Emre Enstitüsü. 1000 Yılın Sesi Türkçe Bayramı Coşkuyla Kutlandı. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2015. http://www.yee.org.tr/faaliyethaberleri/1000-yilin-sesi-turkce-bayrami-coskuyla-kutlandi_1183

³⁹⁷ Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun. Kanun Numarası: 5978 Kabul Tarihi: 24/3/2010, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 6/4/2010 Sayı: 27544, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 49

- ç) Yükseköğretim Kurulunun önerilerini dikkate alarak Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler hariç olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarınca temel eğitim giderleri karşılanmak suretiyle yükseköğretim kurumlarına alınacak öğrenci kontenjanlarını ve seçim esaslarına ilişkin ilkeleri belirlemek.
- d) **Türkçe öğrenmek için kurslara katılmak üzere Türkiye'ye gelecek öğrencilere ilişkin esasları belirlemek.**
- e) Öğrencilere ilişkin uygulamaları değerlendirerek ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını bilgilendirmek.
- f) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait yurtdışındaki eğitim-öğretim kuruluşlarının faaliyetlerinin hedeflenen başarıya ulaşabilmesi için, yaşadıkları sorunları kurumlar nezdinde takip etmek ve çalışma sonuçlarını analiz ederek değerlendirmek.
- g) Ulusal ve uluslararası şartlara göre, burs verilecek öğrenci sayısını, burs miktarını, barınma, iaa ve diğler ödemeler ile ölkemizdeki genel uygulamalar dikkate alınarak tedavi giderlerine ilişkin esasları belirlemek.³⁹⁸

7.1.5.1. YTB'nin Dil, Kültür ve Eğitimle İlgili Faaliyet Alanları

a) Çift Dillilik

YTB'nin yurtdışında yaşayan Türk çocuklarının ve gençlerinin dil eğitimi politikası, hem yaşadıkları ölkede dilinde hem de anadillerinde yetkinlik kazanmaları amacıyla çift dilli eğitimi teşvik etme şeklindedir. Buna yönelik eğitimci yetiştirme, materyal ve müfredat geliştirme ve anadillerini öğrenmelerine yönelik çalışmaları destekleme yönünde faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Kültür ve dil ile ilgili farkındalığı artırmaya yönelik toplantı ve etkinlikler, kurslar, eğitim faaliyetleri, materyal geliştirme çalışmaları, konferans, anket, araştırma, rapor vb. bilimsel çalışmalar; YTB tarafından yürütölmekte ve bu alana yönelik çalışmalar yapan kurum, kuruluş ve STK'larla işbirliği yapılmaktadır.³⁹⁹

b) Eğitim Destekleri

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının çocuklarına yönelik destek olmak, ailelere rehberlik sağlamak, yükseköğretime devam eden öğrencilerin akademik gelişimini teşvik etmek ve mesleki hayata geçişe yardımcı olmak gibi konularda faaliyetler gerçekleştirmektedir. Yurtdışında yaşayan çocukların okul eğitimindeki başarılarını artırmaya yönelik destekleyici programlar, mesleki eğitim alanında bilgilendirme

³⁹⁸ Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5978 Kabul Tarihi: 24/3/2010, Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 6/4/2010 Sayı: 27544, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 49

³⁹⁹ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php

çalışmaları, çocukların dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar, üniversite eğitimleri esnasında düzenlenecek sosyal ve kültürel etkinlikler yoluyla mesleki gelişim ve kişisel yetkinliklerin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.⁴⁰⁰

c) Kültürel Programlar

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının, buldukları ülkelerin çok kültürlü atmosferi içerisinde kimlik, kültür ve medeniyetlerini koruyabilmeleri ve yaşatabilmeleri, bu doğrultuda kültürlerarası etkileşimin teşvik edilerek toplumlar arası ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Türk vatandaşlarının kendi kültürlerini yaşatabilmeleri doğrultusunda kültürel etkinlikler ve kültürler arası iletişimi arttıracak programlar icra edilmektedir.⁴⁰¹

d) Aile ve Gençlik

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının sosyal ve kültürel değerlerinin korunması ve bu konularla ilgili çalışmaların desteklenmesi, YTB'nin aile ve gençlik politikasıdır. Aile ekseninde yaşanan sorunların çözümüne destek olmak için aile bireylerine yönelik eğitim ve bilgilendirme programları, ailelerinden alınan çocuklara ve çocukların ailelerine yönelik hizmet eksenli çalışmalar, çocuk ve gençlerin bağımlılık ve suçtan korunmasına yönelik çalışmalar, bu kapsamda yürütülmektedir.⁴⁰²

e) Gençlik Köprüleri

YTB, yurtdışında yaşayan gençlerimizin Türkiye ile bağlarını güçlendirmek amacıyla, kendi kültürlerini tanımalarına ve Türkiye'nin tarihi ve kültürel mekânlarını görmelerine olanak sağlayacak dil, kültür ve medeniyet temalı Türkiye ziyaretlerini amaçlayan “Gençlik Köprüleri” proje destek programı gerçekleştirmektedir.⁴⁰³

⁴⁰⁰ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php

⁴⁰¹ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php

⁴⁰² Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php

⁴⁰³ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php

f) Kültürel Değişim Programları

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na, Türklerle diğer toplumlar arasında sosyal, kültürel, akademik, mesleki ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla kültürel değişim programları yürütülmektedir. Bu doğrultuda araştırma ve yayınların desteklenmesi ve kültürel değişim programları çerçevesinde soydaş ve akraba topluluklar coğrafyasından gelen öğrencilerin Türk kültürü ile etkileşimlerinin geliştirilmesine katkı sağlanmaktadır.⁴⁰⁴

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın dil ve kültür ile ilgili faaliyetlerinden olan "çift dillilik" konusu, doğrudan dil politikası kapsamında değerlendirilebilecek durumdadır. Yurtdışında yaşayan eğitim çağındaki çocukların, hem yaşadıkları ülke dilinde hem de anadillerinde yetkinlik kazanmaları amacıyla çift dilli eğitimi teşvik etmek, anadillerini öğrenmelerine yönelik çalışmaları desteklemek ve bunun için eğitimci yetiştirmek Türk dilinin geleceği açısından çok önemli bir çalışmadır. Bununla birlikte kültürel faaliyetlere de yer verilmektedir ki bu faaliyetler dil politikalarını doğrudan etkilemektedir.

YTB tarafından yayımlanan 2011 Faaliyet Raporunda belirtilen Çift Dillilik, Ana Dilde Eğitim ve Eğitime İlişkin Çalışmalar:

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ile soydaş ve akraba topluluklarımızın çocukları açısından, yaşadıkları ülkenin eğitim sistemi içerisinde daha başarılı olabilmeleri için o ülkenin dilini bilmeleri bir gereklilik iken, kendi dil ve kültürlerini öğrenmeleri de doğal bir haktır. Bu kapsamda yürütülen faaliyetler aşağıdaki gibidir:

- Türkiye'deki çeşitli kamu kurumları, Avustralya'daki sivil toplum kuruluşları ve milletvekilleri ile temas kurularak Avustralya'nın ulusal müfredatına Türkçe'nin dâhil edilmesi yönünde yoğun çaba gösterilmiştir. Talepleri değerlendiren Avustralya Ulusal Müfredatı Belirleme Otoritesi (ACARA), Türkçe'nin de ulusal müfredatta öğretilecek yabancı diller arasına alınmasını kararlaştırmıştır.
- İngiltere Türk Dili Kültürü Eğitim Konsorsiyumu, İngiltere Türk Öğretmenler Derneği, T.C. Londra Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği, KKTC Londra Temsilciliği Eğitim Kültür Ataşeliği'nin işbirliği ve katkıları ile düzenlenen "İngiltere Türk Toplumunu Eğitim Çalıştayı", 15.10.2011-16.10.2011 tarihlerinde İngiltere Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde yapılmıştır.
- Berlin, Hamburg, Kuzey Ren Vestfalya ve Aşağı Saksonya eyaletlerinde Türk dernekleri tarafından işletilen iki dilli (Almanca ve Türkçe) anaokulları yerinde incelenmiş ve bu okullardaki erken çocukluk eğitimi uygulamaları hakkında bilgi alınmıştır.
- 02.06.2011-03.06.2011 tarihlerinde Başkanlık tarafından, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın çocuklarının eğitim sistemi içerisinde durumunu görüşmek,

⁴⁰⁴ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php

çocuklarımızın başarı düzeylerini artırmak için yapılması gerekenleri tartışmak ve tüm bu faaliyetlerin belirli bir amaç çerçevesinde planlanmasını sağlamak amacıyla “Okul Öncesi Eğitimde Çift Dillilik-Çok Kültürlülük Çalıştayı” düzenlenmiştir.

- Almanya’da okul öncesi eğitimde çok dillilik üzerine akademik çalışma yürüten Dr. Anastasia ŞENYILDIZ (Uludağ Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı) yapmış olduğu çalışmalar hakkında bilgi vermek üzere Başkanlığımıza davet edilmiş ve çalışmalarını hakkında bir sunum yapmıştır.⁴⁰⁵

7.1.6. Türk Silahlı Kuvvetleri

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkçe'nin doğru kullanımına yönelik, özellikle kendi personelini bilgilendirme amacına yönelik girişimlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın 2007 yılında hazırladığı "Türkçe'nin doğru kullanımı: iletişim, etkili konuşma, yazma ve okuma kılavuzu" isimli kitabı bu konuda önemli bilgiler vermektedir.

Öncelikle kitabın içeriğine bakıldığında Türkçenin doğru kullanılması gerektiği üzerinde durulmuş ve bu bağlamda zengin sözcük ve doğru cümle bilgisine sahip olmanın önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde Türkçe kullanımıyla beraber etkili bir iletişimin nasıl olacağı üzerinde durulmuştur. Aynı bölüm içerisinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nde iletişim ve iletişimin önemi anlatılmıştır. Devam eden bölümde ise iletişimin temel beceri unsurları ele alınmıştır. Dördüncü bölüme gelindiğinde ise iletişimin destek unsurları adı altında okumanın ve dinlemenin önemi ele alınmıştır. Beşinci bölümde etkili iletişim basamakları adı altında yazma ve konuşmaya hazırlanmak adına bir takım ilkeler ele alınmıştır. Altıncı bölümde ise yazışmalarda dikkat edilmesi gereken konulara değinilmiş ve askeri yazışma esasları ortaya konulmuştur. Bunun yanında ifade usulü ve yazım kuralları konularına değinilmiştir. Son olarak da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kendi bünyesinde kullandığı kısaltmalar ve bu kısaltmaların ne şekilde oluşturulması gerektiği üzerinde durulmuştur.⁴⁰⁶

Kitabın sunuş kısmındaki şu ifadeler dikkat çekicidir:

Dil, insanlık tarihiyle beraber ortaya çıkmış ve günümüze kadar süregelen bir olgudur. Bu süreçte insan ve iletişim birbirine koşut olarak gelişim göstermiştir. Dil, kültürün en temel ögesi olarak insanlar arası iletişimde en etkin araç olarak kabul edilmektedir. Dilin

⁴⁰⁵ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, (2011), 2011 Faaliyet Raporu, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, s. 28

⁴⁰⁶ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, (2007), *Türkçe'nin Doğru Kullanımı: İletişim, Etkili Konuşma, Yazma Ve Okuma Kılavuzu*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara

düşünceyi etkilemesi, kültürel değerleri nesilden nesile aktarması ve millete yön vermesi yaşamsal önem arz etmektedir.⁴⁰⁷

Dil ve düşüncenin etkileşimi göz önüne alındığında, dildeki kirlenme; zaman içinde toplumun kültür yapısını da bozacaktır. Dilde meydana gelen kirlenmeye, yabancı dillerden Türkçeye giren çok sayıda sözcük ve dilin yanlış kullanımı neden olmaktadır. Yabancı sözcükler, TDK'nın veya oluşturulacak bir kurumun incelemesi ve önerisinden sonra kullanılmalıdır. Yabancı sözcükler yerine, Türkçe karşılığı olanların kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Bu bölümde kullanılan "koşut, yaşamsal" gibi kelimelerin yanında ileriki bölümlerde de Türkçeye nispeten yeni girmiş ve öz Türkçe karşılık olarak bulunmuş kelimelerin kullanılması noktasında özen gösterildiği dikkat çekmektedir. Bunun yanında dil ile ilgili yapılan yorumlar ve dilin önemi hakkında fikirlerin ortaya konmasından sonra, Türkçeye yabancı dillerden girmiş olan kelimeler konusunda da gösterilen hassasiyet göze çarpmaktadır. Yabancı dilden Türkçeye giren kelimelerin yerine, bunların Türkçe karşılığının kullanılmasına özen gösterilmesi gerektiği noktasındaki anlayışı Cumhuriyetin ilk yıllarından beri devletin uygulamaya çalıştığı politika olarak ele alındığında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu düşünceye destek verdiği görülmektedir.

7.1.7. Devletin Osmanlı Türkçesi Politikası

Osmanlı Türkçesi, Arap alfabesi ile yazılmış olan Osmanlı Dönemi Türkçesi demektir. Bu dönemde yazılan metinleri okuma, anlama becerisinin kazanılması yolundaki bir Osmanlı Türkçesi eğitimi, tarihi, kültürel mirasımızın öz kaynaklarından okunup anlaşılması adına önemli ve faydalı bir eğitim faaliyetidir.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlükte "Osmanlı Türkçesi" için verilen tanımlama ise şöyledir: "XIII-XX. Yüzyıllar arasında Anadolu'da ve Osmanlı Devleti'nin yayıldığı bütün ülkelerde kullanılmış olan, Arapça ve Farsçanın ağır baskısı altında kalan Türk diline verilen addır."⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, (2007), *Türkçe'nin Doğru Kullanımı: İletişim, Etkili Konuşma, Yazma Ve Okuma Kılavuzu*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara

⁴⁰⁸ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük Cilt 2 Sekizinci Baskı 1988, s. 1702.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedisinde yer alan tanımlama da şöyledir:

Batı Türkçesinin (Türkiye Türkçesi) Osmanlı Devleti süresince konuşulan bölümüne Osmanlıca denir. Osmanlı Türklerinin konuştuğu Osmanlıca, Oğuz Türklerinin batı koludur. Bu Türk lehçesine daha çok ‘Türki’, ‘Türkçe’, ‘Lisan-ı Türki’ dendi. Son zamanlarda ‘Lisan-ı Osmanî’ adı verilen bu dile Osmanlı aydınları ‘Osmanî’ de derlerdi. Osmanlıca terimi, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı yazı dili anlamına da kullanılır. Osmanlıca kendi gelişimi içinde üç döneme ayrılır: 1. Eski Osmanlıca. Selçuklu devri Türkçesini de içine alan ve 15 inci yüzyılın sonuna kadar süren dönem. Bu dönem için daha çok ‘Eski Anadolu Türkçesi’ deyiimi kullanılır; 2. Klasik Osmanlıca, 16 ncı yüzyılın başından 19 uncu yüzyılın ortasına kadarki dönem; 3. Yeni Osmanlıca, 19 uncu yüzyılın ortasından 20 nci yüzyılın başına kadar gelen dönem.⁴⁰⁹

Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altında kalmış olsa da 13. Yüzyıldan Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar olan dönemde Anadolu’da ve Osmanlı devletinin yayıldığı bütün ülkelerde kullanılan Türkçeye Osmanlı Türkçesi denir ki bu Türkiye toplumunun yedi yüz yıllık muhteşem bir kültür hazinesine sahip yakın geçmişi demektir. Geçmişini iyi ve doğru okuyup değerlendirmek, geleceğe güvenle yürümenin önemli bir güç kaynağıdır.

Türk Üniversitelerinin ilgili bölümleri ve bazı sivil teşebbüslerin dışında Osmanlı Türkçesi eğitimi, yaygın şekilde verilebilmiş değildir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, 8 Aralık 2014 günü toplanan 3. Din Şurası’nın açılış konuşmasında konuyu yeniden gündeme getirdiği ve “*Osmanlıcanın öğrenilmesini, öğretilmesini istemeyenler var. Bu çok büyük bir tehlike. İsteseler de istemeseler de bu ülkede Osmanlıca da öğrenilecek ve öğretilcek*” dediği basında yer almıştır.⁴¹⁰

19 uncu Millî Eğitim Şûrası’nda, gündeme getirilen “Osmanlıca” dersinin lise düzeyinde zorunlu ders olması” konusu gündeme getirilmiş ve bu “zorunlu olma” önerisi, tavsiye kararı haline getirilmekten vaz geçilip “seçmeli ders” olarak tavsiye kararı alınmıştır.⁴¹¹

Geç de olsa son dönemde Osmanlı Türkçesinin öğretilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetlere rastlanmaktadır. Bu konuda en çok göze çarpan gayretin, Arap

⁴⁰⁹ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi 1969, Cilt 9 Osmanlıca maddesi sayfa 635-637.

⁴¹⁰ Habertürk. (2014). “İsteseler de İstemeseler de.” Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1016869-isteseler-de-istemeler-de>

⁴¹¹ Figen, A. (2014). “Sırada Arap alfabesi var”, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/156619/_Sirada_Arap_alfabesi_var_.html#

alfabesi kullanan Osmanlı Türkçesini okuyabilme yeteneğinin kazandırılması olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

“Ortaöğretim 10. Sınıf Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı” ele alındığında öncelikle Osmanlı Türkçesinin özelliklerinden bahsetmekte ve Osmanlı Türkçesi bilmenin önemi anlatılmaktadır. Sonrasında Osmanlı Türkçesinde kullanılan alfabenin özellikleri öğretilmektedir. Başka bir ünite de Osmanlıca ekler ve kökler ele alınarak öğretilmekte ve son bölümde de Osmanlıcaya girmiş Farsça ve Arapça unsurlar ele alınmaktadır.⁴¹²

Aynı şekilde Milli Eğitim Bakanlığı'nın benzer özellikler taşıyan diğer bir kitabı Sosyal Bilimler Liseleri için hazırlanan kitaptır: “11. Sınıf Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı” olarak isimlendirilen bu kitap, bir yazar kadrosu tarafından hazırlanmıştır. Kitabın içeriğine bakıldığında Öncelikle Türkçe Farsça ve Arapça arasındaki ilişkiler ve ses özellikleri ele alınmaktadır. Sonrasında bu diller arasında kelime geçişleri irdelendikten sonra Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren kelimelerin nitelikleri öğretilmektedir. Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin özellikleri, bu dillerden Türkçeye girmiş isim ve sıfat yapan ekler, bu dillerdeki tamlamaların yapı özellikleri, Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan Arapça mastar ve çokluk kalıpları ve Osmanlı Türkçesindeki tamlamaların anlam özellikleri ile Arapça ve Farsça tamlamalar ve anlam özellikleri incelenmektedir.⁴¹³

Bunun yanında Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hizmet içi Osmanlıca kursları açtığı da görülmektedir. Özellikle Milli Eğitim personeli için açılmış olan bu kurslar, Milli Eğitim personeline verilmektedir.⁴¹⁴ Basına da haber olarak yansımış olan bu kurslar, 2013 yılı itibarıyla başlamış bulunmaktadır. Haberin yapıldığı 2015 Şubatına kadar toplamda 175 bin 734 kişinin Osmanlıca öğrendiği ifade edilmektedir.⁴¹⁵

⁴¹² Demir, E., Erbatur, V. K. (2012), *Ortaöğretim Osmanlı Türkçesi 10 Ders Kitabı*, Birinci Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Yayın no: 5813,

⁴¹³ İşbilir, Ö. vd. (2014), *11. Sınıf Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı*, Birinci Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitaplığı, Yayın no: 5953

⁴¹⁴ MEB. “M.E.B. Hizmetiçi Osmanlıca Kursları Ön Kayıt Formu”. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015. <http://www.osmanlicaegitim.com/meb-hizmetici-egitim-osmanlica-kurslari/>

⁴¹⁵ Habertürk. (2015). “Ücretsiz Osmanlıca kursu!”. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1042930-halk-egitim-merkezlerinde-uccretsiz-osmanlica-kurslari-basliyor>

Bunun yanında 2015 yılı itibariyle Milli Eğitim Bakanlığının bu meseleyi genişleterek öğretmenlere de Osmanlıca öğretme isteğinde olduğu basına yansımıştır. Bu bağlamda sadece Türkiye’de değil Balkanlar ve Avrupa’da da bu kursların açılması planlarının yapıldığı belirtilmiştir.⁴¹⁶

Milli Eğitim Bakanlığından başka İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde açılmış olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK) de birçok alanda ders verildiği gibi Osmanlıca dersleri de verilmektedir. Bu kurs boyunca, program dâhilinde ders alan öğrencilere Türkçe asıllı kelimelerin imlası ile Osmanlıca metinleri okuyabilme, yazabilme bilgi ve becerileri kazandırıldığı ifade edilmektedir.⁴¹⁷

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Osmanlı Türkçesi hakkında yürüttüğü diğer bir proje ise İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'nde bulunan Osmanlı dönemi nadir eserlerin kataloglanması, dijital ortama aktarılması ve elektronik ortamda sunulmasıdır. Buna gerekçe olarak da Atatürk kitaplığında bulunan yayınların tarihi önemi ve çeşitliliğine vurgu yapılmakta ve yerli ve yabancı araştırmacılar için önemli bir bilgi merkezi olduğu vurgulanmaktadır. 2012 yılında Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan Atatürk kitaplığı, İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından finanse edilen “Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek” programına başvurmuş ve bu konuda desteğe hak kazanmıştır. Bu bağlamda kitaplık içerisinde bulunan Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile bakımı 40 bin adet eser kataloglamak ve Dijital ortama aktarılmak üzere harekete geçilmiştir.⁴¹⁸

Görüldüğü üzere devletin son dönemde Osmanlı Türkçesini özellikle okunuşu yönüyle teşvik edici adımları olmuş ve bu bağlamda örgün eğitim düzeyinde ders olarak vermeye başlanmıştır. Bunun yanında Bakanlık personeline yönelik kurslar da açılmış ve bu konuda önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesinin de bu konuda önemli katkıları olmuştur.

⁴¹⁶ Sabah Gazetesi. (2014). “Osmanlıca için altyapı hazır,” Erişim Tarihi: 4 Haziran 2015. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/12/10/osmanlica-icin-altyapi-hazir>

⁴¹⁷ İSMEK. “Osmanlı Türkçesi imlası”, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2015. <http://ismek.ibb.gov.tr/branslar.aspx?branscode=1824>

⁴¹⁸ İBB. Atatürk Kitaplığı ve Sayısallaştırma Projesi Hakkında Bilgi, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2015. <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php?dil=tr&p=5>

7.1.8. Yerel Diller

7.1.8.1. Yerel Dillerle İlgili Çıkarılan Kanunlar ve Uygulamalar

Türkiye'de 1980 darbesinden sonra idareye gelen askeri yönetim, 1983 yılında yapılmış olan demokratik seçimlerle yönetimi sivil siyasetçilere bırakmadan önce birçok kanun yaptığı gibi, dil konusunda da kanunlar çıkarmıştır. Ancak o gün için çıkarılan kanunlarda Türkiye'de bulunan Türkçe dışındaki yerel diller ile ilgili herhangi bir düzenleme olmamıştır. 14 Ekim 1983 tarihinde çıkarılan "Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin kanun" ile beraber bu konuda bir düzenlemeye gidilmiş ve bu kanunun birinci maddesi şu şekilde işlenmiştir:

MADDE 1- bu kanunun amacı; yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim görmek üzere Türkiye'ye gelişleri, öğretim kurumlarına kabulleri, ilgili kurum ve kuruluşların ve yabancı uyruklu öğrencilerin yükümlülükleri ile ilgili esasları düzenlemektir.⁴¹⁹

Görüldüğü üzere kanunun birinci maddesi, meseleyi özellikle kayıt altına alarak, sadece Türkiye'ye gelmiş olan yabancı uyruklu öğrencilerin durumlarına yönelik olduğunu ifade etmektedir.

Aynı kanunun ikinci maddesi, kanunun kapsamını ele almakta ve şu ifadelerle yer vermektedir:

Kapsam

MADDE 2. — Bu Kanun; ilgili kurum ve kuruluşlar ile çeşitli anlaşmalar çerçevesinde Hükümetimizce yabancı hükümetler emrine verilen burslardan yararlanmak suretiyle veya kendi imkânlarıyla Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrencileri kapsar.

Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı okullara kabul edilen yabancı uyruklu öğrenciler, bu Kanunun kapsamı dışındadır.

Bu kanunun 3'üncü maddesi ise, *Türkiye'de öğrenim görecekt olan yabancı uyruklu öğrencilerin işlemlerinin yapılması şeklini* düzenlemek amacıyla bir Değerlendirme Kurulu oluşturulacağından bahsetmektedir. Bu kanundan da anlaşıldığı üzere, Türkiye'de ana dil olarak kabul edilen Türkçe'nin dışında başka bir dilde eğitim verilmesi meselesi dışarıdan gelen öğrencilere yönelik olarak düzenlenmiştir.

Resmi gazetede aynı gün yayınlanan “Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu” ile beraber eğitim kurumlarında okutulacak olan yabancı diller ve yabancı dille eğitim

⁴¹⁹ Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun, Kanun No. 2922 Kabul Tarihi: 14.10.1983, Resmi Gazete Sayı: 18196, Resmi Gazete Tarihi: 19 Ekim 1983, s. 22

yapan okulların tâbi olacağı esaslar düzenlenmiştir. Bu kanunun birinci maddesi kanunun amacını belirtmekte ve şu ifadelerle şekillenmektedir:

Amaç

MADDE 1. - Bu Kanunun amacı; eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esasları düzenlemektir.⁴²⁰

Bu maddeden de anlaşılacağı şekliyle, eğitim öğretim kurumlarında okutulmak üzere yabancı dil meselesi düzenlenmekte ve Türkiye'de bulunan yerel dillerle ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmemektedir. Aslında bu kanunun ikinci maddesi bahsi geçen düzenlemenin yapılmama sebebini ima etmektedir.

Esaslar

MADDE 2. — Milletlerarası anlaşma hükümleri saklı olmak üzere, resmi ve özel her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak yabancı dillerin ve yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar şunlardır:

- a) *Türk vatandaşlarına ana dilleri, Türkçeden başka hiçbir dille okutulamaz ve öğretilmez.*
- b) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında, Atatürkçü düşünce, Atatürk İlke ve İnkıpları konu olarak alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Türk Kültürüyle ilgili diğer dersler; yabancı dille okutulamaz ve öğretilmez. Öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevler, *Türkçeden başka hiçbir dille yaptırılamaz.*
- c) Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir.
- d) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında yabancı dille eğitim ve öğretimi yapılacak dersler ile okullar Milli Eğitim Bakanlığınca; yükseköğretim kurumlarında yabancı dille eğitimi ve öğretimi yapılacak dersler ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapacak yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulunca belirlenir.
- e) Yabancı dilde okutulacak derslerin eğitim ve öğretim programlarının tabi olacağı esaslar; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumları için Milli Eğitim Bakanlığınca, yükseköğretim kurumları için Yükseköğretim Kurulunca tespit edilir.
- f) Yabancı dil eğitim ve öğretimiyle ilgili uygulamaların Türk Milli eğitiminin amaçlarına, temel ve ana ilkelerine ve bu Kanundaki esaslara uygunluğu; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca; yükseköğretim kurumlarında Yükseköğretim Kurulunca denetlenir.

Böylece Türkiye'de örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak olan yabancı dillerin milletlerarası anlaşma hükümlerine göre ele alındığını ifade ederek bir noktadan Lozan Antlaşması'na atıfta bulunmuş ve bu antlaşma gereğince Türkiye'deki

⁴²⁰ Yabancı Dil Eğitimi ve öğretimi Kanunu, Kanun No. 2923 Kabul Tarihi: 14.10.1983, Kabul Tarihi: 14.10.1983, Resmi Gazete Sayı: 18196, Resmi Gazete Tarihi: 19 Ekim 1983, s. 24

azınlıkları farklı bir statüye koymanın yanında, başka bir yerel dil ile eğitimin olmayacağı ihsas edilmiştir. Zaten devamındaki ifadeler bunları açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin "a" bendinde, *Türk vatandaşlarının Türkçeden başka herhangi bir dil ile eğitim alamayacağı* ifade edilmiştir. Bunun yanında, "b" bendinde *ilköğretim ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında kanunda bahsedilen derslerin herhangi bir şekilde Türkçenin dışında bir dil ile verilemeyeceği ve yabancı dilin bu noktada söz konusu olamayacağı* ifade edilmiştir. Bununla beraber ileriki dönemde Türkiye'de üretilecek yabancı dillerin yine asker denetiminde olacağını ima eden "c" bendi, Milli Güvenlik Kurulu'na bir görev vermiştir. Bu kanunda yapılan düzenlemelere dikkat edildiğinde, ilk ve orta öğretim kurumlarıyla yaygın eğitim kurumlarında ve yükseköğretim kurumlarında eğitim ve öğretimi yapılacak derslerin tespitini Milli Eğitim Bakanlığı'na ve yükseköğretim kuruluna vermiştir.

Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere, kanun Türkiye'de okutulacak yabancı dillere Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın takdiri ile karar verileceğini ifade ederek, meselenin sıkı bir kontrol altında tutulduğunu göstermiştir. Ayrıca dikkat çekici bir nokta, Türkiye'deki yerel dillerle ilgili herhangi bir düzenlemenin, ifadenin veya onlara yönelik bir açılımı gösterecek bir ima etmenin kanun içerisinde yer verilmemiş olmasıdır.

Yukarıdaki her iki kanunun diline bakıldığında, kanunun özenle hazırlanmış olduğu ve başka yoruma yol açmayacak şekilde bir dil kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, kullanılan dilden anlaşıldığı kadarıyla, o günkü askeri yönetim, dil konusunda hassas bir tavır sergilemiş ve bu konuda farklı anlamlara gelebilecek ifadelerden sakınmıştır. Bu düzenlemelerin bir ihtiyaçtan doğmuş olmasının yanında, uluslararası antlaşmaların ruhu da dikkate alınmış ve bu bağlamda Türkiye'de bulunan yerel dillerle ilgili farklı anlama gelecek veya o şekilde yorumlanacak ifadelerinden ısrarla kaçınılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen 2923 sayılı yasa, meseleyi tamamen yabancı diller üzerinden ele almış, yerel dillere herhangi bir vurgu yapmamış, bunu da özenle seçilmiş bir dil kullanarak ortaya koymuştur. Bu dil hassasiyeti üzerinden hareket edilerek bu kanun üzerinde 2002 yılında değişiklikler yapılmıştır. Bu kanunda yerel dillerle ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamış olmasına rağmen, çıkarılmak istenen kanunlar, bu kanunun

maddelerinde değişiklikler yapılarak çıkarılmıştır. İlk olarak 3 Ağustos 2002 tarihinde, bu kanunun birinci maddesi değiştirilerek yerel dillere yol açılmıştır.

Bahsi geçen tarihte kanunun birinci maddesi şu şekilde değiştirilmiştir:

Amaç

Madde 1–(Değişik: 3/8/2002-4771/11 md.)

Bu Kanunun amacı, eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller, yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okullar ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğreniminin tâbi olacağı esasları düzenlemektir.

Dolayısıyla 1983 yılında yapılan kanuna şu ifadelerini eklendiği görülmektedir:

“...Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğreniminin tâbi olacağı esasları düzenlemektir.”

Yapılan bu değişiklik, kanunun amacını önemli ölçüde değiştirdiği ve yerel dillere yönelik birtakım düzenlemelere yol verdiği için, bir önceki kanunun ikinci maddesinin de değiştirilmesini gerekli kılmıştır.

Esaslar

Madde 2 – Milletlerarası andlaşma hükümleri saklı olmak üzere, resmi ve özel her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak yabancı dillerin ve yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar şunlardır:

- a) (Değişik: 30/7/2003-4963/23 md.) Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Ancak, *Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, (...)(2/3/2014 tarihli ve 6529 sayılı Kanunun 11 inci maddesiyle bu bentte yer alan “625 sayılı” ibaresi yürürlükten kaldırılmıştır.) Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tâbi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir. Bu kurslar ve derslerde, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı öğretim yapılamaz.* Bu kursların ve derslerin açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir. (Ek cümleler: 2/3/2014-6529/11 md.) Ayrıca, Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları *farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla, özel okul açılabilir. Bu kurumlarda eğitimi ve öğretimi yapılacak dil ve lehçeler Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir.* Bu kurumların açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.
- b) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarını konu olarak alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Türk Kültürüyle ilgili diğer dersler; yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez.

Öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevler, Türkçeden başka hiçbir dille yaptırılmaz.

- c) (Değişik: 30/7/2003-4963/23 md.) Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir.
- d) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında yabancı dille eğitim ve öğretimi yapılacak dersler ile okullar Milli Eğitim Bakanlığınca; yükseköğretim kurumlarında yabancı dille eğitim ve öğretim yapılacak dersler ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapacak yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulunca belirlenir.
- e) Yabancı dilde okutulacak derslerin eğitim ve öğretim programlarının tabi olacağı esaslar; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumları, için Milli Eğitim Bakanlığınca, yükseköğretim kurumları için Yükseköğretim Kurulunca tespit edilir.
- f) Yabancı dil eğitim ve öğretimiyle ilgili uygulamaların Türk Milli eğitiminin amaçlarına, temel ve ana ilkelerine ve bu Kanundaki esaslara uygunluğu; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca; yükseköğretim kurumlarında Yükseköğretim Kurulunca denetlenir.⁴²¹

Bu kanunda yapılan önemli değişikliklere bakıldığında, Öncelikle Türkiye'de geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesinde, Özel Öğretim Kurumları kanunu hükümlerine tabi olacak şekilde özel kursların açılabilmesi ve dil derslerinin verilebileceği ifade edilmiştir. Ancak, bu kanunun değiştirmedeği önemli bir nokta bulunmaktadır: "*Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz öğretilmez.*" Bu ifade ile açılacak özel kursların dışında ana dili eğitimi adı altında herhangi bir dilin, eğitim kurumlarında okutulamayacağı kayıt altına alınmıştır. Bununla beraber, özel kurslarda verilecek derslerde, devletin bütünlüğüne aykırı herhangi bir öğretim yapılamayacağı ifade edilmiş ve kursların Milli Eğitim Bakanlığı'nın yönetmeliklerine tabi olacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu kanunun, geleneksel dil ve lehçelerde eğitim ve öğretim yapmak amacıyla özel okul açılabilmesini ifade ettiği görülmektedir. Bir önceki kanunda olduğu gibi bu kanunda da bazı derslerin yabancı dil ile okutulamayacağı kaydı getirilmiştir.

Türkiye'de 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerle hükümet değişikliğine gidilmiştir. Hükümet değişikliği olmasına rağmen, yukarıdaki kanunun birinci maddesi daha önceki hükümet tarafından, diğer maddeleri ise sonradan gelen hükümet tarafından değiştirilmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan değişikliklerin bir hükümet politikası olmaktan öte, o dönem için Avrupa Birliği uyum sürecinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Hatta "c" bendinde ifade edilen eğitim ve öğretimi yapılacak yabancı dillerin tespitinde, Milli

⁴²¹ Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 2923, Kabul Tarihi: 14/10/1983, Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 19/10/1983 Sayı: 18196, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 758

Güvenlik Kurulu'nun görüşünün alınması meselesinin, 30 Temmuz 2003 tarihi itibarıyla değiştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu tarihten sonra bu konuya, sadece Bakanlar Kurulu'nun karar vereceği ifade edilmiştir.

Yerel dillerin okullarda öğretilmesinin yanında, Radyo ve televizyonlarda yerel dillerde yayın yapılması, ilk olarak 2004 tarihinde gündeme gelmiş ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, haftada iki saat olacak şekilde Kürtçe yayına başlamıştır.⁴²² Bu yayınların başlamasına dayanak olarak ise 25 Ocak 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan "Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik" gösterilmektedir. Bu yönetmelikte yerel dillerde yayın yapılmasına izin veren madde şu şekildedir:

Amaç

Madde 1— Bu Yönetmeliğin amacı, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarının radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması esası yanında Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapabilmelerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

Dayanak

Madde 2 — Bu Yönetmelik, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4928 sayılı Kanunla değişik 4 üncü maddesine ve Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinde öngörülen hükümlere dayanılarak hazırlanmıştır.

Yayımların dili

Madde 4 — Yayınların Türkçe yapılması esastır. Yayınlarda Türkçe'nin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması, çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili olarak gelişmesi sağlanmalıdır. Münhasıran Türkçeden başka bir dil ve lehçede yayın yapılamaz. Ancak, bu yönetmelik çerçevesinde Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.

Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın esasları

Madde 5 — Kamu ve özel ulusal radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de bu Yönetmelik hükümleri doğrultusunda Üst Kurul'dan izin almak suretiyle yayın yapılabilir.

Bu dil ve lehçelerde sadece yetişkinler için haber, müzik ve geleneksel kültürün tanıtımına yönelik yayınlar yapılabilir.

Bu dil ve lehçelerin öğretilmesine yönelik yayın yapılamaz.

Kamu ve özel ulusal yayın lisansı sahibi radyo ve televizyon kuruluşları, bu dil ve lehçelerdeki yeniden iletim konusu yayınları da dâhil olmak üzere; radyo kuruluşları günde 60 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam beş saat, televizyon kuruluşları ise günde 45 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam dört saat yayın yapabilirler.

⁴²² Pirim, O. (27 Mayıs 2004), TRT Kürtçe yayına başlıyor, Deutsche Welle, (Erişim Tarihi:), <http://www.dw.com/tr/trt-k%C3%BCrt%C3%A7e-yay%C4%B1na-ba%C5%9F%C4%B1yor/a-2526544>

Bu dil ve lehçelerde yeniden iletim konusu yayınlar dâhil, televizyon yayını yapan kuruluşlar bu yayınlarını içerik ve süre açısından bire bir olmak kaydıyla, Türkçe alt yazıyla vermekle veya hemen akabinde Türkçe tercümesini yayınlamakla, radyo yayını yapan kuruluşlar ise programın yayınlanmasını takiben Türkçe tercümesini yayınlamakla yükümlüdürler.⁴²³

Kanunun dördüncü maddesinde ifade edildiği üzere Türkçeden başka dil ve lehçede yayın yapılması yasaklanmış, ancak Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılabileceği ifade edilmiştir. Bununla beraber bu konudaki yayın esasları, beşinci maddede ortaya konulmuş ve bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Özellikle, bu dil ve lehçelerin öğretilmesine yönelik yayın yapılamayacağı burada dikkat çekicidir. Bu dillerde yapılacak yayınlar, sadece yetişkinler için haber, müzik ve geleneksel kültürün tanıtımına yönelik yayınlar olabilecektir. Bununla beraber yayınlar günde 45 dakikadan fazla olmamak üzere, haftada toplam 4 saat yapılabilecek şekilde düzenlenmiştir. Bunun yanında yapılan yayınlarda kullanılan dilin Türkçe tercümesi altyazıda verilecek ve hemen akabinde de Türkçe tercümesi yayınlanacaktır. Radyolar için ise, programdan hemen sonra Türkçe tercümesinin verilmesi şeklinde bir yükümlülük getirilmiştir.

Sonrasında 11 Haziran 2008 tarihli "Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu İle Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile beraber TRT üzerinden başka dil ve lehçelerde yayın yapılabileceği maddesi konulmuş ve bir önceki yönetmelikteki kısıtlamalar kaldırılmıştır.⁴²⁴

1 Ocak 2009 tarihine gelindiğinde ise TRT tarafından farklı dil ve lehçelerde yayın yapan ilk kanal olan TRT 6, Kürtçe yayına başlamıştır.⁴²⁵

Bu konuda sürekli olarak gelen yeni açılımlara ek olarak 15 Şubat 2011 tarihli "Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun" yürürlüğe konulmuş ve bu kanunun beşinci maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

⁴²³ Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 25 Ocak 2004, Sayı: 25357

⁴²⁴ Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu İle Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 5767, Kabul Tarihi: 11/6/2008, Resmi Gazete Sayı: 26918

⁴²⁵ TRT, Tarihçe, (Erişim Tarihi:), <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>

Yayın dili

MADDE 5 – (1) Yayın hizmetlerinin Türkçe yapılması esastır. Ancak Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Yayınlar seçilen dilin kurallarına uygun olarak yapılmak zorundadır. Bu yayınlara ilişkin usul ve esaslar Üst Kurulca yönetmelikle belirlenir.⁴²⁶

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım çerçevesinde, 3 Ekim 2005 Tarihi itibari ile başlayan müzakereler çerçevesinde yapılan büyük değişikliklerden yerel diller de nasibini almış ve yukarıdaki kanunlarda ve yönetmeliklerde görüldüğü üzere, yerel diller üzerindeki yasaklar aşamalı olarak kaldırılmıştır. En son 2011 yılında yapılan düzenleme ile beraber herhangi bir kısıtlama konulmamış ve yerel dillerde yayın yapılacağı maddesi getirilmiştir.

7.1.8.2. Yerel Dillerle İlgili Açılımlar

Bu konuda yapılan açılımlara bakıldığında, kanunlarda ortaya çıkan tedricîlik esası, uygulamada da görülmektedir. Örneğin ilk olarak RTÜK yönetmeliğiyle yayınlara izin verilmiş ve bu yayınlarda izin verilen programların yetişkinlere yönelik olabileceği istenmiştir. Dolayısıyla çocuklara yönelik Kürtçe çizgi film ve müzik programları yayınlanamayacağı ifade edilmiştir.⁴²⁷

Bu arada Avrupa Birliği ilerleme raporlarında, Kürtçe kursların açılmış ve televizyon yayınlarının başlamış olmasından övgüyle bahsedilmiştir. Bununla beraber bir takım kısıtlamaların devam etmekte olduğu ve Birleşmiş Milletler eğitim hakkı ve azınlıkların korunmasına dair sözleşmelere aykırı uygulamaların devam ettiği raporlarda belirtilmiştir.⁴²⁸

Yerel dillerde kurslara izin verilmesi ile beraber, işçi sendikalarının yaptıkları sözleşmelerde, işverenin, işçilere yönelik olarak bazı dillerde kurs açmak istedikleri görülmüştür.⁴²⁹

⁴²⁶ Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6112, Kabul Tarihi: 15/2/2011, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 3/3/2011 Sayı: 27863, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 50

⁴²⁷ Hürriyet Gazetesi, (6 Aralık 2003), Kürtçe çizgi film yasağı, Erişim Tarihi: , <http://www.hurriyet.com.tr/kurtce-cizgi-film-yasak-187972>

⁴²⁸ Hürriyet Gazetesi, (5 Ekim 2004), AB İlerleme Raporu'nun ana hatları, Erişim Tarihi: , <http://www.hurriyet.com.tr/ab-ilerleme-raporu-nun-ana-hatlari-262558>

⁴²⁹ Hürriyet Gazetesi, (3 Temmuz 2009), İşçilere 'Kürtçe kursu' toplu sözleşmeye girdi, Erişim Tarihi: <http://www.hurriyet.com.tr/iscilere-kurtce-kursu-toplu-sozlesmeye-girdi-11994781>

Kanunların izin verdiği ölçülerde yapılan açılımlar çerçevesinde, 2014- 2015 eğitim öğretim yılının açılışı ile beraber bazı şehirlerde, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partilerin desteği ile Türkçe dışındaki bir dilde eğitim verecek olan bazı okullar açılmıştır. Bu şekilde açılan okullar ise, valiliklerce kapatılmıştır. Bununla ilgili olarak, ana dilinde eğitim verme hakkının engellenmesinin, bir kimliğin inkâr edilmesi anlamına geleceğine dair tepkiler de olmuştur.⁴³⁰ Ancak, böyle bir uygulama, mevcut kanunlar içerisinde yeri olmadığı için uygulamanın meşruiyetini ortadan kaldırmıştır. Ve yapılan açılımların suiistimali anlamına da gelmektedir.

Türkiye'de yerel dillerin durumuyla ilgili gerek devlet gerekse özel teşebbüsler eliyle, yukarıda bahsedilenlerin dışında başka açılımlar da gerçekleşmiştir. Kanunların izin verdiği ölçüde, özel kursların açılmasının yanında, yerel dillerde yayın yapan özel televizyonlar da kurulmuştur.

7.1.9. Yer Adlarıyla İlgili Yapılan Yenilikler ve Uygulamalar

Yer adları ile ilgili tarihi süreçler içerisinde birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak bu konunun akışını ilgilendiren ilk değişikliğe 10 Haziran 1949 yılında kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi kanununda rastlanmaktadır. Bu kanunun ilgili maddeleri şu şekildedir:

Madde 1 – (Değişik: 12/5/1964 - 469/1 md.)

Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere; iller ilçelere ve ilçeler de bucaklara bölünmüştür.

Madde 2 – İl, ilçe ve bucak kurulması, kaldırılması, adlarının, bağlılıklarının, merkez ve sınırlarının belirtilmesi ve değiştirilmesi aşağıda gösterilen şekilde yapılır:

- A) İl ve ilçe kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirtilmesi, adlarının değiştirilmesi, bir ilçenin başka bir il'e bağlanması kanun ile;
- B) Bucak kurulması, kaldırılması, merkezinin belirtilmesi, il ilçe ve bucak sınırlarının ve bucak adlarının değiştirilmesi bir köyün veya kasabanın veya bucağın başka bir il ve ilçeye bağlanması, mühim mevki ve tabii arazi adlarının değiştirilmesi İçişleri Bakanlığının kararı ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile;
- C) Yeniden köy kurulması veya yerinin değiştirilmesi Bayındırlık ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarının mütalaası alınmak suretiyle;
- Ç) Köy ve kasabaların aynı ilçe içinde bir bucaktan başka bir bucağa bağlanması, köy adlarının değiştirilmesi, köylerin birleştirilmesi ve ayrılması, bir köy, mahalle veya semtin o köyden ayrılıp başka bir köy ile birleştirilmesi İçişleri Bakanlığının tasvibiyle yapılır.
- D) (Değişik: 11/5/1959 - 7267/1 md.) Kaza kurulmasında ve kaldırılmasında, bir kazanın başka bir vilayete bağlanmasında ve merkezinin belirtilmesinde, sınırlarının

⁴³⁰ CNN Türk, (15 Eylül 2014), Kürtçe eğitim verecek okullar açıldı, Erişim Tarihi: <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/kurtce-egitim-verecek-okullar-acildi>

değiştirilmesinde ve (B, C, Ç) fıkralarında yazılı hallerde ilgili vilayetler idare heyetleriyle umumi meclislerinin mütalaaları alınır.⁴³¹

Kanun maddesinde de görüldüğü üzere, mühim mevki ve tabii arazi adlarının değiştirilmesi, İçişleri Bakanlığının kararı ve Cumhurbaşkanı'nın tasdikiyle mümkün olabilmektedir. Ayrıca köy adlarının değiştirilmesi, yine aynı şekilde İçişleri Bakanlığının uygun görmesi ile mümkün olmaktadır.

Bu kanun maddesindeki konu ile ilgili değişiklik, "E" bendinde yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikle beraber Türkçeden başka dillerde yer isimleri verilmesi kabul edilmiştir. Ancak, böyle bir kanun maddesinin kabul edilmesinden önce, bu kanun maddesini geçersiz kılacak daha önceki dönemde yapılmış olan bir takım kanunlar ilga edilmiştir. İlgili edilen bu kanunlar, " Temel Hak Ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" çerçevesinde yapılmış ve bu kanuna konulan 16. madde ile beraber değişikliklerin önü açılmıştır. Bahsi geçen madde şu şekildedir:

MADDE 16 – Bu Kanunun yayımı tarihi itibarıyla;

- a) 10/6/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (D) bendinde yer alan “Ancak; Türkçe olmayan ve iltibasa meydan veren köy adları, alakadar Vilayet Daimi Encümeninin mütalaası alındıktan sonra, en kısa zamanda Dahiliye Vekaletince değiştirilir.” cümlesi,
- b) 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 43 üncü maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “ve Türkçeden başka dil ve yazı kullanamazlar” ibaresi,
- c) 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 13 üncü ve 36 ncı maddeleri ile 28 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan “hükümet komiserine veya yardımcılara veya hükümet komiseri tarafından” ibaresi ve 37 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “, hükümet komiseri ve yardımcılarının” ibaresi,
- d) 29/5/1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi,
- e) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 222 nci maddesi, yürürlükten kaldırılmıştır.⁴³²

Yapılan bu değişikliklerle beraber İl İdaresi kanununa "E" bendi eklenmiş ve yapılan değişiklik şu şekilde ortaya çıkmıştır:

(Mülga cümle: 2/3/2014 - 6529/16 md.)

⁴³¹ İL İDARESİ KANUNU, Kanun Numarası: 5442, Kabul Tarihi: 10/6/1949, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 18/6/1949 Sayı: 7236, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3, Cilt: 30, Sayfa: 1477

⁴³² Temel Hak Ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 6529, Kabul Tarihi: 2/3/2014, Resmi Gazete Sayı: 28940

E) İllere, ilçelere, bucaklara, merkez yapılan şehir, kasaba veya köyün adı verilir. Şu Kadar ki, bunların coğrafi veya tarihi bir sanı varsa o da isim olarak verilebilir.⁴³³

Bu kanun maddesine eklenen " *şu kadar ki, bunların coğrafi veya tarihi bir sanı varsa o da isim olarak verilebilir*" kararıyla yer isimleri üzerinde konulmuş olan sınırlandırmalar kaldırılmış ve bu yer'lere, yöre halkının dilinde kullanılan isimlerin verilebileceği, kanunen kabul edilmiştir. Bu kanun metninde geçen " coğrafi veya tarihî bir san" ifadesinden, sadece Türkçe isimlerin söz konusu olduğu yorumları yapılabilir. Ancak, kanun dilinin bu kadarla sınırlı kalması, onun farklı yorumlanmasına ve farklı uygulamalar sergilenmesine fırsat vermektedir. *Bunun neticesi olarak yer adlarına verilen isimlerin yazıldığı levhalara, yerlerin yerel dillerdeki isimlerinin büyük puntolarla ve dikkat çekecek şekilde yazıldığı, önceden verilmiş olan Türkçe isimlerin ise küçük puntolarla ve altına yazıldığı uygulamalar görülmektedir.* Burada ortaya çıkan durum, kanun dilinin ele alınmış şekli ile ilgilidir. Kanunun bu konuda herhangi bir kısıtlamaya gitmemesi ve kullanılan dilin açık ve net olmaması, farklı şekillerdeki uygulamalara zemin hazırlamıştır.

Yer adları ile ilgili yapılan yenilikler ve bunların uygulamaları ile ilgili olarak konunun bağlamından uzaklaştığı görülmektedir. "Yer adlarının iadesi" kapsamında sağlanmış olan hakların yerinde kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki: "Yer adlarının iadesi" ifadesinden de anlaşılacağı üzere, hâlen kullanılmakta olan ismin yerine, daha önceki dönemlerde kullanılmış olan, halkın da bildiği, benimsediği bir isim olmalıdır. Bu isimle, halk kendini daha "oralı" hissetmelidir. Ama benzer uygulamalar, tarihî kaynaklarda olmadığı halde, yeni Kürtçe isimlerin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu, yer adlarının iadesi değil, yer adlarının icadı demektir. Bu tür uygulamalar, geçmişteki yanlış politikalardan daha büyük tahribata yol açacaktır.

7.2. SİVİL TOPLUMDA ORTAYA ÇIKMIŞ POLİTİKALAR

Tarih boyunca Türk devletlerinde toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün politikalar, devlet eliyle yürütüldüğü bir gerçektir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere, devlet erkinin değişmesi, akabinde birçok politikanın da değişimini getirmiştir. Devlete hâkim zihniyet tarafından bütün politikalar belirlendiği gibi, değişen zihniyetlerle beraber,

⁴³³ İl İdaresi Kanunu, Kanun Numarası: 5442, Kabul Tarihi: 10/6/1949, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 18/6/1949 Sayı: 7236, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3, Cilt: 30, Sayfa: 1477

politikalar da önemli ölçüde değişmektedir. Ancak 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye’de sivil oluşumların gün geçtikçe güçlendiği ve devletten bağımsız olarak kendi politikalarını geliştirdiği ve bu politikalar istikametinde devletin politikalarına da etki ettikleri söylenebilir. Devletin dil politikalarına etki eden bazı sivil hareketler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan dil uygulamaları aşağıda değerlendirilecektir.

7.2.1. Dil Derneği

Bu dernek, 1980 darbesi sonrası, Türk Dil Kurumundan ayrılan ve darbe öncesi kurumun dil çalışmalarını savunan bir grup tarafından kurulmuştur. Askeri darbeden sonra Atatürk’ün vasiyeti ve anayasanın 134. Maddesi yok sayılarak Türk Dil Kurumu’nun başbakanlığa bağlanmasına bu dernek kurucuları karşı çıkmıştır. O dönemde böyle bir girişimin yapılmaması gerektiğine dair telkinler, değişik organlarla askeri yönetime iletilmiştir. Eski yönetime göre: “TDK’nın yeni yönetimi; kendi bildikleri gibi hareket ederek bu kurumu adeta kuruluş amaçlarından uzaklaştıracak girişimlerde bulunmuşlardır.⁴³⁴ Bir dernek olarak varlığını o güne kadar sürdürmüş olan TDK, o günden sonra askeri yönetimin karşı devrimcilere yaklaşarak ortaya koyduğu politikalarının kurbanı olmuştur.” 1985’ten sonra bu düşünceler değişik platformlarda halka anlatılmaya çalışılmış ve 22 Nisan 1987’de Ankara valiliğine dernek başvurusu yapılmıştır.⁴³⁵

Dil derneği kurucularının iddialarına göre, o güne kadar devam etmiş olan süreç ise adeta Atatürk devrimlerinin içinin boşaltılması ve karşı devrimcilere ödün üstüne ödün verilmesi dönemidir. O dönemde Turgut Özal hükümeti işbaşındaydı ve dönemin İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut imzalı gizli bir yazı ile eski TDK çalışanlarının yeni bir dernek girişiminde oldukları bildirilmekteydi. Ankara Valiliği tarafından kurulması geciktirilen bu derneğin amacı “Atatürk’ün Dil Kurumu” ile aynıydı. Dil Derneği’nin amacı, dil devriminden vazgeçmemek ve bu uğurda her türlü mücadeleyi göze almaktı. 1987 yılının Haziran ayında ise bu dernek, kurulması yasak olan dernekler içinde

⁴³⁴ Dil Derneği. “Tarihçe” Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015.
<http://www.dildernege.org.tr/TR,2/tarihce.html>

⁴³⁵ Dil Derneği. “Tarihçe” Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015.
<http://www.dildernege.org.tr/TR,2/tarihce.html>

değerlendirilmiştir. Ankara Valiliği, “*Dil işlerinin, bir devlet kurumu olan Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun yetkisi içinde olduğu*” savıyla bu derneğin "faaliyeti"ni durdurmuş, kurucuları için savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur. Sonrasında ise mahkeme, yürütmeyi durdurma kararı vermiştir.⁴³⁶

Bu derneğin önemi ise, o güne kadar bir şekilde devlet içinde yarı resmi bir hüviyetle sadeleşme hareketlerinde öncü rolü oynamış TDK'den, askeri darbe sonrasında ayrılanlar tarafından kurulan bir sivil girişim olarak ortaya çıkmasıdır. Bu derneğin, Türkçenin sadeleşmesi konusunda birçok girişimi olmuştur.

Bu derneğin Nisan 2015'te kutlayacağını duyurduğu 28.yaş günü münasebetiyle internet sitesine koyduğu duyuru, meselelere bakış açılarını özetler durumdadır. Türk Dil Kurumunun, kurulurken ortaya konulan misyonuna çok zıt bir noktada olduğunu iddia eden bu dernek, Kenan Evren'e de sitemkâr bir yaklaşım içindedir. Atatürk'ün kurumuyla sadece bir ad benzerliğinin olduğunu ve Atatürk'ün kalıtını kullandığını, ancak devrimlerine sahip çıkmadığını ifade etmektedir.

Atatürk döneminde olduğu gibi, akla ve bilime vurgu yapan bir söylem içinde oldukları göze çarpmaktadır:

Cumhuriyet değerlerinin, cumhuriyet kurumlarının karartıldığı günümüzde Dil Derneği'nin sesini değil, çığlığını duyurmak istiyorum. Kesinlikle karamsar değiliz; ama yalnız bırakıyoruz. Aklın öncülüğüne inanan, bilimselden başka doğru tanımayan; Atatürkçü düşünceyi yaşama biçimi edinmiş aydınların desteğine çok gereksinimimiz var. Ne olur sitemizden (www.dilderneği.org.tr) öykümüzü okuyun!⁴³⁷

Bu duyurudaki sert söyleme şu ifadelerde de rastlamak mümkündür:

“...ülkemizi ve Türkçemizi bu karanlıktan çıkaralım.”

Başka bir cümle:

“*Cumhuriyet değerlerinin, cumhuriyet kurumlarının karartıldığı günümüzde...*”⁴³⁸

⁴³⁶ Dil Derneği. “Tarihçe” Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015.
<http://www.dilderneği.org.tr/TR,2/tarihce.html>

⁴³⁷ Dil Derneği. “Dil Derneği Başkanından Sesleniş”. Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015.
<http://www.dilderneği.org.tr/TR,730/dil-derneği-baskanından-seslenis.html>

⁴³⁸ Dil Derneği. “Dil Derneği Başkanından Sesleniş”. Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015.
<http://www.dilderneği.org.tr/TR,730/dil-derneği-baskanından-seslenis.html>

Bu cümlelerin alıntılanmasının sebebi, aslında meseleye hala ideolojik boyutta yaklaşıyor olduklarının tespiti içindir. Bunun yanında dil meselesini başka meselelerle birlikte düşündükleri de ortaya çıkmaktadır. Örneğin Atatürk devrimlerinin sona erdirilme çabaları, Cumhuriyet değerlerinin aşındırılma gayretleri... gibi ifadeler meselenin sadece dil meselesi olmadığını, aslında herkesin kendi varoluşunu ortaya koyduğunu göstermektedir. Dil meselesi sadece teknik bir mevzu olsaydı, o zaman makul sebepleri öne sürerek insanları ikna etmek mümkün olabilirdi. Hâlbuki söylemlerde bunun sadece bir dilde sadeleşme meselesi olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim sadeleşme fikrine sıcak bakmayanlarda da aynı söyleme rastlamak mümkündür. Onlara göre de dilde yaşayan kelimeleri yaşatmak gerekir gibi teknik bir söylemle mesele vuzuha kavuşmaktadır. Hâlbuki arka planda söylenmeyen ve belki de gizlenen nokta şurasıdır ki herkes kendi varoluşunu ortaya koymaktadır ve bu mesele adeta kişiliğin bir parçası olmuştur. Bu yüzden hiç kimsenin karşısındakine kişiliğini değiştirme teklifinde bulunma gibi bir durumu olmamalıdır.

Şu cümle ayrıca dikkat çekicidir:

“Aklın öncülüğüne inanan, bilimselden başka doğru tanımayan; Atatürkçü düşüncüyü yaşama biçimi edinmiş aydınların desteğine çok gereksinimimiz var.”⁴³⁹

Aklın öncülüğüne inanmak ve bilimselden başka doğru tanımamak gibi kavramlar aslında on dokuzuncu yüzyılda Fransa’da çıkmış olan Pozitivizmin ilkeleri olarak var olmuş ve eski geleneklere ve inanışlara adeta bir başkaldırının da sembolü olmuştur⁴⁴⁰. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ile beraber öncelikle kültür devrimlerine girilmiş ve eski kültür tamamen ortadan kaldırılarak yeni ve çağa uygun bir kültür ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.⁴⁴¹ Böylesine yeni bir varoluşun kullanılmaya başlandığı bu pozitivist düşünceler adeta kimlik ile bir bütünlük arz etmiştir. Dolayısıyla bütün bu ifadeler meselenin aslında çok derinlerde olduğunu gösterir niteliktedir. İnsanlara teknik değişiklikler kabul ettirilebilir ancak varoluşsal yeni yönelimler, kimlik değişikliği olacağı için pek kabul edilebilir görünmemektedir. Böyle bir kabul çok uzun zamanda

⁴³⁹ Dil Derneği. “Dil Derneği Başkanından Sesleniş”. Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,730/dil-dernegei-baskanindan-seslenis.html>

⁴⁴⁰ Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. IV. Cilt. Remzi Kitabevi. S. 315-316

⁴⁴¹ Sadoğlu, 2010, s. 189, 202

ve kültürel değişimlerin yol vermesiyle olabilir. Bütün bunlara ek olarak Türkiye’de toplumun varoluşsal olarak kesin bir bölünmeye gittiği de söylenebilir. Bu durumda savlarını kabul ettirmek oldukça zor bir durum olarak belirmektedir.

Aslında bu çalışmada bu derneğin bir örneklem olarak alınmasının sebebi, böyle düşünen önemli kitlelerin bulunması ve bu derneğin onların duygu ve düşüncelerini yansıtmasıdır.

Yukarıdaki bildiride kullanılan dile bakıldığında özellikle öz Türkçe kelimelerin kullanımına dikkat edildiği göze çarpmaktadır. Duyuruda geçen “istenç, kalıt, ölçünlü, sürdürümcü” gibi sözcüklerin Türkçeye yeni kazandırılmış kelimeler olduğu vurgulanırken; “vasiyetname, maddi, manevi” gibi eski kelimelerin de duyuruda geçtiği görülmektedir.

Bu derneğin özellikle üzerinde durduğu başka bir mesele ise, sadeleşme hareketlerinin geldiği nokta itibariyle birçok kelimenin hem eski kullanımı hem de yenisi benimsenmiştir. Hâlbuki bu derneğin düşüncesine göre, yenisi varken eskisinin kullanılmaması yönündedir.

Yine derneğin sitesinde bu konuyla ilgili yazıda öncelikle Türk Dil Kurumuna yönelik siteler sıralanmakta ve önceki savlar yinelenmektedir. Sonrasında ise şöyle bir açıklama vardır:

Yarkurulumuz, başta günlük gazeteler olmak üzere yazılı, sözlü, görüntülü iletişim araçlarında, ders kitapları ile üniversite çevrelerinde üretilen kitaplarda, makale, tez gibi bilimsel yazılarda geçen yabancı sözcük ve terimlere Türkçe karşılık bulmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmaları yaparken daha önce üretilip önerilmiş karşılıklardan hangilerinin yaygın olarak kullanıldığını, hangilerinin kullanılmadığını da araştırmaktadır. Buna bağlı olarak geçmişte önerilen karşılıklar yeniden gözden geçirilerek onlara gerekiyorsa yeni Türkçe karşılıklar önermektedir. Bir bakıma daha önce yapılmış önerileri güncelleştirmektedir.

Geçmişte olduğu gibi, önerilen karşılıklar, belli aralıklarla Çağdaş Türk Dili dergimizde ve bilgisunar sitemizde yayımlanarak dilseverlerin tartışma ve değerlendirmelerine sunulacaktır.

Aşağıda bu açıklamalar doğrultusunda batı kaynaklı kimi sözcüklere yarkurulumuzca önerilmiş karşılıklar bulacaksınız.⁴⁴²

Açıklamada, eskiden önerilmiş ancak, kullanıma girmemiş kelimeler tespit edilerek onların yerine, yenilerinin önerilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Bu durum ise hem bazı

⁴⁴² Dil Derneği. “Yarkurulun Açıklaması”, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015. <http://www.dildernegi.org.tr/TR,528/yarkurulun-aciklamasi.html>

kelimelerin tutmadığını hem de toplumun bazı kelimeleri kabullenmesinde veya kabullenmemesinde, konunun “*doğal süreç*”inde ele alınmadığını göstermektedir.

Bu derneğin önerdiği ve “Türkçesi Varken” diye ifade ettiği kelimeler aşağıdadır. Ancak bu “Türkçesi Varken” sloganının sadece bu derneğin bir girişimi olmadığını, bu şekilde düşünenler arasında uzun zamandır bir kampanyaya dönüştüğünü ifade etmek gerekmektedir. Bu kelimeler tablo olarak derneğin sitesinden alınmıştır.⁴⁴³

⁴⁴³ Dil Derneği. “Türkçesi Varken”. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015.
<http://www.dilderneği.org.tr/TR,628/turkcesi-varken.html>

Tablo 10: Dil Derneği'nin önerdiği ve “Türkçesi Varken” diye ifade ettiği kelimeler

aidat	ödenti	medya	basın-yayın; ortam
aktif	etkin, canlı	medyatik	ünlü, tanınmış
alaka	ilgi, özen, ilişki, ilinti	mesaj	ileti
ambülans	cankurtaran	mesela	örneğin
anormal	olağandışı	mesela	sorun, güçlük
bahsetmek	söz etmek	mevcut	var olan, bulunan
bay bay	güle güle, hoşça kal	mevzu	konu
beyanat	demeç, bildiri	misafir	konuk
cevap	yanıt	misyon	özel görev, özgörev
davet	çağrı	muhtemel	olası
detay	ayrıntı	mücadele	savaşım
dinamik	devingen, etkin, canlı	mülakat	görüşme
dizayn	tasarım	mümkün	olanaklı, olası
doküman	belge	müsait	elverişli, uygun
enteresan	ilginç, ilgi çekici	nesil	kuşak
fakir	yoksul	ofis	işyeri
fark	ayrım	paralel	koşut
fayda	yarar	pasif	edilgin
garanti	güvence	performans	başarım; gösteri; oyun
halef	ardıl	poşet	(küçük) torba
hareketli	devingen	röportaj	söyleşi, görüşme (yapmak)
hayal	düş, imge	samimi	içten; içli dışlı, senlibenli
hayat	yaşam	selef	öncel
hediyeye	armağan	sembol	simge
hikâye	öykü	sene	yıl
hissetmek	duymak; sezmek, duyumsamak	sivi (CV)	özgeçmiş
ihtimal	olasılık; belki, ola ki	sponsor	katkıcı
ihtiyaç	gereksinme, gereksinim	statik	durağan, duruk
ilham	esin	stres	ruhsal gerilim; gerginlik
imkân	olanak	tahakküm	baskı, zorbalık
internet	bilgisunar	tahammül	dayanma
isim	ad	tahliye	salıverme; boşaltma
kampus	yerleşke	tahmin	kestirim
kaybetmek	yitirmek	takip	izleme, izlem
kelime	sözcük	talep	istem, istek
kıymet	değer	tavsiye	öğütleme, salık verme
konsept	kavram	teklif	öneri
konser	dinleti	temenni	dileme, dilek
kontrol	denetim; denetleme, inceleme	teyit	doğrulama
koordinasyon	eşgüdüm	trent	akım, eğilim
kriz	bunalım	vizyon	görüş; görünüm
lazım	gerek, gerekli	zanlı	sanık
logo	belirtke	zengin	varsıl

Bu kelimelerin Türkçe olmayanlarına bakıldığında hemen hemen tamamının çok yaygın bir kullanıma sahip oldukları görülecektir. Önerilen Türkçe karşılıkların da yine tamamına yakını yaygın kullanıma sahiptir.

Bu kelimeler içinde “selef” ve “öncel” sözcüklerinin gazetelerde kullanım sıklığına bakıldığında, Cumhuriyet Gazetesi “selef” için 47 sonuç vermekte,⁴⁴⁴ “öncel” için 112

⁴⁴⁴ Cumhuriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015. <http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/selef>

sonuç vermektedir.⁴⁴⁵ Hürriyet Gazetesinde “selef” sözcüğünün yıllara göre kullanım sıklığı artmıştır. 1997 ve devam eden birkaç yılda 1 ile 3 defa arasında kullanılmışken, 2014 yılında 31 defa kullanılmıştır.⁴⁴⁶ “Öncel” sözcüğü ise daha sık bir kullanıma sahiptir. 1997 ve devam eden birkaç yıl içinde 9 ile 30 arasında gezerken, 2013 ve 2014 yılında 116 ve 136 defa kullanılmıştır.⁴⁴⁷ Ancak bu sıklığın önemli bir sebebi, bu kelimenin bir soyadı olarak kullanılmasıdır.

Aynı kelimeler için Zaman Gazetesine bakıldığında “selef” için 2772 sonuç,⁴⁴⁸ “öncel” için ise 787 sonuç vermektedir.⁴⁴⁹ Yeni Şafak Gazetesinde ise ilgi çekici bir sonuç çıkmıştır. “Selef” için 1820 sonuç çıkmış,⁴⁵⁰ “öncel” için hiçbir sonuç çıkmamıştır.⁴⁵¹

Aslında tek başına bu tablo bile Türkiye’deki ayrışmayı gösterir niteliktedir. Öz Türkçeleşmeyi benimseyenler tarafından yeni kelimeler sıklıkla kullanılırken, diğerleri tarafından çok az kullanılmaktadır. Hatta diğer taraftan eski kelimelerin kullanım sıklığı oldukça fazladır. Şunu da belirtmek gerekir ki özellikle medya organlarının çeşitlenmesi, bu sözcüklerin daha fazla kullanılması sonucunu getirmiş ve halkın kullanımına daha çok yerleşmesi konusunda öncülük etmiştir. Dolayısıyla her kesim kendine yakın bulduklarını daha çok kullanma eğilimindedir. Ayrıca insanların bu konudaki bilinç düzeylerinin de arttığını ifade etmek gerekir.

Sadeleşme meselesinde, Cumhuriyetin 1930’lu yıllarına bakıldığında, o gün için bu meseleyi gündem yapanların devletin bütün organlarına sahip olmaları gibi, dili yaygınlaştıracak araçlara da hükmettikleri görülecektir. Bu yönü itibariyle ortaya koydukları politikalarda buyurgan bir tavır içinde oldukları gözlenecektir. Genel itibariyle sadeleşmeyi kendileri savundukları gibi, bu politikadan dönerken bile aynı

⁴⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.

<http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/%C3%B6ncel>

⁴⁴⁶ Hürriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.hurriyet.com.tr/index/selef>

⁴⁴⁷ Hürriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.hurriyet.com.tr/index/oncel>

⁴⁴⁸ Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015. <http://www.zaman.com.tr/search.action;jsessionid=EF84C344FE19BD53994D57F855B28644?words=selef>

⁴⁴⁹ Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.http://www.zaman.com.tr/search.action;jsessionid=EF84C344FE19BD53994D57F855B28644?category=0&columnists=&firstDate=&lastDate=&media_type=allType&sort_type=date_sort&words=%C3%B6ncel

⁴⁵⁰ Yenişafak Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.yenisafak.com.tr/Arsiv/?ie=ISO-8859-9&oe=ISO-8859-9&cx=017300299260394644477%3Ae8fyn46yzye&cof=FORID%3A11&q=selef>

⁴⁵¹ Yenişafak Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015. <http://www.yenisafak.com.tr/Arsiv/default.aspx?ie=ISO-8859-9&oe=ISO-8859-9&cx=017300299260394644477%3Ae8fyn46yzye&cof=FORID%3A11&q=%C3%B6ncel>

meseleyi daha çok kendi aralarında tartışmışlardır. Meseleler, sadece beraber oldukları zümreler tarafından tartışılmış ve halka sunulacak şey ortaya konulmaya çalışılmıştır. Falih Rıfkı Atay'ın eserinde bu duruma çokça rastlamak mümkündür⁴⁵². Hâlbuki gelinen noktada böyle bir buyurganlık halinin çok ötesinde bir durum vardır. Yeni kelimeler sadece teklif edilebilmektedir. Bunlar da zaten çoğunluk itibarıyla Türkçede kullanılan kelimelerdir. Diğer taraftan kullanılmaması istenen kelimeler de aynı şekilde halk içerisinde ve medya dilinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Aslında bütün bu gelişmeler, Türkiye'de sivil toplumun; hayatının her safhasında etkili olduğunu ve politikalara yön verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla mesele çok farklı perspektiflerden tartışılma olanağı bulmaktadır. Nitekim sadeleşme meselesini bir amaç edinerek bütün yabancı kelimelerin atılması gerektiğini düşünenler olduğu gibi, halkın konuştuğu dilin kullanılması ve benimsenmesi gerektiğini düşünenler de vardır. Her ikisi de makul argümanlar ileri sürebilmektedir.

7.2.2. Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği (TDED)

7.2.2.1. Meclis Araştırması

Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği, büyük oranda bu Meclis Araştırma Komisyonu üyelerinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Yine bu komisyon raporunda ortaya konulan tespitler ve öneriler çerçevesinde icraatlar ortaya koymak amacıyla yola çıkmıştır. Bundan dolayı öncelikle "Meclis Araştırması"na değinilmiştir.

15 Mayıs 2006 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na "Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçenin korunması ve etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi" amacıyla meclis araştırması önergesi verilmiştir. Bu meclis araştırması önergesi, mecliste temsilcisi bulunan partilerin ittifakıyla kabul edilmiştir.⁴⁵³

Bu kabul sonrası oluşturulan komisyon, kapsamlı bir araştırma yapmıştır. Türk diliyle ilgili akademisyen, gazeteci ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden görüş ve düşünceler alınmıştır. Ayrıca fen edebiyat ve eğitim fakültesi bulunan üniversiteler

⁴⁵² Atay, 1999,

⁴⁵³ Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), Hakkımızda, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bpi.asp?caid=238&cid=212>

başta olmak üzere valilikler ile il ve ilçe belediye başkanlıklarına yazılar yazılarak Türkçe hakkında yaptıkları çalışmalarla ilgili bilgiler istenmiş, görüş ve önerileri alınmıştır. Bütün bu görüş, öneri ve araştırmalar çerçevesinde elde edilen verilerle hazırlanan raporla Türkçenin durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu raporla ortaya konulan tespitlerden bazıları şunlardır:

- 1- **Anlatım bozuklukları ve yazım yanlışları çok yaygındır.** Bu yanlışlıklar her geçen gün daha da artmaktadır.
- 2- **Dilimize karşı kayıtsızlık, başka dillere ve kültürlere özeni toplumun her kesimini etkilemektedir.** Bunun bir yansıması olarak da ticari unvan ve isimlerde yabancılaşma her geçen gün artmaktadır. Mağaza ve işletme isimlerinde görülen dil kirliliği bunu gözler önüne sermektedir.
- 3- **Kavramlar ve terimler üzerinde anlayış birliğinin sağlanamayışı,** bu kavramlar üzerinde herkesin kendine göre bir anlayış ortaya koyması, milli birliğimize zarar verecek boyutta kampaşmalara neden olmaktadır. Örnek olarak Milliyetçilik, ilericilik, gericilik gibi kavramlar verilebilir.
- 4- Kelime ve deyimlerin yerli yerinde kullanılamaması, özellikle içinde uzun ses bulunan bazı kelimelerin doğru söylenemiyor olmasıdır.⁴⁵⁴

Bu ve benzeri dil yanlışlarının ve aksamalarının sebebi olarak şunlar tespit edilmiştir:

- 1- Dilimizin iyi öğretilmemesi,
- 2- Dil bilincinin geliştirilememesi,
- 3- Bazı lise ve üniversitelerde eğitim dilinin yabancı dille yapılıyor olması
- 4- Bilim, teknik ve teknolojiadaki hızlı gelişime uygun olarak dilin güncellenememesi,
- 5- Ticari hayatta, bilişim dilinde, bilgisayar ve internet dünyasında görülen dil yabancılaşması.⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçe'nin korunması ve Etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/365) esas numaralı Meclis araştırması Komisyonu raporu, (2007), Sayı: A.01.1.GEÇ.10/365-104

⁴⁵⁵ Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçe'nin korunması ve Etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/365) esas numaralı Meclis araştırması Komisyonu raporu, (2007), Sayı: A.01.1.GEÇ.10/365-104

Bu arızaların ve aksamaların çözümü olarak ilk etapta yapılması gerekenler olarak şunlar önerilmiştir:

1- **Milli bir dil politikası oluşturulmalıdır.** Türk dilinin korunması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yapmak için kurulmuş olan Türk Dil Kurumu bu politikanın icra organıdır. Bu kuruma kendi misyonu doğrultusunda işlerlik imkânı sağlanmalıdır.

2- Radyo, televizyon ve yazılı basında görülen dil yanlışların giderilmesi için sunucu, spiker ve metin yazarlarının iyi bir dil eğitiminden geçmesi sağlanmalıdır.⁴⁵⁶

7.2.2.2. Türkiye Dil ve Edebiyat Derneğinin Kuruluşu

“Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin korunması ve Etkin Kullanımı İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla kurulan 10/365 Esas numaralı Araştırma komisyonu raporunda ortaya konulan teşhis, tespit ve çözüm önerileri doğrultusunda “Türkçeye hak ettiği özeni göstermek, bütün Türk milletinin görevidir. Bu konuda, aydınlara ve öncülere çok daha büyük sorumluluklar düşmektedir. Topluları etkileme gücünü elinde bulunduran herkes, toplumu doğru ve iyi yönde etkilemek zorundadır.” Anlayışıyla büyük çoğunluğu bu komisyon üyelerinden oluşan kadro tarafından, 22 Mayıs 2008’de “Dil ve Edebiyat Derneği” olarak kurulmuştur. 2012 yılında kurumsal isminin başına “Türkiye” ifadesini de alarak “Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği” olarak faaliyetlerine devam etmektedir.⁴⁵⁷

Derneğin amacı, dil bilincinin toplumda yerleşmesi ve gelişmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunmak ve bu konuda çalışmalar yapan kişi ve kuruluşlara destek vermektir.

Derneğin ilkeleri çerçevesinde ifade edilen şu cümlelerle dil anlayışını ortaya koymaktadır:

Bir zamanlar, atasözlerimize ve deyimlerimize girmiş dilimizin ve kültürümüzün ayrılmaz parçası olmuş kelimeler, yabancı kökenli diye dilimizden atılmış ve yeri de doldurulamamıştır. Dünyanın en büyük dillerinden birisi olan Türkçe, arılaştırma adına fakirleştirilmiştir. Derneğimiz, Türkçenin fakirleştirilmeden zenginleştirilmesinden yanadır.

⁴⁵⁶ Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçe'nin korunması ve Etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/365) esas numaralı Meclis araştırması Komisyonu raporu, (2007), Sayı: A.01.1.GEÇ.10/365-104

⁴⁵⁷ Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), Hakkımızda, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bpi.asp?caid=238&cid=212>

Son yıllarda ise, Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeler yerine, yabancı kelimeler orijinaline uygun olarak yazılıp okunmaya başlanmıştır. Derneğimiz, Türkçe karşılığı olan hiçbir kelimenin yerine yabancı kelimenin kullanılmasından yana değildir. Eğer başka bir dilden kelime almak mecburiyetinde kalırsa, o kelime Türkçeleştirilerek, hemen her vatandaşımızın kolayca telaffuz edebileceği şekle ve sese sokularak kullanılmalıdır.⁴⁵⁸

7.2.2.3. Dernek Faaliyetlerinden Bazıları

1- Dil ve Edebiyat Dergisi

TDED tüzel kişiliğince yayımlanan Dil ve Edebiyat dergisi, İslam medeniyetinin kültür kodlarına uygun şiir ve edebiyat yazıları yayımlayan, Türkçeden uzaklaştırılan sözcük, deyim, deyiş ve terimleri yeniden Türkçeye kazandırma hedefini yayın ilkelerinden biri olarak benimseyen aylık bir edebiyat dergisidir.⁴⁵⁹

2- Dil ve Edebiyat Araştırmaları (Journal of Language and Literature Studies)

TDED tüzel kişiliğince yayımlanan Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, dil ve edebiyat üzerine hazırlanmış akademik makalelerden oluşan hakemli bir dergidir. Yılda iki sayı yayımlanan Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisi, Türk dili ve edebiyatının gerek güncel gerek tarihî sorunlarının bilimsel çalışmalarla ele alınmasını ve bu sayede kalıcı bilgiye ulaşmayı amaç edinmiştir. Dergi, sözlük özel sayısı gibi çalışmalarla da akademik yayınlar arasında yer edinmiştir.⁴⁶⁰

3- Eğitim seminerleri

Derneğin tüzüğünde bulunan “Kurs, seminer, konferans ve panel gibi eğitim çalışmaları düzenlemek”⁴⁶¹ maddesine uygun olarak topluma dili sevdirecek, dil bilincini güçlendirecek, Türkçenin doğru konuşulup yazılmasını özendirecek halka açık süreli seminerler düzenlenmektedir.

⁴⁵⁸ Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Hakkımızda*, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bpi.asp?caid=238&cid=212>

⁴⁵⁹ Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Faaliyetlerimiz*, 2011-2014 Faaliyet Raporu, s. 9 Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bp.asp?caid=212>

⁴⁶⁰ Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Faaliyetlerimiz*, 2011-2014 Faaliyet Raporu, s. 12 Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bp.asp?caid=212>

⁴⁶¹ Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Tüzüğümüz*, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bpi.asp?caid=237&cid=3126>

4- Yarışmalar

Derneğin tüzüğünde belirlenen amaç doğrultusunda ve dil bilincinin toplumda yerleşmesi ve gelişmesini sağlayacak faaliyetler kapsamında olmak üzere 2011 yılından itibaren gençlerin Türkçeyi doğru ve güzel kullanmaya teşvik edecek liseler arası ödüllü yarışmalar düzenlenmekte ve katılımcı öğrencilerin şiir ve denemeleri kitap olarak basılmaktadır.⁴⁶²

Türk diline doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan her türlü çalışma önemlidir ve desteklenmelidir. Kuşkusuz TDED, bu alanda çalışmalar yapan tek sivil toplum kuruluşu değildir. Benzer çalışmalar yapan, gerek dernek statüsünde gerekse kişisel çabalar çerçevesinde gayretler vardır. Bu çalışmada örneklem olması açısından bazılarına yer verilebilmiştir.⁴⁶³

7.2.3. Sosyal Medya

Sosyal medya, kişiye ve topluma bilgi, eğlence ve eğitim gibi üç temel sorumluluk çerçevesinde kaynak ve vasıta olma özelliği taşıyan; internet üzerinden görsel, işitsel veya hem görsel hem de işitsel yayın yapan iletişim araçlarının genel adıdır.

İçeriğinin kullanıcılar tarafından oluşturulduğu, güncel hatta anlık bilgi paylaşımının sağlanabildiği, denetlenmesinin zor ama kişisel ve toplumsal bilinç oluşturma yönüyle faydalı yönlerinin olduğu, fikir ve düşüncelerin özgürce paylaşılabilirdiği sosyal medyanın en yaygın olanları facebook, twitter, youtube, instagram ve elektronik posta gibi sosyal ağlardır.

Hem birey olarak hem de kurumsal olarak kararında, kıvamında ve gereğince değerlendirildiğinde;

- Farklı düşünceleri tanıma ve öğrenme,
- Farklı kişilerin yaşam tarzlarını bilme,
- Çabuk örgütlenebilme,

⁴⁶² Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Faaliyetlerimiz*, 2011-2014 Faaliyet Raporu, s. 24 Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/bp.asp?caid=212>

⁴⁶³ Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği, (t.y.) *2011-2014 Faaliyet Raporu*, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/images/logo/faaliyet-raporu.pdf>

- Yeni çevreler edinebilme,
- Her türlü haberi en kısa sürede paylaşabilme,
- Hızlı bir şekilde iletişim kurabilme gibi bilgi edinme ve bilgiyi paylaşma gibi faydalı bir iletişim aracı olan sosyal medya, doğru ve kararında kullanılmazsa kişisel ve toplumsal hayata zarar vermektedir. Kararında ve kıvamında kullanılmayan sosyal medya:

1. Toplumun dilini yozlaştırıyor.
2. Yüz yüze iletişimi engelliyor.
3. İnsanı yalnızlaştırıyor.
4. Belirsiz, sanal bir ortam oluşturuyor.
5. Zamanın boşa gitmesine sebep oluyor.
6. Düşünme ve tefekkür kabiliyetini zayıflatıyor.
7. Verimliliği engelliyor, insanları tembelleştiriyor.
8. Dedikodu ve gıybeti tetikliyor. Her türlü hakaretin ve asılsız haberlerin kolayca yapılmasını ve yayılmasını sağlıyor
9. Korkaklığı artırıyor, sahte kahramanlar üretiyor. Sahte hesaplarla insanlar kandırılabilir.
10. Gereksiz özentiye teşvik ediyor.
11. Bağımlılık oluşturuyor.

Sosyal medyanın yukarıda sıralandığı gibi faydalı ve zararlı yönleri vardır. Onun zararlı tesirlerinden etkilenmiş hastalıklı bir toplum haline gelmemek için aile büyüklerine, eğitimciler ve idarecilere önemli görevler düşmektedir.⁴⁶⁴

7.2.3.1. Sosyal Medya ve Dil

İnsan kelimelerle düşünür. Kelimeler de dilin temel taşlarıdır. İnsanın ve toplumun bilgisi, görgüsü ve kültürü kendi dilinde saklıdır. Dilini kaybeden insan veya toplum, hafızasını kaybetmiş bir birey gibidir. Bu açıdan bakıldığında “hızlı iletişim”

⁴⁶⁴ Yaman, E. (2014). “İnsan, Toplum ve Yerel Yönetimler Açısından Sosyal Medya”, *TBB - İller ve Belediyeler Dergisi*, 2014 Kasım-Aralık, sayı:799-800 s. 23-34

denildiğinde ilk akla gelen sosyal medyadır. Ancak dilin sosyal medyanın hızı altında ezildiği görülmektedir.

Selam yerine “slm”, merhaba yerine “mrb”, Ne haber yerine “nbr”, Allaha emanet ol yerine de “Aeo” gibi kısaltmaların yanı sıra “tamam” yerine de “ok” gibi yabancı kelime özentisi; “aşkitom, babişkom” gibi Türkçenin karakterine uymayan kullanımlar da dikkati çekmektedir.

Konfüçyüs’ün “Bir ülkeyi yıkmak istiyorsanız, önce dilini tahrip edin.” Sözü de dikkate alınarak, toplumun gözü önünde tahrip olan, yozlaşan dile karşı toplumsal bir dil bilincinin oluşturulması gerekmektedir.

Sosyal medyada dili üreten ve kullana bireyler aynı zamanda o dilin konuşurlarıdır. Günlük hayatta konuşulan dilin sosyal medyada kullanılan dile, sosyal medyada kullanılan dilin de Türkçeye etkisi kaçınılmazdır. Burada kullanılan dil, gündelik konuşma dilinde de kullanılmaktadır.⁴⁶⁵

Sosyal medyanın dile olumsuz etkisi olduğu/olabileceği gibi dil kullanımı ve dil bilinci açısından dile faydalı bir imkân olarak da değerlendirilebilir. Ancak günümüzde, sosyal medyanın bir dil politikasının varlığından söz edilemez. Genel durumun dilin aleyhine, dili yozlaştırıcı bir etkide olduğu görülmektedir. Buna rağmen dil açısından olumlu ve faydalı diyebileceğimiz platformlar da mevcuttur.

Bu platformlarda özellikle Türkçeye Batı dillerinden girmiş ve günlük dilde kendine yer bulmuş olan birçok kelimenin öz Türkçedeki karşılıkları verilerek takipçiler bu konuda bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu konuda sosyal paylaşım sitelerinde en çok dikkat çeken hesap “**Türkçenin Diriliş Hareketi**” isimli hesaptır. 7 Ekim 2015 tarihi itibarıyla bu hesabı Twitter üzerinden 1.498 kişi takip etmekteyken, Facebook üzerinden bu hesabın takipçi sayısının çok daha fazla olduğunu belirtmek gerekir. Facebook üzerinden aynı tarih itibarıyla 624.387

⁴⁶⁵ Oğuz, B. B. (2012). “Sosyal Medya Dilinin Görüntüsel Gösterge Boyutu ve Bunun Dile Etkisi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4*, p. 1157-1166, ANKARA-TURKEY s.1160

kişinin bu hesabı beğendiği görülmektedir. Dolayısıyla bu hesabın bir paylaşımı bu kadar kişi tarafından da görülmektedir.

Bu hesap içinde milliyetçi vurgunun çok fazlaca yapıldığını öncelikle belirtmek gerekir. Yapılan paylaşımlarda Türkçenin doğru kullanımının teşvik edilmesinin yanı sıra milliyetçi duyguları ön plana çıkaran paylaşımlar da bulunmaktadır.

Örneğin aşağıda gösterilen paylaşımda Kurtuluş Savaşı günleriyle ilgili bir anı paylaşmakta ve Mustafa Kemal'in vermiş olduğu cevap ile beraber bir milliyetçi vurgu ön plana çıkartılmaktadır. Zaten 20 saat içerisinde 3.192 kişinin beğenip 502 kişinin de kendi sayfasında paylaştığı görülmektedir.⁴⁶⁶ Milliyetçi vurgulara yer yer rastlansa da asıl olarak Türkçenin toplum içerisinde doğru kullanımını hedeflediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla sayfa içindeki diğer paylaşımlar bir tarafa bırakılarak özellikle Türkçenin durumuyla ilgili paylaşımlar irdelenecektir.

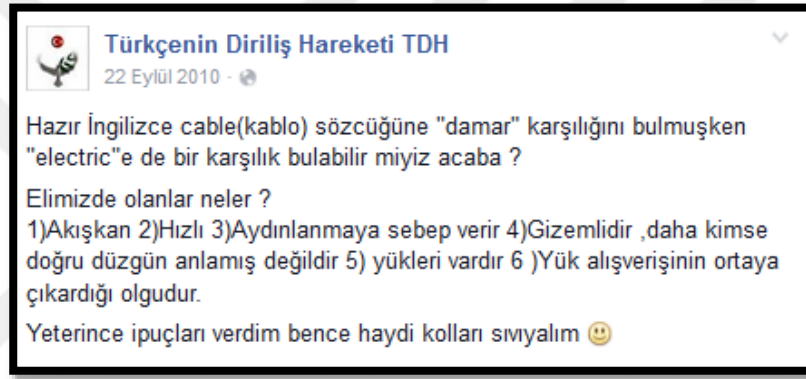

Şekil 2: Kurtuluş Savaşından Bir Hatıra

⁴⁶⁶ Facebook. "Türkçenin Diriliş Hareketi". Erişim Tarihi: 10 Haziran 2015. <https://www.facebook.com/turkcenindirilishareketi>

2010 yılı itibariyle açılmış olan bu sayfa Türkçe ile ilgili birçok farklı paylaşımlarla ön plana çıkmaktadır. Bunların en çok göze batanı ise Türkçede kullanılan yabancı kelimelere karşı kamuoyunu uyarmak ve bu sözcüklerin öz Türkçe kullanımlarını göstermek şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunun yanında imla kuralları üzerinde durulduğu gibi bazı edatların doğru yazılışı da yer yer gösterilmektedir. Bununla beraber Türkçenin güncel meseleleri ortaya konularak takipçilerin bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu arada dikkat çeken başka bir paylaşım ise bazı yabancı kelimelere öz Türkçe karşılık bulma konusunda takipçileri de harekete geçirmesidir. Örneğin “elektrik” sözcüğüne öz Türkçe bir karşılık bulma gayreti göze çarpmaktadır.⁴⁶⁷

Şekil 3: Elektrik Sözcüğüne Türkçe Karşılık Arayışı

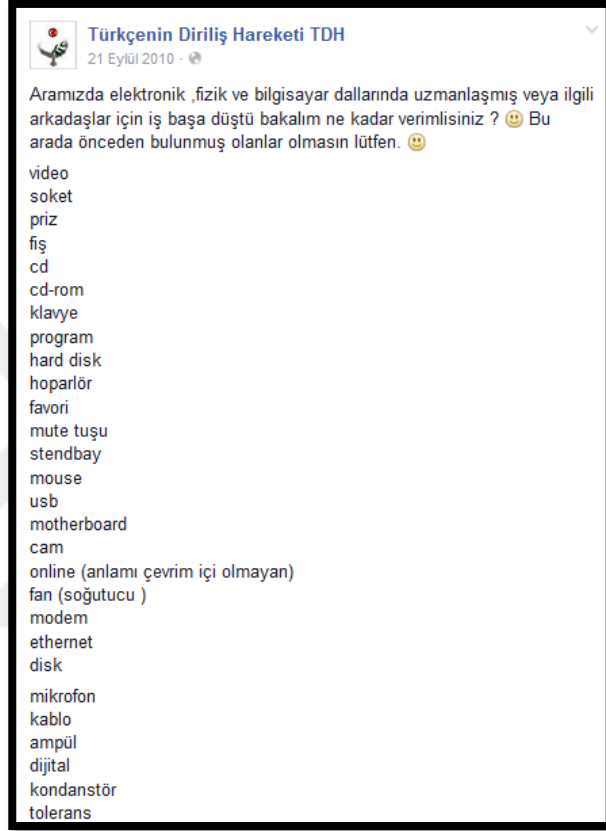
Burada dikkat çekici olan elektriğin birtakım özellikleri verilmiş ve bu özellikler göz önünde bulundurularak takipçilerden öz Türkçe karşılığı olabilecek sözcükleri kendilerinin bulmaları istenmiştir.

Bu paylaşımın altında yapılan yorumlarda elektrik sözcüğüne karşılık birtakım öneriler getirilmiştir. “Cıngı, kıvılcım, çakım” gibi karşılık önerilerinin yanında “yolbilginin (teknolojinin) kaynağı elektriğin Türkçeleşmesi çok önemli.” şeklinde yorum da yapılmıştır. Başka bir öneride ise “ağan” sözcüğü karşılık olarak vermiş ve anlam olarak da “Yüksek, yukarılara çıkan gökten geçen ışıklı nokta” şeklinde belirtilmiştir.

⁴⁶⁷ Facebook. “Türkçenin Diriliş Hareketi”. Erişim Tarihi: 10 Haziran 2015. <https://www.facebook.com/turkcenindirilishareketi#>, Paylaşım Tarihi: 22 Eylül 2010

Bir diğerk yorumda, dil devrimi sırasında bu sözcüğe bulunmuş olan karşılık verilmektedir: “Dil Devrimi döneminde "yaltırık" sözcüğü önerilmiş. Yeniden önerilebilir...”

Yine başka bir paylaşımda, teknoloji vasıtasıyla Türkçeye girmiş olan sözcüklere Türkçe karşılıklar bulunması önerilmektedir.⁴⁶⁸

Şekil 4: Teknoloji ile ilgili Bazı Sözcükler

Görüldüğü üzere takipçilerini bu sözcüklere kendi buldukları öz Türkçe karşılıkları vermeye davet etmektedir. Bazı sözcüklere karşılık olarak öneriler de verilmiştir.

“priz : Yuva

Stendbay : Hazır (konumu)

Kablo : Damar veya edamar (elektrik damarı anlamında)

Ampul : Akkor (biliyorum bir sıfat ama dilimizde birçok sıfat ek almadan isim haline gelmiştir)”

⁴⁶⁸ Facebook. “Türkçenin Diriliş Hareketi”. Erişim Tarihi: 10 Haziran 2015. <https://www.facebook.com/turkcenindirilishareketi#>, Paylaşım Tarihi: 21 Eylül 2010

Bu sayfanın en çok üzerinde durduğu meseleye bakınca, Türkçedeki yabancı sözcüklerin karşılıklarının verilmesi olduğu görülmektedir. Özellikle toplumun algılarına hitap edecek dikkat çekici tablolar şeklinde verilerek adeta kullanıcıların sayfalar içinde gezinirken daha net görmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

TÜRKÇENİN DİRİLİŞ HAREKETİ	
Türkçe YOKSUL YARAR ANIT TOY	Arapça FAKİR FAYDA ABİDE ACEMİ

Şekil 5: Öz Türkçe Karşılıklar (Paylaşım Tarihi: 18 Eylül 2010)

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki sayfa içerisinde yukarıdaki şekil 13x12 ebadında verilmiştir. Burada fazla yer kaplamaması için boyutlar küçültülerek 6x5 cm'ye getirilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki medya üzerinde verilen resimlerin boyutu algı açısından önemli roller oynamaktadır.

Böylesi paylaşımlara çokça rastlanmaktadır. Aşağıda diğer örneklerini görmek mümkündür.

TÜRKÇENİN DİRİLİŞ HAREKETİ	
Türkçe kılavuz güçlü değerli ak öykü duygu yıl konuk	Arapça rehber kuvvetli kıymetli beyaz hikâye his sene misafir

Şekil 6: Öz Türkçe Karşılıklar (Paylaşım Tarihi: 17 Eylül 2010)

Aslında sosyal medyanın insanların tutumlarını gözlemlemek noktasında etkili bir platform olduğu göz önüne alınırsa, bu paylaşımların altında yapılan yorumlar da büyük önem kazanacaktır. Bu gönderinin altında yapılan yorumlardan birisi bu konuda dikkat çekicidir:

“bence bu köklü kelimelere değil ignor etmek gibi saçma sapan tabirlere karşı çıkalım”

Görüldüğü üzere yukarıdaki sözcükler günlük dilde kullanılan alışlagelmiş sözcükler olduğu için bazıları tarafından herhangi bir sakınca görülmeden kullanılmaktadır. Ancak özellikle Batı dillerinden birebir alınarak kullanılan sözcüklere karşı bir tepkinin olduğu görülmektedir.

Takipçilerin dikkatini daha da çekmek adına her gün başka bir sözcüğü paylaşarak başka dillerde kullanılan şekli değil de öz Türkçesi şeklinde dikkat çekici paylaşımlar bulunmaktadır.

**TÜRKÇENİN
DIRİLİŞ HAREKETİ**
**ESPIYONAJ
DEĞİL
CASUSLUK,
İSTİHBARAT**
www.suatozer.com

Şekil 7: Öz Türkçe Karşılıklar (Paylaşım Tarihi: 16 Eylül 2010)

Bu şekilde uzayıp giden paylaşımlar yukarıdaki resim formatında verilmişken, bu çalışmada aynı sayfada verilen sözcükler tablo halinde gösterilecektir.

Tablo 11: Türkçenin Diriliş Hareketi Adlı Sayfada Paylaşılan Diğer Sözcükler

Başka dilden girmiş olan sözcük	Türkçedeki karşılığı
Etik	Töreden, ahlaki, asil, uygun
Eskiz	Taslak, ön çalışma
Epik	Destansı
Enternasyonal	Uluslararası
Empresyonizm	İzlenimcilik
Emperyalist	Yayılmacı, sömürgeci
Elastik	Esnek
Abaküs	Sayı boncuğu
First lady	Başbayan
Empoze etmek	Aşılmak
Eksper	Uzman, Bilirkişi
Eko	Yankı
Eklektik	Seçmeci, seçimsel
Cümle	Tümce
Prosedür	İşlem, yol, yöntem

Tablo 11 Devam: Türkçenin Diriliş Hareketi Adlı Sayfada Paylaşılan Diğer Sözcükler

Başka dilden girmiş olan sözcük	Türkçedeki karşılığı
Promosyon	Özendirim, tanıtım, reklam
Akıl	Us
Egoist	Bencil
Efemine	Kadınsı
Editör	Yayımcı, yazman
Donör	Verici
Didaktik	Eğitici, öğretici
Difüzyon	Geçişme, ayrışma
Dedektör	Algılayıcı
Dijital	Sayısal
Dinamo	Üreteç
Direktif	Yönerge, emir
Art direktör	Sanat yönetmeni
Dispanser	Sağlık ocağı
Diyagonal	Çapraz, köşegen
Dipfriz	Derin dondurucu
Diyalekt	Lehçe, ağız
Konsantre olmak	Yoğunlaşmak, odaklanmak
Dekorator	İç mimar
Demo	Tanıtım
Decoder	Çözücü
Branş	Dal, kol
Aktif	Etkin
Aplikasyon	Uygulama
Aşık olmak	Tutkun olmak, vurgun olmak
Asalet	Soyluluk
Şeffaf	Saydam
Haşere	Böcek
Şebeke	Örgüt, ağ
Şeamet	Uğursuzluk
Şayan	Değer
Şaşaa	Parıltı, gösteriş
Data	Veri
Dominant	Baskın, etkin
Ceo	Başyönetici
Ban	Engel, yasak
Bekground	Birikim, art alan
Şecere	Soy ağacı
Şartlı	Koşullu
Şarkiyat	Doğubilim
Gramer	Dil bilgisi
Start vermek	Başlatmak
Hassas	Duyarlı
Şalgam	Çumor
Müdafî	Savunucu

Bu sayfanın paylaştığı sözcükler listesini çok daha uzatmak mümkündür. Çünkü böylesi paylaşımları hemen hemen her gün yapmaktadır. Burada dikkat çekici olan bilimsel alandan sosyal alana kadar birçok sözcüğü Yabancı dilde kullanılan şekli ile ve Öz Türkçesiyle vermek olduğu gibi, eski hali unutulmaya yüz tutmuş ve öz Türkçedeki haliyle daha yaygın kullanılan sözcükleri de uyarı amaçlı vermektedir. Bunun yanında Öz Türkçesi hemen hemen hiç bilinmeyen yabancı dilden geçmiş şekli yaygın bir şekilde kullanılmakta olan birtakım sözcükler de paylaşılmıştır. Ancak Hayatın her alanındaki sözcükleri öz Türkçelerini verdiği gibi, Doğu ve Batı dilleri ayırmaksızın bütün dillerden girmiş olan sözcüklere Türkçe karşılıklar vermeye gayret etmiştir.

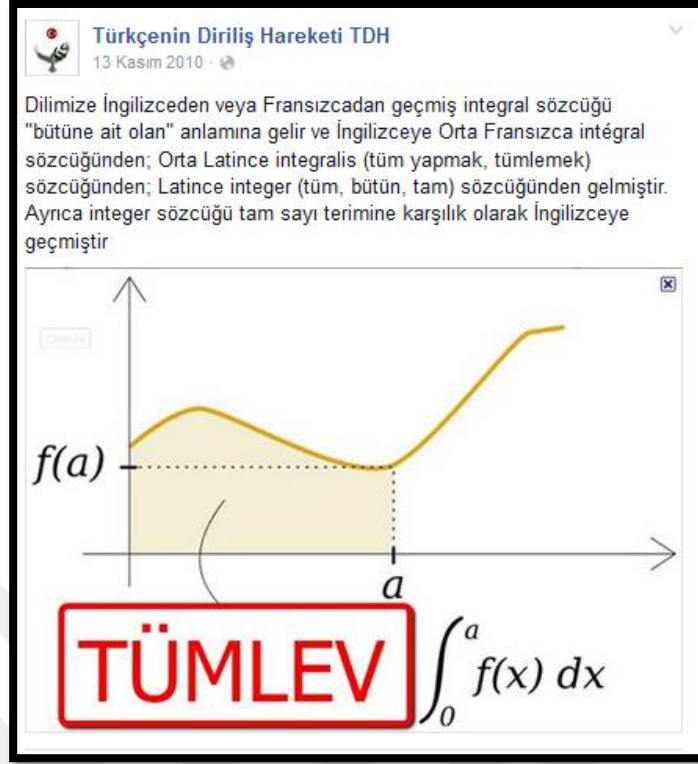
Türkçe'nin güncel problemlerine büyük bir titizlikle eğlenmeye çalışan bu sayfa, bazen yaptığı paylaşımlarda kamuoyunun dikkatini daha çok çekecek dizayn ile paylaşmaya özen göstermektedir.

Şekil 8: Resimli Sözcük Anlatımı (Paylaşım Tarihi: 15 Kasım 2010)

Bu resimde görüldüğü üzere yapılan paylaşımda dikkatli bir şekilde okunduğunda görülecek olan “virage” sözcüğüne karşılık, resimli ve daha rahat görünebilecek Dönemeç sözcüğü ön plana çıkarılmıştır. Böylesi paylaşımlarla beraber kullanıcıların belleğine bu sözcüklerin yerleşmesi kuşkusuz çok daha kolay olacaktır.

Bu sayfanın Öz Türkçe karşılık bulma noktasındaki diğer bir yaklaşımı ise Türkçede yaygın kullanılan birtakım sözcüklerin hangi dilden geldikleri ve ne anlam ifade ettikleri açıklandıktan sonra bu sözcüklere Türkçe karşılıklar verilmesidir.

Şekil 9: İntegral-Tümlev Anlatımı (Paylaşım Tarihi: 13 Kasım 2010)

Görüldüğü üzere burada integral sözcüğünün Batı dillerindeki kullanımını ve ne anlama geldiğini ifade edildikten sonra bir şekil ile beraber Türkçe karşılığı verilmiştir. Ayrıca yukarıda da ifade edildiği üzere öz Türkçe karşılığın daha dikkat çekici olması özellikle ifade edilmiştir.

Bütün bunların yanında Türkçenin güncel problemlerini her hâliyle ortaya koymaya çalışan ve ortada duran problemleri çözme gayretinde olan bu sayfa, yine son zamanlarda Türkçede çok fazlaca kullanılmaya başlanan başka bir probleme dikkat çekmiş ve bu konuda uyarılarda bulunmuştur. Şöyle ki kendisi Türkçe olan veya Türkçede yaygın kullanılan birtakım sözcükler İngilizce imiş gibi görünecek şekilde bir takım harfleri değiştirilerek kullanılmaktadır. Örneğin vişne sözcüğünün "whishne" şeklinde yazılması gibi örnekler oldukça yaygındır. Bu sayfanın bu probleme dikkat çekerek paylaşımlarda bulunduğu görülmektedir.

Şekil 10: Türkçe Sözcüklerin İngilizce Karakterlerle Yazılması (Paylaşım Tarihi: 21 Kasım 2010)

Bazı durumlarda yabancı dilden Türkçeye geçmiş olup günlük dilde çok çok kullanılan sözcüklerin Gerçekte ne anlama geldiklerini ifade etmekte ve farklı kullanımlarını ön plana koymaktadır. Bunun yanında öz Türkçe karşılık vermeyi de ihmal etmemektedir. Aşağıdaki paylaşım buna bir örnektir.

Şekil 11: Şarküteri Sözcüğünün Açıklaması

Burada özellikle dikkat çekici bir nokta bulunmaktadır. Toplumun özellikle hassas olduğu bir nokta nazara verilerek insanların duyguları tahrik edilmeye çalışılmaktadır. Bilindiği üzere Türk toplumunda domuz etine karşı önemli bir hassasiyet bulunmaktadır. Böyle bir hassasiyetten dolayı Fransızcadan Türkçeye girmiş olan

“şarküteri” sözcüğünün Aslında domuz eti ürünleri olduğu ifade edilerek bir noktada insanların böylesi bir kullanımdan vazgeçmeleri talep edilmektedir. Bununla beraber bu sözcüğün hem Arapçası hem de kendilerinin önerdiği Türkçe karşılığı verilmektedir.

Türkçenin problemlerine çok geniş bir perspektiften yaklaşılmaya çalışan bu sayfa, Türkçenin başka problemlerini de gözler önüne sermektedir. Bunlardan bir tanesi de özellikle bazı üniversitelerde eğitim dilinin Türkçe yerine başka bir Batılı dilde yapılıyor olmasıdır. Böyle bir durumun son derece yanlış olduğunu Oktay Sinanoğlu'na ait bir cümle ile teyit etmeye çalışılmaktadır.

Şekil 12: Yabancı Dilde eğitim Verilmesi Meselesi

Burada dikkat çeken önemli bir nokta ise beğenen sayısının yüksek olmasına karşılık, bu gönderiyi paylaşanların sayısının da oldukça yüksek olmasıdır. Demek ki Türkiye’de önemli bir kitle yabancı dilde eğitim verilmesi meselesinde sayfayı düzenleyenlerle aynı düşüncededir.

Öz Türkçe sözcüklerin kullanımını özendirmek için tarihi şahsiyetlerin Türkçe kullanımını üzerinde durularak, onların hangi sözcükleri tercih etmiş oldukları ifade edilmiş ve böylece kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

Şekil 13: Yunus Emre'nin Dili

Böylece hem insanların dikkati daha çok çekilmiş olmakta hem de bazılarının uydurukça diye aşağıladığı sözcüklerin eskiden beri kullanımda olduğu ifade edilmektedir. Özellikle Yunus emre gibi bir şahsiyet üzerinden bu paylaşım yapılınca çok fazla itiraz edecek bir nokta kalmamaktadır. Çünkü Yunus Emre genellikle her kesimin kabul ettiği bir şahsiyettir.

Bu sayfanın Türkçe konusunda dikkat çeken başka bir politikası, özellikle yabancı dillerden alınan kelimelerin olduğu gibi Türkçe cümleler içinde kullanılmasına tepki vererek kullanıcılarda bir duygu yoğunluğu oluşturmak ve böylesi davranışlardan vazgeçirmeye çalışmaktır. Aşağıdaki paylaşım buna bir örnektir.

Şekil 14: Türkçe ve İngilizce Sözcüklerle Şiir

Sayfanın yorumunda özellikle dikkat çekici nokta, bu yazım şeklini ileri derecede aşağılayarak toplum üzerinde uzak durucu bir etki oluşturmaya çalışmasıdır. Aslında böyle paylaşımlarla karşılaşan insanlar, zamanla böylesi durumlara karşı kuşkusuz tepki geliştirecektir. Dolayısıyla insanların sadece düşünce dünyalarına değil, duygu dünyalarına da hitap etmeye çalışarak onlarda beğenme ve uzaklaşma duygularını tahrik etmektedir. Bu şekilde paylaşımlar çok olduğu gibi aşağıdaki paylaşım da aynı şekilde hem güzel bir örnek teşkil etmekte hem de yukarıda ifade edildiği üzere bazı duyguları ileri derecede tahrik etmektedir.

Şekil 15: Türkçede Çok Yaygın Kullanılan Yabancı Sözcüğe Tepki

Bu sayfanın özenle uyguladığı politikalarından bir diğeri de cumhuriyet tarihi boyunca Türkçe'nin meseleleri ile ilgili ortaya çıkmış olan politikaların belirlendiği özel günleri nazara vererek meselenin canlı kalmasını sağlamaya çalışmaktadır. Örneğin 26 Eylül 2011 tarihli paylaşımında I. Türk Dil Kurultayının yapıldığı tarih olan 26 Eylül 1932 ön plana çıkarmaktır. Böylece bu konu üzerindeki farkındalığı önemli ölçüde artırdığı söylenebilir.

Şekil 16: Birinci Türk Dili Kurultayı Paylaşımı

Bu sayfanın ele aldığı meselelerden bir diğeri ise Türkçede yaygın kullanılan bazı sözcüklerin yanlış yazılması noktasında sürekli olarak uyarılarda bulunmasıdır. Böylece yaygın kullanılan ancak yer yer yanlış yazılan sözcüklerin doğru yazılışını da gözler önüne sererek uyarılarda bulunmaktadır.

Şekil 17: Yanlış Yazılan Bazı Sözcükler

Bunun yanında sözcüklerin doğru kullanımı noktasında da uyarılar yapmakta ve bu konudaki yanlışları gözler önüne sermektedir. Özellikle günlük gazetelerdeki yanlış kullanımları ortaya koyarak doğru kullanım noktasında uyarılarda bulunmaktadır.

Şekil 18: Rakam Sözcüğünün Yanlış Kullanımı

Bu sayfanın 24 Ağustos 2011 tarihli başka bir paylaşımı dikkat çekicidir. Burada Türkiye'de verilen isimleri nazara sunmakta ve bunların birçoğunun Arapça ve Farsça kökenli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kişi adlarının kültür ve dil ile ilgili olduğunu, din ile herhangi bir ilgisinin bulunmadığını da belirtmiştir. Herhangi birinin Arapça ve Farsça adıyla başka bir ülkeye gittiğinde kendisinin Arap veya Fars sanılmasının çok normal bir durum olduğunu da ifade etmiştir. Bununla beraber Atatürk'ün Atatürk soyadını neden aldığını soran gazeteciye verdiği yanıtını paylaşmıştır: “Tarihte çok sayıda Türk büyüğü, adları Arapça ya da Farsça olduğu için Batı toplumları tarafından Türk sayılmamışlardır. Bir gün bana da adımdan dolayı Arap denmesinden korkarım.” Bu paylaşımın devamında ise Öz Türkçe olan birtakım isimler yazılmış ve bunların kullanılması önerilmiştir.

Yine Türkçenin temel problemlerinden biri olan mağaza ve satış yerlerinin isimleri bu sayfa tarafından gündemde tutulmuş ve yabancı dilde yazılmış olan tabelalar gözler önüne serilerek yanlışlığı ifade edilmiştir. 10-17 Haziran 2011 tarihleri arasında sıkça rastlanan bu paylaşımlarda örnek verilen bazı mağaza isimleri şöyledir: “temizlik center, first lady kuaför, charisma lingerie, hershey, movell, saray fast food, özlemix, Karadeniz full pide”

Bu sayfa tarafından gösterilen başka bir problem de özellikle sosyal iletişim ağlarında kullanılan kısaltmalardır. 3 Aralık 2010 tarihli bir paylaşımında mesele şu şekilde ele alınmıştır:

“Kib: Kendine iyi bak,

As: Aleyküm selam,

Hg: Hoş geldin,

Aeo ya da aeol: Allah'a emanet ol

Ss: Seni seviyorum

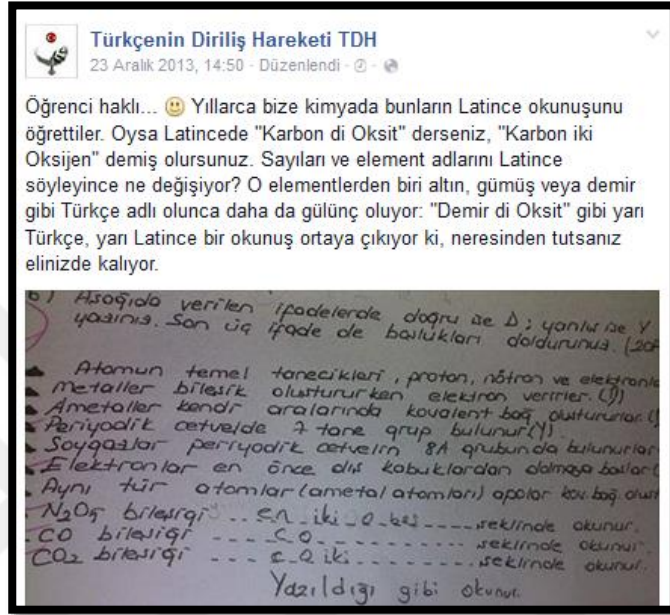
l şey: Bir şey,

Nbr: Ne haber

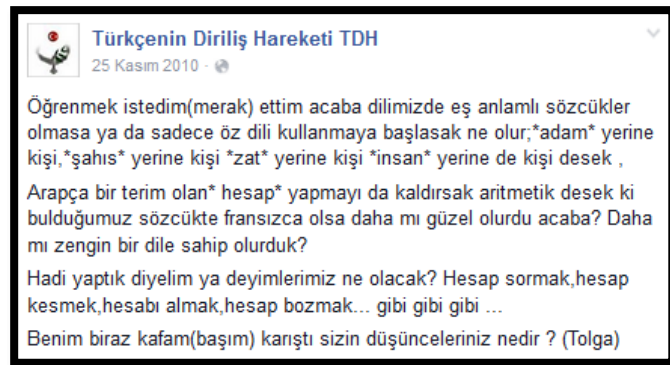
Aro: Allah razı olsun.

Bütün bunları kullanırlarken amaçları ne? Çok mu anlaşılır çok mu hızlı çok mu dikkat çekici olduklarını zannediyorlar acaba?"

Sayfanın paylaşımlarında çözüm bulunamayanlar şeklinde ele alınabilecek bazı durumları ön plana çıkardığı da görülmektedir. Bunlardan dikkat çekicileri aşağıda verilmiştir.

Şekil 19: Kimya Dersinde Kullanılan İfadeler

Şekil 20: Deyimlerde Kullanılan Yabancı sözcükler

Buradan anlaşıldığı üzere, her ne kadar yabancı sözcükleri Türkçeden atıp yerlerine öz Türkçe sözcükleri kullanmak gibi bir eğilim olsa da bazı sözcükler deyim içerisinde kullanılmaya başlamış ve atılması imkânsız hâle gelmiştir. Bu sayfada paylaşımda bulunan yönetici ise bu noktaya dikkat çekerek kendisinin de meseleyi çözemediğini ifade etmiştir.

Genel olarak bakıldığında bu sayfanın çok yönlü bir politika izlediği ve Türkçenin güncel bütün problemlerini ortaya koymaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bilim dilinden eğitim diline, sokak dilinden kısaltmalara kadar birçok alanda paylaşımlarda bulunarak takipçilerini bilinçlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Bunun yanında Türkçe cümleler arasına İngilizce sözcükler yerleştirilmesini ön plana koyarak önemli eleştirilerde bulunmakta ve toplumu böyle kullanımlardan vazgeçirmeye çalışmaktadır. Bunun yanında sözcüklerin yazılışında İngilizce karakterlerin tercih edilmesinde çok ciddi uyarılarda bulunmaktadır. Özellikle dikkat çekici bir nokta ise yanlış kullanımlara karşı duygusal bir karşı koyma hareketine girişmesi ve adeta insanları böyle bir kullanımdan nefret ettirmeye çalışmasıdır. Bunu yaparken de bir taraftan toplumun bilinçaltında yer etmiş olan ve varlığı pek kabullenilmeyen noktaları nazara sunarak bu duyguyu depreştirmeye çalışırken diğer taraftan da yanlış kullanımlara karşı sert bir tutum takınarak bu duyguları tahrik etmeye çalışmaktadır. Böylece buraya kadar ele alınan ve Türkçe konusunda politika belirleyen birimlerin hepsinden daha kapsamlı bir politika belirlediği gözler önüne serilmektedir.

7.2.4. Özel Televizyon ve Radyolar

Özel radyo ve televizyonların Türkçe konusunda buraya kadar işlenen politikalar bağlamında bir yaklaşımından söz etmek pek olanaklı değildir. Hatta son dönemde özel televizyonlarda, Türkçe ile ilgili bu çalışmada bahsi geçen politikalarla ilgili bir programa da rastlanmamıştır. Özel televizyonlar özellikle kapitalist, kâr amaçlı kurumlar olduğundan, bunların Türkçe konusundaki yaklaşımları Batıda görülen milliyetçilik öncesi kapitalist yayıncılık ile örtüşmektedir. Bu çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği gibi kapitalist yayıncılık daha çok kitap satmak için ulusal dillerde kitapları yayımlamış ve önceliği daha çok satmak olmuştur.⁴⁶⁹ Aynı şekilde Türkiye'deki özel televizyonlar da daha çok seyredilme düşüncesi içinde oldukları için halkın ilgisini çekecek programlara yer vermektedirler. Hatta reyting alamadığı için programdan kaldırılan dizi filmler de bulunmaktadır.⁴⁷⁰ Özellikle ilgi çekmek için verilen reklamlarda çok fazla yabancı kelimelerin kullanıldığı görülmektedir.

⁴⁶⁹ Anderson, 2009, s. 51-54

⁴⁷⁰ Milliyet Gazetesi. "Mutlu Ol Yeter dizisi yayından kaldırıldı!" , Erişim Tarihi: 10 Haziran 2015. <http://www.milliyet.com.tr/mutlu-ol-yeter-dizisi-yayından-gundem-2064224/>

Bunlar dikkate alındığında genellikle izleyicilerin anlayacağı bir dilin kullanılması kaçınılmaz bir durumdur. Filmlerde izlenme oranlarını yükselten duygusal sebeplerin ve bazı beklentilerin yanı sıra, kullanılan dildeki çekicilik, filmleri önemli ölçüde öne çıkarmaktadır. Bu yüzden filmlerde kullanılan dil, daha çok izleyicinin ilgisini çekecek düzeyde konuşmalar şeklindedir. Örneğin 2009 yılında gösterime girmiş olan “Geniş Aile” adlı dizide farklı mecazlar ve atasözleri kullanılmış, hatta filmin içinde atasözü gibi cümleler kullanılmıştır. Dizinin konusu ve karakter performansı dışında kullanılan dilin, dizinin başarısında önemli rol oynamıştır. Filmin başarısı, izlenme oranlarına da yansımış ve izlendiği saat diliminde ilk sıralarda yer almıştır.⁴⁷¹

Diziden bir kısım alınarak gösterilen bölümde kullanılan dile göz atıldığında yukarıda bahsi geçen meseleyi desteklediği görülecektir.

- Ya Devir abi, ben kadın liderlere mitinglerde bile arkadaşlık teklif edecek hüviyette bir adamım ama gel gör ki bir bambi bakışlı benim yolumu değiştiriyor. İçim gidiyor Zeynep'e ama korkuyorum Devir abi Şükufe gibi olursa diye. Uçar giderse diye korkuyorum abi. Eğer bir gün Zeynep de uçak kaldırırsa benim yalnızlığıma, ben kaldıramam abi.
- Bak ne demişler.
- Ya abi Allah'ını seversen ne demişler, ben onların dediğinden bir şey anlamıyorum abicim tamam mı? Ne diyeceksen sen deyiver. Gönül profesörü olan sensin abi.
- Tamam, ne mavi göz, ne ela göz, ne yeşil göz; en iyi göz sana bakan göz. Bu kız senin son şansın. yetmiş milyonda bir piyango çıkar, ama bu kız bi daha çıkmaz.
- Vallah mı?
- Hoyt be ya sen! Ya Devir abime bak ya! Gene omuzladın gönül kapımı. Tamam, Devir baba, bundan sonra aşklar fora. Açılıyorum Zeynep'e, sana söz. Aha bu biletleri de eritiyorum. Bundan sonra buzula fürmüz, kedere gündüz olacak.⁴⁷²

⁴⁷¹ Medyafaresi. “Geniş Aile reyting yarışında yine lider! Ya diğerleri? İşte sonuçlar!”, 8 Eylül 2010, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015. <http://www.medyafaresi.com/haber/genis-aile-reyting-yarisinda-yine-lider-ya-digerleri-iste/49551>

⁴⁷² Youtube. “Geniş aile cevahir ne mavi göz, ne ela göz, ne yeşil göz; en iyi göz sana bakan göz”. Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=sFi1SbKyS6I>

Bu konuşma içinde bile aslında Türkçede atasözü olmayıp dizi senaristleri tarafından uydurulmuş atasözü gibi kullanımlar dikkat çekmektedir. Bunun yanında günlük kullanımda rastlanmayacak deyimsele kullanımlar da dikkat çekicidir. Ancak bütün bu kullanımlar izleyici tarafından kolaylıkla anlaşılabilir niteliktedir. Ayrıca Türkiye’de ortaya çıkmış olan dil politikaları bağlamında ele alınan öz Türkçeleşme meselesinin hiçbir şekilde dikkate alınmadığı da sadece bu konuşmadan bile anlaşılabilir.

Bu dizideki Devir Abi karakterinin son derece dikkat çekici başka sözleri de bulunmaktadır. Örneğin,

“Rakının yanında yosun olmaz, iki koyunu üst üste koysanız tosun olmaz.”

“Ay ayı kovalar, duranı ayı ovalar.”

“Aşk er kişiye tırnak olur, sonra sırtını çizer kıvrak olur. Coşkuyla ayaklanır kısraak olur.”

“Kim düşer dara vahime, döner geldiği rahime.”⁴⁷³

Bununla beraber 2000’li yıllardan sonra Türkiye gündemini önemli ölçüde meşgul etmiş bir dizi olan “Kurtlar Vadisi” adlı dizi de içeriğindeki farklı öğelerden dolayı izleyicinin ilgisini çekmişken, dizi içinde kullanılan ifadeler de uzun süre kamuoyu gündeminde kalmıştır. Yine yukarıda bahsedilen şekliyle izleyicinin dikkatini çekecek ifadeler özellikle seçilmiştir. Bu dizden seçilen cümleler birçok İnternet sitesinde paylaşılmıştır. Aşağıdaki cümleler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

- * Avın eti yenmiyorsa, amaç oyun oynamaktır.
- * Bu bir satranç, 64 kare dışında olmak da var, piyon olmak da var, mat olmak da...
- * Çakal gibi dostum olacağına, aslan gibi düşmanım olsun.
- * Kurtlukta düşeni yemek kanundur.
- * Kelle veren tarafta değil, kelle alan taraftayız.
- * Dostum olmaz, hasmım yaşamaz.
- * Çakalın yaveri tilkidir.

⁴⁷³ Youtube. “Devir abi geniş aile derleme.wmv”. Erişim Tarihi: 13 Haziran 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=fvnCUr4JoQY>

- * Dünya bir gündür, o da bugündür.
- * Vadiye pus indikten sonra kurt değil kurda, attığı adıma bile güvenmez.
- * Kuştan korkan darı ekmez.
- * Ne sevdiklerim için yaşayabiliyorum, ne de vatanım için ölebiliyorum.
- * Ölenin arkasından ağlama ki sen öldükten sonra arkandan ağlayan bırakma.
- * Yaşamak için yalvarmadık, ölmek için de yalvarmayız.
- * Azdan az, çoktan çok gider.
- * Bilmediğin yere kapıdan girmeyeceksin.
- * Vatan dediğin bu aslanlar bir de bunları doğuran aslan analar.
- * Ateşle oynayan ya elini yakar, ya kendini.
- * Kurt yatağında yatan kurt, aslan ininde yatan aslan, çakal otağında gezen çakal olur.
- * Dostunu da, düşmanını da kendin seçtiğin sürece güçlüsün.
- * Çok mütevazi olma, kibirden bilirler.
- * Büyüğünü bilen büyüğünden büyüktür.
- * Bizim de bir adımız var ezanla konuldu selayla biter.
- * Oyun bitince satranç tahtası kapanır şah da piyon da aynı torbaya girer.
- * Güneş tepeden vurduysa, gölge ayağımızın altıdır...
- * Kurda akıl, güneş doğana kadar lazımdır.
- * Kapıdan içeri girip yeminini edersin, çıkarken hayatın yemin ettiğin masanın üzerinde kalmıştır...
- * Kumarda kazanan yoktur sadece oynatan kazanır...
- * Atasını tanımayan it peşinde gezermiş.
- * Kimileri okur öğrenir, kimileri yaşar öğrenir
- * Sabır boyun eğmek değildir, sabır mücadele etmektir.⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ Blogcu. “Kurtlar Vadisi Özlü Sözler”. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2015.
<http://kurtlarvadisihdnm.blogcu.com/kurtlar-vadisi-ozlu-sozler/4997165>

Görüldüğü üzere burada da kabadayılık duygularını tahrik edici bir dil kullanılmıştır. Bu dil içerisinde daha çok izleyicinin dikkatini çekecek veciz ifadeler bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'deki özel televizyonların en çok göze batan dil politikası izleyicinin kolaylıkla anlayacağı bir dil kullanmak olduğu gibi, yine onların dikkatini çekecek ve kulağa hoş gelen deyim ve atasözü gibi cümleler üreterek ilk elden edinilmiş amaç olan daha çok izlenme oranına sahip olmaktır. Aslında böyle bir politikanın sadece bu alana ait olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu konuda geleneksel politika yapıcı aktörlerin hiçbirisi böyle bir politikaya yönelmemiş ve başka amaçlar etrafında örgütlenmişlerdir. Örneğin bir kısmı öz Türkçe sözcükler bulma gayretine girmişken, bir kısmı Türkçeyi yabancı dil olarak daha yaygın hale getirmenin çabası içinde olmuşlardır. Diğer taraftan Türkçeyi istila etmiş olan mağaza isimleri gibi tamamen yabancı sözcüklere karşı bir mücadele verenler olduğu gibi, alfabe'deki harfleri İngilizce karakterlerle yazanlara karşı tepki koyup onun yanlışlığını anlatmaya çalışanlar da olmuştur. Ancak milliyetçilik çağı öncesinde kapitalizmin ortaya koyduğu daha çok kâr elde etme politikası, geleneksel Türk dili politikalarında ortaya çıkmış bir olgu olmayıp özel televizyonlarla beraber uygulanmaya başlamıştır. Bu haliyle de Türkçede karşı yeni bir yaklaşımdır.

Sonuç olarak Türkiye'de özel televizyonların dil politikası daha çok kitlelere ulaşmak için anlaşılır bir dil kullanılması ve süslü ifadelerle çekiciliğin artırılması şeklinde olmuştur. Özel televizyonlarla birlikte Cumhuriyetten önce başlamış olan dil politikalarına uygun gelecek herhangi bir politikaya rastlamak mümkün olmadığı gibi, tam tersine bu konuda arzulanmayan örnekleri çok fazla görmek mümkündür.

7.3. DİL POLİTİKALARININ TOPLUMA YANSIMASI

Sanayi inkılabı ile beraber Batı toplumlarında çok büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikler sadece sanayi inkılabıyla sınırlı kalmamıştır, kendinden önceki Reform ve Rönesans hareketlerinin, daha sonraki aydınlanma hareketinin ve devamında gelen modernizm akımının, Batı toplumlarında toplumsal süreçlere etki ettiği görülmektedir. Batı dünyasında reform hareketleri ile başlayıp modernizmle zirve noktasına varmış olan Hristiyanlık dinine karşı girişilen mücadeleler, bu toplumları dine karşı pozisyon almaya itmişti. Dine karşı baş göstermiş olan isyanlar neticesinde din, önemli ölçüde zayıflamış ve onun yerine laik unsurlar ön plana çıkarılmıştır. Sanayi inkılabına

gelindiğinde ise köyden kente doğru kitleler halinde bir göç başlamış ve bu göç ile beraber şehirler önemli ölçüde büyümüştür.

Köyden kente göçen insanları ciddi anlamda yenilikler beklemektedir. Yukarıda da zikredilen inkılaplar yoluyla ortaya çıkan bu yeniliklerin şehirli insandan talep ettiği bazı hususiyetler bulunmaktadır. Öncelikle kendi işinde uzmanlaşma şeklinde ortaya çıkmış olan bu beklenti, sonraları duygusal bağları da güçlendirmeye yönelmiş ve bu şehirli insana birtakım kimlikler vermiştir. İşte ortaya çıkan bu kimlik, şehirli münevver ve laik bir kimlikti. Bu noktada hem işinde uzman olacak hem de dünyayı daha iyi tanıyacak insan tipi arayışı başlamıştır.

Bunun yanında içinde bulunduğu toplum ile duygusal bağlarını güçlendirecek ve onu o topluma bağlayacak yepyeni bir unsura ihtiyaç duyulmakta idi. Çünkü öncesinde kendisine karşı savaş verilmiş olan din kurumu, bu işi yerine getirmiş, ancak sonrasında onun boşalttığı alanı dolduracak başka bir unsura ihtiyaç duyulmuştur. İhtiyaç duyulan bu unsur ise önemli ölçüde süreçlerin de zorlaması ile ortaya çıkmış olan *milliyetçiliktir*.

Önceleri liberal ve girişimci bir anlayışla ve devlete duygusal bağlarla bağlı olan milliyetçilik anlayışı, Batı dışındaki toplumlara ve hatta Batı'nın itici gücü olan büyük devletlerden başka diğer Batılı küçük devletlere de sirayet etmeye başlamıştır. İnsanoğlunun karşılaştığı bir durumu, bir olguyu kendine göre bazı değişim süreçlerinden geçirerek kabullenmesi gibi milliyetçilik akımı da girdiği bütün toplumlarda çok farklı hususiyetler kazanarak kendine has yeni paradigmalara oluşturmuştur.

Bu gelişmelerin neticesinde milliyetçilik duygusunu rasyonel temele oturtacak coğrafyalarda yaşayan insanları, bu duygu etrafında toplayacak ve herkesin ortaklaşa kabulleneceği yeni bir unsura ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu boşluğu dolduran unsur da bu coğrafyalarda yaşayan insanların ortak malları olan *dilleridir*. İnsan topluluklarının o güne kadar ortaklığını vurgulayan din unsurunun, laik akımlarla pasif hale getirilmesi milliyetçilik akımını doğurduğu gibi, bunun da doğal bir neticesi olarak insanları ortak paydada buluşturan dil unsuru vurgulanmaya başlanmıştır.

İşte tarihi süreç içerisinde kendi halinde ortaya çıkmayıp başka sebeplere dayanarak ortaya çıkmış olan dil meselesi, milliyetçilik akımının üzerine oturduğu çok önemli bir temel olmuştur. Bundan sonra dünyaya dalga dalga yayılan milliyetçilik akımı, kendi

ana unsuru olan dil meselesine sarılmıştır. Dil, milliyetçiliği pekiştirmek üzere sürekli gündemde kalmıştır.

Batı dünyasını etkileyen toplumsal hareketlerden Osmanlı devletinin etkilenmemesi düşünülemezdi. Ancak Osmanlı devleti Batıda görüldüğü gibi modernleşme süreçlerine girmek için çok önemli gayretler göstermiş olmasına rağmen, içine girdiği Modernizm sürecinde büyük engeller ve çelişkiler de yaşamıştır. Her şeyden önce Batı tarzında modernleşmeye çalışmış, ancak bu Modernizmin ortaya koyduğu milliyetçilik akımları Osmanlı devleti için adeta yıkıcı bir unsur haline gelmiştir.

Bir tarafta modernleşme isteği, diğer tarafta milliyetçi akımlara karşı koyma gayreti, Osmanlı devleti için çok büyük çıkmazlara sebep olmuştur. Bütün bunları aşmak adına, bir taraftan Osmanlılık adı altında bütün unsurları kendi çatısı altında toplayacak bir üst kimlik oluşturma gayretine girilmiş, diğer taraftan da bunu güçlendirecek ortak bir dil olarak Türkçe öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışmada da görüldüğü üzere, Tanzimat döneminde pek başarılı olunamamıştır. Bu politikanın dikkate değer yönü, Osmanlı devletinde yüz yıllar sonrasında ilk defa dil politikaları, zayıf da olsa, bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Sonrasında ise içinde barındırdığı unsurları kendisine bağlamak için Türkçe meselesine çok önem verilmiş, yapılan ilk anayasa ile beraber Türkçenin durumu tespit edilmiştir.

II. Abdülhamit döneminde önceleri Türkçeye çok önem verilmemiş, ancak sonrasında bir kültür politikası olarak Türkçenin üzerinde durulmuştur. İttihat ve Terakki dönemine gelindiğinde ise ilk etapta Osmanlılık fikri üzerinde yoğunlaşmış olan bu parti, içindeki milliyetçi duygularını diğer unsurlara karşı adeta gizlemiştir. Ancak Balkan Savaşlarındaki ağır yenilgiler Osmanlı devleti için çok büyük "anlayış" değişikliklerine sebep olmuş ve nihayetinde Osmanlılık fikri terkedilerek bir milliyetçi söylem geliştirilmiştir. Ancak yukarıda bahsi geçen paradoks bu dönemde de işlemeye devam etmiştir. Bu sefer Türkçeyi Arap unsurlara kabul ettirmeye çalışan İttihat ve Terakki, bunun için resmi yazışmalarda Türkçenin kullanılmasını istemiştir. Bu durum ise Arapların ayrılıkçı fikirlerini güçlendiren unsurlardan biri olmuştur.

Cumhuriyet döneminde ise, Osmanlı dönemindeki kaygılarından sıyrılmış, yepyeni bir düzen kurma gayretine girilmiştir. Osmanlı devletindeki gibi ayrılıkçı unsurlar problemi

olmayan ve hatta kendi içindeki yabancı unsurları bile nüfus mübadelesi yöntemiyle değiştiren Cumhuriyet yönetimi, sonrasında kültür politikalarına çok önem vermiş ve eski kültürü tamamen ortadan kaldıracak yepyeni bir kültür ortaya çıkaracak devrimleri başlatma gayretine girişmiştir.

Yine Batı toplumlarında dil meselesinin ele alınması gibi, Cumhuriyet döneminde de ilk etapta bu mesele öncelikli bir politikaya konu olmamıştır. Sadece kültür politikaları içerisinde bir destekleyici unsur olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu meselenin gücü fark edildiğinde, dil politikaları 1930'dan sonra daha çok önem arz etmiş, adeta bunun için seferberlik başlatılmıştır. Ancak aradan geçen birkaç yıl sonrasında, sadeleştirme ve öz Türkçeleştirme hareketleri öyle bir noktaya varmıştır ki bu politikaları başlatanlar, umduklarını bulamadıklarından ortaya koydukları düşüncelerden vazgeçmişlerdir. Bunların başında ise Atatürk gelmektedir. Ancak bu dönemden sonra, öz Türkçeleştirme politikaları tekrardan gündeme oturmuş, Demokrat Parti hükümetleri dönemine kadar devam etmiştir. Bundan sonra ise devleti yöneten partilerin siyasi görüşlerine göre dil politikaları da ortaya çıkmıştır. Bir tarafta sol partiler, Türkçede sadeleşme üzerinde önemle durmuş ve adeta devletin birçok kurumunu seferber etmiştir. Diğer tarafta iktidara gelen sağ partiler, bu konuda halkın kabul ettiği ve konuştuğu dili esas alarak tamamen öz Türkçeleştirme düşüncesini yavaşlatmaya çalışmışlardır.

Türkçenin sadeleşmesini bir kültür politikası olarak uygulayanlara karşılık, bu meselenin kullandıkları dil ile ilgili olmadığını ve kendi kimliklerini oluşturan en temel yapı birimi olan din kurumuna karşı hamleler olduğunu düşünen bazı çevreler de, bu meseleye karşı adeta savaş açmış ve bu politikaların asla kabul edilemeyeceğini ısrarla vurgulamışlardır. Hatta yukarıda da alıntıları yapılan birçok örnekte de görüleceği üzere, bu meseleyi bir namus meselesi saymışlar ve üzerine çokça titremişlerdir.

Diğer tarafta sadeleşme yanlısı olanlar da aynı duygu ve motivasyonla ortaya atılmış ve sadeleştirmeyi gerçekleştirmek üzere büyük gayret sarf etmişlerdir. Her iki tarafın da konuya duygusal yaklaşımlarına ve söylemlerine bakıldığında, bu meselenin bir dil meselesi olmasının çok ötesine geçtiği görülecektir.

Bu çalışmada özellikle Türkiye’de bulunan farklı kesimlerin meseleyi algılama şekilleri üzerinde durulmuş ve bunlar üzerinden sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1980'e kadar olan döneme bakıldığında, bir tarafta hummalı bir sadeleştirme gayreti görülürken, diğer tarafta bu politikalara karşı çok sert söylemler geliştirmiş bir kesimin mevcudiyeti. İnsanların asıl tepkisi, ortaya konulan yeni kelimelere karşı ileri derecede yabancılaşma çekmeleri ve kelimelerle birlikte bir kültürün yok olmasıdır denilebilir. Diğer taraftan o döneme kadar ortaya atılan yeni kelimeler çok büyük kavgalara sebep olmuşken, sonrasında üzerinde kavga edilen kelimelerin birçoğunun günlük Türkçede kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Bu durum ise *dilin doğal bir gelişim ve değişim sürecinde olduğunu göstermektedir.*

Bu şekilde hararetli tartışmalarla geçmiş olan bir dönem, 1980 yılındaki askeri darbe ile beraber sona erdirilmiş ve kurumsal bazda da çok büyük değişiklikler ortaya konulmuştur. Öncelikle Türk Dil Kurumunun özerk yapısı askeri yönetim tarafından sona erdirilmiş ve bu kurum Başbakanlığa bağlanmıştır. Bu durum ise, önceden bu kurumda etkin olan ve bu kurumun politikalarını yönlendiren sadeleşme yanlısı insanlar tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır.

1980 sonrası Türkçenin eskiden tartışılmakta olan problemlerinden çok daha başka problemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Çünkü bu döneme miras kalan eski Türkçe-yeni Türkçe tartışmalarının yanında, Batı dillerinden, özellikle İngilizceden, Türkçeye yoğun olarak kelime istilası başlamıştır.

Bununla beraber o yıllarda TRT'nin yasakladığı kelimeler listesi önemli ölçüde gündemi meşgul etmiştir. O yıllarda iktidarda bulunan muhafazakâr parti olan Anavatan Partisi döneminde TRT tarafından önceleri öz Türkçe olarak ortaya konulmuş birçok kelime yasaklanmıştır. Yasaklamanın gerekçesi olarak ise halkın bu kelimeleri anlamadığı gösterilmiştir. Sadeleşme taraftarı olan insanlar ise, bu kelimelerin yerleşmesi ve yaşaması için böylesi girişimlerin çok önemli olduğunu altını çizmişlerdir.

Bu kelimeleri anlamayan insanların bulunduğunu iddia edenler de başka bir tez geliştirmişlerdir. Bilindiği üzere sadeleşme hareketleri ilk önce eğitim almış çevreler tarafından, halkın konuştuğu-anladığı dilden çok farklı bir dil kullanıldığı için ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla sadeleşme hareketleri öyle bir noktaya varmıştır ki bu sefer öz Türkçe olarak ortaya konulan kelimeler halk tarafından anlaşılammaya başlanmıştır.

İşte bu kelimeleri münevver dili olarak tanımlayan muhafazakâr çevreler hem meseleye önemli ölçüde tepki koymuşlardır. Sadeleşme yanlıları için bu mesele her ne kadar sıradan bir olay olarak görünse de, aslında onlar için de çok büyük paradigma değişikliklerinin ortaya çıktığını gösteren bir durumdur. Demek ki **sadeleşme hareketlerinde halkın dilinin esas alınmasından ziyade, adeta kendi kimliklerini ortaya koyarak bir değişim ortaya koyma iddiası ve bu değişime herkesi uydurma çabası göze çarpmaktadır.**

Gözlemlendiği kadarıyla, dil meselesini ele alan hemen hemen bütün çalışmalar öncelikle konunun teknik boyutuna eğilmişler, dili besleyen ve adeta ona temel oluşturan diğer meseleler üzerinde pek durmamışlardır. Diğer taraftan bakıldığında ise, gerek Avrupa toplumlarında gerek Osmanlı'da gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde dil meselesi öncelikle ele alınmış bir mevzu olmasının ötesinde, başka çatışma unsurlarıyla ilintili olarak ortaya çıkmış bir mevzudur. Özellikle Türkiye gibi, toplum yapısı ideolojik olarak bölünmüş ve birbirinden çok farklı düşünen insanların olduğu bir toplumda birçok kültürel faktörün etkisi ile beraber, insanların kendi ideolojik duruşları da bu meseleye yön vermiştir. TRT'nin yasaklı kelimeler listesine bakıldığında ve bugün devam eden tartışmalar mütalaa edildiğinde, zaten meselenin sadeleşmenin ötesine geçtiği görülecektir.

Bu manada insanların bugüne kadar ortaya koydukları temel kültürel kodların oluşturduğu politiklardan bahsetmek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yılları ile beraber ele alınan dil meselesinde, öncelikle Türkçenin yüzyıllar boyunca ihmal edildiği ve Arapça ve Farsçanın etkisine maruz bırakıldığı şeklinde eleştiriler göze çarpmaktaydı. 1980 sonrasına gelindiğinde, aynı mesele gündem olma durumunu devam ettirmiş, bunun yanında Türkçeye çok daha başka problemler eklenmiştir.

O döneme kadar Türkiye'de özellikle belirli kesimlerin ortaya koyduğu kültürel politikalar, Türkiye'yi Batı dünyasına önemli ölçüde yaklaştırmıştı. Bunun neticesi olarak da on birinci yüzyılda başlayan Arapça ve Farsça etkisi gibi, yirminci yüzyılda da bir Batı etkisinden bahsetmek mümkündür. Kültürel olarak Batıya bu kadar yaklaşan Türkiye toplumu, 1990 yılından sonra özel televizyon olgusuyla da tanışmıştır. Özel

televizyonların, tıpkı kapitalizmin ilk ortaya çıktığı dönemlerdeki gibi, temel meselesinin kendi ürününü satmak olduğu söylenebilir.

İnsanlara cazip gelecek ve onların dikkatini çekecek her türlü yolu ve yöntemi kendine şiar edinmiş bu kuruluşlar, toplumun da dikkatini çekmek üzere dil içerisine yabancı unsurları sokmuşlar ve özellikle İngilizceden Türkçeye birçok kelime girmesinde ön ayak olmuşlardır. Aslında Batı dillerinden gelen bazı kelimelerin özüne bakıldığında, buldukları yer itibariyle herhangi bir anlam ifade etmeyip sadece insanlar üzerinde psikolojik tesirler bıraktığı söylenebilir. Çünkü bu kelimeleri ya isimlerine vermişler (Show TV gibi) ya da yaptıkları programlara vermişlerdir.

Bunun yanında herhangi bir anlam ifade edecek ve kitlelerin anlayamayacağı şekilde kullanımlara pek gidilmediği saptanmıştır. Bu vesileyle hem ürünlerini satmışlar hem de insanların anlamayacağı dilden uzak durmuşlardır. Ancak bu durum, Türkçenin Batıdan girmiş kelimelerle dolmasına ve bunun toplumda ileri derecede yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Çünkü bilindiği üzere, sonrasında Türk Dil Kurumu'nun da başlattığı kampanyadan da anlaşılacağı üzere, işyerlerinin tabelalardaki isimleri önemli ölçüde İngilizceye doğru bir eğilim göstermiştir.

Bunun yanında yine bu çalışmada da ele alındığı üzere, “plaza dili” olarak isimlendirilen ve kapitalizmin zirve noktasında temsil edildiği plazalarda konuşulan ve içeriğinde birçok İngilizce kelimenin olduğu gibi kullanıldığı bir dil ortaya çıkmıştır. Bütün bu bahsedilenlerle beraber düşünüldüğünde, aslında kapitalizmin, yeni bir dil önerdiği sonucuna varılabilir. Bir noktada kapitalizmin, Türkiye'nin bölünmüş toplum yapısına uygun hareket etmediği söylenebilir. Çünkü o dili kullanan, gerek Batılı tarzda düşünen gerekse muhafazakâr kimlikli insanlar, herhangi bir ayırım olmaksızın İngilizcenin Türkçe üzerindeki bu olumsuz etkisine geçit vermişlerdir.

28 Şubat sürecinde, “irticacı” olarak nitelendirilen “Ülker” firmasının marka isimlerine bakıldığında bu durum açıkça görülecektir. Buradan varılacak sonuç ise, Türkiye'nin tarihi kültürel süreçlerinden bağımsız olarak, kapitalist anlayış, insanları psikolojik olarak önemli ölçüde etkileyen İngilizce kelimelere yer vermeye ve mallarını daha cazip hale getirmeye yöneltmiştir.

Türkiye’de dil meselesinin ele alındığı bilimsel çalışmaların, Türkiye’nin farklı toplum kesimlerini ele alan bir yaklaşım içerisinde olmadıkları gözlemlenmiştir. Hâlbuki Türkiye’de bir toplumsal gerçeklik olarak her zaman varlığını devam ettirmiş olan muhafazakâr çevreler, Türkiye’de ortaya çıkan dil politikalarına keskin ve sert bir muhalefet içerisinde bulunmuş ve bu sadeleşme hareketlerine karşı kendi politikalarını ortaya koymuştur.

Bu politikaların ana çerçevesine bakıldığında, öncelikle dil devrimlerini, kendi dinlerine karşı yapılmış bir hareket olarak görmüşler ve bu meseleye şiddetle muhalefet etmişlerdir. Bunun yanında eski kelimelerin öğretilmesi noktasında kendi politikalarını uygulamışlar ve ortaya koydukları eserlerinde eski ve yeni kelimeleri hep beraber kullanarak halkın anlamasını ve öğrenmesini sağlamaya çalışmışlardır. Sadeleştirme politikalarına gösterdikleri sert muhalefetten anlaşılacağı üzere, meseleyi sadece teknik bir dil sadeleşmesi olarak görmemişler, kendi kişiliklerini önemli ölçüde oluşturan dinlerine ve kültürlerine karşı bir girişim olarak ele almışlardır. Bir anlamda dil meselesine adeta bir namus meselesi olarak bakmışlardır.

Aslında burada taraf olan iki kutbu temsil eden insanların söz ve davranışlarına bakıldığında, meseleyi sadece basit bir teknik mesele olarak görmenin ötesinde, önemli ölçüde duygusal bağlar geliştirmişler ve adeta kimliklerini ortaya koymuşlardır. Çünkü sadeleşme taraftarlarının daha çok laik ve Atatürkçü kesimlerden çıktığı göze çarparken, sadeleştirmeye şiddetle karşı çıkan insanların temel olarak hem Kemalist düşünceye, hem laik anlayışlara hem de Batı kültürüne önemli ölçüde muhalif oldukları görülmektedir. Dolayısıyla dil meselesi, bu temel ontolojik ayrışmanın bir noktada farklı bir dalga boyunda yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Bu iki kesimin dil meselesi tartışılırken ortaya koydukları iddialara bakıldığında, bir tarafta Türkçenin yüz yıllarca ihmale uğramış, Arapça ve Farsçanın önemli ölçüde etkisine girerken herhangi bir sorumlu davranış ortaya konulmamış, mesele kendi halinde devam etmiş ve Türkçe, adeta Türkçe olmaktan çıkmıştır. Diğer tarafta dilde sadeleşmeye karşı çıkanların ortaya attıkları tartışmaya göre, yeryüzünde tamamen sade halde bulunan ve başka dillerden kelime almayan bir dil bulunmamaktadır. Hatta İngilizlerin kendi sözlüklerinde yüz binlerce kelime olduğu ve bunların birçoğunun yabancı dillerden girdiği, ancak günlük İngilizce konuşanlara bakıldığında bunların sadece birkaç binini bildiği öteden beri ortaya atılan iddialardandır. Francis

Fukuyama'nın ortaya attığı “tarihin sonu” tezinde ifade ettiği şekliyle, Batı toplumu bir olgunluk noktasına gelmiş, diğer toplumlar ise onu takiben aynı noktaya geleceklerdir.⁴⁷⁵

Diğer taraftan bu teze karşı çok önemli muhalefetler ortaya çıkmış ve insanlık tarihinin tek tipleştirilmeye çalışıldığı ve bunun da yanlış olduğu vurgusu yapılmıştır. Çünkü Batı toplumu, nihayetinde kendi tarihi süreçleri ile beraber kendi var oluşunu ortaya koymuştur. Batının dışındaki diğer toplumlar farklı tarihi ve kültürel şartlar altında farklı bir varoluş ortaya koyarak kendilerine has bir tarih yapacaklardır.

Gelinen nokta itibariyle Türkçenin gelişimi ne İngilizce gibi olmuştur ne de devrimcilerin istediği şekliyle bir “öz Türkçe” ortaya konulabilmiştir. Kendi tarihi gelişim süreci içerisinde kendi var oluşunu gerçekleştirmiş ve kendine has bir durum ortaya koymuştur. Hatta gelinen son durum itibariyle, "Türkçesi varken" adlı kampanyanın da ortaya koyduğu şekliyle, Türkiye’de hiçbir ideolojinin istediği tam olarak gerçekleşmemiş, halk içerisinde yaygın olan dilde, her iki kesimin varlığını devam ettirmeye çalıştığı kelimeler kullanılmaya devam etmiştir.

Dolayısıyla Türkçe kendi varoluşunu kendi şartları içerisinde gerçekleştirmiştir. Bunu başka durum ve şartlarla karşılaştırmanın doğru olmadığı kanaati oluşmuştur.

Konuyu toparlamak açısından iki hususun altını çizmek gerekirse:

- 1) Dil meselesinin ele alınışı sadece teknik bir mesele değildir, kendi tarihi ve kültürel şartları içerisinde insanların ortaya koydukları temel ontolojik durumlarının bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve bu temel üzerinden bütün kesimlerin politikaları vücuda gelmiştir. Dolayısıyla herhangi bir kesimin bir diğerine dil konusunda yapacağı herhangi bir telkin, en nihayetinde o kişiye bir kimlik değiştirme teklifi gibi algılanmaktadır. Bu sebeple bu durumlara karşı çok sert tepkiler verilmektedir.
- 2) Meselenin temel noktası olan “*kendi var oluşlarını gerçekleştirme*” noktasından bakıldığında devrimsel müdahalelerin etkiye tepki oluşturmasından ve her iki kesimin kendi düşüncelerine daha sıkı sarılmasından başka bir tesir icra etmediği

⁴⁷⁵ Ceylan, Ş. Ş. (2006). “Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu tezi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006/2. s. 234

özellikle ortaya konulmalıdır. Türkiye'nin toplumsal yapısı içerisinde, bir taraftan Batılı ve laik kesimlerin öz Türkçeye dönme heveslerine karşılık, bunu kültüre bir müdahale olarak algılayan ve geçmişini daha çok koruma noktasında motive olan kitleler ortaya çıkmıştır. Böylece ismi Türkçe olan ve birbirine yabancı olan iki dil anlayışı ortaya çıkmıştır.

İşte burada kendi tekliflerini karşı tarafa kabul ettirmeye çalışmanın beyhude bir davranış olduğu, bu çalışmada özellikle iddia edilen bir noktadır.

Türkçedeki sadeleşme olgusunun 1990'lara kadar çok hararetli tartışmaların üzerinden geçerek ilerlediği, ancak sonrasında önemli ölçüde durağanlaştığı söylenebilir. Gelineen durum itibariyle özellikle "Türkçesi varken" adlı kampanyalardan da anlaşılacağı üzere, toplum içerisinde hem eski hem de yeni kelimeler kabul görmüş ve kullanılmıştır.

Adnan Menderes'in savunmalarında kullandığı dilin, sonrasında çok önemli değişikliklere uğradığı açıkça gözlemlenebilecek bir durumdur. Hâlbuki 1980 yılından sonra Türkçede bu kadar farklılaşma görülmemektedir. Çünkü artık bu tarihlerden sonra dil algısı belli bir doyum noktasına ulaşmış ve sadeleşme taraftarı anlayışın dile olan tesirleri zamanla azalmış, fikirlerini icra edebilecekleri imkânlar bitme noktasına gelmiştir.

Sonrasında ortaya çıkan tarihi ve kültürel süreçlerin zorlaması, bu işin eskisi kadar kolay olmayacağını ve belki de artık böyle girişimlere gerek olmadığını göstermektedir.

Yapısı ve birikimi gereği Türkçenin tamamen sadeleşmesinin mümkün olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Çünkü, Türkçede kullanılan deyimler diğer dillerde bu sıklıkla kullanılmamaktadır. Deyimsel kullanımlar Türkçede o kadar sıklıkla görülmektedir ki, günlük dilde adeta her cümle içerisinde geçmektedir. Bugün herkesin bir şekilde öğrendiği veya öğrenmeye çalıştığı İngilizceye bakıldığında böylesi deyimlerin çok daha az olduğu görülecektir.

Bu deyimlerin önemli bir tarafı ise, kelimeleri kendi başına ve tek bir anlamda kullanılmaktan çıkarıp, onları adeta bir örümcek ağı gibi birbiriyle ilintili hale getirmesidir. Örneğin Türkçede çokça kullanılan ve nihayetinde öz Türkçe olmayan "akıl" sözcüğü, TDK sözlüğüne göre 139 atasözü ve deyim içerisinde kullanılmaktadır.

Buna başka bir örnek verilecek olursa, "kabir" kelimesinin Türkçe olmadığı ve "kabir azabı çekmek" şeklinde bir deyim içerisinde kullanıldığı görülecektir. Bu durumda kabir yerine yine Arapça olan "mezar" kelimesi konulamayacağı gibi, TDK sözlüğün önerdiği başka bir kelime olan "gömüt" de konulamaz. Bunun yanında "mezarını kazmak" deyimindeki mezarın yerine de diğer alternatifler uygun kaçmamaktadır.

Benzer örneklerden de anlaşılacağı üzere, özellikle Arapçadan girmiş birçok kelime, bazı yerlerde deyimsel anlamlar kazanmış ve Türkçedeki yerini oldukça pekiştirmiştir. Böyle kelimeleri unutturup, yerlerine Türkçelerinin kullanılmasını beklemek pek makul bir durum olmasa gerektir.

Bu duruma verilecek başka bir örnek ise halk içerisinde kullanımı çok yaygın olan *türkülerdir*. Türkülerin önemli hususiyeti, yörelere ve "ağız"lara göre küçük farklılıklar gösterse de, temelde kelimelerinin değiştirilmeden kullanılıyor olmasıdır. Dolayısıyla bir türkü içerisinde geçen yabancı kelime ve onların oluşturduğu deyimler, halk içerisinde bu haliyle yaşayacaktır ve değişmesi de tabii oluşumlar içerisinde mümkün görünmemektedir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse aşağıdaki türküye bakılabilir.

Seyyah olup şu âlemi gezerim

Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Kendi efkârımca yar yar okuryazarım

Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Bilmem amelimden yoksa özümden

Ah ettikçe kan yaş gelir gözümden

İki elim kalkmaz yar yar oldu dizimden

Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Kul himmet üstadım ummana daldım

Gelenden geçenden haberin aldım

Mecnun olup şallar şallar geyip dolandım

Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Bu türkünün içerisinde geçen seyyah kelimesinin yerine " gezici" veya herhangi bir otoritenin önereceği başka bir kelime kullanmak mümkün olmadığı gibi, yine bu türkü içerisinde kullanılan " efkâr" ve " mecnun" gibi kelimeler için de farklı bir öneride bulunmak mümkün değildir. Bütün bunların da ötesinde " ummana daldım" şeklinde kullanılan deyim hiçbir surette " denize daldım" şeklinde kullanılamaz. Çünkü ummana daldım deyiminden kasıt düşünce dünyasındaki derinlikleri ifade etmektedir. Bu anlamı deniz sözcüğüyle karşılamak imkânsızdır.

Bu tek örnekten yola çıkarak ortaya konulmuş olan bu durum, böylesi yüzlerce örnekle pekiştirilebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere, birçok yabancı kelime Türkçenin içerisinde çok farklı kombinasyonlarla yerleşmiş ve yerini pekiştirmiştir. Bazen olur ki bir tek kelimeyi atmak onun ilintili olduğu birçok deyim ve atasözünü atmak anlamına geleceği için, böyle bir şeyin mümkün olmadığı tespit edilmelidir.

Bütün bu fikir yürütmelerin toplamından çıkarılacak sonuç şudur ki Türkçe artık sadeleşme noktasında "ılımlı" bir noktaya gelmiştir. Dolayısıyla bundan sonra yapılmaya çalışılacak olan sert değişim hareketlerinin tesiri ya az olacaktır ya da hiç olmayacaktır.

Gelinen bu "ılımlı" noktadan sonra devrimsel bir dönüşümü beklemek olanaksızdır. Her ne kadar toplumun belli kesimleri kendi aralarında bu devrimlere devam edecek olsalar da Türkçe konuşan başka kesimler de kendi var oluşlarını farklı şekilde devam ettirecek ve yabancı kökenli kelimeleri kendi içlerinde yaşatacaklardır. Türkçe veya herhangi başka bir dil, bulunduğu ülke içerisinde sadece bir kesimin kullandığı bir dil değildir. Bu dil ne münevverlere has bir dildir ne de sadece sıradan insanların dilidir. Ülke içerisinde bulunan ve farklı kültür kodları ile beslenen farklı kesimler bu dilin sadece kendilerine ait olduğunu iddia edemezler. Bu dil tek başına ne modernlerin dilidir ne de muhafazakârların dilidir. Türkçe deyince, değişik eğitim ve kültür seviyelerinde ve çok farklı varoluşlarda yaşayan çok farklı insanların dili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla değişim talepleri de öncelikle bu toplum kesimleri

hesaba katılarak yapılmalıdır. Bu durumda devrimsel dönüşümleri beklemenin de imkânsız olduğu görülecektir.

7.4. TÜRKÇENİN GÜNCEL SORUNLARI

Tarihi süreç içerisinde Türkçenin yaşadığı dil problemlerinin tespiti ve buna çözüm üretilmesi, araştırmamızın temelini oluşturmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılda Tanzimat döneminde devlet için en büyük problem, bütün tebaayı ortak bir çatı altında toplamak ve onlar için ortak bir dil olan Türkçeyi yaygınlaştırmaktır. Yirminci yüzyılda, özellikle İttihat ve Terakki Partisinin siyasi yaşama girmesinden sonraki süreçte, Türkçenin en büyük problemi yabancı dillerin tesirinde kalmış olması ve bu duruma bir çözüm bulunmaya çalışılmasıdır. Ancak, bunun yanında özellikle Cumhuriyetle beraber yeni gelen idarelerin Türkiye’de bir kültür devrimi yapmaya kalkışmaları, toplumun bazı kesimlerini tahrik etmiş ve onlar üzerinde olumsuz algılar bırakmıştır.

Bu şartlarda ortaya çıkmış olan “dilde sadeleşme” hareketlerini bazı kesimler bir ideolojik hareket olarak görmüş ve bu duruma sürekli tepki vermişlerdir. Yine yukarıda görüldüğü üzere bunu bir namus meselesi haline getirecek kadar ciddiye almışlar, bazen de yeni bulunan kelimeleri çok gülünç bulmuşlardır. Bu arada sadeleşmecilere karşı tepkisel hareketler ortaya çıkmış ve mesele adeta ideolojilerin kavgasına dönüşmüştür. Özellikle Menderes hükümetinden sonra, o güne kadar yapılan devrimlerden bir “normale dönüş” hareketi başlamış, bu sefer de sadeleşmeci düşüncede olanların tepkileri ortaya çıkmıştır.

Bu ideolojik hareketlerin dikkat çekici yönü ise, bir toplum kesimi böylesi hareketleri desteklerken, diğer bir toplum kesimi bu hareketlerin karşısında olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ortaya çıkan dil devrimi ve bunu destekleyen hareketler karşısında tepki veren kesimler, özellikle 1950’den sonra seslerini daha fazla yükseltmeye başlamışlar ve kendileri gibi düşünmesi muhtemel toplum kesimlerini bilinçlendirme gayreti içine girmişlerdir. Bu şekildeki çekişmeler, dilin kullanıldığı her alanda devam etmiş ve özellikle 1970’ten sonra toplum kesimleri arasında ayrı bir tartışma konusu olmuştur.

Sonrasında bu tartışmalardan ve Türkçeye yerleşmiş olan kelimelerin durumundan da anlaşılacağı üzere, bir tarafta sadeleşmeci anlayışın ortaya koyduğu birçok kelime toplum tarafından kabul edilmiş, diğer taraftan da eski Türkçeden kalma Arapça ve Farsça birtakım kelimeler kullanılmıştır. Uzun yıllar sonra, meselenin bir dengeye geldiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda Belge'nin de (1995) ifade ettiği gibi 1990'lı yıllardan sonra dil üzerinde, devlet merkezli kontrol iyice zayıflamış ve bu konuda verilen mücadele eski ideolojik kimliğini kaybetmiştir. Türkçe üzerinde yıllardan beri devam etmekte olan müdahale sona ermiştir.⁴⁷⁶

Bu dönemden sonra ise Türkçenin başka problemleri baş göstermiş ve birçok kurum, gerek devlet eliyle gerekse sivil toplum kuruluşları eliyle bu problemlere çözüm aramaya başlamıştır.

Türkçenin öteden beri en büyük sorunlarından biri, başka dillerden kelimelerin Türkçede çokça kullanılmasıdır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere XI. yüzyıldan itibaren Türkçeye, Arapça ve Farsçadan birçok kelime ve tamlama girmeye başlamıştır. Bunun en önde gelen sebeplerinden bir tanesi, dini unsurların önemli rol oynamasıdır. Arapçanın o dönem itibarıyla hem İslam dininin dili hem de bilim dili olması sebebiyle göçebe topluluklar Anadolu'ya gelince Araplarla ve Arap kültürü ile çok yakın ilişkiler içine girmişler ve o dilden birçok kelime ve tamlamalar almışlardır. Bunun yanında aynı dönemde bir edebiyat dili olan Farsçadan da birçok kelime Türkçeye kazandırılmıştır.

Türk toplumunun İslam ile tanıştığı ve dini unsurların ön plana çıktığı dönemlerde Arapça ve Farsçadan birçok kelime alan Türkçe, son dönemde ise Batı medeniyetinden etkilenmesi sonucu o medeniyetin dillerinden kelimeler almaya başlamıştır. Ancak bu kelimelerin alınma sebepleri, önceki dönemin şartlarından daha farklı olduğu için, bu konuda farklı öncüller ortaya çıkmıştır.

Gülsevin'e göre (2006), dış etkilenme sonucu dil unsurlarının alınması, bilgi aktarmaları veya özentî yoluyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yabancı dillerle girilen ilişkilerde ilk olarak sözcük düzeyinde alıntılar gerçekleşir. Bu ise kelimelerin alınması

⁴⁷⁶ Belge, M. (1995). "Kamusal Dilde Deformasyon". *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 12, İletişim Yayınları, s. 393-395

şeklinde olur. Ancak, bazen başka dildeki kalıpların olduğu gibi alındığı, bazen de kaynak dilde yazıldığı şekliyle bile alındığı olmuştur.⁴⁷⁷

Bir başka görüşe göre ise insanlar, içinde yaşadıkları toplumda sürekli etkileşim halinde buldukları gibi toplumlar arası etkileşim de her zaman mümkündür. Böyle etkileşim ortamlarında birbirlerinden bilgi alıntılarına çokça rastlamak mümkündür. Bazen özellikle aynı coğrafi ortamlarda bulunan farklı kültürlerin birbirleriyle olan ilişkileri daha sıkı olmakta ve bunlar arasında ikili bir iletişim şöyle ortaya çıkmaktadır: Bunlardan birisi işgal edilen veya yönetilenin temsil ettiği alt katman dili, diğeri ise işgal edenin veya yönetenin temsil ettiği üst katman dilidir.

Bu durumda özellikle alt katman dilinin diğerdinden önemli ölçüde etkilendiği ve yerine göre özentî şekline dönüştüğü görülmektedir. Burada yine ortaya iki türlü alıntı çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kültürel ağırlığı olan kelimelerdir. İkincisi ise özentî alıntılardır. Ancak özentî alıntılarını, alan kültürün öğrenmesi ile veya ihtiyaçları ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu, alıntıları yapan kişilerin psikolojik ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaçlar da şu şekillerde ortaya çıkmaktadır: Diğerlerinden daha bilgili görünmek, bir sosyal gruba ait olduğunu göstermek, ilgi çekmek, farklılaşmak vs.⁴⁷⁸

Alıntı türleri açısından bakıldığında, bu kelimeleri kullanan toplumun, kendi dilinde alıntı yaptığı sözcüklerin karşılığı olmadığı için, o kelimelere gerçekten ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Örneğin İslamiyet'in kabulünden sonra Arapçadan alınan "farz, sünnet" gibi kelimelerin yanında Farsçadan alınan "namaz, oruç" gibi kelimeler, toplumun ihtiyacını karşılamaya yönelik ve çok önemli fonksiyonlar gören kelimelerdir. Bunun yanında son dönemlerde özellikle Batı dillerinden alınan "televizyon, telgraf, mikser" gibi kelimeler de bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olduğu için bu gruba girebilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, yabancı dilden bu isimleri kendi dillerine aktaran tarafın, kendi dillerinin ses ve yapı özelliklerini dikkate almaları gerektiğidir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Gülsevin, G. (2006). "Dil Kirliliği Sorunu (Türkçede Yabancı Unsurlar Sorunu)", içinde: *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Editör: Güner Gülsevin, Erdoğan Boz, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 137-139

⁴⁷⁸ Karaağaç, G. (2002). *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yayınları (2. Baskı), Ankara, s. 95-98

⁴⁷⁹ Gülsevin, 2006. s. 142-143

Burada Türkçeye girmiş ve çokça kullanılmakta olan “mortgage” sözcüğü üzerinde durmak gerekmektedir. Konut edinebilmek için konuta ipotek olarak verilen bir tür krediye bu isim verilmektedir. Bu sözcüğü ilginç kılan nokta ise İngilizce aslında olduğu gibi yazılması ve yine o dildeki gibi okunmasıdır. Türk Dil Kurumu, önce bu sözcüğe “ipotekli satış” karşılığını vermiş, sonrasında ise bu kelimenin de Türkçe olmaması sebebiyle “tutulu satış” şeklinde değiştirmiştir.⁴⁸⁰ Aynı kaynağa göre 2006 yılında Google arama motorunda yapılan aramada “mortgage” sözcüğü Türkçe sitelerde 118.000 kez geçmişken, “tutulu satış” sözcüğü sadece 523 kez geçmiştir⁴⁸¹. Aynı sözcüklerin 2015 yılındaki kullanım oranlarına bakıldığında ise, “tutulu satış” için 235.000 sonuç ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu sözcüğün birçok paylaşım sitelerinde ve gazetelerde de tartışıldığı görülmektedir.⁴⁸²

Diğer taraftan özentili alıntılara bakıldığında, özellikle İngilizceden bu tip alıntıların çok fazla yapıldığı ve kullanıma sokulduğu görülmektedir. Bu alıntıları "start vermek" gibi kelimelerde görmek mümkün olduğu gibi, özellikle de ticari faaliyette bulunan dükkanların ve firmaların isimlerinde ve tabelalarında görmek mümkündür.⁴⁸³

Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, fabrikası Kayseri’de olan Bellona⁴⁸⁴ firmasının internet sitesinde yer alan kelimeler dikkat çekmektedir. Kurumsal internet sitesinin ana sayfasında bulunan yabancı kelimeler: “kampanya, baza, panel, mobilya, ünite, haber, servis, bayi” gibi sözcüklerdir. Ancak bunların ortak özelliği yukarıda bahsedildiği üzere bilgi alıntıları olmasıdır.

Diğer taraftan aynı sayfada bulunan özentili alıntı şeklinde ifade edilecek sözcükler de: “Premium, Laura (Koltuk Takımı), Milda (2531), Vella (Yemek Odası Takımı), Belissa (Koltuk takımı), Aloe Vera Soft (Yatak), Twin (Yatak), Romeo, Compact tv, Capri, NoStress, Twinjoy” gibi sözcüklerdir.⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ Gülsevin, 2006, s. 144

⁴⁸¹ Gülsevin, 2006, s. 144

⁴⁸² Milliyet Gazetesi. (2007). “Mortgage mı, tutulu satış mı, uzun dönemli konut edinme sistemi mi?” Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://blog.milliyet.com.tr/mortgage-mi--tutulu-satis-mi--uzun-donemli-konut-edinme-sistemi-mi-/Blog/?BlogNo=26611>

⁴⁸³ Gülsevin, 2006, s. 145

⁴⁸⁴ Bellona. “Kurumsal Bilgiler”. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://www.bellona.com.tr/bellona-kurumsal-bilgiler>

⁴⁸⁵ Bellona. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://www.bellona.com.tr/>

Özenti alıntılarının dikkat çeken bir yönü, buldukları yerde herhangi bir anlam ifade etmemeleri ve dinleyenin aklında ne anlama geldiğine dair bir soru işareti bırakmamaları şeklinde gösterilebilir. Bu “özenti alıntı” sözcüklerin açıklayıcı tarafı Türkçe iken, diğer tarafı yabancı sözcüklerden oluşmamaktadır.

Yukarıdaki örneğe bakıldığında “Vella” sözcüğünün ne ifade ettiğine dair bir soru işareti dinleyenin kafasında oluşmamaktadır. Diğer taraftan ne olduğu ise “Yemek Odası Takımı” tamlamasında ortaya çıkmaktadır. Bu şekildeki kullanımlarda, yukarıda da ifade edildiği gibi anlam ifade etmesi gerekmeyen kısım sadece psikolojik etki bırakacak şekilde kullanılmış olmasıdır. Buradan da şu sonuca varmak mümkündür ki Türkiye’deki mevcut kültür ortamında insanlar, Batı dillerinden gelen birçok sözcüğün psikolojik olarak tesirindedirler ve bu şekildeki kullanımlar onlar için dikkat çekmektedir. Buna bir başka örnek şu şekilde verilebilir. Dünyanın önde gelen bilgisayar ve telefon üreticisi firmalardan biri olan “Apple”, şu haliyle çok dikkat çekiyor olmasına rağmen, aynı kelimenin Türkçesi olan “Elma” sözcüğünün aynı tesiri bırakıp bırakmayacağı bir soru işaretidir.

Özenti şeklinde ve dikkat çekmek için ortaya atılmış bazı sözcükler ve sözcük öbeklerinin dikkat çeken bir yanı da ne amaca yönelik olduğunu ortaya koymakla beraber, bilinen eski bir olaya veya kişiye referans gösterecek şekilde isim bulunmasıdır. Örneğin “Çaykovski” (Çay ocağı), bulgur king, Pierr Mardin (Ayakkabı&Çanta) gibi sadece başka bir şeyi çağrıştıracak ve dikkat çekecek ifadeler bulunmaktadır.

Bu dikkat çekme unsuruna eklenen başka bir yön ise “ç” ve “ş” harfleri gibi İngilizcede olmayan harflerin yerine yine İngilizcede karşılığını bulan “ch” ve “sh” şeklinde yazılmasıdır. “Shish Kebap”, “kundurachi”, “yemish”, “eskidji”⁴⁸⁶ gibi. Hatta bu durumu eleştirir mahiyette kitap isimlerine bile rastlamak mümkündür: “Sachmalama Türkçe de Neymiş.”⁴⁸⁷

Bunun yanında doğrudan yabancı dilden, özellikle de İngilizceden alınarak kullanılan birçok ticari kurum ve kuruluşa rastlamak mümkündür. Bu kuruluşlar özellikle isimlerinde “shoe”, “store”, “mall”, “boutique” gibi yabancı sözcüklere çokça yer vermektedirler.

⁴⁸⁶ Gülsevin, 2006, s. 159

⁴⁸⁷ Erata, R. (2004). *Sachmalama Türkçe de Neymiş*, Yapı Yayın, İstanbul,

Erata'nın (2004) aktardığına göre bu kuruluşların yabancı isim seçmedeki eğilimleri şöyle ortaya çıkmıştır:⁴⁸⁸

Bu işyeri yabancı mal satıyor:	%17
Müşteriler çoğunlukla yabancı:	%12,5
Tanıtıma yardımcı oluyor:	%26
Satılan malı nitelikli gösteriyor:	%20
İşyeri adı evrensel dilden seçildi:	%23
Yabancı ad bize ilginç geliyor:	%36
Başka nedenler:	%6

Buradaki “Tanıtıma yardımcı oluyor”, “Satılan malı nitelikli gösteriyor”, “İşyeri adı evrensel dilden seçildi”, “Yabancı ad bize ilginç geliyor” gibi maddelerin çok yüksek oranda çıkması meselenin psikolojik boyutunu da ortaya koymaktadır.

Yine Gülsevin'in (2004) aktardığına göre 2004 yılında Kızılay Konur sokaktaki tek numaralı binalardaki işyeri isimlerinin %25'i Türkçe, %44'ü Türkçe-yabancı, %31'i tamamen yabancı sözcüklerden oluşmaktadır.⁴⁸⁹

Türkçeye son dönemlerde yabancı dillerden kelime getiren sektörlerin başında bilişim sektörünü saymak mümkündür. Özellikle bilgisayar kullanımıyla ilgili birçok İngilizce kelime adeta Türkçeyi istila etmiştir. Öyle ki bazı kelimelerin Türkçesi bulunmuş olmasına rağmen, bazılarının Türkçe karşılıkları bile yoktur. Örneğin “groupware” sözcüğüne bir Türkçe isim bile verilmemişken, “host name” gibi bir sözcüğe de “makine adı” şeklinde karşılık verilmiştir.⁴⁹⁰ Bunun yanında günlük dilde hem “copy-paste” hem de “kopyala-yapıştır” şeklinde kullanımlara da rastlamak mümkündür. Bu sektör içerisinde kullanılan bütün sözcüklerin toplamını ele alıp açıklayacak bir sözlük, bu çalışmanın hacmini çok fazlaca büyütecektir. Bu yüzden daha fazla örnek verilmeden bir önceki cümle ile sözcüklerin ne kadar çok olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bilgisayarın

⁴⁸⁸ Erata, 2004, s. 58

⁴⁸⁹ Gülsevin, 2006, s. 153

⁴⁹⁰ Milidia Bilişim. “Bilişim Terimleri Sözlüğü”. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://www.milidiabilisim.com/bilisim-sozlugu.html>

bütün hayatın içine girmesi ve her alanda kullanılması sebebiyle de bu alandaki sözcükler hem çok fazlaca kullanılmakta hem de, değil Türkçelerinin bulunması, okunuşlarının Türkçeye uyarlaması bile yapılmadan günlük dile önemli ölçüde yerleşmişlerdir. “Webpage”, “homepage”, “facebook”, “printer”, “link”, “wi-fi”, “modem”, “mikro işlemci”, “multimedia”, “Messenger”, “notebook”, “online”, “portal”, “protokol”, “server”, “rar (ya da rarlamak)”, “spam” gibi sözcükler bu duruma örnek verilebilir.

Türkçenin bunlardan başka özellikle İngilizcenin derin bir etkisinde kaldığına diğer bir örnek ise son dönemde “plaza dili” olarak meşhur olmuş bir kullanım tarzıdır ki özellikle iş çevrelerinde Türkçe cümlelerin içine İngilizce kelimeler yerleştirilerek konuşmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Ancak bunun çok yaygın olmadığını, sadece belirli kültür ve iş ortamlarında kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu dilde kullanılan kelimelere şöyle örnekler verilebilir:⁴⁹¹

Yapıyor olacağım (will be doing)	: Yapacağı
Third party	: İş ortakları
Soft copy	: Elektronik kopya
Focuslanma	: Odaklanma
Wording	: Yazım/ifade
Hard copy	: Çıktı
Yapılabilite	: Yapılma ihtimali
Taşere etmek	: Taşeronla çalışmak
Kontent	: İçerik
Refere etmek	: Gönderme yapmak
Confirm etmek	: Onaylamak
Push etmek	: Destek vermek
Check etmek	: Kontrol etmek
Point etmek	: İşaret etmek

⁴⁹¹ Finans Teknik Enstitüsü. (2014). “Plaza Dili Nedir? Plaza Dili Kılavuzu”. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015. <http://finansteknik.blogspot.com.tr/2014/10/plaza-dili-nedir-plaza-dili-klavuzu.html>

Handle etmek	: Halletmek
Meeting set etmek	: Toplantı düzenlemek
Forward etmek	: İletmek
Assign Etmek	: Görevlendirmek, İşleri Dağıtmak...
Brieflemek	: Projeye ilgili yazılı olarak bilgilendirme yapmak
Concern	: Endişe, Tereddüt
Deadline	: Bir işin/projenin son teslim tarihi
Joint Venture	: Ortak Teşebbüs
Lead Etmek	: Liderlik yapmak
Must	: Zorunluluk
Overall	: Genel
Please Proceed Lütfen	: Lütfen ilerleyelim
Quarter	: Çeyrek
Schedule Etmek	: Randevu ayarlamak
Timeline	: Zamanlamalar
Urgent	: Acil
Verify Etmek	: Doğrulamak
X Generation	: 70-80 doğumlular
Y Generation	: 80-2000 doğumlular
Year to Date	: Yılbaşından bu güne kadar

Aslında bu sözcüklerin ortak özelliği, hepsinin bir Türkçe karşılığının olması ve bu kelimelerin herhangi bir şekilde terim olarak bir şey ifade etmemesidir. Çünkü terim olsalardı o zaman Türkçede karşılığı olamayabilirdi. Bu durumda iş alanıyla ilgili terimlerin yabancı dilden alındığı gibi kullanılmaları olabilirdi. Hâlbuki bu sözcüklerin hepsinin karşılığı pekâlâ bulunmaktadır. Burada bir üst kültürün, bir alt kültürü ciddi şekilde etkilemesinden söz edilebilir. Özellikle iş dünyasının merkezinin Amerika Birleşik Devletleri olması ve bu dünyadaki başat dilin de İngilizce olması böylesi bir kullanıma yöneltmiş olabilir. Bunun yanında son dönemde her şeyin küresel ölçüğe

taşınması ve alışverişin çok hızlı olması bu etkileşimi hızlandırmıştır denilebilir. Ayrıca bu kelimelerin ortak yönüne bakıldığında iş çevrelerinde kültür ve coğrafya ayrımı yapılmaksızın yaygın olarak ihtiyaç duyulan türden sözcükler olduğu göze çarpmaktadır. Öyle ki bu kelimelerle evrensel bir dil oluşturulmaya çalışıldığı veya evrensel dilin uyarlanması şeklinde anlamak da mümkündür. Bu tür kelimelerin kullanıldığı birkaç örnek şu şekilde verilebilir:⁴⁹²

Bu case'i handle edebiliyor olmalıyız arkadaşlar.
Ayrıca verileri process, dataları sort edelim!
Böyle bir durumda nasıl aksiyon alırdınız?
Sizinle hemen bir meeting set edelim.
Bu proje bizim için tam bir win win.
Push edelim, push edelim, push edelim.
İngilizce bizim için nice to have değil must yani.
Sizi hemen projeye assign ediyorum.
Ayrıca taskleri de schedule ediyorum.
Mailleri de forward ediyorum.
Konuyu da finalize ediyorum.
Third partyler call back edildi mi?
Bir üst levela atlama processinde, schedule'un çok gerisinde kaldık.
Bu konudaki major concernümüzü clarify ettiğimizi sanıyordum?
Printout yapıp hard copysini alalım – sunumu bas getir.
Team i lead etmek – ekibi idare etmek.
Projeleri merge edelim – birleştirelim.
To-the-point olmak.
Projeyi park edelim.
Onlar bir draft yollasın.
Concernlerimizi discuss edeceğimiz bir meeting set edelim.
Hızlıca aksiyon alalım.

Başka bir kaynaktan alınan cümleler şu şekildedir⁴⁹³:

“O kadar strong process var ki outsource yapmak must oldu.
Follow up’larımızdan yeterli reaction’u alamıyorsak push edelim.
Deadline yaklaşıyor, client’ları assemble edelim.
Resolved kapatılmayan soft skill problemler varsa angaje olup handle edelim.
Bu task’ı yeni bir challenge bilelim, experience’yi yaşayıp target’tan şaşmayalım.
Audience “what is in it for me” diyecekse vaouv efekti yaratamayız.

⁴⁹² Finans Teknik Enstitüsü. (2014). “Plaza Dili Nedir? Plaza Dili Kılavuzu”. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015. <http://finansteknik.blogspot.com.tr/2014/10/plaza-dili-nedir-plaza-dili-klavuzu.html>

⁴⁹³ Listelist.com. (2013). “18 Cümlede Beyaz Yaka Dili ve Plaza Edebiyatı”. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015. <http://listelist.com/beyaz-yaka-dili-ve-plaza-edebiyati/>

Sustainability manage edilmedikçe company improve olamaz.

Task'e beni de assign ettiysen konsolide şekilde bakıyor olalım.

Start'ı verelim, baktık handle edemiyoruz hold'da tutar en kötü delete ederiz.

Yapılabilitesini check ettiysen just get it done lütfen.

Discuss yapıp projede agree olduysanız, justification'unu tamamlayıp lead edin.

Bu kadar push edince ben down oluyorum handle edememem çok doğal, sorumlulukları allocate edemiyorsun.”

Bu kültür ortamında yaşamış olan birisinin gazetelere yansımış düşünceleri meseleye yaklaşım noktasında önemli ipuçları verir niteliktedir:

36 yaşındaki Derya Saklı, uzun yıllar finans sektöründe çalışmış biri. Doğal olarak plaza ortamını gayet iyi biliyor. ‘Bu şekilde konuşmaya zamanla başlıyorsunuz’ diye giriş yapıyor konuya: “Plaza ortamında ilk zamanlar yadırgayıp saçma buluyorsunuz, hatta dalga geçiyorsunuz. Ama zamanla bulunduğunuz ortamda bu kelimeler o kadar doğal kullanılıyor ki, fark etmeden sizin için de normalleşiyor.⁴⁹⁴

Bunun yanında plazalarda İngilizcenin Türkçeye aynı yoğunlukta kullanıldığını, bu yüzden de İngilizce kelimelerin zamanla doğal olarak Türkçe cümlelerin içine girdiğini ifade etmiştir. Aynı ortamlarda bulunmuş başka bir kişi ise “Bu işi sana assign ettim.” Yerine “Bu işi sana atadım.” Şeklinde kullanılsa o zaman karşıdakinin anlamayabileceğinden endişe etmektedir.

Ayrıca buralarda çalışıp da kullanılan bu dili eleştiren insanlar şu noktaları vurgulamaktadırlar:

- 1) Plazalar insana yapay bir dünya sunmaktadırlar. Kullanılan dil de aynı şekilde yapaylaşmaktadır.
- 2) İnsanların bu kadar kirli bir dili kullanmalarının sebebi oraya ait olduklarını ispatlama çabasıdır.
- 3) Aidiyetin yanında seçkinlik ve kabul görme dürtülerinin de büyük payı vardır.
- 4) Bu yaygın bir dil değildir, sadece bir zümreye aittir.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ Kılıç, Z. (2014). “Ofis hayatının abc’si’plaza dili edebiyatı”. Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2015. http://www.zaman.com.tr/pazar_ofis-hayatinin-abcsiplaza-dili-edebiyati_2210553.html

⁴⁹⁵ Kılıç, Z. (2014). “Ofis hayatının abc’si’plaza dili edebiyatı”. Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2015. http://www.zaman.com.tr/pazar_ofis-hayatinin-abcsiplaza-dili-edebiyati_2210553.html

Yukarıdaki durum ise aslında dilin tam olarak kültürün bir parçası olduğunu ve kültür ortamına göre şekillendiğini göstermektedir.

Bunun yanında basına yansıdığı şekliyle, büyük şirketlerin bazılarının bile bu dile karşı çıktıklarını ve mümkün olduğunca kullanmamaya/kullandırmamaya çalıştıkları göze çarpmaktadır⁴⁹⁶. Demek ki kültür ortamında kendileri bu dili kullansalar da sonuçta bunu kendileri de tasvip etmemektedirler.

Böyle bir dilin küçük kültür ortamlarında kullanımı sadece bugüne has bir durum da değildir. Örneğin Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" adlı eserinde on dokuzuncu yüzyılın sonu itibariyle jön Türklerin benzer bir dil kullandığını ifade etmek gerekir. Bugün için İngilizcenin istilasına uğramış olan dil, o gün de Fransızcanın tesiri altında kalmıştır. Aşağıdaki örnek bu eserden alıntıdır.

Bihruz Bey hem ağır ağır yürür hem de Periveş Hanımın evsaf-ı cemal ve mehasin-i hâlini [güzelliğinin niteliklerini] birer birer yâd ve tekrar ile böyle yüzü melek, huyu melek, esprisi fevkalâde, edükasyonu[51] mükemmel ve bu haysiyetlerle [niteliklerle] gayet nobl[52] bir familyaya mensubiyeti [aileye mensup olduğu] şüphesiz olan bir hanımefendinin, Keşfi gibi bir bayağı, bir mal elöve[53] adama iltifata tenezzül etmesi mümkün olamayacağını düşünür ve biraz evvel bu hanım hakkındaki su'-i zannından [yanlış düşüncesinden] dolayı hâsil olan teessüratını [üzüntüsünü] şu aşağıki mülâhazatıyla tadile [düşünceleriyle azaltmaya] çalışırdı:

"Bu nasıl bote?..[54] Uzaktan güneş gibi görünüyor, gözleri kamaştırıyordu. Yakından ay gibi parlıyor da insanın baktıkça bakacağı geliyor! Ne kadar poetik bir poem![55][55] Ya o konversasyonun [56] güzelliği! Miruar terestr. O glas parter. Tre bel komparezon pur ön pöti lâk. Se tre joli!..[57] İngiltere pırlantası da güzel. Benim için ön pö tro flatan, me sa nö fe rien.[58] Çiçeği pek güç akseptte[59] etti. Tabîi, öyle bir jön person[60] için sa va bien sa ne kö dö la püdör, se dö la püdör.[61] Acaba adı nedir? Ah, aceyle sormadım. Emosion[62] bırakmıyor idi ki. Ben de güzel mukabele ettim ya. Örözman [63] üzerimde o çiçek bulundu. Gerçekten pek poetik bir rancontr [64] oldu. Viktuar![65] Öyle bir lâkin kenarında. Lamartin! Ah Lamartin! Gelip de bu hâli görmeliydin! Beş dakika içinde en parlaklarından beş yüz ver[66] yazmak için ne şairane bir tablo idi!.. Çengi Hanım. Kel drol dö nom ![67] Çengi... mahut dansözler. Lâkin bu lâfzi isim olarak hiç işitmedim. Orijinal. Şu tuvalete bak! Şu yürüyüşe bak!.. Gerçekten bir Kalipso. Sanki Kalipso'yu adasından almışlar, yaşmaklamışlar, feracelemişler de şu bahçenin içine salıvermişler!.."⁴⁹⁷

Bu örnek de güncel Türkçedeki problemin aynısının o gün yaşandığını göstermektedir. Ancak böylesi kirli bir dilin çok değişik ortamlarda ve çok farklı kültür altyapısı olan insanlar tarafından eleştirildiği görülmektedir.

⁴⁹⁶ Hatisaru, S. (2013). "Eczacıbaşı 'plaza dili'ne savaş açtı". Milliyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 20 Haziran 2015. <http://www.milliyet.com.tr/eczacibasi-plaza-dili-ne-savas/ekonomi/detay/1711083/default.htm>

⁴⁹⁷ Recaizade M. E. (2004). *Araba Sevdası*, Özgür Yayınları, İstanbul, s. 10

Bu eleştirilerin en yaygın olanlarından bir tanesi de bir komedi programı olarak televizyonda yayınlanan "Güldür Güldür" programıdır. Bu programa katılan seyircilerden biri kendisinin de böyle ortamlarda bulunduğunu ve insanların nasıl konuşmalarını gerektiğini sürekli olarak telkin ettiğini belirtmektedir. Devamında şöyle demektedir: “Uluslararası bir şirkette çalışıyorum... Firmanın direktörü şöyle bir cümle kullandı: “...scope değişti, scale değişti. Peki şimdi bu fluctuationları nasıl handle edeceksiniz.”⁴⁹⁸

Seyircilerin önünde, sahnede, bir tiyatro programı formatında icra edilen bu eserde şirket çalışanlarının yukarıda bahsi geçen kelimeleri kullanarak birbirleri ile iletişime geçtikleri, ancak toplantıya sonradan katılan patronlarının bu dili anlamaması üzerine kurulu olan bir oyundur. Aslında bir komedi tarzında bir oyun ortaya konulmuş olsa da sonuçta bu dili eleştiren bir yaklaşım içerisinde oyun sergilenmiştir.

Böyle bir dile toplumun çok farklı kesimlerinin tepki verdiğiğine diğer bir örnek ise aşağıdaki alıntıdır:

Plaza Dili ve Edebiyatı

Türkçe, sahip olduğumuz en önemli değerlerden biridir. Atatürk kadar, cumhuriyet kadar önemlidir Türkçe. Kabul etseniz de etmeseniz de; hoşunuza gitse de gitmese de hayati bir unsurdur hayatımızda.

Bugünlerde, daha doğrusu teknolojinin ve televizyonun hayatımızda iyice yer edindiği ilk günden itibaren kimilerine eksik gelen dilimiz bazılarını neredeyse rahatsız eder oldu. Ancak o, bir önceki cümlede geçen, İngilizceden dilimize hoş gelen, sefalar getiren “teknoloji” ve “televizyon” kelimelerini kanatlarının altına almaktan rahatsız olmadı. Çünkü söz konusu kelimeleri önce inceledi, sonra onları devşirmeye başladı ve son olarak da kendi ses özelliklerini aktararak özümsemi.

Bir dilin bir başka dilden kelime alışverişinde bulunması ya da bir dilin bir başka dil üzerinde etki kurması doğaldır. Ancak unutulmamalı ki dil aktarımı, kültür aktarımıdır. Dolayısıyla dünyanın teknoloji lideri ABD’de konuşulan İngilizce dilin altında türetilen kelimeleri kendi dilini ve kültürünü bir kenara bırakarak doğrudan almak tehlikelidir, cahilliktir. TDK gibi bu noktada hayati önem taşıyan kurumların yetersiz kalmaları ise sadece ve sadece basiretsizliktir.

Ekşi Sözlük’te açılan bir başlığın konusu gibi “Plaza Dili Ve Edebiyatı” ifadesinin yakışacağı yapmacık zorlama ve yapay bir üslup var insanların ağızlarında. Dilin yabancı bir kelimeyi alıp kendi ses özellikleri aktararak bünyesine dâhil etmesine izin vermeyen kişiler bunlar. Çoğu İngilizceyi çok iyi bilir, kendi diline olan yabancılaşma inat. Her gün Windows’u açarken görmesine rağmen "Hoş geldiniz"i ayrı yazmayı bile beceremez; sonra da " bu Türkçe çok yetersiz bir dil yeaa" derler. Yazık!⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Dailymotion. Erişim Tarihi: 21 Haziran 2015. http://www.dailymotion.com/video/x28obxu_plaza-dili-skeci-guldur-guldur-show_fun

⁴⁹⁹ Şendere, O. (2013). “Plaza Dili ve Edebiyatı”, *Tamindir Dergisi*, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 23 Haziran 2015. <http://issuu.com/tamindir/docs/tamindirteknolojiocak2013/59>

Bir fidan dikerek bile dünyanın daha yaşanabilir bir yer olduğuna dair inancımızı gösterebiliyorsa bir kelimedede bile hassasiyet göstermek için sebep bulunmamalı.

Bütün bunlardan çıkarılacak bir sonuç şudur ki önceki dönemlerde Türkçeye girmiş olan Arapça ve Farsça kelimelerin dilden atılması noktasında fikirler ortaya atıldıktan sonra toplum kesimleri önemli ölçüde fikir ayrılığına ve kutuplaşmaya doğru bir eğilim göstermişlerdir. Ancak değişen şartlar içerisinde böylesi bir dilin ortaya çıkması karşısında toplum kesimlerinde herhangi bir ideoloji ve kültür ayrımı yapmaksızın, toplumun bütün kesimlerinin bu dile karşı tepki verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla önceki dönemlerde ideolojik bir kamplaşmanın da sebebi olan dilde sadeleşme meselesi, mevcut durum itibarıyla böylesi bir görüntü vermemektedir, toplumun her kesiminden bu dile tepkiler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da yukarıda da izahı geçtiği gibi dil meselesi eskisi gibi ideolojik yaklaşımlarla çoğunlukla ele alınmamaktadır, herkesten ortak tepkiler ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen problemlere imla sorunlarını da eklemek gerekmektedir. Özellikle kuralların bilinmemesinden ve özensiz kullanımdan dolayı ortaya çıkan bu yanlışlar, kitle iletişim araçlarını kullananlar tarafından da yapılıncaya bütün topluma mâl olabilecek bir durum arz etmektedir. Bu yanlışları şöyle sıralamak mümkündür:

1) Kelimelerin yanlış yazılması: “satılık daire”nin “satlık daire” olarak yazılması buna bir örnektir. Ayrıca iki ünlü arasında kalan “k” harfi “ğ” harfine dönüşmektedir ki bu durum yabancı dillerden girmiş kelimelerde ve kısaltmalarda geçerli değildir. Ancak böyle kullanımlara rastlanmaktadır. Örneğin “ayak” sözcüğü “ayaka” şeklinde değil de “ayağa” şeklinde yazılmaktadır. Ancak “hukuk” sözcüğü “hukuğa” şeklinde değil de “hukuka” şeklinde yazılmaktadır. Ancak bu konuda özensiz kullanımlar göze çarpmaktadır.

Bunun yanında sözcüklerin içinde bulunan “v” harfi bazen “w” şeklinde yazılmaktadır. Örneğin “ewet”, “war”, “wer”, “dewir” gibi. Bu kelimelerin bu şekilde yanlış olarak yazılmasında iradi bir durum vardır. Bilinçli olarak yapılan bu yanlışlığın şöyle bir teknik sebebinin de olabileceğini dikkatlere sunmak gerekir: Son dönemlerde günlük hayatın bir parçası olmuş olan cep telefonlarının tuşlu olan türlerinde “v” harfi “8” tuşunun içinde üç defa basıldıktan sonra yazılabilmekteydi. Diğer taraftan “w” harfi ise “9” tuşunun üzerinde ve ilk basmada yazıldığı için diğerine göre çabukluk noktasında tercih edilmekteydi.

- 2) Eklerde yapılan yanlışlıklar: “minibüsde” şeklindeki yazımdır ki doğrusu “minibüste” olacaktır.
- 3) Düzeltme işareti olan nispet “i”sinin yazılmaması durumudur ki bazı kelimelerin yanlış okunmasına sebep olmaktadır.
- 4) Kesme işaretinin kullanılmasındaki yanlışlar: Özellikle -lı, -li ekinin kullanılmasındaki yanlışlar göze çarpmaktadır. Bilindiği üzere bu ek, bir yapım ekidir ve eklendiği kelimedede ayrılmadan yazılmalıdır. Diğer taraftan çekim ekleri özel isimlere eklenince kesme işaretiyle ayrılmaktadır. Örneğin “Ankara’lı” şeklinde yazmak doğru değildir, doğru olanı “Ankaralı” şeklinde yazmaktır.
- 5) Eklendiği yere göre bitişik veya ayrı yazılan ekler ve kelimeler: Buna verilecek en yaygın örnekler “ki, de, mi” bağlaçlarıyla aynı şekilde yazılan eklerdir. “mi” sözcüğü soru edatı olduğu her yerde soru anlamı olsa da olmasa da ayrı yazılır. Bu sözcük, bir yapım eki olan ve olumsuzluk eki olarak bilinen “-mA”nin daralmış biçimiyle karıştırılmamalıdır. “Niçin zamanında gelmiyorsun?” örneğinde olduğu gibi “-mA” ekinde daralma olduğundan bitişik yazılmalıdır. Bunun dışında; “Oraya mı gittin?”, “Buraya geldi mi hemen tutuklayın.”, “Geliyor musun?” gibi örneklerde olduğu gibi mi soru edatı her zaman kendinden önceki sözcükten ayrı, kendinden sonraki eklerle bitişik yazılır.

“Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim.” Cümlesinde geçen “ki” sözcüğü bağlaç olduğu için ayrı; “Bahçedeki ağaç” örneğinde geçen “+ki” eki ise sıfat yapan bir ek olduğundan bitişik yazılır.

Aynı şekilde “Köyde de birkaç gün kalacağız.” Cümlesinde “köy” kelimesine eklenen *bulunma hali eki* bitişik yazılırken, bağlaç olan “de” sözcüğü ise ayrı yazılır.
- 6) Büyük harflerin kullanımındaki yanlışlar: “Türban Olayının değerlendirilmesi” burada “olayı” sözcüğü küçük harfle başlaması gerekirken yanlışlıkla büyük harfle başlatılmıştır.
- 7) Birleşik kelimelerin yazılışı ile ilgili yanlışlar: Türkçede birleşik kelimelerde bir anlam kayması yoksa bu kelimeler ayrı yazılır. “yasa dışı” gibi.⁵⁰⁰

⁵⁰⁰ Sis, N. (2006). Medya Dili Sorunu, içinde: Türkçenin Çağdaş Sorunları, Editör: Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, Gazi Kitabevi, Ankara, s.270-272

Medyada görülen yazım kurallarına uymama gibi bilgisizlikten veya fark edememekten kaynaklı hataların yanında, programlara verilen isimler de Türkçe açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Aşağıdaki isimler, Türkiye’de televizyon programlarında kullanılan isimlerdir:

Hit Clip, Rock Market, Reklamix, Eurogol, Hakem Triosu, Lifestyle-Racing, Time Out, Beyaz Show, Cine Maison, Flip Flop, Magic Necmi, Metro Palas, Pack Shot, Quest, Click, Teletubies.⁵⁰¹

Görüldüğü üzere Türkçe, son dönemde öyle büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır ki eski dönemlerdekinden daha vahim diyebileceğimiz durumlar ortaya çıkmıştır. Çünkü on birinci yüzyıl ile beraber ortaya çıkmaya başlamış olan Farsça ve Arapça etkisi nihayetinde belirli çevreler tarafından kullanılmakta ve halka inmemekteydi. Halk arasında saray diline nazaran çok daha duru bir Türkçe kullanılmakta ve bu saray dilinin halk üzerinde önemli bir etkisi de bulunmamaktaydı.

Hâlbuki modern dönemlere bakıldığında, özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve daha büyük kitlelere ulaşması, doğal olarak kullanılan yanlış dilin aynı şekilde kitlelere duyurulması anlamına gelmektedir. 1980 yılından sonraki sürece bakıldığında, öncelikle 1990’dan sonra özel televizyonlar yayın hayatına başlamış, 1995 yılından sonra ise bilgisayar ve internet çok daha yaygın bir hal almaya başlamıştır. Öyle ki çok kısa zamanda hemen hemen her eve bir bilgisayar girmiştir.

Bunun yanında yine aynı dönemlerden başlayacak şekilde cep telefonları önemli ölçüde yaygınlaşmış ve telefonlar aracılığıyla mesaj yazımı büyük ölçüde imla problemlerini de ortaya çıkarmıştır.

Buradaki durumu eskisine göre daha da içinden çıkılmaz hale getiren temel faktör istilacı kelimelerin çokluğundan ziyade, iletişim araçlarıyla bunun bütün topluma çabucak yayılabilmesidir. Özellikle de kitle iletişim araçlarındaki yaygın kullanılan yanlışlar kısa zamanda bütün topluma mal olma eğiliminde olmuştur. Bu durum ise

⁵⁰¹ Erata, R. (2014). *Türkçe Konuşmanın Püf Noktaları*, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 60-62

İttihat ve Terakki'den sonra başlayan sadeleşme hareketlerinin ortaya koyduğu problemlere çok daha başka boyutlar eklemiştir.

Özellikle de kültür reformu olarak sadeleşme hareketlerinin önemli ölçüde hızının kesilmesi sonrasında ortaya çıkmış olan bu problemler, dil meselesini çok farklı boyutlara taşımıştır. Devlet ve onun kullandığı medyanın ortaya koyduğu tesirlerden başka, bu dönemde birçok sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar, dil problemine eğilmeye başlamıştır. Çünkü bu problemler kitle iletişim araçları vesilesi ile çok daha görünür olmuştur. Bu durumda hem politikaların yönü değişmiş hem de politikalara müdahale eden birimlerin sayısı artmıştır.

Ancak bu problemlerin odak noktasına da yukarıda bahsi geçen dilde kirlenme meselesi oturmuştur. Bu meselenin bir önceki dönemdeki tartışmalara göre farklı olan yönü ise eskisi gibi ideolojik bölünmeler net bir şekilde ortaya çıkmamış, dildeki kirlenmeye karşı toplum her kesiminden tepkiler ortaya çıkıştır.

Türkçenin içinde bulunduğu problemlerini özetlemek adına:

Türkiye Türkçesinin bugünkü durumuyla ilgili bazı temel tespitler Erdem'e göre şöyle belirlenmiştir:

1. Yabancı kelime kullanma alışkanlığı,
2. Yabancı kelimelerin özgün biçimleriyle yazılıp okunması,
3. Yabancı ek ve işaretlerin Kullanılması,
4. Alfabemizde olmayan harflerin kullanılması,
5. Yabancı cümlelerin çeviri yoluyla Türkçeye aktarılırken ortaya çıkan sorunlar,
6. İşyeri adlarında ve ticaret alanındaki yabancılaşıma,
7. İmla yanlışlıkları ve söyleyiş bozuklukları,
8. Anlatım bozuklukları,
9. Bilişim alanındaki sorunlar,

10. Türk Dünyasında dil ve alfabe birliği sorunu.⁵⁰²

Yine Erdem'e göre Türkçenin içinde bulunduğu durumla ilgili bu temel tespitlerden sonra Türkçedeki yabancılaşma ve bozulmanın nedenleri şu başlıklarla ifade edilmiştir:

1. Toplum olarak dil şuuruna sahip olmamak,
2. Milli bir dil politikası eksikliği,
3. Türkçeyi özensiz kullanma,
4. Türkçe öğretiminde yetersizlik,
5. Öğretmen eğitimi ve atamalarındaki yetersizlik,
6. Yabancı dil ile eğitim,
7. İlim dili olarak Türkçenin tercih edilmemesi,
8. Yabancı kelime ve tamlamaların yazılış ve okunuşları,
9. Kelime, terim ve kavramlardaki yetersizlik,
10. Terim ve kavram kargaşası.⁵⁰³

7.5. TÜRKÇENİN KORUNMASI

Türkçenin korunmasında en temel husus dil bilincinin oluşturulmasıdır. Örgün ve yaygın olarak eğitim veren bütün kurumlar veya sivil toplum alanında faaliyet gösteren her kurum ve kuruluş, dil politikalarını, *dil bilincinin* sağlanması etrafında oluşturmalıdır.

Konunun devlet yöneticilerine bakan yönünde ise “Dil Akademisi” veya “Dil Üst Kurulu” şeklinde bir yapının oluşturulması önem arz etmektedir. Bu çalışmada “Dil Üst Kurulu” ismi tercih edilerek, kurulun yetki ve sorumluluk alanı şöyle sıralanmıştır:

1. Devlet tarafından yetkili kılınan bir kurul oluşturulmalıdır. Dil Üst Kurulu. (DÜK)

⁵⁰² Erdem, E. (2012). *Bizimki Türkçe Sevdası*, TDED Yayınları. İstanbul, s. 117-175

⁵⁰³ Erdem, 2012, s. 182-222

2. Yeni kavramlar ortaya çıktıkça, o kavram ve karşılığı ülkeye girmeden DÜK tarafında adlandırılmalı ve medya aracılığıyla yaygınlaştırılmalıdır. Mevcut durumda ise yabancı sözcükler Türkçeye gelip yerleştikten sonra karşılıklar bulunmaya çalışılmaktadır.
3. Dil kaygısı olmayan nesillerin olmaması için topluma ve gelecek nesillere dil şuuru kazandırılması için faaliyetler ve politikalar önermelidir.
4. Resmi yazı ve belgelerde DÜK'ün ortaya koyduğu/koyacağı kurallara uyulmalıdır.
5. Basın yayın kuruluşlarında ve Tv-radyo ve internet gibi iletişim araçlarında dil kullanım hassasiyetinin oluşması sağlanmalıdır.
6. Akademik başvurularda dil belgesi, herhangi bir işyeri açılışında değişik kurumlardan (İtfaiye, sağlık müdürlüğü vs.) onay belgesi istendiği gibi, basın yayın kuruluşları ve kitap, dergi, gazete yayıncıları gibi basım ve yayın firmalarının açılmasında ve icraatlarında, DÜK onayı istenmelidir. Aynı zamanda bu firmaların, kurulun belirleyeceği kurallar çerçevesinde bir yol izlemeleri sağlanmalıdır.
7. Belediyeler cadde, sokak, park, mahalle gibi yerlere isim verirken bu kurallara uymalıdır.
8. Belediyeler işyeri açma izni verirken isimlendirmelerde DÜK onayı istemelidir. Önceden konulmuş yabancı isimlerin değiştirilmesi teşvik edilmelidir.
9. Her çeşit tabela Türkçe harflerle ve Türkçe kurallarına uygun olarak yazılmalıdır. Mutlaka yabancı bir kelime yazılacaksa Türkçe ismin altına ve daha küçük harflerle yazılmalıdır.
10. Yeni ürünler piyasaya sürülürken veya ithal edilirken TSE ve TPE tarafından onay belgelerinin verilmesi aşamasında DÜK oluru alınmalıdır.
11. Yerli firmaların, ürünlerine verecekleri isimlerin Türkçe olması sağlanmalıdır.
12. Türk milletini temsil eden markaların ve ürünlerin isimleri de Türkçe olmalıdır. Çünkü bilim, sanayi ve teknolojinin gelişmişliği ölçüsünde yerli markalar dünya piyasasında yer tutacak, yer tuttuğu oranda da ülkeye itibar kazandıracaktır.

8. BÖLÜM

TÜRKÇENİN DÜNYA DİLİ OLMASI YOLUNDA ÖNERİLER

Sosyal birer varlık olan bireyleri “toplum” yapan temel unsur dildir. Toplumlari güçlü kılan, onları bütün tehlikelerden koruyacak olan da onların birlik ve beraberlikleridir. “Bir” olabilselerse ancak güçlü, sağlıklı ve kendi olarak kalabilirler. Toplumu daha güçlü ve sağlıklı olarak geleceğe taşımak için bilinçli adımların atılması gerekir. Bu da toplumun temel unsuru olan dile sahip çıkmakla olur.

Türk Dilinin dünya çapında olması gerektiği konumda yerini alabilmesi için öncelikle yapılması gerekenler şunlar olmalıdır:

1. Türkçenin kendi içindeki problemleri çözümlenmelidir.
2. Türk dilinin değişik şive ve lehçelerini kullanan Türk toplumları, anlaşabilecekleri ortak bir iletişim dili paydasında buluşmalıdır.
3. Başka ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının kendi kültür değerlerinden kopmamaları adına kültürel faaliyetler yapılmalı, yapılan faaliyetler de desteklenmelidir.

8.1. Ortak İletişim Dili

Türk dili, sadece Türkiye’de konuşulan Türkiye Türkçesinden ibaret değildir. Türkiye Cumhuriyeti başta olmak üzere; Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan devletleri ile Rusya Federasyonu, Balkanlar, İran, Irak, Afganistan ve Çin Halk Cumhuriyetine kadar olan coğrafyada, yaklaşık 12 milyon km²’lik bir alanda, 220 milyon konuşuru olan bir dildir.⁵⁰⁴

⁵⁰⁴ Akalın, Ş. H. (2009). Türk Dili Dünya Dili, Türk Dili, Sayı:687, s.195-204.

Bu dili konuşan toplumların siyasi olmasa da dil ve kültür anlamında birlik ve beraberlik içerisinde olması kendileri açısından çok önemli bir güç kaynağıdır.

“Yurtta sulh, cihanda sulh” anlayışını bir strateji olarak kabul etmiş olan Türk toplumu, siyasi birliktelikten çok kültürel olarak soydaşlarıyla birlik beraberlik içerisinde olabilme, birbirleriyle anlaşabilme, acı ve mutluluklarını paylaşabilme temennisindedir.⁵⁰⁵

Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle küreselleşen dünyada, milletler zaten değişik sebeplerle “birleşmiş” yapılar kurmuşlar ve kurmaktadır. Bu itibarla Türk dilini konuşan toplumların birbirlerinin konuştuklarını ve yazdıklarını anlayacak şekilde ortak bir dil taleplerinin olması son derece doğaldır.

Türk dünyasında Ortak İletişim Dili oluşturabilmenin temel şartı isteme, planlama ve gayrettir. Ancak, taraf toplumların siyasi iradelerinin bu konuda açık, samimi niyet ve gayretlerini ortaya koymaları gerekir. Ortak İletişim Dili hedefinin arkasında siyasi irade olmazsa bu çabalar amacına ulaşamayacaktır.

Bağımsız Türk devletlerinde kullanılan Türk Lehçelerinde:

- Sözdizimleri aynıdır.
- Büyük bir ”söz varlığı” ortaklığı vardır.
- Bütün fiiller Türkçe kökenlidir.
- Zamirlerin hepsi Türkçe kökenlidir.
- Sayılar bütün Türk devletlerinde aynıdır.
- Temel sözcükler denilen burun, ağız, dağ, taş, gök gibi sözcüklerin neredeyse tamamı ortaktır.

Sadece ses boyutunda lehçeler arasında değişiklikler bulunmaktadır. Yeşil sözcüğü için kullanılan yaşıl, jasıl, casıl sözcükleri gibi.

⁵⁰⁵ Yaman, E. (2015). *Gaspıralı İsmail ve Türkçede Birlik*, Akçağ Yayınevi, Ankara, s. 135-144

İşte bu yapı ve söz varlığındaki büyük ortaklık, Ortak İletişim Dilini oluşturma noktasında büyük bir kolaylık ve umut sunmaktadır.

Bu da dil üzerinde inisiyatif alabilecek olan siyasi idarecilerin ve bilim adamlarının 4 hamleyi gerçekleştirmesine bağlıdır:

1. İşi lüzumuna inanma ve bu konudaki istek.
2. Ortak akademik kadrolardan oluşan “Daimi Komisyon”un hazırlayacağı “Planlama”
3. Düzenli, etkili ve işlevsel olarak gerçekleştirilecek Uluslararası Türkoloji Kurultayları
4. Planlamaların ve kurultay kararlarının icra edilmesi.

Bu maddeleri gerçekleştirmek ilk etapta bazı zorlukları beraberinde getirecek olsa da bunun Türk toplumlarına getirisi çok fazla olacaktır.

8.2. Ortak İletişim Dilinin Yararları

1. “Birlikten kuvvet doğar” kuralı her alanda olduğu gibi burada da geçerlidir.
2. Dünya Türklüğünün birbirini anlamasına, birbirini anlama da birleşip güçlenmeyi netice verecektir.
3. Milleti ayakta tutan kültür değerlerinin korunmasına, onların topluma ve gelecek nesillere aktarılmasına olanak sağlayacak olan dil, Ortak İletişim Dili sayesinde daha geniş bir dünyaya ulaşma imkânı bulacaktır.
4. Birbiriyle anlaşabilen, kültürel anlamda birleşebilen Türk toplumları, bütün tehditlere karşı bir korunma kalkanı oluşturabildikleri gibi ekonomi, ticaret ve yeraltı yerüstü zenginliklerinin değerlendirilmesinde de uygun yola girmiş olacaklardır.
5. Bölgelerinde ve kendi aralarında birlik ve beraberliği sağlayan milletler hem Türk dünyası hem de dünya barışı için bir istikrar unsuru olacaktır.⁵⁰⁶

⁵⁰⁶ Yaman, 2015, s. 133-134

8.3. Ortak İletişim Dili İçin Yapılması Gerekenler

1. Ortak İletişim Dilinin oluşabilmesi maddi- manevi fedakârlık gerektirmektedir. Bu her türlü fedakârlığa değer bir durumdur.

2. Ortak Alfabe oluşturulmalıdır.

Latin, Kiril ve Arap alfabesinin kullanıldığı Türk dünyasında bugün itibariyle neredeyse tamamında Latin Alfabesine geçilmiştir. Latin Alfabesi de Türkçeye en uygun alfabedir. Yapılan çalışmalar neticesinde, bütün Türk Lehçelerindeki sesleri karşılayabilecek 34 harfli Ortak Türk Alfabesi oluşturulmuştur (1992, Marmara Üniversitesi-Alfabe Sempozyumu).

Bu harfler şunlardır:

“a, b, c, ç, d, e, ä, f, g, ğ, h, x, ı, i, j, k, q, l, m, n, ñ, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, w, y, z”

Bu alfabedeki

ä harfi, kapalı e yerine

x harfi, gırtlak h'si yerine

q harfi, kalın k yerine

ñ harfi, nazal n yerine önerilmiştir.

3. Türkiye Türkçesinin “Ortak İletişim Türkçesi” olarak belirlenmesi

Türk toplumları arasında ortak bir iletişim dili için, Türkçenin dışında başka bir dilin olması olanaksızdır, makul de değildir. Zaten Türkçe dışında ortak bir yabancı dil de yoktur.

Doğrusu ve en uygun olanı Türk Lehçelerinden bir tanesinin Ortak iletişim dili olarak belirlenmesidir. Bu, hangi lehçe olacaktır? Kanaatimizce doğru olanı Türkiye Türkçesidir. Çünkü Türk toplumları içerisinde her zaman bağımsız devlet olmuş olan, en çok konuşura sahip olan ve en az alfabe değişikliği yaşamış olan Türkiye Türkçesidir.

4. Türkiye Türkçesi, önkoşul olarak ortaya konulmadan; bu tercihi canlı bir varlık olan dilin doğal gelişimine bırakmak da mümkündür. Ortak Alfabenin oluşturulmasından sonra aşağıdaki maddelerde geçen faaliyetler ve benzer etkinlikler sayesinde toplumların yakınlaşması sağlanır. Toplumsal yakınlıklar,

dillerin de yakınlaşmasını netice verecektir. Böylece Ortak İletişim Dili doğal sürecinde ortaya çıkmış olacaktır.⁵⁰⁷

5. Ortak Alfabenin oluşturulmasından sonra bunun geliştirilmesine çalışılırken Türk toplumları kendi lehçelerini kullanmaya devam etmeli. Yaşayan Türk lehçelerinin doğal seyri bozulmamalıdır.
6. Toplumlar arası sanat, spor, sinema, tiyatro, edebiyat, halk oyunları, bilimsel ve kültürel şenlikler vb. aktiviteler çokça ve sıkça yapılmalı, toplumların kaynaşması sağlanmalıdır. Bu tür etkinlikler desteklenmelidir.
7. Toplumlar arası etkisi ve işlevi olan daimi bir komisyon kurulmalıdır.(Türk Dünyası İletişim Komisyonu-TDİK)
8. “Bütünüyle elde edilemezse, bütünüyle de terk edilmez” kuralınca bütün Türk toplumları ile birlikte hareket edilemese de bunu kabul eden ülkelerle bu adımlar atılmalıdır.
9. Bu konunun lüzumu ve buna duyulan ihtiyaç, Türk dünyası kamuoyuna anlatılmalıdır.
10. Türk toplumlarının devlet adamları ve bürokratları arasında da sıkı ve sıcak ilişkiler kurulmalıdır. Bu ilişki toplum kesimlerine de olumlu olarak yansiyacaktır.
11. Sivil toplum kuruluşlarının bu doğrultudaki çalışmalarına destek olunmalı ve bu gayretler teşvik edilmelidir.
12. Türk dilini kullanmayan milletlerin Yunus Emre Enstitüsü gibi eğitim kurumları yoluyla Türk dili ve kültürüyle tanıştırılması sağlanmalıdır.
13. Türk üniversiteleri yurt dışından gelecek olan lisans ve lisansüstü öğrencileri için cazip hale getirilmelidir. Üniversiteler arası öğrenci transferleri yapılmalıdır.
14. Türkoloji toplantıları düzenli ve işlevsel olarak yapılmalıdır.
15. Ortak kültürün ortak edebiyatına ait eserler basılıp dağıtılmalı. (Dede Korkut Destanları vb.)

⁵⁰⁷ Tanyeri, Y. (2008). “Türk Dünyasında Ortak İletişim Dili”, <http://www.bilgicik.com/yazi/turk-dunyasinda-ortak-iletisim-dili/> Erişim Tarihi: 18.10.2015

16. Film ve belgeseller hazırlanıp Televizyon, radyo ve internet kanalları vasıtasıyla Ortak İletişim Dili geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

8.4. Türkçeyi Dünya Dili Hâline Getirmek İçin;

1. Birleşmiş Milletler nezdinde Türkçenin resmi dil olarak kabulünün sağlanması için girişimlerde bulunulmalıdır. Halen Çince, İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Rusça UNESCO tarafından dünya dili sayılmaktadır.
2. Yabancılar, Türkçe öğrenme konusunda özendirilmelidir. Türkçe ve Türkçenin doğru kullanımı ile ilgili cep kitapları hazırlanmalıdır.
3. Ülkemize gelen turistlerin muhatap olduğu kurumlarda dil bilen personel hazırlığı yapıldığı kadar gelen turistlerin Türkçeyi öğrenmeleri ve kullanmalarına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
4. Başka ülkelerde, özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde, okullarda Türkçe eğitim verilmesi için teşebbüslerde bulunulmalı, uluslararası hukuk çerçevesinde ikili anlaşmalar yapılmalıdır.
5. Türk üniversiteleri, üniversite okuyacak olan bütün dünya milletleri için cazip hale getirilmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Genel Bakış

1980 sonrası Türkiye’de dil hareketlerini ele alan bu çalışmada, öncelikle yakın geçmişteki dil hareketleri hatırlatılmış ve çalışma süremizle ilişkilendirilmiştir.

1980’e kadar toplum kesimleri, dil konusunda karşıt görüşlerle iç içe yaşamıştır. Türk Dil Kurumu da bu tartışmaların merkezinde yer almıştır. Aydınlar, yazar-çizerler, politikacılar ve hatta halk nezdinde çok uzun tartışmalar yaşanmış, genellikle de enerji boşa harcanarak toplumda derin yaralar meydana getirilmiştir. 1980 öncesinde yoğun olarak devam eden dil tartışmaları, 1980 sonrasında bir hayli azalmakla birlikte, yine devam etmiştir.

1980 öncesi dil tartışmalarının ve kutuplaşmaların etkisiyle olsa gerek, sonraki dönemlerde Devlet kurumları eliyle dil ilgili belirleyici birçok karar alınmış ve yasaklamalar getirilmiştir.

Bir türlü üzerinde uzlaşma sağlanamayan eski-yeni kelime tartışmalarında, 1980 sonrası dönemde zamanla toplumda sağduyu hâkim olmaya başlamış, dil doğal seyrine bırakılmıştır. Başka dillerden Türkçeye geçen kelimelerin dilden atılmasından ziyade kullanıma ve zamana havale edilmiştir.

1980 öncesi dil tartışmaları zaman zaman çizgisinden sapmış olsa da konuşma diliyle yazı dili arasındaki farkın azalması, Türkçenin yapısına aykırı durumda olan ek, kelime ve gramer unsurlarından arındırılması ve Türkçenin bilim dili olma yolunda ilerlemesine büyük katkılar sağlamıştır.

Türk Cumhuriyetleriyle İletişim

1980 sonrası dönemde Türkiye’de dil hareketleri bağlamında en önemli adım, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında ilişkilerin sağlanmış olmasıdır. Bu ilişkiler beraberinde dil-kültür ilişkilerini de getirmiş ve bu alanda ortak çalışmalar yapılmıştır.

1990’lı yılların başı, Türk dilinin dönüm noktalarından birisi olmuştur. Eski Sovyetlerin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle Türk dili için yeni bir imkânlar dünyası ortaya çıkmış oldu. Türk kültürü coğrafyası yeniden cazibe merkezi konumuna yükselmiştir. Diğer kültürel değerlerimizle birlikte ortak mirasımız Türkçe de gündemde yer tutmuştur.

Son yıllarda, “Ortak Türkçe, Ortak dil” meselesi daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Azerbaycan’da da bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Agamusa Ahundov ve Nizamî Hudiyev’in çalışmaları dikkate değerdir. Bu konudaki çalışmaların belki de en değerlisi Özbekistan’da yapılmıştır. “Orta Türk Tili” adını taşıyan kitapçık, Prof. Dr. Ertuğrul Yaman tarafından Türkiye Türkçesine aktarılarak yayımlanmıştır.

1992 yılında İstanbul’da Marmara Üniversitesi tarafından düzenlenen “Alfabe Sempozyumu’nda kabul edilen 34 harfli “*ortak alfabe*” artık pek çok Türk devlet ve topluluğunda kullanılmaya başlanmıştır. Bu 34 harfli çerçeve alfabe, değişik topluluklar kendi lehçelerinin özelliklerine göre düzenlemişlerdir. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin yanı sıra Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Türk devletleri; Gagavuzlar, Kırım Tatarları gibi Türk toplulukları Latin alfabesine belli oranlarda geçmişlerdir. Bazılarında ise hem okullarda öğretilmekte hem de basın yayında kullanılmaktadır.

Gelinen noktada Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar arasında iletişim ve iş birliği imkânları artmıştır. Türkiye’de TİKA, TÜRKSOY, Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Manas Üniversitesi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ile Yunus Emre Enstitüsü’nün kurulmuş olması çok önemli gelişmelerdir.

Bundan sonrasında yapılacak iş, Türk dilinin birliği konusunda daha stratejik düşünceler üretmek ve bu yolda yeni plan ve politikalar ortaya koymaktır. Bu amaçla Türk

kültürünün öngördüğü değer ve davranışları esas almak kaydıyla Modern Dünya'nın metotlarıyla bir dil politikası üretmek ve yeni bir dil planlaması yapmak zorunluluğu vardır. Bu husustaki uygulanabilir düşünce ve önerilerimiz şu şekildedir:

Dilin birey ve toplum hayatındaki işlevi dikkate alınarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Türk Dünyası'nda dil birliği konusuna bütünüyle sahiplenmesi ve öncülük etmesi günümüz şartlarında artık bir zarurettir. Bu hususta gelecekte “*ortak bir iletişim Türkçesi ideali*” oluşturulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu ideal için İngiliz ve Rus dil planlamaları model olarak örnek alınabilir. Türkiye'nin kendi içinde bu alanda çalışan kurumlarla koordineli bir şekilde Türk kültürü coğrafyasına yönelik projeler üretmesi gerekir. Projeler hazırlanırken günümüz dünyasının gerçekleri göz önünde bulundurulmalı ve uluslararası strateji uzmanlarından yardım alınmalıdır. Öte yandan bu tür politika, planlama ve projelerin, ilişkisi bulunan diğer devlet ve topluluklarla istişare edilerek hazırlanması ve uygulamaya konulması daha akılcıdır.

Bu bağlamda özel bir strateji olarak yurtdışı Türkler ve akraba topluluklar arasında sanat, spor, turizm, ekonomi, kültür ve eğitim gibi alanlardaki iş birliği ve güç birliğini artırmak gerekir. Bu türden faaliyetlerin, kitlelerin kaynaşması ve ortak dilin oluşturulması için gerekli bir zemin olarak kabul edilmesi doğru bir strateji olacaktır. Nitekim doğal ilişkilerden kaynaklanacak doğal iletişim ihtiyaçları, “*Ortak İletişim Türkçesi*”ne olan ilgiyi de arttıracaktır.

Türk dünyasında dil birliğinin sağlanmasında öncelik, alfabe birliğinin oluşturulmasında olmalıdır. Bu hususta büyük adımlar atılmıştır. Bu bakımdan alfabe ile ilgili çalışmaların tekrar gözden geçirilmesi ve özellikle desteklenmesinde büyük yarar vardır. Kısa vadede ilgili kurumların organizatörlüğünde Türkiye’de “*Türk Dünyası’nda Ortak İletişim Türkçesi*” başlıklı bir sempozyum düzenlenmeli; uzun vadede ise, “*Ortak İletişim Türkçesi*” çalışmalarını yürütmek üzere Yunus Emre Enstitüsü bünyesinde özel bir uzmanlık komisyonu oluşturulmalıdır.

Türk kültürü coğrafyası için ideal ortak iletişim dili, günümüz şartlarında Türkiye Türkçesi olmalıdır. Bütün Türkler, bir yandan kendi lehçelerini kullanmaya ve karşılıklı olarak bu lehçeleri öğrenmeye, araştırmaya devam ederlerken öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından ortak iletişim Türkçesi olarak Türkiye Türkçesi, bütün

kültür coğrafyamızda profesyonel yöntemlerle öğretilmelidir. Bu durumun idealden hayata taşınması, Türkiye ve Türk kültür coğrafyasında yaşayan herkes için yararlı sonuçlar doğuracağı gibi bölgesel ve küresel barışa ve huzura da katkılar sağlayacaktır.

Dilde Yabancılaşma

Türkçenin 1980 sonrasında yabancı dillerden bir hayli etkilendiği bir gerçektir. Hatta bu durum, karşılıklı kelime alış verişi veya yabancılaşma kavramlarının çok ötesinde âdeta bir yozlaşma noktasındadır. Burada yabancılaşma veya yozlaşma kavramlarıyla neyin kastedildiğini de açıklığa kavuşturmak gerekir. “*Dilde yabancılaşma*”dan ne anlamak gerekir? Türk milletinin bildiği her kelime ve kalıp, kökeni yabancı dahi olsa, “*yabancılaşma*” içinde değerlendirilmemelidir. Çünkü, bir biçimde dilimize girmiş ve halka mal olmuş kelimeler, artık dilimizin söz hazinesine katılmıştır. Günlük hayatımızda sıkça kullanılan “kitap, neşe, üniversite, telefon” gibi kelimelerin yabancı kökenli olduğu artık neredeyse unutulmuş ve herkesçe benimsenmiştir. Bizim üzerinde durmak istediğimiz ise, olağan dışı aşırı etkilenmeler ve bunların halka yansımadan zorla benimsetilmeye çalışılmasıdır. Bir yandan da Türkçe karşılıkları varken yabancı dillerden alınan sözlerin kullanılmasıdır: “de facto, enternasyonal, jenerasyon, asimilasyon, primitif, club card,” gibi. Bu tür sözler yanında, son zamanlarda çok sayıda hazır söz kalıpları ve hatta cümle şekilleri de dilimize girmeye başlamıştır: “Duş almak, Taksi almak, Kızılay yapmak, Kendinize iyi bakın...” gibi.

İş yerleri ve bankaların müşterilerine verdiği kartlar üzerinde bulunan “club card” ifadesi de aynı açıdan eleştirilebilir. Zira bu tür kartlar, yabancılara değil Türk insanına hitap etmektedir. “Özgeçmiş” kelimesi dururken “CV”yi kullanmak ve bunu “si-vi” olarak; televizyonun kısaltması olan “TV”yi, “ti-vi” olarak seslendirmek veya “IMF”nin kısaltmasını “ay-em-ef” şeklinde seslendirmek de duyarsızlık ve özentî örneği olarak değerlendirilebilir. Bunların yanında Türkçede karşılığı olan “konsensüs (uzlaşma)”, “action (hareket, eylem)” gibi kullanımların da Türkçeye zorla sokulması işin vehametini göstermesi bakımından önemli birer örnektir.

Dilde yabancılaşmanın sebeplerine baktığımızda, çok farklı etkenler karşımıza çıkmaktadır. Etkilenilen yabancı dilleri, bulunulan coğrafya, devletlerarası ilişkiler, din ve medeniyet bağları, ticaret ve tarihî şartlar belirlemektedir. Bunlara iletişim

imkânlarının gelişmesine karşılık dil bilincinin oluşturulamaması gibi sebepleri de eklemek mümkündür.

Ülkemizde son yıllarda yoğun bir biçimde yaşanan dilde yabancılaşma konusunda yukarıda saydığımız doğal sebeplerden ziyade, bilinçsiz tutumlar belirleyici olmuştur. Kimi aydınlar ve sanatçılar, bilgili ve kültürlü olduklarını gösterebilmek için, düşüncelerini eksik anlatma pahasına da olsa yabancı sözleri kullanmaktadır. Her fırsatta yabancı sözlerle konuşmak, “gösteriş” veya “özenti” ile izah edilebilecek bir durumdur.

AB Süreçleri ve Çok Dillilik Uygulamaları

Türkiye ile AB arasında uzun yıllardır süregelen üyelik ilişkileri henüz sonuçlanmamıştır. Ancak, kimi konularda Avrupa’daki uygulamaların ülkemize uyarlanması gayretine girilmiştir. Bunlardan bizim çalışmamızı ilgilendiren iki başlık çok önemlidir: Çok kültürlülük ve çok dillilik. İlk bakışta insan kulağına hoş gelen bu kavramların ne yazık ki içi doldurulamamış ve bunların olumsuz etkileri ortaya çıkmıştır. İyi niyetle yapılan yerel dil uygulamaları, yer adlarında eskiye dönüş serbestisi, suiistimal edilerek milli birliğimize zarar verir duruma gelmiştir. Bu konularla ilgili olarak ortaya atılan tezlerin bilimsel verilerle ve sosyolojik gerçeklerle ilgisi yoktur. Nitekim, birçok ülkede “ana dili” bağlamında “iki dillilik” veya “çok dillilik” sorunu bulunmaktadır. Ancak, hemen hiçbir ülkede “ana dili” farklı olan topluluk veya gruplara ayrı bir “resmi dil veya eğitim dili” uygulaması söz konusu değildir. Böyle bir uygulama olsaydı, mevcut devletlerin haricinde; bu hakların kullanılmasıyla oluşmuş birçok devletçiğin kurulmuş olması gerekirdi.

Türkiye’nin tarihi mirasına ve sosyal gerçeklerine uymayan, dış kaynaklı, temelsiz bakış açıları; Türkçenin tarihi derinliğini gölgelemeye dönüktür. Türkçe, kökleri Milat’tan öncelere kadar uzanan köklü bir medeniyetin ve Çin Seddi’nden Adriyatik kıyılarına kadar uzanan sahalarda yaşamış bir milletin ortak mirası olan bir medeniyet dilidir. Nitekim, Türkçenin en verimli ürünleri, bu geniş coğrafyalarda ortaya konulmuştur. Bu bakımdan bu toprakların ortak mirası ve ortak sesi ‘Türkçe’dir. Bu gerçek, hiç kimsenin ana dilini yok saymak anlamına da gelmemektedir.

Sonuç ve Öneriler

1. Türkçenin birleştirici karakteri öne çıkarılarak kültürel ve ekonomik değeri üzerinde yeniden düşünülmelidir. Geleceğin dünyasında Türkçenin yeri ve konumunu şimdiden öngörüp çalışmalar yapılmalıdır.
2. Türkçenin belli başlı sorunları bir an önce çözümlenmelidir.
 - Hızla gelişen bilim, teknik ve teknoloji alanıyla ilgili kelime ve kavramları karşılayacak kelime üretimi, yabancı kökenli sözcükler dilimize yerleşmeden Türkçeleri ortaya konulmalıdır.
 - Konuşma ve yazı dilinin incelikleri topluma ve eğitim çağındaki nesillere en ince ayrıntılarıyla kazandırılmalıdır.
 - Dil yanlışlarının bu denli yaygın ve çokça olması Türkiye Türkçesinin asaletiyle bağdaşmamaktadır.
 - Toplumda dil bilinci kazandırma, dili doğru ve düzgün olarak kullanma adına iyi bir planlama ve gayret ortaya konmalıdır.
3. Dil, geçmişten alınan bir emanet ve gelecek nesillerden ödünç alınmış bir değerdir. Onu dünya dili haline getirmek, her konuşurun görevidir.
4. Gerek bağımsız bir devlet halinde yaşayan, gerekse başka devletlerin içinde varlığını devam ettiren soydaşlarımızla anlaşabileceğimiz, iletişim kurabileceğimiz bir ortak iletişim diline ihtiyaç vardır. Bir dönemde baskı ve zulümle birbirinden koparılmış, farklı dayatmalarla kültürel anlamda ayrı düşmüş aynı ailenin evlatları, bağımsızlıklarını da elde etmeleri üzerine, kendi aralarında anlaşabilmeli, ortak bir yazı dilini kullanabilmeli ve bu dille iletişim kurabilmelidirler.
5. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup bu ülkede yaşayan herkes ana dilini kullanmakta sonuna kadar özgürdür. İsteyenler, ana dillerini, okullarda seçmeli dersler olarak okuyabilmelidirler. Bu ülke için hepsi ayrı bir kıymet olan ana diller, asla bu topraklarda “yabancı dil” olarak da adlandırılmamalıdır.

6. Birlik ve beraberliğimizin ortak değeri olan Türkçe, tartışmasız resmi dilimiz ve tek eğitim dilimiz olmalıdır. Bu, bütün toplumun yararınadır. Nitekim farklılıklar, birer zenginlik; birlik ve beraberlik ise en büyük güç kaynağıdır.
7. Yeni Anayasa; resmi dilin ve eğitim dilinin Türkçe olduğunu açıkça ifade etmeli; Türkiye'deki diğer ana dillere de konuşma dili imkânları sağlamalıdır. İsteyenlere eğitim kurumlarında ana dillerini seçmeli ders olarak okuma hakkı tanınmalıdır.
8. Yerel diller bağlamında verilen demokratik haklar, ne yazık ki milli birlik yolunda değil, ayrışma yönünde suistimal edilmiştir. Herkesin ana dilini konuşma hakkı mahfuz kalmak kaydıyla, resmi dilin öncelenmesi, milli birlik için zorunlu olmalıdır.
9. Yer adlarında eski adların tekrar konulması da suistimale ve başka tehlikelere açıktır. Bu bakımdan yer adlarında eskiye dönüş konusu da milli birlik zemininde yeniden değerlendirilmelidir.
10. Ülkemizin bazı yörelerinde cadde, sokak, işyeri ve yer adlarında görülen uygulamalar dikkate alınarak yerel dillerin kullanımı konusu standarda bağlanmalıdır.
11. Dil veya dillerin ayrışma aracı değil, ortaklaşma vesilesi olduğu gerçeği üzerinde yoğunlaşılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akalın, Ş. H. (2009). Türk Dili Dünya Dili, Türk Dili, Sayı:687,
- Akbulut, O. (2012). "Resmi Dil ve Anayasalarda Düzenlenişi." *Ankara Barosu Dergisi*. Sayı 3.
- Akıncı, A. (2014). "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1),
- Aksakal, H. (2011). "Ernest Gellner'in Ulusçuluk Kuramı Üzerine Bazı Dikkatler." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 2.
- Aksan, D. (2007). *Türkçenin Bağımsızlık Savaşımı Son 75 Yılda Türkiye Türkçesi*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Yayınları: 439, 5. Baskı, Ankara
- Aksoy, N. ve Aksoy, B. (1992). "İki Aydınlanma", *Birikim*, Ocak Sayısı,
- Aksoy, Ö. A. (2004). *Özleştirme Durdurulmaz*, Dil Derneği Yayınları, Ankara,
- Aktepe M. (1968) "Türkiye'de Akademi Meselesi ve II. Abdülhamit'e Dil Akademisi Hakkında Sunulan Layiha", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1(8),
- Akyüz, Y. (2001) *Başlangıcından Bugüne Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul,
- Alkan, M. Ö. (2004). *İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim, Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,
- Alter, P. (1989). *Nationalism*. (trans. S. McKinnon-Evans, London, 1985). Edward Arnold Publisher. London.
- Altun, F. (2002). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul

- Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas Sayısı: 2011/141, Karar Sayısı: 2013/10, Karar Günü: 10.1.2013, R.G. Tarih-Sayı: 28.12.2013-28865
- Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas Sayısı: 1993/51. Karar Sayısı: 1993/53. Karar Günü: 25.11.1993
- Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler*, çeviren: İskender Savaşır, Metis Yayınları, 5. Basım, İstanbul
- Apte, M. (1994) "Language in sociocultural context". In: R. E. Asher (Ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Vol.4, Pergamon Press. Oxford, p. 2000-2010
- Argunşah, M. (2012), *Sözüm Türkçe üstüne*, Kesit Yayınları, İstanbul
- Argunşah, M. (2012). "Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçenin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri". *Turkish Studies*, 7.4.
- Arseven A. D. (2001), *Alan Araştırma Yöntemi: İlkeler, Teknikler, Örnekler*, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara,
- Arzo, X. (2007). "The Nature of Language Rights", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 6:1.
- Atalı, E. (2002), *1905 Rus Devrimi ile 1908 Jöntürk Devriminin Karşılaştırmalı İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Atay, F. R. (1999), *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Aydın, Ş. (2002). "Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Divânlarının Nüshaları". *Nüsha Dergisi*, Yıl: II, Sayı: 6.
- Aysal, N. (2011). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim Ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 22.
- Bakiler, Y. B. (2012). *Sözün Doğrusu 1*, Yakın Plan Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1967). "Sultan Hamit'in Türkçeciliği." *Hayat-Tarih Mecmuası*. Yıl:3. Cilt:2. Sayı: 11.
- Banguoğlu, T. (1987), *Dil Bahisleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

- Başgil, A. F. (2010). *Türkçe Meselesi*, Yağmur Yayınları. İstanbul.
- Belge, M. (1995). “Kamusal Dilde Deformasyon”. *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 12, İletişim Yayınları.
- Bilgiseven, A. K. (1995), *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bingöl, Y. (2004). “Kimlik Tartışmaları Bağlamında Türk Dil Politikası”, *AÜSBFD*, Sayı 59-1, Ankara, 2004.
- Black, C. E. (1989). *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev. Fatih GÜMÜŞ, Verso Yayınları, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili. "Âşık Edebiyatı." *Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı* 207 (1968)
- Ceyhan, B.(2007) *Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Mecliste Ve Basında Dil Tartışmaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ceylan, Ş. Ş. (2006). “Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu tezi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006/2.
- Clark, B. A. (2002). *First- and Second-Language Acquisition in Early Childhood*. In Dianne Rothenberg (ed), *Issues in Early Childhood Education: curriculum, teacher education, & dissemination of information* (Proceedings of the Lilian Katz Symposium, November 5-7, 2000). University of Illinois: Urbana-Champaign, IL, USA.
- Cucunel, H. (2004). *Türk Dil Devriminin Ulus Devlet Olma Sürecine Katkısı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi Ve Öğretimi Anabilim Dalı. Yüksek lisans Tezi. Ankara.
- Çavuşoğlu, A. (2006). “Ana Dili, Edinimi, Öğrenimi ve Geliştirilmesi”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 11, sayı 1.
- Çelik, Z. (2013). “Anadilde Eğitim: Dünyada Yaygın Uygulama Modelleri”. *Seta Perspektif*. Sayı 21.
- Demir, E. - Erbatur, V. K. (2012), *Ortaöğretim Osmanlı Türkçesi 10 Ders Kitabı*, Birinci Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Yayın no: 5813,
- Doğan, M. (2004). *Yüzyılın Soykırımı*, İz Yayıncılık.

- Doğan, M. D. (2011). *Dil, Kültür, Yabancılaşma*, Yazar Yayınları, Ankara.
- Dursunoğlu, H. (2009). “Türkiye Türkçesindeki Farsça Sözcükler ve Kullanım Şekilleri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1).
- Erata, R. (2004). *Sachmalama Türkçe de Neymiş*, Yapı Yayın, İstanbul,
- Erata, R. (2014). *Türkçe Konuşmanın Püf Noktaları*, Alfa Yayınları, İstanbul,
- Ercilasun, A. B. (2000). “Türk Dil Kurumunun Kurulduğu Tarih Olan 1932’den Günümüze Dil Siyaseti”, *Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı Bildiriler, Tartışmalar*, Yıldız Teknik Üniversitesi: İstanbul.
- Ercilasun, A. B. (2013). *Dilde Birlik*, Akçağ Yayınları, Ankara,
- Erdem, E. (2012). *Bizimki Türkçe Sevdası*, TDED Yayınları. İstanbul.
- Ferraro, G. (1998). *The Cultural Dimension of International Business*. 3rd Edition. Prentice Hall. New Jersey.
- Fromkin, V. - Rodman, R. - Hyams, N. (2010). *An Introduction to Language*. Wadsworth Cengage Learning. Printed in Canada.
- Gedikoğlu, Ş. (1971), *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık ve Tic. Ankara.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan). İnsan Yayınları. İstanbul.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*, çeviren: Cumhuriyet Atay, Kalkedan Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Göçer, A. (2001). “Dil-Kültür İlişkisi”. *Erciyes*. Sayı: 287.
- Gönülal, Y. Ö. (2012) *Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarının Türk Dili Eğitimine Yansımaları (Toplum Dil Bilimi Bakımından Bir İnceleme)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı, İzmir.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler*. Çeviren: Neşe Nur Domaniç. Sarmal Yayınları. İstanbul.

- Gül, A. - Özdemir, R. (2013), Yer Adlarını İade Etmek Mi, “Kürdistan” a Sınır Çizmek Mi? 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Özel Rapor.
- Gülsevin, G. (2006). “Dil Kirliliği Sorunu (Türkçede Yabancı Unsurlar Sorunu)”, içinde: *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Editör: Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Günday, Ş. (2003). *Zihin Felsefesi*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Güngör, E. (1989), Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, N. (2015), *Türkçenin Karanlık Günleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. IV. Cilt. Remzi Kitabevi.
- Hanioğlu, M. Ş. (2008), *A Brief History of The Late Ottoman Empire*, Princeton University Press, Princeton.
- Haskefi, Alâuddîn. (1987). "Dürü'l-muhtâr." *Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî*, Beyrut. 1/483
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Ed. Buğra Kalkan. Liberte Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2000). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hofstede, G. (1991/1994). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. HarperCollinsBusiness, London.
- İnan, A. (1984) *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- İnan, A. (1988) *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- İşbilir, Ö. vd. (2014), *11. Sınıf Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı*, Birinci Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitaplığı, Yayın no: 5953
- Kabaklı, A. (1966). *Dil Cinayeti, Türk Dili İçin III*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

- Kanunu Esasi, Kabul Tarihi: 7 Zilhicce 1293 (23 Aralık 1876), Düstur, Birinci Tertip, Cilt 4.
- Karaağaç, G. (2002). *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yayınları (2. Baskı), Ankara.
- Karal, E. Z. (1999), *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IX. Cilt.
- Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi*, 5. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa yay. İstanbul.
- Kasımoğlu, A. (2012). “Milliyetçilik Ve Dil: Dil Milliyetçiliğinin Başarı Ve Başarısızlıkları.” *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 5.
- Kırlı Ntokme, O. (2010). “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 46.
- Kızılçelik, S. Ve Erjem, Y. (1994). *Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Koç, N. (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Kohn, H. (1944) *Türk Milliyetçiliği*, Hilmi Kitabevi, İstanbul.
- Koloğlu, O. (2012). *Okuryazarlık ve Dil Sorunumuz*. Doğan Medya Grubu. İstanbul.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, “Dil”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları 575, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1995) *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c. 1, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Birinci Cilt. Türk Dil Kurumu Yayınları: 629/1. Ankara.
- Köprülüzade, M. F. (1928), *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-i Basit*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul.
- Kösoğlu, N. (1992), *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Levy, J. T. (2003) “Language Rights, Literacy, and the Modern State”, *Language Rights and Political Theory*, Ed: Will Kymlicka and Alan Patten, Oxford University Press, New York.
- Lewis, G. (1999). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*, Oxford University Press.
- Lewis, G. (2007). *Trajik Başarı-Türk Dil Reformu*, çeviren: Mehmet Fatih Uslu, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (1293/1877). Cilt 1.
- Meriç, C. (1976).” Düşmeyen Kale”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*.
- Meriç, C. (2005). *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mermer, A. (2009). “Türki-i Basit’e Yeni bir Bakış.” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 4/5.
- Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi 1969, Cilt 9 Osmanlıca maddesi.
- Mısıroğlu, K. (2008). “Harf ve Lisan Meselesinde Direnme Borcu”, İçinde: *Türkçenin Müdafası*, Hazırlayan Abdurrahman Acer, Sebil Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Birleşim: 135, Cilt: 8, 24.10.1962, 1. Oturum.
- Oğuz, B. B. (2012). “Sosyal Medya Dilinin Görüntüsel Gösterge Boyutu ve Bunun Dile Etkisi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4*, p. 1157-1166, ANKARA-TURKEY.
- Onaran, M. Ş. (2000). “Dil Devrimi ile Sonrasında Türkçenin Durumu”, *Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı Bildiriler, Tartışmalar*, Yıldız Teknik Üniversitesi: İstanbul.

- Orhan, S. (2012). *Dil Politikaları, Dil Hakları ve Türkiye’de Uygulamaları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Ortaylı, İ. (1999). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ozankaya, Ö. (1994). *Toplumbilim*. (8.bs.). Cem Yayınevi. İstanbul.
- Özdemir, O. (2012) “Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil Ve Egemenlik İlişkisi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Ankara.
- Özyetkin, A. M. (2006). *Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı*. In Conference) Chinese Academy of Social Science, Sino-Foreign Relationship Department of Institute of History, Beijing/China.
- Özyurt, C. (2004). “Osmanlı’da Resmi Ulusçuluk ve Dil Politikası”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*. Sayı. 3, Cilt: 3.
- Patten, Alan, (2003). “What Kind of Bilingualism”, *Language Rights and Political Theory*, Ed: Will Kymlicka – Alan Patten, Oxford University Press, New York.
- Poggi, G. (1991). *Modern Devletin Gelişimi*, Simav Yayınları. İstanbul.
- Poole, S. C. (2000). *Introduction to Linguistics*. Macmillan Publisher Ltd. United Kingdom.
- Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6112, Kabul Tarihi: 15/2/2011, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 3/3/2011 Sayı: 27863, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 50
- Recaizade, M. E. (2004). *Araba Sevdası*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Rocker, R. (1998). *Nationalism and Culture*. Black Rose Books. New York.
- Rockmore, T. (1989). "Modernity and Reason: Habermas and Hegel". *Man and World*, Vol. 22.
- Sadoğlu, H. (2002). *Uluslaşma Sürecinde Türk Dil Politikaları (1839-1950)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalı. Doktora Tezi. İstanbul.

- Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Sağır, M. (1997), “Ana Dil Mi, Ana Dili Mi?”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2007). “Türkiye’nin Dil Politikaları ve TRT 6”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. 11, 1-2.
- Sarı, M. (2014). *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları:920. Ankara.
- Seçen, S. (2011). *Anadilde Eğitim ve Türkiye Uygulaması*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Sis, N. (2006). *Medya Dili Sorunu*, içinde: Türkçenin Çağdaş Sorunları, Editör: Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik*, çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Spencer-Oatey, H. (2012) *What is culture? A compilation of quotations*. GlobalPAD Core Concepts. Available at GlobalPAD Open House.
- Suyûtî, (t.y.). *Leâli’l-Masnûa*, I/10
- Şerif, M. (1996) *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, (2007), *Türkçe’nin Doğru Kullanımı: İletişim, Etkili Konuşma, Yazma Ve Okuma Kılavuzu*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Tacar, P. (2003). “Anadil Yönünden Çesitlilik Arzeden Toplumlarda Çokdilliliğin Yönetisimi”, *Avrupa*
- Taşkın, Y. (2001). “Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 2 (Kemalizm), İletişim Yayınları.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim: 59, 12.2.1985, Cilt: 12.

- TBMM. Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçe'nin korunması ve Etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/365) esas numaralı Meclis araştırması Komisyonu raporu, (2007), Sayı: A.01.1.GEÇ.10/365-104.
- Tekin, T. (2005) “Atatürk ve Dil Reformu”, içinde: *Makaleler 3: Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Terzioğlu, S. S. (2007). *Uluslararası Hukukta Azınlık ve Anadilde Eğitim Hakkı*, Alp Yayınları, Ankara.
- Timurtaş, F. K. (1996). *Diller ve Türkçemiz*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Toplaoğlu, A. (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Trimberger, E. K. (2003). *Tepeden İnmeci Devrimler*, Çev.: Fatih Uslu, Gelenek Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye’de Siyasi Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*. Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Turan, Ş. (1998), *Atatürk ve Ulusal Dil*, Yenigün Haber Ajansı.
- Turan, Ş. ve Özel, S. (2007). *75. Yılda Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü*, Dil Derneği Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük Cilt 2 Sekizinci Baskı 1988.
- Türk Dil Kurumu. (2007). Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2014). “Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkez Yönetim Kurulu Ekim 2012–Aralık 2013 Faaliyet Raporu”. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1).
- Türkçe Sözlük*, (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara.
- Türköne, M. (1994). "Milli devlet-laiklik-demokrasi." *Türk Günlüğü*. Sayı: 29.
- Uyar, M. ve Erickson, E. J.(2009), *A Military History of Ottomans: From Osman to Atatürk*, Praeger Security International, California.

- Ülkütaşır, M. Ş. (1966) “Fuat Kösearif ve Dilde Tasfiyecilik Cereyanı”, *Türk Kültürü*, Sayı: 48, Ankara.
- Ürkmez, N. (2006) *II. Abdülhamit'in Modernleşme Anlayışı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Üstüner, A. (2015), *Türkçenin Tarihi gelişmesi*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul.
- Vardar, B. (1988), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul.
- Wallerstein, İ. (1998). *Liberalizmden Sonra*. Çeviren: Erol Öz. Metis Yayınları. İstanbul.
- Wallerstein, İ. ve Balibar, E. (1993). *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Yahyaoglu, A. K. (2013) *Türkçenin Katli: Öz Türkçeciliğin İç Yüzü*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul.
- Yaman, E. (2001). “Tarihi Seyirden Hareketle Türk Dünyasında Ortak İletişim Dili”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı: 12.
- Yaman, E. (2012), *Konuşma Sanatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yaman, E. (2013), “Türk Milletinin Geleceği: Türkçenin Geleceği.” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9, Ankara.
- Yaman, E. (2014). “İnsan, Toplum ve Yerel Yönetimler Açısından Sosyal Medya”, *TBB - İller ve Belediyeler Dergisi*, 2014 Kasım-Aralık, sayı:799-800.
- Yaman, E. (2015). *Gaspıralı İsmail ve Türkçede Birlik*, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- Yaman. E. (2015). *Türkçe Bilinci*, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- Yasa, Ş. A. (2013). *Türkçenin İstilah Meselesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar*, Kurtuba Yayınları, Ankara.
- Yavuz, K. (2000). "Âşık Paşa Garib-nâme." Cilt I/1, I/2, II/1, Türk Dil Kurumu Yayınları. İstanbul.

Yavuzer, H. (1988). *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yayımlar Dairesi Başkanlığı, (1992) *Sürekli Türk Dili Kurultayı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yıldız, T. (2014). "Saussure'den Bakhtın'e Dil-Kültür İlişkisi: "Tümü Kapsayıcı Olgu"". *İdil*, 3 (11).

Yılmaz, T. (2010) *Eğitim Politikası ve Demokrat Parti Dönemi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Bölüm Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Yuluğ, M. (1979), *Ahmediyye Şerhi*, nşr. Alaattin Sağlam, Akpınar yayınevi. İstanbul.

Yunus Emre Vakfı Kanunu, Kanun No. 5653, Kabul Tarihi: 5/5/2007, Resmî Gazete, 18 Mayıs 2007 Sayı: 26526

Yüce, C. (2008), *Demokrat Partinin eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Yücel, T. (1982). *Dil Devrimi Sonuçları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. "Mîzânü'l-Îtidâl fi Nakdi'r-Ricâl." II/213

Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çeviren Yasemin Saner Gönen. İletişim Yayınları. İstanbul.

RESMÎ GAZETE

2876 Sayılı Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu. Kanun Numarası: 2876 Kabul Tarihi: 11/8/1983. Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 17/8/1983 Sayı: 18138. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 518

İl İdaresi Kanunu, Kanun Numarası: 5442, Kabul Tarihi: 10/6/1949, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 18/6/1949 Sayı: 7236, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3, Cilt: 30.

Resmi Gazete, Tarih: 28.12.1993, Sayı: 21802

Resmi Gazete, 2 Kasım 2011, Karar sayısı: KHK/664, Sayı: 28103, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-4.htm>

Resmi Gazete, Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 25 Ocak 2004, Sayı: 25357

Resmi Gazete, Temel Hak Ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 6529, Kabul Tarihi: 2/3/2014, Sayı: 28940.

Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: Khk/656, Resmi Gazete Sayı: 28103, 2 Kasım 2011

Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu İle Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 5767, Kabul Tarihi: 11/6/2008, Resmi Gazete Sayı: 26918

Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu. Kanun Numarası: 2954. Kabul Tarihi: 11/11/1983. Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 14/11/1983 Sayı: 18221 (2.Mükerrer). Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22.

Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun, Kanun No. 2922 Kabul Tarihi: 14.10.1983, Resmi Gazete Sayı: 18196, Resmi Gazete Tarihi: 19 Ekim 1983.

Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 2923, Kabul Tarihi: 14/10/1983, Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 19/10/1983 Sayı: 18196, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22.

Yabancı Dil Eğitimi ve öğretimi Kanunu, Kanun No. 2923 Kabul Tarihi: 14.10.1983, Kabul Tarihi: 14.10.1983, Resmi Gazete Sayı: 18196, Resmi Gazete Tarihi: 19 Ekim 1983.

Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5978 Kabul Tarihi: 24/3/2010, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 6/4/2010 Sayı: 27544, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 49

İNTERNET TABANLI KAYNAKLAR

- Aydın, B. (2013). “Tek dil dönemi geçti, toplumlar çok dilliliği desteklemeli”, Zaman Gazetesi, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015, <http://zaman-online.de/tek-dillilik-donemi-gecti-toplumlar-cok-dilliligi-desteklemeli-86769>,
- Bellona. “Kurumsal Bilgiler”. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://www.bellona.com.tr/bellona-kurumsal-bilgiler>
- Blogcu. “Kurtlar Vadisi Özlü Sözler”. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2015. <http://kurtlarvadisihdnm.blogcu.com/kurtlar-vadisi-ozlu-sozler/4997165>
- Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Kulübü, (t.y.), Erişim Tarihi: 15 Ocak 2015, <http://www.bued.boun.edu.tr/turik.asp?id=65>
- Britannica, (2015), Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/329791/language>
- Can, E. *Çok dillilik mi böler, tek dillilik mi?* Radikal Gazetesi. 17 Aralık 2010, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015
- CNN Türk, (15 Eylül 2014), Kürtçe eğitim verecek okullar açıldı, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2015, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/kurtce-egitim-verecek-okullar-acildi>
- Cumhuriyet Gazetesi, Zirve Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/zirve%20toplant%C4%B1lar%C4%B1>
- Cumhuriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015. <http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/selef>
- Cumhuriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015. <http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/%C3%B6ncel>
- Dailymotion. Erişim Tarihi: 21 Haziran 2015. http://www.dailymotion.com/video/x28obxu_plaza-dili-skeci-guldur-guldur-show_fun
- Dil Derneği, Amaç. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015. <http://www.dildernegi.org.tr/TR,3/amac.html>

- Dil Derneği, Dil Devrimi - 12 Temmuz 1932, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.dildernegei.org.tr/TR,610/dil-devrimi---12-temmuz-1932.html>
- Dil Derneği, Tarihçe. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,2/tarihce.html>
- Dil Derneği, Türkçesi Varken, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015, <http://www.dildernegei.org.tr/TR,628/turkcesi-varken.html>
- Dil Derneği. “Dil Derneği Başkanından Sesleniş”. Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,730/dil-dernegei-baskanindan-seslenis.html>
- Dil Derneği. “Tarihçe” Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,2/tarihce.html>
- Dil Derneği. “Türkçesi Varken”. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,628/turkcesi-varken.html>
- Dil Derneği. “Yarkurulun Açıklaması”, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,528/yarkurulun-aciklamasi.html>
- Diyanet İşleri Başkanlığı, İlmihal I, Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015, http://www.diyanet.gov.tr/dijitalyayin/ilmihal_cilt_1.pdf
- Doğan, M. (2014). “Yeni moda bir kelime: İnovasyon!”. Yeni Akit Gazetesi. Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015, <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/mehmet-dogan/yeni-moda-bir-kelime-inovasyon-8750.html>
- Doğan, Ş. (2014) “Cemil Meriç, dil devrimi ve Osmanlıca dersi”, *Yeni Şafak*. Erişim Tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.yenisafak.com.tr/yazidizileri/cemil-meric-dil-devrimi-ve-osmanlica-dersi-2051321>
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2015). Başkan Biyografisi, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015, http://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=3
- Facebook. “Türkçenin Diriliş Hareketi”. Erişim Tarihi: 10 Haziran 2015. <https://www.facebook.com/turkcenindirilishareketi#>, Paylaşım Tarihi: 21 Eylül 2010
- Figen, A. (2014). “Sırada Arap alfabesi var”, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/156619/_Sirada_Arap_alfabesi_var_.html#

- Finans Teknik Enstitüsü. (2014). “Plaza Dili Nedir? Plaza Dili Kılavuzu”. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015. <http://finansteknik.blogspot.com.tr/2014/10/plaza-dili-nedir-plaza-dili-klavuzu.html>
- Google Maps, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015, <https://www.google.com/maps/@40.9517276,29.2728167,16z>
- Güncel Tarih, Ay Adları ve Tarihsel Kökenleri Üzerine Kısa Bir Deneme, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2015 <http://www.gunceltarih.org/2011/10/ay-adlar-ve-tarihsel-kokenleri-uzerine.html>
- Habertürk. (2015). “Ücretsiz Osmanlıca kursu!”. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1042930-halk-egitim-merkezlerinde-uccretsiz-osmanlica-kurslari-basliyor>
- Harper, D. (2001-2015), Ideology, Online Etymology Dictionary, Erişim Tarihi: 1 Mart 2015 <http://www.etymonline.com/index.php?term=ideology>
- Harper, D. (2001-2015), Modern, Online Etymology Dictionary, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015, <http://www.etymonline.com/index.php?term=modern>
- Hatisaru, S. (2013). “Eczacıbaşı ‘plaza dili’ne savaş açtı”. Milliyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 20 Haziran 2015. <http://www.milliyet.com.tr/eczacibasi-plaza-dili-ne-savas/ekonomi/detay/1711083/default.htm>
- Hür, A. “Güneş Dil Teorisinin İcadı”. *Taraf Gazetesi*, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2015, <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/ayse-hur/gunes-dil-teorisi-nin-icadi/14507/>
- Hürriyet Gazetesi, (3 Temmuz 2009), İşçilere ‘Kürtçe kursu’ toplu sözleşmeye girdi, Erişim Tarihi: <http://www.hurriyet.com.tr/iscilere-kurtce-kursu-toplu-sozlesmeye-girdi-11994781>
- Hürriyet Gazetesi, (5 Ekim 2004), AB İlerleme Raporu’nun ana hatları, Erişim Tarihi: <http://www.hurriyet.com.tr/ab-ilerleme-raporu-nun-ana-hatlari-262558>
- Hürriyet Gazetesi, (6 Aralık 2003), Kürtçe çizgi film yasak, Erişim Tarihi: <http://www.hurriyet.com.tr/kurtce-cizgi-film-yasak-187972>
- Hürriyet Gazetesi, Arşiv, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/index/ozveri>

- Hürriyet Gazetesi, Arşiv, Erişim Tarihi:20 Nisan 2015,
<http://www.hurriyet.com.tr/index/fedakarlik>,
- Hürriyet Gazetesi, Doruk Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015,
<http://www.hurriyet.com.tr/index/doruk-toplantilari>
- Hürriyet Gazetesi. Arşiv. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2015.
<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=13538305>
- Hürriyet Gazetesi. Arşiv. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2015. www.hurriyet.com.tr
- Hürriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.hurriyet.com.tr/index/selef>
- Hürriyet Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.hurriyet.com.tr/index/oncel>
- İBB. Atatürk Kitaplığı ve Sayısallaştırma Projesi Hakkında Bilgi, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2015. <http://aturkkitapligi.ibb.gov.tr/aturkkitapligi/index.php?dil=tr&p=5>
- İlbey, A.D. (2013). İki Başucu Kitabı: Yüzyılın Soykırımı ve Türkendülüsiye. Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015, <http://www.habervaktim.com/yazar/57696/iki-basucu-kitabi-yuzyilin-soykirimi-ve-turkendulusiye.html>
- İSMEK. “Osmanlı Türkçesi imlası”, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2015.
<http://ismek.ibb.gov.tr/branslar.aspx?branscode=1824>
- Karadeniz Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Dil Hazırlık Eğitim-Öğretim Ve Sınav Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayı: 28770, Erişim Tarihi: 4 Ocak 2015, <http://www.ktu.edu.tr/ydyo-hazirlikokuluyonetmelik>
- Kılıç, Z. (2014). “Ofis hayatının abc’si‘plaza dili edebiyatı”. Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2015. http://www.zaman.com.tr/pazar_ofis-hayatinin-abcsiplaza-dili-edebiyati_2210553.html
- Kongar, E. (2015). “Değerlendirme Oturumu Açış Konuşması”, *Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı Yıldız Teknik Üniversitesi 23-24 Eylül 1999*. Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015, http://www.kongar.org/makaleler/mak_tu.php
- Levent Köker, “Ulusçuluk mu, milliyetçilik mi?”, Zaman Gazetesi, 27 Eylül 2013, Erişim Tarihi: 2 Şubat 2015, http://www.zaman.com.tr/yorum_ulusculuk-mu-milliyetcilik-mi_2142840.html

- Listelist.com. (2013). “18 Cümlede Beyaz Yaka Dili ve Plaza Edebiyatı”. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2015. <http://listelist.com/beyaz-yaka-dili-ve-plaza-edebiyati/>
- MEB. “M.E.B. Hizmetiçi Osmanlıca Kursları Ön Kayıt Formu”. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015. <http://www.osmanlicaegitim.com/meb-hizmetici-egitim-osmanlica-kurslari/>
- Medyafaresi. “Geniş Aile reyting yarışında yine lider! Ya diğerleri? İşte sonuçlar!”, 8 Eylül 2010, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015. <http://www.medyafaresi.com/haber/genis-aile-reyting-yarisinda-yine-lider-ya-digerleri-iste/49551>
- Merriam-Webster Dictionary, (2015), Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/language>
- Merriam-Webster Dictionary, (2015), Modernization, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/modernization>
- Milidia Bilişim. “Bilişim Terimleri Sözlüğü”. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://www.milidiabilisim.com/bilisim-sozlugu.html>
- Milliyet Gazetesi. (2007). “Mortgage mı, tutulu satış mı, uzun dönemli konut edinme sistemi mi?” Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015. <http://blog.milliyet.com.tr/mortgage-mi--tutulu-satis-mi--uzun-donemli-konut-edinme-sistemi-mi-/Blog/?BlogNo=26611>
- Milliyet Gazetesi. “Mutlu Ol Yeter dizisi yayından kaldırıldı!” , Erişim Tarihi: 10 Haziran 2015. <http://www.milliyet.com.tr/mutlu-ol-yeter-dizisi-yayindan-gundem-2064224/>
- Pirim, O. (27 Mayıs 2004), TRT Kürtçe yayına başlıyor, Deutsche Welle, (Erişim Tarihi:), <http://www.dw.com/tr/trt-k%C3%BCrt%C3%A7e-yay%C4%B1naba%C5%9Fl%C4%B1yor/a-2526544>
- Sabah Gazetesi. (2014). “Osmanlıca için altyapı hazır,” Erişim Tarihi: 4 Haziran 2015. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/12/10/osmanlica-icin-altyapi-hazir>
- Şendere, O. (2013). “Plaza Dili ve Edebiyatı”, *Tamindir Dergisi*, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 23 Haziran 2015. <http://issuu.com/tamindir/docs/tamindirteknolojiocak2013/59>

- Tanyeri, Y. (2008). “Türk Dünyasında Ortak İletişim Dili”,
<http://www.bilgicik.com/yazi/turk-dunyasinda-ortak-iletisim-dili/> Erişim Tarihi: 18.10.2015
- TBMM, 1924 Anayasası, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2015,
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>
- TBMM Kanunlar Kararlar. Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2015.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602932.pdf
- TCCB, Avrupa Günü Nedeniyle Verdikleri Öğle Yemeğinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56800/avrupa-gunu-nedeniyle-verdikleri-ogle-yemeginde-yaptiklari-konusma.html>
- TCCB, Hayırseverler Zirvesinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/abdullah-gul-konusmalar/371/56487/hayirseverler-zirvesinde-yaptiklari-konusma.html>
- TCCB, Türk Dil Bayramı Törenlerinde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/abdullah-gul-konusmalar/371/56284/732-turk-dil-bayrami-torenlerinde-yaptiklari-konusma.html>
- TCCB, Türk Dil Kurumunun 75. Kuruluş Yıldönümü İçin Düzenlenen Etkinlikte Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56544/turk-dil-kurumunun-75-kurulus-yildonumu-icin-duzenlenen-etkinlikte-yaptiklari-konusma.html>
- TCCB, Türk Dili Konuşan Ülkeler VII. Devlet Başkanları Zirvesinin Açılışında Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56873/turk-dili-konusan-ulkeler-vii-devlet-baskanlari-zirvesinin-acilisinda-yaptiklari-konusma.html>
- TCCB, Uluslararası İstanbul Müzik Festivalinin Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56786/30-uluslararasi-istanbul-muzik-festivalinin-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html>

- TİKA. “Afganistan’da Türkçe Öğreniminin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Faaliyetler Devam Ediyor”. Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015.
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/afganistan%27da_turkce_ogreniminin_yayginlastirilmesine_yonelik_faaliyetler_devam_ediyor-19219
- TİKA. “Makedonya’da Türkçe Eğitim Bayramı Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun Teşrifleriyle Kutlandı”. Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015.
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonya_da_turkce_egitim_bayrami_basbakan_ahmet_davutoglu_nun_tesrif_leriyile_kutlandi-14509
- TİKA. Hakkımızda. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2015.
<http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>
- TRT, Tarihçe, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015,
<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>
- TRT. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015
<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Anasayfa.aspx>
- TRT. Yayın İlkelerimiz. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015.
<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/YayinIlkelerimiz.aspx>
- Turkish Cooperation And Coordination Agency, Annual Report 2013, Department Of Strategy Development Reporting And Coordination Unit. Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2015.
<http://www.tika.gov.tr/upload/publication/TIKA%20ANNUAL%20REPORT%202013.pdf>
- Türk Dil Kurumu Başkanlığı, 2010 Faaliyet Raporu, 2011 Nisan., Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=353&Itemid=63
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, Doruk Toplantıları, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=doruk%20toplant%C4%B1s%C4%B1&guid=TDK.GTS.5555ebdaad9591.62155894
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. “Akıl”. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.554b48d2ce7680.85609025

- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.554b4a20759561.23760157
- Türk Dil Kurumu, Tarihçe, Erişim Tarihi: 26 Mart 2015,
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77
- Türk Dil Kurumu. Alışveriş. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015. <http://alisveris.tdk.org.tr/>
- Türk Dil Kurumu. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015.
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- Türk Dil Kurumu. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015.
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama
- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük Uyarıları. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015.
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=247:Guncel-Turkce-Sozluk-Uyarilari&catid=38:kurumsal
- Türk Dil Kurumu. Türk Lehçeleri Sözlüğü. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015.
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_lehceler&arama=lehceler&guid=TDK.LHC.554f1de166a299.16888292
- Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Faaliyetlerimiz*, 2011-2014 Faaliyet Raporu.
- Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Hakkımızda*, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015,
<http://www.tded.org.tr/bpi.asp?caid=238&cid=212>
- Türkiye Dil Ve Edebiyat Derneği, (2011), *Tüzüğümüz*, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2015,
<http://www.tded.org.tr/bpi.asp?caid=237&cid=3126>
- Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği, (t.y.) *2011-2014 Faaliyet Raporu*, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2015, <http://www.tded.org.tr/images/logo/faaliyet-raporu.pdf>
- Türkiye Gazetesi, “Eskisehirde sokak isimleri”. Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015,
<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a88641.aspx>
- Yenişafak Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.
<http://www.yenisafak.com.tr/Arsiv/default.aspx?ie=ISO-8859-9&oe=ISO-8859-9&cx=017300299260394644477%3Ae8fyn46yzze&cof=FORID%3A11&q=%C3%B6ncel>

- Yenişafak Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.yenisafak.com.tr/Arsiv/?ie=ISO-8859-9&oe=ISO-8859-9&cx=017300299260394644477%3Ae8fyn46yzze&cof=FORID%3A11&q=selef>
- Youtube, Adnan Menderes'in sesinden Yassıada savunması, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=oSN2QqXHVqg>
- Youtube. “Devir abi geniş aile derleme.wmv”. Erişim Tarihi: 13 Haziran 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=fvnCUr4JoQY>
- Youtube. “Geniş aile cevahir ne mavi göz, ne ela göz, ne yeşil göz; en iyi göz sana bakan göz”. Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=sFi1SbKyS6I>
- Yunus Emre Enstitüsü 2014 Faaliyet Raporu., Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015. <http://www.yee.org.tr/CMS/Files/yayin/faaliyet-raporu.pdf>
- Yunus Emre Enstitüsü, “Yunus Emre Enstitüsü”. Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015. <http://www.yee.org.tr/tr/yunusemreenstitusu>
- Yunus Emre Enstitüsü. 1000 Yılın Sesi Türkçe Bayramı Coşkuyla Kutlandı. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2015. http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/1000-yilin-sesi-turkce-bayrami-coskuyla-kutlandi_1183
- Yunus Emre Enstitüsü. Türkçe Öğrenimi. Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015. <http://www.yee.org.tr/tr/turkceogrenimi>
- Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,(t.y.), Kültürel Ve Sosyal Programlar, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015, http://www.ytb.gov.tr/kulturel_calisma.php
- Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, (2011), 2011 Faaliyet Raporu, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. Erişim Tarihi: 30 Haziran 2015, <http://docplayer.biz.tr/1629230-Strateji-gelistirme-daire-baskanligi.html>
- Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2015.<http://www.zaman.com.tr/search.action;jsessionid=EF84C344FE19BD53994D57F855B28644?words=selef>

Zaman Gazetesi. Erişim Tarihi: 8 Haziran
2015.http://www.zaman.com.tr/search.action;jsessionid=EF84C344FE19BD53994D57F855B28644?category=0&columnists=&firstDate=&lastDate=&media_type=allType&sort_type=date_sort&words=%C3%B6ncel

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyadı, Adı : YAŞAR, Hüseyin

Uyruğu : TC

Doğum Tarihi : 07 Kasım 1969

Doğum Yeri : Kula / MANİSA

Tel : 535 066 67 67

Email : huseyinyasar4506@gmail.com

EĞİTİM DERECE

KURUM

MEZUNİYET YILI

Yüksek Lisans

Atatürk Üniversitesi

2001

Lisans

Atatürk Üniversitesi

1995

İŞ TECRÜBESİ

Yıl

Yer

Görev

2013 - ...

Bozok Üniversitesi

Bilgisayar İşletmeni

1995 – 2013

Ö. Eğitim Kurumu

Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce (İyi)

YAYINLAR

YAŞAR, Hüseyin. *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Ankara" adlı romanında "Hâl Eklerinin İşlevleri"*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011.

YAŞAR, Hüseyin. (2016), "*Türkiye'de Muhafazakâr Kesimlerin Dilde Sadeleşme Politikalarına Yaklaşımı*", *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies*, ISSN: 2149-6439, January, 2016, Volume: 2, Issue: 1, S: 133 - 159